

Complet

Pr. Gorețanu

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLI, Nr. 11—12 — NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1982

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

IUSTIN

**Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române**

VICEPREȘEDINȚI :

**I. P. S. Dr. ANTIM
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos**

**P. S. EPIFANIE
Episcopul Buzăului**

MEMBRI :

**P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicear al Arhiepiscopiei
Bucureștilor**

**P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU
Vicar mitropolitan**

REDACTOR RESPONSABIL :

**P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural mitropolitan**

P. C. Pr. GH. BOGDAN

REDACTOR

C U P R I N S U L

Pag.

Pr. GH. BOGDAN, A XXXV-a aniversare a Republicii 813

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. Dr. NICOLAE V. DURĂ, <i>La Duminica a XXVII-a după Rusalii (Împlinirea legii)</i>	816
Pr. Dr. NICOLAE D. NECULA, <i>La Duminica a XXVIII-a după Rusalii (Pregătirea creștinului pentru primirea lui Hristos)</i>	819
Pr. Dr. NICOLAE CIUDIN, <i>La Duminica dinaintea Nașterii Domnului</i>	822
Pr. Prof. Dr. ION BRIA, <i>Ortodoxia : pentru ce trebuie să o păstrăm ?</i>	826

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. Prof. Dr. ATANASIE NEGOIȚĂ, <i>De ce Paștele catolicilor este adesea cu o săptămână înaintea celui ortodox, iar uneori cu o lună ?</i>	830
Drd. ADRIAN NICULCEA, <i>Eclesiologia în perspectiva dogmei Trinitare</i>	837

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDAȚIA, <i>Fapte și acțiuni în slujba Patriei și a Păcii</i>	846
Diac. prof. O. BUCEVSCHI și Dr. CEZAR VASILIU, <i>Știri ecumenice</i>	849

DOCUMENTARE

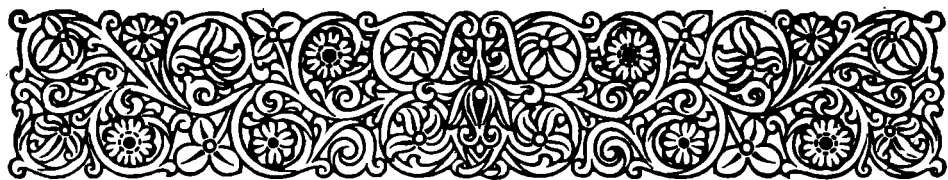
Conf. P. I. DAVID, <i>Rolul Mănăstirii Antim din București, în Revoluția de la 1821</i>	857
Arhim. Dr. CHESARIE GHEORGHESCU, <i>Mănăsirea Curtea de Argeș</i>	875
Diac. Dr. NICU MOLDOVEANU, <i>Muzica bisericească în secolul al XIX-lea (I)</i>	883
Dr. STELIAN MARINESCU, <i>Matei Basarab legislator</i>	916
Diac. prof. MARIN VELEA, <i>In memoriam — Compozitorul, profesorul și dirijorul Gheorghe Cucu</i>	936

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

Dr. CEZAR VASILIU, <i>Colocviul asupra drepturilor omului organizat de Conferința Bisericilor Europene la București</i>	941
Asistent, <i>Vizita Protoprezbitcrului Giorgios Tsetsis, Directorul CICARWS, la Institutul teologic din București</i>	944
Asistent, <i>A XI-a întrunire a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată</i>	946

RECENZII

Joseph L o r t z, <i>La Riforma in Germania</i> , Vol. I— <i>Premesse, inizio, primi risultati</i> , Ed. Jaca Book, Milano, 1980, 532 p., de Dr. CEZAR VASILIU	949
<i>Die heilige Schrift, die Tradition und das Bekenntnis</i> , 195 p., Edit. Lambeck — Frankfurt/Main 1982, de Diac. O. BUCEVSCHI	951
André D u m a s, « <i>Cent Prières possibles</i> », Paris, Editions Cane, 1982, 202 p., de Prof. N. CHIȚESCU	952
<i>Îndrumător Bisericesc</i> , 1982, anul V, 300 p., Editat de Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului, de Diac. Prof. O. BUCEVSCHI	958

A XXXV-A ANIVERSARE A REPUBLICII

Într-o atmosferă însuflețitoare, entuziastă, poporul român a sărbătorit anul acesta cea de a 35-a aniversare a Republicii, eveniment de mare însemnătate, de mare rezonanță istorică.

Într-o scurtă cuvîntare, Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele țării noastre, spunea : «Proclamarea Republicii Populare Române, la 30 Decembrie 1947, a constituit un eveniment revoluționar de o importanță deosebită în istoria poporului nostru, care a deschis o nouă eră, marcînd trecerea României la construcția societății socialiste».

Proclamarea Republicii a fost rodul nemijlocit al victoriei revoluției de eliberare națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, al transformărilor social-politice petrecute în România după cel de al doilea război mondial.

Măreța epopee națională a proclamării Republicii a descătășat energiile creatoare ale poporului nostru și a marcat începutul unei perioade de profunde înnoiri în viața națiunii. Prin voința maselor largi populare s-au produs transformări radicale care au schimbat din temelii configurația economico-socială a țării, întregul curs al vieții poporului nostru. Pe această bază s-au produs mutații înnoitoare în structura societății, a fost lichidată pentru totdeauna exploatarea omului de către om. Prin victoria definitivă a noilor relații sociale s-a instaurat pe pămîntul patriei noastre cea mai dreaptă societate — societatea socialistă.

În cei 35 de ani care au trecut de la proclamarea Republicii, țara noastră a parcurs mai multe etape istorice, care au dus la modernizarea bazei materiale a societății, la creșterea rolului științei și tehnicii în dezvoltarea forțelor de producție, la creșterea nivelului de trai și de civilizație.

Industria românească, construită în anii socialismului, diversificată și repartizată uniform pe întregul teritoriu al țării, produce azi de circa 50 de ori mai mult decît în 1938. «Dacă nu am fi realizat o asemenea industrializare a țării — sublinia Domnul Nicolae Ceaușescu — România ar fi rămas pentru o vreme îndelungată într-o stare de înapoiere care ar fi afectat grav construcția socialismului, munca și viața poporului nostru».

Avînd la bază o industrie puternică, s-au putut dezvolta toate celelalte ramuri de activitate, și în primul rînd agricultura, a cărei producție globală a sporit de 3,5 ori.

Ca rezultat al dezvoltării puternice a forțelor de producție, venitul național este în prezent de 15 ori mai mare.

Politica realistă cu privire la utilizarea venitului național a permis înfăptuirea unor ample programe de investiții, care au asigurat dezvoltarea forțelor de producție, amplificarea tuturor activităților sociale.

În acești ani s-au dezvoltat relațiile economice internaționale, a crescut schimbul de mărfuri, s-a intensificat cooperarea în producție și tehnică-științifică cu țările membre C.A.E.R., cu toate țările socialiste și cu țările capitaliste dezvoltate, în spiritul principiilor egalității, și avantajului reciproc.

Dezvoltarea rapidă a producției materiale, ridicarea continuă a productivității și eficienței muncii sociale au asigurat sporirea veniturilor oamenilor muncii, intensificarea construcției de locuințe, progresul instrucției publice, îmbunătățirea ocrotirii sănătății populației, ridicarea generală a avuției naționale, a bunăstării întregului nostru popor.

Ridicarea continuă a gradului de dezvoltare economico-socială a tuturor județelor țării a consolidat baza materială a egalității sociale și naționale, contribuind la întărirea unității politico-morale a tuturor fiilor țării — fără deosebire de naționalitate — în munca și lupta pentru înflorirea României Socialiste.

Societatea românească se caracterizează astăzi prin procesul tot mai accentuat de omogenizare socială, prin coeziunea întregului popor în jurul conducerii sale, a Președintelui Nicolae Ceaușescu.

Pentru înfăptuirea mărețelor obiective ale construcției socialismului, ale înfloririi patriei, România, ca și celelalte țări, are nevoie de un climat de securitate și pace. O lume nouă, a păcii și colaborării nu se poate clădi decât pe temelii solide al principiilor suveranității și independenței naționale, egalității depline în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu folosirea forței, a respectării dreptului și justiției internaționale. În concepția Președintelui României, aceste principii constituie cerința vitală a tuturor popoarelor de edificare a păcii și securității mondiale.

Pornind de la aceste principii fundamentale ale relațiilor dintre state, Republica Socialistă România, promovează consecvent în activitatea sa internațională o politică activă, de colaborare multilaterală cu toate țările lumii. România activează ferm pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste, pentru exinderea raporturilor cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealinierte, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială.

Problema fundamentală a vieții internaționale actuale este — așa cum arăta Domnul Nicolae Ceaușescu — preîntîmpinarea războiului, evitarea unei catastrofe nucleare. La realizarea acestui deziderat vital al tuturor națiunilor lumii nu se poate ajunge decât prin înfăptuirea dezarmării și, în primul rînd, a dezarmării nucleare — condiție hotărîtoare pentru făurirea unei lumi fără arme și fără războaie, a unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Opinia publică a primit cu deosebit interes ideea avansată de Președintele României ca, pînă la desființarea simultană a celor două blocuri militare, statele din cadrul acestora să treacă, în viitorii 3 ani, la reducerea cu 20 la sută a cheltuielilor militare față de nivelul anului

1982, o asemenea măsură fiind hotărâtoare pentru realizarea dezarmării și reducerii cursei înarmărilor.

Propunerea Președintelui Nicolae Ceaușescu ca România să limiteze cheltuielile militare pînă în 1985 la nivelul cheltuielilor anului 1982 în țara noastră exprimă consecvența și hotărîrea poporului român de a acționa neabătut pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru salvagardarea păcii, pentru apărarea dreptului primordial al omului, dreptul la viață, la libertate.

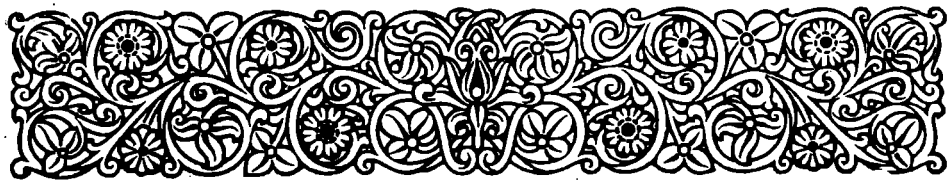
Inițiativele de importanță istorică pentru dezvoltare și pace ale Domnului Nicolae Ceaușescu au un larg ecou în rîndurile întregului nostru popor, ale tuturor popoarelor lumii.

Trăind pe continentul de pe care au pornit cele două războaie mondiale și care, datorită imensei acumulări de armamente și efective militare, este și în prezent continentul cel mai periclitat, conducerea statului nostru a întreprins și întreprinde eforturi energice pentru înfăptuirea unui climat de pace, securitate și cooperare în Europa și în întreaga lume. România promovează cu consecvență o politică de bună vecinătate aducîndu-și o contribuție însemnată la transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, fără arme nucleare și fără baze militare străine. Totodată țara noastră consideră necesar și face toate eforturile pentru a se ajunge la încheierea cu rezultate pozitive a reuniunii de la Madrid, care să ducă la convocarea unei conferințe pentru încredere și dezarmare pe continent, la asigurarea continuității procesului de securitate și cooperare început la Helsinki.

La această mare aniversare, țara noastră se înfățișează ca o țară liberă, independentă și puternică, în plină înnoire creatoare. Alături de toți fiii acestui pămînt, și noi credincioși și slujitori ai Bisericii străbune se cuvine să aducem un cald omagiu tuturor celor ce au năzuit, au luptat și s-au jertfit pentru ca în patria noastră să se zidească o viață nouă, demnă, prosperă pentru toți locuitorii ei. Să ne iubim patria, pămîntul acesta binecuvîntat, unde trăim de aproape 2000 de ani și să nu precupețim nici un efort pentru a ridica Republica noastră pe noi culmi de civilizație și progres. Anii ce au trecut de la proclamarea Republicii au fost rodnici în împliniri și fapte de preț. Din anii ce vin să facem noi trepte în urcușul țării spre mai bine. Să nu lăsăm niciodată să se stingă focul sacru al iubirii de glie, să propovăduim cu timp și fără timp dragostea de țară, de patria noastră. Și mai ales să nu ne lenevim la fapte; să făptuim neîncetat tot ceea ce este bun și frumos, pentru a încununa țara cu nestematele muncii noastre, cu credința noastră nestrămutată într-un viitor luminos, fericit pentru noi și pentru cei ce vor veni după noi. Țara am moștenit-o — să o lăsăm moștenire fiilor și nepoților așa cum am primit-o, dar să-i adăugăm noi cununi de izbînzii, de biruințe ale muncii noastre pașnice, cinstite.

Fie ca Dumnezeu să binecuvînteze strădaniile noastre, ale tuturor fiilor acestui pămînt care să rodească în pace și bucurie, astfel încît Republica noastră să fie din an în an mai înfloritoare.

Pr. GH. BOGDAN

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA DUMINICA A XXVII-A DUPĂ RUSALII

«Și-a pus mîinile asupra ei, și ea îndată s-a îndreptat și slăvea pe Dumnezeu».

Pericopa evanghelică de astăzi ne mărturisește despre o minune săvîrșită de Domnul Iisus Hristos, pe cînd se afla, învățînd, într-una din sinagogi, sîmbăta. Sfîntul Evanghelist Luca ne spune că o fiică a lui Avraam, care avea de 18 ani un duh de neputință și era gîrbovă și nu putea nicidecum să se rîdice, a fost tîmăduită și dezlegată de neputința ei de către Domnul Iisus Hristos. Pe lîngă realitatea istorică, adevărită de Sfîntul Evanghelist, femeia gîrbovă din pericopa evanghelică de astăzi, mai are, iubiți credincioși, și un profund înțeles simbolic. Ea simbolizează sufletul gîrbovit de povara păcatelor, care aduc nu numai moartea fizică dar și pe cea sufletească.

Încălcarea voii lui Dumnezeu, cu știință și voință, duce la păcat, iar plata păcatului nu este alta decît moartea; moartea fizică și moartea sufletească. Iată de ce este de folos ca fiecare creștin să-și cerceteze sufletul său și să respecte poruncile dumnezeiești, în care se cuprinde pe scurt întreaga Sa voie. Desigur, mai marele sinagogii care a găsit prilej să acuze pe Domnul Hristos de presupusa încălcare a sfințeniei sîmbetei nu numai că nu a respectat prima și cea mai mare poruncă a Domnului, «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din tot sufletul și din tot cugetul tău și pe aproapele tău ca pe tine însuși» ci s-a făcut vinovat de păcatul fățarniciei și al invidiei, pentru că nu există lege pe pămînt sau poruncă lăsată de Iisus Hristos care să ne pună opreliște în facerea binelui aproapelui nostru. Prin vindecarea femeii gîrbove de 18 ani, Domnul Iisus Hristos ne dă un exemplu pilduitor în această privință. Mîntuitorul Iisus Hristos, care a venit în lume ca lumea viață să aibă, S-a îndurat și milostivit și pentru această femeie împovărată de greutatea păcatelor celor multe. Ochii aceia care de 18 ani nu mai priviseră în ochii altui om, față către față, care nu

mai văzuseră strălucirea soarelui, după vindecarea minunată privesc pe Fiul lui Dumnezeu și slăvesc numele Lui. Evanghelistul Luca ne spune că Iisus Hristos a văzut-o, a chemat-o și i-a zis: «femeie, ești dezlegată de neputința ta». Oare pe noi, iubiți credincioși, nu ne vede, nu ne cheamă și nu ne spune Domnul Iisus Hristos că sintem dezlegați de neputințele noastre? Oare, astăzi nu-și pune Iisus Hristos mîinile asupra noastră prin preoții Săi? Pericopa evanghelică de astăzi ne spune că femeia girbovă îndată s-a îndreptat și slăvea pe Dumnezeu. Noi nu numai că nu ne-am îndreptat, îndeplinind voia Sa, dar continuăm să păcătuiem și uităm să slăvim pe Dumnezeu pentru harul Său ce ni s-a dat pentru îndreptarea noastră. Se cuvine deci, iubiți credincioși, să alergăm către Biserica întemeiată prin jertfa Sa pe cruce, singura păstrătoare a acestui scump tezaur dumnezeiesc, a harului și vocii lui Dumnezeu, pentru a ne împărtăși de bogatele Sale daruri. Se cuvine deci să poposim în Sfintele Biserici, ori de cite ori simțim sufletul împovărat de greutatea păcatelor, să pună preoții Bisericii mîinile pe capul nostru, și să ne rugăm stăruitor Domnului Iisus Hristos, să dăm slavă pentru jertfa și darurile sale, ca să ne învrednicim să auzim și noi glasul blînd și iertător al Său — ești dezlegat de neputința ta.

În același timp avem datoria, iubiți credincioși, de a ne bucura de îndreptarea semenilor noștri, de a-i ajuta să se îndrepteze și să-L slăvească pe Iisus Hristos tămăduitorul trupurilor și sufletelor noastre. Niciodată să nu pizmuim darurile suprafirești ale Aceluia pe care mulțimile l-au împresurat și noroadele L-au întîmpinat. Să nu fim doar rivnitori în aplicarea exterioară a legii, a formalismului legal, aidoma mai marelui sinagogii, care s-a mîniat văzînd că Iisus Hristos a vindecat pe femeia girbovă în zi de sîmbătă. Aceste îndepărtări de la sensul real al legii au fost vădite de Mîntuitorul Hristos tocmai prin săvîrșirea acestei minuni în zi de sîmbătă. A face bine chiar în zi de sabbat, în ziua Domnului, nu este oprit ci este chiar potrivit și necesar. Mîntuitorul a răspuns mai marelui sinagogii și celor care erau rivnitori doar în aplicarea exterioară a legii, a formalismului legal, prin cuvintele «fățarnicilor, oare această fiică a lui Avraam pe care a legat-o satana de 18 ani, nu se cuvenea oare să fie dezlegată de legătura aceasta în ziua simbetei»? Mustrarea Domnului Iisus Hristos se îndreaptă către toți acei stăpîniți de patima răutății, a fățarniciei și a invidiei. Este un prilej care ne îndeamnă să cercetăm mai îndeaproape păcatele care înveninează atît de mult viața unora dintre semenii noștri, pentru că invidia aprinde focul altor păcate. Omul cuprins de această patimă își distruge în primul rînd propria-i viață sufletească și nu-i mai lasă în ea decît venin și durere. Din cuvîntul Evangheliei noi știm că prin nimic altceva nu ne putem apropia mai mult de Dumnezeu decît iubind pe semenii noștri și cultivînd cu grijă virtuțile alese pe care le-am primit de la El. Arătînd acest lucru, un Părinte al Bisericii, Sfîntul Grigorie de Nazianz ne spune că «dintre toate patimile, invidia este — pe de o parte — patima cea mai nedreaptă, iar — pe de alta — cea mai dreaptă. Este cea mai nedreaptă patimă, pentru că este dușmană a tot ce vede bun și totuși, este cea mai dreaptă pentru că ea pedepsește numaidecît pe cel ce se lasă stăpînit de dînsa». Cine ar fi în stare

să numere fărădelegile care s-au născut și se nasc din acest păcat? E suficient să ne amintim că invidia a scos pe îngerii răzvrățiți din cer și i-a prăbușit în adincurile iadului. Invidia diavolului a răpit primilor oameni fericirea Edenului și i-a supus morții. Invidia a otrăvit sufletul lui Cain, îndemnându-l la uciderea fratelui său. Invidia a făcut pe fariseii și cărturarii fățarnici să răstignească pe Iisus Hristos. Invidia este aceea care provoacă neîncetat dușmănia între oameni, le ascute limba spre clevetire și le umple inima de minie, ură și răutate. Pe bună dreptate spune Sfântul Vasile cel Mare că această patimă este «semnul pedepsei veșnice și cale către iad». Căci dacă noi, care sîntem creștini, avem datoria de a iubi chiar și pe vrăjmașii noștri, atunci de ce fel de pedeapsă sîntem vrednici cînd urim chiar și pe cei care nu ne-au făcut nici un rău? Potrivit învățaturii creștine, toți oamenii sînt frați între ei, fii ai aceluiași Părinte ceresc. Acest lucru ne îndeamnă să-i prețuim pe semenii noștri, să ne bucurăm de izbinzile lor, să-i iubim, pentru că «iubirea nu pizmuiește, nu se trufește, nu se mîndrește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se minie, nu se gîndește la rău» (I Cor. XIII, 45). Să-i iubim deci și pe acei frați ai noștri care au căzut sub povara păcatului și să ne bucurăm atunci cînd Domnul nostru Iisus Hristos îi dezleagă de legătura păcatului.

Iubiți credincioși, creștinul este dator să se bucure de faptele slăvite, săvîrșite de Domnul Hristos, și de semenii săi, să se străduiască să săvîrșească binele și să împlinească legea. Așa după cum desprindem cuvînt de învățătură și din pericopa de astăzi, umanitatea căzută în păcat nu a putut fi salvată și ridicată din această cădere în condițiile legii celei vechi, cu toată obirșia divină a acesteia, ci mîntuirea s-a putut realiza numai prin iubirea și mila lui Dumnezeu, datorită căreia s-a întrupat Fiul cel Unul născut al Tatălui. Să ne învrednicim deci, iubiți credincioși, de harul lui Iisus Hristos cel răscumpărător, să ne învrednicim și noi, precum femeia girbovă din Evanghelie, ca Domnul Iisus Hristos să-și pună mîinile asupra noastră ca să primim harul tămăduirii de neputințele noastre sufletești și trupești. Actul răstignirii păcatelor din noi nu va putea fi însă săvîrșit și nu ne putem învrednici de harul tămăduirii lui Iisus Hristos dacă nu vom avea o nețăr-murită dragoste față de semenii noștri. Purificarea de patimi și vindecarea neputințelor noastre sufletești se realizează cu ajutorul harului lui Dumnezeu și în mijlocul semenilor noștri, pentru că mîntuirea se realizează în comuniune și nu de unul singur. Numai atunci cînd vom reuși să înlăturăm toate pornirile rele din suflet și să aprindem în el flacăra vie a adevăratei iubiri, vom putea spune că am biruit legătura satanei și am devenit slujitori ai binelui, ai dreptății și ai adevărului. Numai atunci vom fi chemați și noi de Iisus Hristos ca să ni se spună «ești dezlegat de neputința ta».

Iubiți credincioși, pericopa evanghelică de astăzi ne-a arătat dragostea lui Dumnezeu față de creatura sa, de neputința sa sufletească și trupească. Ne-a adevărit în același timp puterea tămăduirii săvîrșite de Iisus Hristos asupra celui împovărat de neputințele și păcatele acestei vieți. De aceea se cuvine ca și noi să iubim pe Dumnezeu și pe semenii noștri și să-L rugăm să verse asupra noastră harul milosti-

virii Sale, să ne vindece de toată boala trupească și sufletească, să ne vadă și să ne cheme la împărțășirea cu Trupul și Sângele Său, izvorul tuturor tămăduirilor. Să ne invrednicească, în același timp, Bunul Dumnezeu, să ne îndreptăm și să-L slăvim și noi ca și femeia pe care Domnul Iisus Hristos a vindecat-o de neputința ei trupească și sufletească, Amin.

Pr. Aslst. Dr. Nicolae V. DURĂ

LA DUMINICA A XXVIII-A DUPĂ RUSALII

PREGĂTIREA CREȘTINULUI PENTRU PRIMIREA LUI HRISTOS

«Veniți, căci, iată, toate sînt gata»
(Luca XIV, 17)

Ne aflăm în a doua duminică dinaintea Nașterii Domnului, pe care calendarul nostru creștin o numește «a sfinților strămoși», pentru că Sf. Evanghelie care s-a citit astăzi ne arată că vestea cea bună și chemarea la mîntuire se adresează tuturor oamenilor, deoarece toți sîntem coborîtori din aceeași protopărinți, Adam și Eva.

În această duminică, Sf. noastră Biserică ne înfățișează pericopa evanghelică în care ni se istorisește pilda cu cei chemați la cină, așa cum am auzit citindu-se la Sf. Liturghie.

Cu gîndul la evenimentul și sărbătoarea Nașterii Domnului și cu urechea și cugetul plecate la chemarea pe care Sf. Evanghelist ne-o face tuturor: «Veniți, căci iată, toate sînt gata!», încercăm să meditam și să descifrăm rostul sau semnificația acestei chemări, întrebîndu-ne ce înseamnă ea pentru noi și cum răspundem acestei chemări, cum ne pregătim, adică, să ne prezentăm la această măreață cină și să ne întîlnim cu Stăpînul, care ne invită la ea.

Iubiți credincioși, este lesne de înțeles din pilda de astăzi că cina aceasta de care ne vorbește Sf. Evanghelist, este Împărăția lui Dumnezeu. Marea cină la care sîntem chemați constă în fericirea și bucuria mîntuirii din noianul păcatului și al suferinței, fericire la care sîntem chemați toți oamenii pentru că: «Dumnezeu vrea ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină». (I Tim. II, 4). Despre această cină sau împărăția lui Dumnezeu vorbește atît de des Mîntuitorul Hristos, ca despre o împărăție a dreptății, a frățietății, a iubirii și a păcii între oameni și popoare, împărăție care avea să ia ființă odată cu întruparea Mîntuitorului, cu Nașterea Sa din Fecioara Maria. Cina aceasta fusese pregătită vreme îndelungată prin proorocii Vechiului Testament, care făcuseră ca în poporul ales să se înrădăcineze ideea unui Mîntuitor, așa cum mărturisește femeia samarineancă, «știm că are să vină Mesia și El ne va învăța pe noi toate» (Ioan IV, 25).

Cu toate acestea, la plinirea vremii, cei care fuseseră pregătiți și chemați să vină la cina Împărăției lui Hristos, au refuzat, locul lor fiind luat de cei care au răspuns chemării. Cei care au răspuns chemării la cină au fost cuprinși în Împărăția lui Dumnezeu, devenind mădulare ale Bisericii lui Hristos.

Iată așadar, în fața ochilor noștri, o cină sau o împărăție și o chemare. Este Împărăția lui Hristos și chemarea Bisericii. Chemarea spre această împărăție, spre Hristos, este mereu actuală și devine și mai vie în azul nostru cu fiecare apropiere a sărbătorii Nașterii Domnului, sărbătoare care ni se pare a fi mama tuturor sărbătorilor, pentru că nici una nu face să se reverse peste inimile trude de povara grijilor, mai multe bucurii, mai multă voie bună și mai multă dragoste de viață. Pentru că Nașterea Domnului, care marchează începutul Împărăției lui Hristos pe pământ, momentul începerii cinei, nu este numai o amintire a evenimentului Nașterii Mântuitorului ci repetarea tainei Întrupării însăși, cu puterea și măreția simplă de acum două mii de ani. Nașterea Domnului Hristos înseamnă pentru noi pogorîrea lui Dumnezeu la neamul omenesc și totodată ridicarea neamului omenesc la Dumnezeu, prin îndumnezeirea firii noastre. Ea este dovada celei mai mari și mai alese iubiri a lui Dumnezeu față de om și chezașia reducerii noastre la vrednicia de fii ai lui Dumnezeu.

Împărăția lui Dumnezeu, care începe odată cu Nașterea Mântuitorului Hristos, este împărăția mintuirii și a eliberării sufletului din robia păcatului. Prin Nașterea lui Hristos, în ieslea Betleemului, Dumnezeu coboară înlăuntrul omului și al lumii, încît această dobîndește puterea harică de a se reface după chipul lui Dumnezeu. Darul acesta mare care se face omului de către Tatăl ceresc este îmbrăcat în veșmîntul cel mai smerit. Pentru că Întruparea Domnului ne învață una din cele mai frumoase virtuți, temelie și suportul tuturor faptelor noastre creștinești, a celorlalte virtuți și a progresului nostru duhovnicesc; ne învață smerenia.

Scumpă este cu adevărat și măreață virtutea smereniei căci a înnobilit-o Mîntuitorul. Întruparea Sa este actul supremei smerenii căci, renunțînd la scaunul slavei Sale, a luat chip de rob, ascultător făcîndu-se pînă la moarte și moarte I-a fost pe cruce (Filipeni II, 8).

Dar, iubiți credincioși, cina sau pîrtășia la Împărăția lui Hristos, la care sîntem chemați, înseamnă pîrtășia la împărăția slujirii. Întruparea și Nașterea Mîntuitorului rămîn fără sens dacă nu sînt legate direct de chipul în care a trăit și și-a încheiat viața Sa pămîntească. El a venit în lume și a trăit în ea pentru a sluji și și-a închinat viața și activitatea jertfindu-Se.

Slujirea lui Dumnezeu se concretizează în slujirea aproapelui, a oamenilor și a năzuințelor lor curate și drepte. A sluji aproapelui, iubindu-l, ajutîndu-l în nevoi, sacrificîndu-ne pentru el, înseamnă a urma lui Hristos, care a venit în lume să slujească și nu să I se slujească.

Întruparea și Nașterea Mîntuitorului, ca început al Împărăției lui Dumnezeu, sînt simbolul unei totale înnoiri a ființei noastre. Mîntuitorul coboară pentru a înnoi pe om și firea cea căzută în păcat. Veni-

rea Sa pune început lucrărilor de înnoire a lumii prin har. Mintuitorul vine în chip de prunc pentru a ne face mai pilduitoare viața Sa întregă trăită în duhul nevinovăției, al iubirii curate, al facerii de bine, al iertării vrăjmașilor și al dăruirii totale pentru fericirea semenilor.

Cina la care sîntem chemați este însă și un ospăț mareț la care sînt chemate astăzi toate popoarele pămîntului, este ospățul păcii și buneii înțelegeri între oameni și popoare, căci «Împărăția lui Dumnezeu este dreptate și pace». La acest ospăț al păcii și buneii înțelegeri ne cheamă îngerii chiar în noaptea Sfintă a Nașterii Domnului, cu imnul: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire». (Luca II, 14).

Dar, mai presus de orice, cina la care ne cheamă Sf. Evanghelie de azi este Cina Domnului, Cina de Taină, ospățul Stăpinului, este Dumnezeiasca și Sfînta Împărtășanie, în care noi primim, sub forma pîinii și a vinului, Însuși Trupul și Singele Mintuitorului Hristos.

Îată, așadar, iubiți credincioși, Cina la care sîntem chemați, cina pe care Biserica ne-o pregătește tuturor. Chemarea este și ea deja făcută. Cum răspundem sau ce răspundem acestei chemări? Cum ne apropiem de această împărăție și cu ce fel de haine? Cum ne pregătim să-L primim pe Hristos?

Dacă cina este pregătită și chemarea făcută, noi trebuie să răspundem afirmativ la această întrebare, fiindcă noi știm și credem că Cel care ne cheamă este Însuși Mintuitorul Hristos în care se împlinesc făgăduințele făcute de Dumnezeu primilor oameni după cădere și se adevăresc prorociile Vechiului Testament.

Pentru noi creștinii, Nașterea Mintuitorului este adevăr și credință pe care-l mărturisim cu toată tăria prin cuvîntul, fapta și viața noastră. El este Fiul lui Dumnezeu care a venit în lume să ne mîntuiască. El vine și ne cheamă permanent pe fiecare din noi.

Cum Îl primim? Gîndindu-ne la sărbătoarea nașterii Domnului trebuie să ne întrebăm mai mult ca oricînd cu ce spor de viață duhovnicească ne îmbogățim ființa noastră? Ne-am innobilat noi sufletele cu virtutea smereniei atît de necesară calității noastre de ucenici ai Aceluia care s-a deșertat de slavă și s-a smerit făcîndu-se ascultător pînă la moarte? Am reușit să alungăm deșertăciunea mîndriei din sufletele noastre? Căci dacă rămînem azi ceea ce am fost ieri și nu adăugăm nimic la zestrea noastră sufletească, atunci cu nimic nu ne împărtășim din apa cea vie a acestui moment de reculegere care este praznicul Nașterii Domnului pe care-l așteptăm.

Pentru că smerenia nu este o coborîre a persoanei noastre, ci un mijloc de înălțare duhovnicească, ascultarea fiind ca o scară pe care te urci din treaptă în treaptă. Smerenia ne îndeamnă la slujirea apropielui și numai ceea ce facem pentru aproapele constituie o mărturie a adevăratei credințe în Acela care s-a făcut tuturor toate.

Dar apropierea de Mintuitorul pentru a-L primi, cere o permanentă înnoire a ființei noastre. Nașterea Domnului ne îndeamnă și pe noi să ne naștem din nou, să ne facem o făptură nouă, cu o inimă și cu un duh nou. Însuși Mintuitorul coboară pentru a înnoi pe om și firea cea căzută în păcat. Venirea Sa pune început lucrării de înnoire

a lumii prin har. Nu putem să-L primim pe Mîntuitorul, fără să simțim această nevoie de înnoire. Cum ne reinnoim noi creștinii? Prin spovedanie și primirea cu vrednicie a Sf. Împărtășanii. Pentru ca să-L primim pe Hristos, care se întrupează în inimile noastre, trebuie să ne curățim duhovnicește, să înlăturăm zgura păcatelor noastre prin baia mărturisirii. Este o datorie sfîntă pentru noi creștinii să alergăm cît mai des la scaunul de duhovnicie, dar mai ales cu prilejul Nașterii Domnului cînd ne pregătim să-L primim pe Domnul cu trupul și sufletul curate. Să ne spovedim cu convingerea că trebuie să ne curățim sufletele, că trebuie să stîrpim din suflete orice rădăcină a răului, că trebuie să fim curați și înnoiți pentru a-L primi pe Hristos în Sf. Euharistie. Întărite de post și rugăciune, aceste taine ne fac vrednici să-L primim pe Mîntuitorul în sufletele noastre și să ne înnoim duhovnicește pentru marele praznic al Nașterii Domnului.

De aceea, iubiți credincioși, se cade să facem din timpul care ne-a mai rămas pînă la Nașterea Domnului prilej de cercetare a conștiinței și a faptelor noastre în lumina învățaturii Evangheliei. Să ne păstrăm bucuria sufletească condiționată de împlinirea datoriilor, de curăția sufletului, de sinceritatea noastră față de noi înșine și de alții, adică de un cuget curat, împăcat cu sine, cu oamenii și cu Dumnezeu, căci în sufletul unit cu Dumnezeu este mereu primăvară.

Hristos vine la noi, dar și noi să pășim spre El. Toți avem misiunea sfîntă și scumpă să-l primim în inimile noastre pe Pruncul Iisus, să I ne închinăm și să-L propovăduim cu vorba și cu fapta. Alături de post și rugăciune, rinduite de Biserică în această perioadă, să alungăm negura păcatelor din sufletele noastre prin taina Sfintei Mărturisiri, să răspundem la chemarea care ni se face, pentru ca mesajul ceresc: «Pace pe pămînt» să fie cît mai repede realizat și să-L primim pe Domnul în curăție și în iubire prin taina Sf. Împărtășanii, rostînd rugăciunea: «Cinei Tale celei de taină, astăzi Fiul lui Dumnezeu pârtaș ne primește!».

Pr. Asist. Dr. N. D. NECULA

LA DUMINICA DINAINTEA CRĂCIUNULUI

«Iată fecioara va avea în pintece și va naște Fiu, și vor chema numele lui Emanuel, care se tîlmăcește: Cu noi este Dumnezeu» (Matei 1, 23).

Cînd s-a citit în Sfînta Evanghelie de azi, am auzit un șir întreg de nume de oameni: Avraam, Isaac, Iacov, Iuda..., David, pînă la Iosif și Maria din care s-a născut Iisus ce se cheamă Hristos. Aceste nume înscrise în Sfînta Evanghelie după sfîntul Matei, alcătuiesc cartea neamului Celui ce avea să vină în lume pentru ca să o mîntuiască de

păcatul strămoșesc. Aceste nume de oameni sînt oamenii cărora li s-a promis venirea Mintuitorului. Sînt oameni care au ținut trează în conștiința omenirii promisiunea lui Dumnezeu Tatăl, făcută protopărinților noștri. Sînt acei oameni, din singele cărora avea să încolțească, să se nască și să crească Mesia cel mai așteptat de toate neamurile pămîntului. Toate acestea s-au făcut, ca să se împlinească ceea ce s-a zis prin prorocul Isaia : «Tatăl Fecioara va lua în pîntece și va naște Fiu și vor chema numele lui Emanuel». (cap. 7, 14). Care se talmăcește : «Cu noi este Dumnezeu». Da ! Astăzi, cu noi este Dumnezeu ! Fiul lui Dumnezeu, Fiul Sfintei Fecioare Maria este în mijlocul nostru și ne împărtășește bucuria cea mare a mîntuirii. De azi în cinci zile, întreaga creștinătate va prăznui Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Nașterea cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută. Nașterea bucuriei celei mari. Nașterea înfrățirii dintre oameni, înfierea omului cu Cerul ! Să se bucure acum întreg pămîntul și cerurile să se veselească ! Munții ca cerbii să salte și adîncul adîncurilor să tresalte, toate limbile să psalmodieze cu glas de bucurie ! Să se bucure făptura toată și îngerii din cer să-L preaînălțe ! Nimeni și nimic nu este care să nu se cutremure. Nimeni și nimic nu este care să nu simtă înfiorarea bucuriei : îngerii preamăresc, păstorii mărturisesc, peștera se umple de lumină și neamul omenesc se închină. Cerul își aprinde luceferii și magii cu daruri după stea călătorească.

Peste toți și peste toate se așterne neaua unei noi neprihăniri, fulguirea argintie a unui nou simțămînt. E șoapta unei bucurii care cuprinde întreaga zidire, e talazul unei cutremurări, care pătrunde toate neamurile, toate veacurile, e un adînc de taină, care învăluie tot universul ! Nu e nici frică nimicitoare, nici răzvrătire ; nici prăvălire apocaliptică, nici explozie necumpănită. Ci mirare plină de sfială, înfiorare plină de smerenie, contemplare nepricepută. Bucuria caldă, senină, a unei intimități negrăite. Iată cerul vestește făpturii minunea : «Fecioara astăzi, pe Cel mai presus de ființă naște... Îngerii cu păstorii preamăresc și magii cu steaua călătorească, că pentru noi s-a născut prunc tinăr, Dumnezeu cel mai înainte de veci». Dumnezeu s-a coborît pe pămînt. Nu în vijelie distrugătoare, nici în tunetul nimicitor al miniei sale. Nu în prezența copleșitoare a atotputerniciei, nici în focul mistuitor care topește zidirea. Cerul se împreună cu pămîntul, nemărginirea se varsă în mărginire, veșnicia se îmbrățișează cu vremelnicia, atotputernicia se îmbracă întru neputință. Cel nevăzut este purtat pe brațe de Fecioară. Cel ce se îmbracă cu lumina ca cu o haină, se învăluie întru smerenie. Cel ce cuprinde cu palma marginile lumii, se face Prunc, Cel ce împodobește cerul cu stele se culcă în iesle de dobitoace. O, adîncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu, cît sînt de neajunse judecățile lui și de neurmat cărările lui ! O, adîncul cel neistovit și ne cuprins al iubirii lui de oameni ! Dumnezeu se face om, ca pe om să-l îndumnezeiască ; împăratul cerului se coboară pe pămînt, ca pe om să-l ridice pînă la cer. Ziditorul se sălășluiește în vremelnicie, spre a schimba vremelnicia în pridvor al veșniciei.

Acum se vede nemărginita dragoste și bunătate a lui Dumnezeu. Pentru că primul om, Adam, s-a lăsat înșelat de diavolul, n-a ascultat

de porunca lui Dumnezeu ; el a devenit nesupus lui Dumnezeu, a devenit fiul urgiei dumnezeiești, sluga păcatului, rob diavolului și moștenitor muncilor veșnice. Pentru acest om nu mai era nici un mijlocitor care să-l împace cu Dumnezeu, poarta împărăției cerurilor era încuiată, și speranța mântuirii era cu totul pierdută.

Dar lui Dumnezeu i-a fost milă de făptura miinilor Sale, s-a coborât pe pământ și a luat trup omenesc pentru ca să mîntuiască pe acest om ; s-a coborît ca să-i arate calea mîntuirii și să-i deschidă ușa împărăției cerurilor și să se imprietenească din nou cu Dumnezeu Tatăl ; s-a coborît ca să-l mîntuiască de urgia păcatului și să-l elibereze din robia diavolului și de muncile veșnice. Iată Dumnezeu a venit întru ale sale, și cîți l-au primit și cred în numele Lui le-a dat putere ca să se facă fii ai Lui (Ioan 1, 12). «Și Cuvîntul s-a făcut trup și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan 1, 14).

Acum oare diavolul nu se rușinează cînd se vede biruit de firea pe care a biruit-o odinioară ? El a înșelat pe om șoptindu-i la ureche că-l va face Dumnezeu, dar acum iată că s-a înșelat singur, cînd vede pe Dumnezeu că se face om.

Dumnezeu s-a făcut om, luînd firea smerită și netrebnică a oamenilor. Cu cît omul a fost căzut din pricina blestemului celui vechi, cu atît Dumnezeu, din dragostea și bunătatea Sa, l-a suît pînă la treapta cea mai înaltă, chiar mai înaltă decît a îngerilor. Omul s-a îndumnezeit. Înălțare mai mare decît aceasta nici că se putea ; căci «celor cîți l-au primit și cred în numele lui Dumnezeu, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu» (Ioan 1, 12).

O, adîncul bogăției, al înțelepciunii și cunoștinței lui Dumnezeu ! «Pe pămînt s-a arătat și cu oamenii a petrecut».

Astăzi, cu uimire sfîntă, cu bucurie caldă, cu sfielnică închinare, sufletul, istoria, neamurile, veacurile se pleacă la ieslea de la Betleemul Iudeii în care a sălășluit Hristos : este cea mai mare, cea mai fericitoare veste ce a răsunat vreodată în lume. Și cîtă intimitate este în întîlnirea aceasta de dragoste între Făcător și făptură ! Și cît de sublim este sentimentul acesta de înfrățire între cer și pămînt, între Dumnezeu și om ! Aceasta este armonia cosmică, armonia paradisiacă izvorită din sălășluirea lui Dumnezeu în inima zidirii, în inima istoriei, în inima vieții !

Aceasta este solia sfintei Nașteri : solia păcii, a păcii mult dorită de întreaga omenire, solia bucuriei, solia iubirii. Are solia aceasta vreo legătură cu inima de jar, cu sufletul de luptă și furtună al acestui veac ? Fără îndoială că da. Și legătura este : tocmai distanța care le separă. Crăciunul este praznicul paradoxiei : Dumnezeu-om ; Cel necuprins este cuprins într-o iesle ; «lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o» (Ioan 1,5) ; Luceafărul cel mai înainte de veci, a răsărit în veac.

Lumea din vremea aceea nu era mai bună decît lumea din vremea noastră. Și totuși a devenit sălaș al lui Hristos. Nu vi se pare că și în zilele noastre tocmai inima aceasta de lacrimă și jale, sufletul acesta de volbură și dor pregătește ființa omului, viața omenească, istoria,

ca să cunoască adîncurile smereniei și să se ofere ca iesle de sălășluire divinului prunc Iisus Hristos? Cred că da. Noi călătorim prin zloată și vijelie, prin suferințe și singerare, prin zbucium și rugă, călătorim spre bucuria unei noi Nașteri a lui Hristos în inima istoriei, în inima neamului. Lumina acelei bucurii plutește diafan peste zbuciumul zilelor de azi: ea umple de sens epoca noastră, și iarăși răsună ca un preludiu ecoul mării bucurii, a măreței eliberări ce vine: «Hristos se naște măriți-L, Hristos din ceruri întîmpinați-L, Hristos pe pămînt înălțați-vă! Cîntați Domnului tot pămîntul și cu veselie lăudați-L poare că s-a preamărit».

Domnul nostru Iisus Hristos se naște în Betleemul Iudeei. Acest fapt nu este lipsit de taină. Proorocul Miheia a vestit mai dinainte nașterea Domnului în Betleem, zicînd: «Și tu, Betleeme Efrata, mic ești între miile lui Iuda, din tine va ieși stăpînitor peste Israel, iar obîrșia lui este dintru început, din zilele veșniciei». (Cap. 5, 1).

Cuvîntul Iudeea se tălmăcește «mărturisire» iar Betleem «casa pîinii», ceea ce înseamnă pentru cel ce va voi să afle pe Domnul nostru Iisus Hristos, să meargă la scaunul mărturisirii și să se apropie cu sfiială de sfîntul jertfelnic, unde este casa pîinii vieții.

Căci într-adevăr cel ce voiește să prăznuiască cu vrednicie și după cuviință nașterea Domnului nostru Iisus Hristos trebuie să se spovedească și să se împărtășească. Acesta este și scopul Sfintei noastre Biserici, care a orînduit postul Crăciunului ca să ne pregătim sufletește și să ne mărturisim păcatele și cu vrednicie să se primească sfînta împărtășanie.

Pentru ca să ajungem la Betleemul duhovnicesc al Iudeei, se cuvine să mergem și noi pe drumul celor trei magi evlavioși de la Răsărit. Ei au călătorit spre Betleemul Iudeii, fiind călăuziți de o stea pe care au văzut-o pe cer și care le-a arătat calea și locul unde s-a născut pruncul Iisus. Astăzi, noi avem drept stea călăuzitoare Cuvîntul lui Dumnezeu, Sfînta Evanghelie, legea darului, despre care zice psalmistul: «Făclie picioarelor mele este legea Ta și luminează cărării mele». (Ps. 118, 105). Este lumina cărărilor noastre, ca să nu ne rătăcim în deșertăciunile vieții acesteia.

Magii de la răsărit care au ajuns și au văzut pruncul în preacuratele brațe ale Sfintei Fecioare Maria, au ingenuncheat la picioarele lui și s-au închinat cu multă evlavie, dăruind din vistieriile lor aur, tămîie și smirnă, daruri ce de obicei se aduceau la îngroparea morților. Magii dorind să cunoască pe noul născut, au adus aur ca unui împărat, tămîie ca unui Dumnezeu și smirnă ca unui muritor.

De asemenea și noi cînd mergem la sfînta spovedanie și împărtășire în fața Domnului nostru Iisus Hristos, trebuie să-I aducem tot trei daruri: întîi aur, adică inima noastră să fie curată ca aurul de orice poftă rea și de orice gînd urît; al doilea să-I aducem tămîie, adică sufletul înflăcărat de dragostea lui Dumnezeu și a aproapelui și rugăciune fierbinte; al treilea să-I aducem smirnă, adică să ne zdrobim patimile cu inimă infrîntă și smerită, cu lacrimi amare de pocăință.

Acestea sînt cele mai frumoase pregătiri pentru mărturisirea păcatelor și primirea sfintei împărtășanii.

Magii după ce s-au închinat Domnului nostru Iisus Hristos, nu s-au mai întors în țara lor pe aceeași cale pe care au venit, ci au schimbat drumul: «Pe altă cale s-au întors în țara lor» (Matei 2, 12).

La fel se cuvine să facem și noi. După ce ne vom mărturisi păcatele în aceste zile sfinte, și după ce ne vom împărtăși, să nu ne mai întoarcem pe calea pe care am venit și am umblat. Nu, ci să umblăm pe altă cale. Să ne schimbăm firea, să ne schimbăm viața, să mergem pe altă cale. Să nu ne mai întoarcem iarăși la păcatele cele de mai înainte, ci să punem friu patimilor și să ne abatem de la cărările pierzării sufletelor noastre. Să mergem pe altă cale, pe calea cea dreaptă și desăvîrșită, pe calea faptelor creștinești, cele care ne duc la viața cea veșnic fericitoare.

Așadar, ori de cîte ori ne apropiem de scaunul mărturisirii și mergem în fața sfîntului altar, ca să primim sfînta taină a împărtășirii, primim și noi înțelepciunea, lumina necreată, Cuvîntul lui Dumnezeu, Cuvîntul cel viu, primim pe întemeietorul harului, pe săvîrșitorul credinței, pe garantul nemuritor al speranței mîntuirii noastre: trupul lui Hristos răstignit pentru noi se întrupează cu trupul nostru, sîngele Lui vărsat pentru mîntuirea lumii, se amestecă cu sîngele nostru; sufletul nostru se unește cu sufletul Răscumpărătorului; Dumnezeirea Lui pătrunde în noi și mistuie tot ce a stricat păcatul; ca un prieten credincios își reazimă capul pe inima noastră și ne vorbește cu un glas fermecător, zicînd: «Pune-mă ca o pecete pe inima ta; că dragostea este mai tare decît moartea». (Cînt. 8, 6). Și atunci, înflăcărat de dragostea în Hristos, de acea «dragoste arzătoare ca și focul» nu vedem decît pe Cel mai iubit, pe Hristos; nu avem altă viață decît pe aceea despre care El a zis: «Eu sînt calea, adevărul și viața». Și întristarea călătoriei noastre pe pămînt, care este «o vale a plîngerii» cum o numește Biserica, se pierde în bucuriile cerului, unde gustăm bunătatea lui Dumnezeu în veci.

Pr. Prof. N. CIUDIN

ORTODOXIA: PENTRU CE TREBUIE SĂ O PĂSTRĂM?

Anul acesta, Biserica Ortodoxă de pretutindeni, împreună cu celelalte Biserici creștine, sărbătorește 1600 de ani de la ținerea celui de al doilea Sinod ecumenic de la Constantinopol (381). Importanța capitală a acestui sinod constă în aceea că a stabilit în formă definitivă și ecumenică *Simbolul credinței ortodoxe*, completînd *crezul* acceptat de cel dintîi Sinod ecumenic de la Niceea (325). În simbolul niceo-constantinopolitan, adoptat în 381, prin efortul și sub responsabilitatea Bisericii sobornicești, din Orient și din Occident, se cristalizează întreaga

tradiție apostolică, devenind astfel criteriul unic al *Ortodoxiei*. Crezul ortodox a fost confirmat de sinoadele ecumenice recunoscute de Biserica Răsăriteană și Apuseană (Efes — 431; Calcedon — 451; Constantinopol — 553; Constantinopol — 680; Niceea — 787), fiind considerat și astăzi ca un rezumat al doctrinei Bisericii de totdeauna și de pretutindeni (Vezi: Mesajul de Crăciun — 1980 al Patriarhului ecumenic Dimitrios I, în «Episkepsis», 25 decembrie 1980, p. 12—13).

Evocarea sinodului ecumenic din 381 ne aduce în față o anumită imagine a Bisericii universale, care contrastează cu portretul ei istoric actual, marcat de separări confessionale. Este imaginea unei Biserici care se vrea, în confruntarea cu ereziile și inovațiile doctrinare ale timpului, o comunitate de credință în succesiunea apostolică, prin acordul ei cu învățătura garantată de Evanghelie și de poporul credincios. Tocmai de aceea, în contextul ecumenic pluriconfesional de azi, această aniversare poate fi un prilej de a ne întreba: pentru ce Ortodoxia? Poate fi restaurată Biserica universală de azi de această formă tradițională a credinței creștine? Unde este localizată Ortodoxia? În ce constă caracterul ei de neînlocuit, unde sînt accentele ei specifice și vocația ei proprie?

Fără pretenția de a răspunde aici acestor întrebări, vom nota totuși felul în care Biserica Ortodoxă înțelege valoarea și rolul simbolului de credință în viața și mărturia ei.

Credința, în dublul ei sens, de act personal de a primi harul lui Dumnezeu și de mărturisire a revelației divine despre mintuire, ține de însăși identitatea creștinului, fiind condiția esențială de a fi ucenic al lui Hristos și membru al Bisericii. Afirmarea explicită a credinței în numele și faptele lui Iisus Hristos este indispensabilă apartenenței la comunitatea creștină și împărtășirii cu Sfintele Taine: «În aceasta să cunoașteți duhul lui Dumnezeu: orice duh care mărturisește pe Hristos venit în trup este de la Dumnezeu. Și orice duh care nu mărturisește pe Iisus, nu este de la Dumnezeu, ci este duhul lui antihrist, despre care ați auzit că vine și acum este chiar în lume» (I Ioan 4, 2-3). Iar evangelistul Ioan continuă: «Cine mărturisește că Iisus este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu rămîne în el și el în Dumnezeu» (4, 15). Biserica este constituită acolo unde este mărturisit în mod clar numele lui Hristos, întruparea, moartea și învierea Sa. Biserica este adunarea celor ce cred, comunitatea credincioșilor, a celor ce primesc adevărul lui Dumnezeu, cunosc cu inima ce este Dumnezeu și știu ce se petrece în Dumnezeu și în lume. Credința personală este o condiție pentru primirea harului Botezului și a Sfintei Împărtășanii. La Liturghie, Sfintele Taine sînt încălzite cu «căldura» care simbolizează «căldura credinței, plină de Duhul Sfînt» a sfinților și realitatea trupului viu al lui Hristos. Împărtășania este Taina credinței comune.

Crezul ortodox este unul din criteriile succesiunii apostolice și deci și ale Sfintei Tradiții. Căci Biserica nu inventează învățătura sa, ci restituie în fiecare loc și timp «credința care a fost dată sfinților o dată pentru totdeauna» (Iuda, 3). Doctrina Bisericii depinde în mod exclusiv de descoperirea lui Iisus Hristos, «Cuvîntul lui Dumnezeu ie-

șit din tăcere» (Sf. Ignatie, *Către magnezieni*, 8, 2). În El Dumnezeu S-a descoperit în formă definitivă și eshatologică: «Nimeni nu cunoaște deplin pe Tatăl, afară de Fiul» (Matei, 11, 27). Apostolul Pavel spune că propovăduirea sa nu este altceva decât un cuvânt de la Hristos și despre Hristos: «Căci noi nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Domnul Hristos Iisus» (II Cor. 4, 5). El se bucură că obștea creștinilor din Roma se află în succesiunea apostolilor, deoarece au ascultat din inimă «regula învățaturii pe care ați primit-o» (Rom. 6, 7). Biserica se află în succesiune apostolică prin acordul ei cu dogmele apostolilor, în care se cuprinde integritatea Evangheliei lui Hristos. Biserica de azi este legată de comunitatea apostolilor și de comunitatea viitoare a sfinților prin credința ei neclintită, încălzită de Duhul Sfânt, mîngietorul și păzitorul Bisericii pînă la a doua venire a Domnului ei. Sfînta Tradiție este căldura pe care o iradiază credința sfinților și a credincioșilor.

Simbolul ortodox din 381 este o mărturie a Bisericii universale, din Orient și din Occident. Ea face parte din aceeași tradiție comună, garantată nu numai de autoritatea unui sinod ecumenic, ci și de consensul Bisericii neîmpărțite de pretutindeni. Căci, după cuvîntul sfîntului Ignatie Teoforul, «Unde se află episcopul, acolo se găsește și mulțimea credincioșilor, după cum unde este Hristos, acolo este și Biserica universală» (*Către smirneni*, 8, 2). Apostolul însuși nu vestește o învățatură particulară, ci o revelație care aparține tuturor și este confirmată de toți: «Sîntem înconjurați cu un nor așa de mare de martori» (Evrei 12, 1). Biserica neîmpărțită, unită în mărturisirea aceleiași credințe apostolice, nu este, așadar o utopie istorică sau un idealism teologic. Există un timp cînd Biserica universală se prezenta lumii ca un trup unit în deplinătatea credinței lui Hristos, transmisă de către apostoli. Mișcarea ecumenică de azi, în efortul ei de refacere a unității creștine, are deci un model istoric posibil.

Fie că se rostește la Botez, fie că se proclamă în mod public la Liturghie, Crezul ortodox este introdus prin «credem» și «mărturisim». Aceasta înseamnă că Ortodoxia nu este o credință rezervată unui grup, unei națiuni sau unei regiuni. Simbolul de credință este cartea de identitate a ortodocșilor, dar Ortodoxia nu este stăpînirea lor exclusivă, deoarece este destinată tuturor, celor din Est și Vest, celor din Nord și Sud. A crede și a mărturisi, a fi credincioși și a fi mărturisitori sînt acțiuni simultane și complementare, la care sînt chemați toți ortodocșii. Creștinul trebuie să fie, după expresia aceluiași episcop și martir al Bisericii din Antiohia — sfîntul Ignatie — «curier al lui Dumnezeu» (*Către Policarp*, 7, 2—3), care «are timp liber pentru Dumnezeu», ca să vestească altora slava și harul lui Dumnezeu.

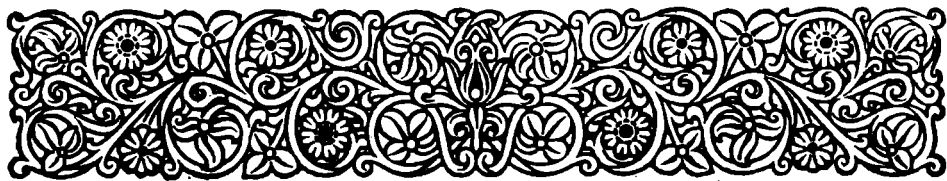
Ce concluzii pot fi trase la aniversarea sinodului ecumenic de la Constantinopol, din 381, acum, după 16 secole?

Ortodoxia nu mai trebuie să fie confundată cu creștinismul de rit bizantin, cu tradiția specifică a unei provincii a imperiului roman de Răsărit. Este adevărat că ea își are originea în Răsărit și că s-a modelat în perioada sinoadelor ecumenice care s-au ținut în Orient și care

au folosit o terminologie teologică proprie patristicii orientale. Cu toate acestea, ea a fost proclamată ca fiind credința Bisericii universale, confirmată de sinoadele ecumenice. În perioada acestora (325—787), Orient și Occident sînt mai degrabă noțiuni geografice, indicînd jurisdicții bisericești autonome și spații culturale secifice, dar nu noțiuni teologice diferite sau contradictorii. Între cele două mari provincii bisericești există un pact dogmatic ecumenic, ce poartă sigiliul institutiei conciliare supreme (Vezi îndeosebi: Canonul 8 al Sinodului III ecumenic și Canonul 1 al Sinodului VI ecumenic). Desigur, în cursul istoriei, datorită dezbinărilor și schismelor, unele Biserici locale au pierdut ceva esențial din elementele care le țineau împreună în primul mileniu. Ortodoxia și-a păstrat însă integritatea ei unică; de aceea ea nu poate fi descrisă ca o formă confesională intermediară, un fel de catholicism fără autoritatea unui păstor universal, sau un protestantism cu tradiție. Cu toate acestea, — și faptul este foarte important pentru educația ecumenică a credincioșilor ortodocși —, toate Bisericile creștine au în comun un punct de referință dogmatică: Simbolul niceo-constantinopolitan. Nu este oare aceasta — autoritatea tradiției comune acceptate de Biserica neîmpărțită — nu numai o ipoteză de lucru, ci și un punct de plecare istoric, comun, în conversațiile ecumenice și în mărturia creștină de azi? Bisericile pot recompune unitatea lor văzută pe această bază solidă, spunînd împreună: «Cred în una, sfîntă, sobornicească și apostolică Biserică».

Pentru educația pastorală a credincioșilor ar trebui subliniat faptul că păstrarea Ortodoxiei nu înseamnă numai perpetuarea unei instituții tradiționale, simpla continuare a unei culturi istorice, din respect față de credința părinților și strămoșilor. Nu este vorba doar de transmiterea unei moșteniri valoroase, din necesitate nostalgică sau din venerație față de trecutul Bisericii; ci este vorba de mărturisirea istoriei mîntuirii, trecută și viitoare, a întregului neam omenesc, inclusiv a poporului nostru. Este vorba de credința copiilor noștri și a generațiilor viitoare de ortodocși. Căci nu trebuie să se uite niciodată că Biserica ia ființă, există și dăinuiește numai ca răspuns la credința în Hristos.

Pr. Prof. Dr. Ion BRIA

ARTICOLE ȘI STUDII

DE CE PAȘTILE CATOLICILOR ESTE ADESEA CU O SĂPTĂMINĂ ÎNAINTEA CELUI AL ORTODOCȘILOR IAR UNEORI CHIAR CU O LUNĂ?

Mai în fiecare an, noi preoții sîntem întrebați de către enoriași, de ce data Paștilor ortodoxe nu cade în aceeași duminică cu cea în care cad Paștile catolicilor și protestanților. Unii dintre ei cunosc chiar normele după care se celebrează Paștile în Biserica creștină și de aceea ne interpelează cu cuvintele: «Dacă Paștile trebuie prăznuit de toți creștinii în prima duminică după luna plină ce urmează echinoctiului de primăvară, de ce atunci Paștile, la ortodocși, este celebrat uneori cu o duminică în urma apusenilor, iar alteori chiar cu o lună întregă, cum va fi cazul în anul 1983? Doar aceleași norme sînt folosite atît în Biserica Orientală, cît și în cea Occidentală! Atunci de ce această mare discrepanță?».

Mulți dintre preoții și teologii chestionați lămuresc pe cei care pun întrebările de mai sus, spunindu-le că Paștile ortodox este de cele mai multe ori în urma celui catolic, din cauza Paștelui mozaic care totdeauna trebuie să precedă pe cel ortodox, deoarece Hristos a înviat după Paștile evreiesc. Catolicii și protestanții nu mai sînt în cont de Paștile mozaic. Dimpotrivă, uneori ei celebrează Paștile lor înaintea mozaicilor și chiar concomitent cu ei și, de aceea, Paștele lor este înaintea celui ortodox.

Răspunsul acesta nu este just. Nu din cauza mozaicilor avem noi ortodocșii Paștile în urma catolicilor și protestanților, ci din cauza calculului Bisericii Orientale (Ortodoxe), întocmit acum patrusprezece secole¹, cînd astronomia de atunci nu era cea de astăzi.

Dar fiindcă veni vorba de Paștile mozaic care — zice-se — ar trebui să aibă loc înaintea celor creștine, să vedem de unde și-a luat ființa această idee foarte înrădăcinată în lumea ortodoxă. Această părere s-a strecurat în Biserica Răsăritului, datorită marilor canonisți Zonara, Balsamon și Matei Vlasteris. În secolele XII și XIV, cînd viețuiau ei, luna plină de pe cer apărea cu două zile mai înainte decît cea văzută în calculul făcut de computiștii (calendarisții) creștini din secolul al VIII-lea

1. Despre întocmirea acestui calcul, vom aminti mai jos. Atunci necunoscîndu-se exacta rotație a lunii pe cer, calculul s-a dovedit eronat acum, din care cauză din trei sute în trei sute de ani, rămîne în urmă cu o zi.

după Hristos, calcul imperfect în acea vreme (Paștele mozaic este sărbătorit la luna plină, cu precizie. Cei care vor să se convingă, să se uite pe cer la Paștile evreilor)

Așadar, din secolele XII—XIV, luna plină a calculului făcut în secolul VIII, căzînd cu două zile mai tirziu decît cea reală de pe cer, se înțelege că mereu evreii erau cu două zile înaintea creștinilor, cu luna plină de primăvară.

Lucrul acesta făcea ca Paștile creștine să nu mai cadă niciodată înaintea celui mozaic. Canoniștii amintiți au luat acest fapt ca normativ provenind de la Sinodul I ecumenic (325) și atunci, la interpretarea canoanelor ce au făcut-o ei au lansat ideea că niciodată Paștele creștin să nu precedă pe cel mozaic². Canoniștii pomeniți au pus Paștile creștin într-o direcție și permanentă dependență de data Paștilor iudaice. Această interpretare a prevederilor canonice a devenit pentru unii teologi ceva de nediscutat, o axiomă. După amintii canoniști, alți canoniști mai aproape de zilele noastre, necunoscători ai calculelor matematice, ca de exemplu Nicodim Milaș³, au aderat la ea și în zilele noastre, mulți sînt cei care o susțin, cînd se discută chestiunea despre corectarea calendarului și fixării datei Paștilor. Dar nu trebuie uitat că, tot ceea ce știm despre atitudinea Sinodului I ecumenic de la Niceea, față de chestiunea datei Paștilor, este în contradicție cu o atare interpretare⁴ a prevederilor canonice în această privință.

Este îndeobște cunoscut că, chiar după Sinodul I ecumenic, Bisericile care au primit hotărîrile niceene nu erau deloc tulburate de o astfel de coincidență, ci ele serbau Paștile în una și aceeași zi cu iudeii⁵, cum a fost cazul în anii 328, 347, 370, ca să nu mai amintim de cazurile mai aproape de noi⁶.

Dacă ar fi fost formulată vreo prescripție care să impună o succesiune a sărbătorii, prin care creștinii să fie obligați să prăznuiască Paștile lor după cel iudaic, este de neînțeles, pentru că nicăieri nu se află vreo interdicție, în canoane, care să oprească celebrarea Paștilor înaintea celui iudaic.

Din toate frămîntările pe chestiunea Paștilor, în perioada Sinodului I de la Niceea, o singură concluzie se desprinde; Părinții bisericești de atunci respingeau orice dependență obligatorie a datelor Paștilor creștine de cel al iudeilor. Lucrul acesta reiese clar din epistola împăratului Constanțin cel Mare către Bisericile care nu putuseră lua parte la sinod; «Mai presus de orice ei (părinții de la Niceea) au declarat ca nedemn să urmăim obiceiul iudeilor la celebrarea sfintelor noastre sărbători... fi-

2. Interpretînd canonul al șaptelea apostolic, Zonara scrie: «Întregul precept al reglementării acestui canon este: creștinii nu trebuie să celebreze Paștile ca iudeii, adică nu în una și aceeași zi cu ei. Trebuie să precedă sărbătoarea lor cea întunecată și apoi să se celebreze Paștile noastre. Preotul care n-ar observa această regulă, să se caterisească. Același lucru s-a reglementat și de Sinodul de la Antiohia, în primul său canon».

3. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, însoțite de comentarii*, traducere de Uroș Kivincici și Pr. Nicolae Popovici, Arad, Tipografia Diecezană, 3 volume, 1930—1932.

4. Din nefericire, actele Sinodului I de la Niceea, cu privire la Paști, s-au pierdut. S-ar putea să nu fi existat asemenea acte. Pe Sinod îl interesa nu tehnica alcătuirii calculului pascal, ci faptul ca toți creștinii să-l sărbătorească în aceeași zi.

5. În seara de 14 spre 15 Nisan, după calendarul mozaic.

6. Raportul lui V. V. Bolotov, la sesiunea comisiei cu privire la chestiunea reformei calendarului, a Societății astronomice Ruse, din 31 mai 1899. Citat după D. P. Ogit-sky, *Canonical Norms of the Orthodox Easter. Computation and the Problem of the Dating of Pascha in our Time*, în «St. Vladimir's Theological Quarterly», vol. 17, nr. 4, 1973, p. 274 sq.

încă există posibilitatea de a ne lepăda de obiceiurile lor și a adopta o procedură mai bună⁷.

Pe aceste temeieri corecte, Biserica catolică, cînd și-a îndreptat calendarul în 1582, a renunțat la orice legătură cu calendarul mozaic și de aceea, numeroase sînt cazurile cînd Paștele apusenilor sînt celebrate mai înainte de cele ale iudeilor, uneori chiar și în aceeași zi.

Pe de altă parte, șinem să se știe că nu din cauza calendarului mozaic, Paștile ortodox este uneori cu o săptămînă, alteori cu o lună în urma celui catolic. Cum am amintit, iudeii au un calendar lunar, care este mai scurt decît anul solar cu 11 zile și aproape un sfert de zi. Acest lucru face ca la doi-trei ani, să se simtă nevoia intercalării unei a treisprezecea luni, ca astfel calendarul să se țină de anul tropic sau solar⁸. În vechime, intercalarea celei de a treisprezecea luni se făcea, dacă se observa că, din cauza unui an mai friguros, grînele nu dăduseră în pîrg. Atunci se repeta ultima lună a anului mozaic, *Adar*, căreia din această pricină i se spunea *Veadar*. În felul acesta luna Nisan își păstra calitatea de prima lună a anului liturgic și lună de primăvară. În timpurile noastre intercalarea lunii a treisprezecea, în calendarul mozaic, se face cam la doi-trei ani⁹.

Sărbătoarea Paștilor mozaice este sărbătoare fixă, nu mobilă ca la creștini, căci totdeauna are loc în ziua de 15 Nisan¹⁰. Iudeii nu-și calculează Paștile lor în funcție de echinocșiul de primăvară. Este adevărat că uneori și Paștile lor cade la lună plină aproape de echinocșiul de primăvară, dar de foarte multe ori, el are loc după cea de a doua lună plină și aceasta din cauza intercalării lunii a treisprezecea (*Veadar*), la fiecare doi-trei ani.

Ca să documentăm că nu din cauza Paștilor mozaice, de multe ori, noi ortodocșii sărbătorim Învierea Domnului cu o săptămînă după Paștile catolice și protestante, dăm mai jos o tabelă a Paștilor pe un interval de treizeci de ani.

ANII	Data Paștilor la			ANII	Data Paștilor la		
	Catolici	Mozaici	Ortodocși		Catolici	Mozaici	Ortodocși
1970	29 mart	21 apr.	26 apr.	1986	30 mart.	24 apr.	4 mai
1971	11 apr.	10 apr.	18 apr.	1987	19 apr.	14 apr.	19 apr.
1972	2 apr.	30 mart.	9 apr.	1988	3 apr.	2 apr.	10 apr.
1973	22 apr.	17 apr.	29 apr.	1989	26 mart.	20 apr.	30 apr.
1974	14 apr.	7 apr.	14 apr.	1990	15 apr.	10 apr.	15 apr.
1975	30 mart.	27 mart.	4 mai	1991	31 mart.	30 mart.	7 apr.
1976	18 apr.	15 apr.	25 apr.	1992	19 apr.	18 apr.	26 apr.
1977	10 apr.	3 apr.	10 apr.	1993	11 apr.	6 apr.	18 apr.
1978	26 mart.	22 apr.	30 apr.	1994	3 apr.	27 mart.	1 mai
1979	15 apr.	12 apr.	22 apr.	1995	16 apr.	15 apr.	23 apr.
1980	6 apr.	1 apr.	6 apr.	1996	7 apr.	4 apr.	14 apr.
1981	19 apr.	19 apr.	26 apr.	1997	30 mart.	22 apr.	27 apr.
1982	11 apr.	8 apr.	18 apr.	1998	12 apr.	11 apr.	19 apr.
1983	3 apr.	29 mart.	8 mai	1999	4 apr.	1 apr.	11 apr.
1984	22 apr.	17 apr.	22 apr.	2000	23 apr.	21 apr.	30 apr.
1985	7 apr.	6 apr.	14 apr.				

7. Patrologia graeca, XX, 1073. Epistola se găsește și în românește. Ea se află în lucrarea lui Eusebiu de Cesareea, *Despre viața împăratului Constantin*, tradusă de fostul mitropolit al Ungro-Vlahiei, Iosif Gheorghian, București, Tipografia Cărilor Bisericești, p. 402 sq.

8. Exod XXIII, 16; XXIV, Deuteronom XVI, 1.

9. De șapte ori într-un ciclu de 19 ani. Sînt ani intercalari: 3, 6, 8, 11, 14, 17 și 19. Acest ciclu de 19 ani, evreii îl numesc *Mahzor Katan* adică ciclul mic.

10. Cf. nota 5.

După cum se vede, în anul 1975, 1983 și 1994, nu Paștile mozaice sînt cauza pentru care orientalii își vor serba Paștile în urma celor apuseni nu cu o singură săptămîină, ci cu o întreagă lună de zile. Aceasta numai într-un interval de trei decenii. În 1600 de ani, cîți s-au scurs de la Sinodul I ecumenic pînă astăzi, cazurile trec peste 165 în total.

Dacă nu Paștile mozaic este cauza celebrării Paștilor apusene cu o săptămîină înainte de cele orientale, atunci care este pricina?

Răspunsul este: imperfecțiunea calculului ciclului lunar, din tabelele vechii Pascalii a Bisericii Orientale. Am amintit că, calculele Pascaliei noastre ortodoxe au fost compuse în secolele VII și VIII, de către sfinți părinți ca Maxim Mărturisitorul¹¹, Andrei Criteanul¹² și alții mai puțin cunoscuți, după ei. Pe timpul acela, cunoștințele astronomice nu erau cele de astăzi. Calcularea anticipată a datelor Paștilor, pe multe cicluri de cîte 532 de ani, fiecare ciclu, a avut marele dezavantaj că a perpetuat anumite erori de calculare, ce aveau să ducă la călcarea tradiției noastre creștine. Calculele din secolele VII și VIII nu cunoșteau ceea ce se numește astăzi proemptoza, metemptoza și saltul lunii. Sau dacă le-au cunoscut, nu au făcut uz de ele.

Ce este *metemptoza lunii*? Încă din antichitate se observase că, 235 de lunațiuni¹³ erau acoperite complet într-un interval de 19 ani solari¹⁴. Dar cele 235 de lunațiuni sînt mai lungi decît 19 ani solari sau tropici, cu 2 ore, 5 minute și 11 secunde¹⁵. Depășirea fazelor lunare peste anul tropic poartă numele de *metemptoza*¹⁶. Cam în 220 de ani, această diferență de 2 ore, 5 minute și 11 secunde se ridică la o zi întreagă, ceea ce înseamnă că după 220 de ani, fazele lunare rămîn în urmă cu o zi față de anul tropic. Cum, după corectarea calendarului iulian (1924), anul tropic este egal cu cel civil¹⁷, după 220 de ani, calendarul nostru va arăta luna plină ori nouă, cu o zi mai devreme decît cea de pe cer. Ca să nu se întimplă lucrul acesta, din 300 în 300 de ani, căci în calendaristică nu se poate lucra cu fracțiuni de secol, este necesar să punem în concordanță calendarul nostru cu cerul¹⁸.

După cum este binecunoscut, în anul calendaristic, sînt luați în considerare anii lunisolari¹⁹. Într-un ciclu de 12 luni de zile fiecare, după scurgerea acestui ciclu de 19 ani, se poate obține o coincidență mai bună, între cursul soarelui și cel al lunii. Pentru a obține această coincidență între soare și lună, calculul calendaristic mai cunoaște încă două corective și anume:

11. Sf. Maxim Mărturisitorul a viețuit cam pe la 580—662.

12. Sf. Andrei Criteanul a trăit cam pe la 660—740.

13. Scurgerea a 235 de luni de zile sau luni lunare.

14. De cîte 365 de zile și ore.

15. Grafic situația se prezintă astfel:

	zile	ore	min.	sec.
235 de luni sinodice a 29 de zile, 12 ore, 44 minute —	6939	16	31	45
19 ani solari a 365 zile, 5 ore, 48 minute, 3 sec. —	6939	14	26	34
Diferența e de —		2	5	11

16. De la verbul grecesc *metapipto* «a cădea după, a întîrzia».

17. Diferența între ele este numai de două secunde.

18. Se obține acest rezultat, reducînd Epacta cu o unitate. Epacta este numărul matematic ce ne arată vîrsta lunii de pe cer, la o dată oarecare. Litera duminicală este un număr ce ne arată duminica în fiecare lună a unui an calendaristic. Cu ajutorul ei putem afla orice zi lunară dintr-un an oarecare.

19. Adică se ține cont atît de mersul soarelui, cît și de mersul lunii.

1. *Saltul lunii*. În ciclul de 19 ani, luna împlinește 235 rotații sau luni sinodice. Suma acestor 235 de rotații, după modul de compunere al calendarului lunisolar, este mai lungă cu o zi, decît 19 ani tropici²⁰. Înăuntrul ciclului de 19 ani, această zi trebuie redusă pentru ca anul calendaristic să arate exact fazele lunii de pe cer. În calendarul Bisericii orientale, această zi se reduce după ciclul lunar 16, iar în cel al Bisericii occidentale după ciclul lunar 19²¹.

2. *Proemптоza lunii*. Am văzut mai sus că, pentru a arăta exact fazele lunii de pe cer, calendarul ecclesiasitic trebuie să reducă o zi în intervalul de 19 ani, cît ține un ciclu lunar. Această zi este diferența între 19 ani calendaristici (lunisolari), față de 19 ani solari sau tropici. Corectarea s-a făcut după ciclul lunar 16 ori 19. Fazele lunare vin acum în aceleași zile calendaristice, dar nu exact în aceleași ore, ci mai degrabă cu 1 oră, 28 minute și 15 secunde. În timp de 308—312 ani, această diferență de 1 oră, 28 de minute și 15 secunde dă și ea naștere la o zi, adică anii calendaristici arată fazele lunare mai tîrziu²² decît fazele lunii de pe cer. Corectarea se face, reducîndu-se Epacta²³. Intervin și cazuri cînd Epacta trebuie sporită, nu numai redusă²⁴.

Din cauza neutilizării acestor elemente calendaristice, la calcularea lunii pline primă după echinocțiul de primăvară, tabelele din Pașcaliile noastre ortodoxe, de astăzi arată lună plină cu patru zile în urma celei de pe cer. Așadar, cînd luna plină de pe cer apare într-o miercuri, joi, vineri sau sîmbătă, în Paschalia calendarului iulian necorectat este arătată ca apărînd duminica Paștilor. Numai că, din nefericire, adevărata duminică a Paștilor a fost cu o săptămînă mai înainte, așa cum au avut catolicii și protestanții.

20. Grafic avem astfel :

În 19 ani lunisolari avem 114 luni lunare a cîte 30 de zile	—	3420 zile
În 19 ani lunisolari avem 114 luni lunare a cîte 29 de zile	—	3306 "
În 19 ani lunisolari avem 7 luni intercalare a 30 zile	—	210 "
În 19 ani lunisolari avem 4 ani bisecți cu 4 zile în plus	—	4 "
	Total	— 6940 "
Cei 19 ani solari a 365 zile, 5 ore, 48 minute dau în total	—	6939 "
	Deci diferența este de	— 1 zi

21. Saltul lunii a fost cunoscut și utilizat și de către unii pascaligrafi ai Bisericii creștine din vechime.

22. Grafic avem astfel :

		zile	ore	min.	sec.
19 ani calendaristici a 365 zile, 6 ore fac	—	6939	18	00	00
235 lunașuni a 29 zile, 12 ore, 44 minute, 3 sec.	—	6939	16	31	45
	Diferența este de	—	1	28	15

23. Epacta este unul din elementele calculului pentru aflarea datei lunilor noi sau pline.

24. Iată normele după care se face sporirea sau reducerea :

a. Cînd anul secular devine comun, de 365 de zile și intervine o metemптоză, atunci Epacta se soade cu o unitate. De ex. secularul lui 2200.

b. Cînd anul secular devine comun de 365 de zile și intervine o proemптоză, atunci Epacta nu se scade ci rămîne ca mai înainte, căci o dată cu reducerea zilei bisecte s-a corectat de la sine și proemптоza. De exemplu anul secular 2100.

c. Cînd anul secular rămîne bisect de 366 de zile și intervine o metemптоză, atunci se anulează argumentarea Literii Duminicale, o dată cu micșorarea Epactei. De ex. anul secular 2000.

d. Cînd anul secular rămîne bisect, de 366 de zile, și intervine o proemптоză, atunci Litera Duminicală rămîne neschimbată, iar Epacta se augmentează o unitate. De exemplu anul secular 2400.

Iată cum, din cauza celor patru zile, cu cât calculul lunii pascale de după echinocțiul de primăvară este întârziat, față de apariția lunii reale (de pe cer), de multe ori noi ortodocșii serbăm Paștile cu o săptămână în urmă, față de catolici și protestanți.

De ce Paștile apusenilor este, uneori, cu o lună înaintea Paștilor răsăritenilor ?

Am amintit, la începutul acestui articol, că Paștile ortodocșilor este celebrat de multe ori cu o lună, după cel al apusenilor. Cazul îl vom avea anul acesta, 1983, când Occidentul își va sărbători Paștele la 3 aprilie, iar Orientul abia la 8 mai.

Poate că mulți se vor grăbi să spună : Aici nu mai încapе în doi ani că, din cauza Paștilor evreilor, Paștele nostru ortodox va avea loc cu o lună mai târziu. În 1983, iudeii vor avea Paștile lor la 29 martie, iar noi ortodocșii după ei, la 8 mai. Să fie pe temelia adevărului cei care ar inclina spre această părere ?

Răspunsul este *categoric nu*.

Cum am amintit, Pascalia noastră ortodoxă a intrat pe făgașele pe care mergem și astăzi, prin secolele VII și VIII. Această Pascalie a fost încadrată în rama calendarului iulian care, fiind mai lung decît anul tropic, din 128 în 128 de ani, rămîne în urmă cu o zi față de cer. De la 325, data Sinodului I ecumenic și pînă în secolul nostru XX, a rămas în urmă cu 13 zile. În timpul Sinodului I ecumenic, echinocțiul de primăvară cădea la 21 martie, cum este normal. Pascaliografii ortodocși au reținut această dată de 21 martie, pentru echinocțiul de primăvară, dar au neglijat să țină socoteala că din 128 în 128 de ani, echinocțiul de primăvară retrogradează cu o zi, adică din 453 după Hristos, el nu mai era la 21 martie, ci la 20 martie; apoi din anul 581, el era la 19 martie și așa mai departe, pînă a ajuns astăzi la 13 zile. Pascaliografii așteptau să vină 21 martie al calendarului iulian, nu cel al cerului, adică cel real și astfel, abia atunci prima lună plină ce atingea data de 21 martie era considerată pascală. Așa de exemplu, dacă într-un an de după 453 după Hristos; luna plină de după echinocțiul de primăvară, arătată de calendarul iulian, cădea la 20 martie, ea era considerată ca nepascală, căci era înainte de echinocțiul de primăvară, meru socotit la 21 martie. Dar în realitate, tocmai această lună plină din 20 martie era luna plină pascală, deoarece căzuse chiar în ziua echinocțiului de primăvară și a doua zi la 22 martie putea fi serbat Paștile, dacă 21 martie se întîmplase să fie o sîmbătă²⁵.

Așa fiind calculată Pascalia noastră ortodoxă, lunile pline căzute între 21 martie și 3 aprilie stil nou, adică intervalul de 13 zile, cu cât calendarul iulian necorectat este în urma anului solar (cel real), de aceea, toate lunile acestea nu sînt considerate pascale, ci se așteaptă luna plină imediat următoare, care sosește după scurgerea a 30 de zile, aceasta din urmă fiind considerată prima după echinocțiul de primăvară. Situația aceasta este chiar cazul lui 1983. În anul 1983, luna plină de pe cer va fi marți 29 martie stil nou. După tradiția creștină de două ori milenară, Paștile va fi celebrat, pe bună dreptate, duminică 3 aprilie, de către o parte din creștinătate. Însă după calendarul iulian neîndreptat, vom fi abia la 16 martie, așa că luna nu va fi considerată pascală deoarece este înainte de echinocțiul de primăvară, socotit meru la 21 martie, după stilul vechi. Așteptîndu-se luna plină pascală, de după echinocțiul stilului vechi, acesta va cădea la 16 aprilie. La această dată de 16 aprilie, adăugîndu-se cele patru zile cu cât calculul lunilor pline din calendarul iu-

25. Luna plină începea să devină pascală chiar din ziua echinocțiului (21 martie) și dura încă o lună după aceea, mai exact pînă la 18 aprilie inclusiv. Lunile pline de după 19 aprilie nu mai erau pascale.

lian necorectat este în urma lunilor de pe cer, cele reale, ajungem la data de 20 aprilie stil vechi, care corespunde cu 3 stil nou ($20 + 13 = 33$. Din 33 scădem cele 30 de zile ale lui aprilie și ne rămâne restul de 3, ceea ce ne arată că data lunii pline este la 3 mai, într-o luni). Căutînd acum prima duminică ce urmează lunii pline din 3 mai, o aflăm într-adevăr la 8 mai. Dar din nefericire, sărbătoarea Învierii Domnului nu va mai fi celebrată după prima lună plină ce urmează imediat echinocțiului de primăvară (cel real), ci abia după cea de a doua lună plină, împotriva tradiției de totdeauna a Bisericii lui Hristos.

După cit se vede, Paștile ortodox din 1983 nu va fi întirziat din cauza Paștelui mozaic, ci din cauza Pascaliei noastre ortodoxe necorectate. După cum se știe, astăzi o parte din ortodoxie a adoptat calendarul iulian corectat, dar o altă parte nu l-a acceptat. Pentru ca cel puțin marea sărbătoare a creștinătății, Învierea Domnului, să fie celebrată în aceeași zi, de către toată Biserica Răsăritului, ortodocșii care au adoptat calendarul iulian corectat au căzut de acord, ca să serbeze Paștile după stilul vechi. Făcînd aceasta, în realitate creștinii care au adoptat stilul nou, merg astăzi după două calendare: Pentru sărbătorile mobile (cele dependente de Paști²⁶), ei merg cu calendarul neindreptat, iar pentru sărbătorile imobile (fixe)²⁷ merg după calendarul îndreptat. Din această cauză, perioada Penticostarului (ce ține șapte săptămîni după Paști), apoi postul sfinților apostoli Petru și Pavel, cum și toate duminicile de după Rusalii, toate sînt retrogradate, adică întirziate cu două săptămîni, față de cum ar fi decurs ele, dacă se mergea numai după un singur calendar, cel corectat, în rama căruia se încadra Pascalia noastră, ortodoxă milenară.

Deci dacă nu calendarul mozaic este de vină că, uneori, Paștile ortodox este în urma celui al catolicilor și protestanților, atunci ce este de făcut?

Singura soluție salutară este de a reintra în tradiția ortodoxă de veacuri. Lucrul acesta este foarte simplu, dacă toți ortodocșii adoptă calendarul corectat în 1924, astăzi în uz aproape la toate popoarele de pe glob. O dată adoptat acest calendar, iar în rama lui încadrată Pascalia tradițională, toate variațiile de astăzi ar dispărea de la sine.

Dacă s-ar adopta calendarul îndreptat, cel real, în pas cu cerul, nici n-ar mai fi necesar să se caute o dată comună pentru serbarea Paștilor în aceeași zi, de către toți creștinii²⁸, căci încadrînd Pascalia în calendarul îndreptat, totdeauna Paștile ortodox ar corespunde celui al catolicilor și protestanților. Diferențe între apuseni și noi vor apărea abia după două mii de ani. Ori pînă atunci, creștinătatea va găsi calea unui acord, utilizînd ultimele date ale științelor matematice și astronomice.

Pr. Prof. Athanase NEGOIȚĂ

26. Înălțarea Domnului, Rusaliile, cele 10 duminici ale Triodului și cele 7 ale Penticostarului.

27. Crăciunul, Boboteaza, Buna Vestire etc.

28. În anul 1969, au avut loc două simpozioane, pentru fixarea sărbătorii Paștilor, la o dată comună pentru toți creștinii. Primul simpozion s-a ținut la Roma, în luna mai 1969, iar cel de al doilea, la Atena, în luna iunie 1969. În luna martie 1970, la Geneva, a avut loc o consultare, în cadrul Consiliului ecumenic al Bisericilor creștine, tot pentru fixarea unei date comune a sărbătorii Paștilor. După aceea au mai urmat și altele, dar din nefericire, lucrurile n-au progresat prea mult.

ECCLESIOLOGIA ÎN PERSPECTIVA DOGMEI TRINITARE

1. Temeiurile pentru o abordare trinitară a ecclesiologiei.

Confesiunile occidentale au stăruit unilateral, secole de-a rîndul într-un hristocentrism ecclesiolgic. Hotărîrile Conciliului II Vatican, spre exemplu, încă stăruie pe această cale precum se vede din cuvîntarea de deschidere a sesiunii a doua, rostită de papa Paul al VI-lea care spune că: «Începutul de unde pornește Conciliul, calea pe care merge, ținta spre care tinde, e Hristos». Hristos este izvorul umanității răscurpărate, al Bisericii Sale și Biserica emanația și continuarea Sa în același timp pămîntească și tainică»¹.

Intrarea Bisericilor ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor a adus cu ea o orientare progresivă a teologiei occidentale în general în sensul lărgirii bazelor ecclesiologiei prin evidențierea aspectului pnevmatologic al Bisericii, alături de cel hristologic. Astfel la A IV-a Conferință Mondială a Comisiei «Credință și Constituție» de la Montreal, din 12—16 iulie 1962, s-a exprimat convingerea că progresul în lucrarea ecumenică pe tărîm ecclesiolgic cere «ca doctrina despre Biserică să fie tratată în strînsă relație cu doctrina despre Hristos și cea despre Duhul Sfînt»².

Teologii au început să ia în considerare această tendință spre evidențierea aspectului pnevmatologic al Bisericii în paralel și în strînsă legătură cu cel hristologic, într-un efort de lărgire a bazelor ecclesiologiei. Astfel, Prof. N. Chișescu spune, de exemplu, că: «Biserica a existat înaintea creației lumii în veșnicele paradigme dumnezeiești și adîncurile ființei ei își au obîrșia în Sfînta Treime. Căci ea a luat naștere în revărsarea iubirii intratrinitare asupra omenirii căzute în păcat. În lumina Sfintei Treimi se descopăr străfundurile de taină ale ființei Bisericii și mai ales adevăratul sens al sobornicității care învăluie în sine unitatea și multiplicitatea, acordindu-le în chip suprafiresc. În taina treimică și în cea eclezioică și sobornicească deci, totul cuprinde partea și partea cuprinde plinătatea totului — credinciosul singuratic putînd fi asemenea în sfințenie cu întreaga Biserică cu care este în împărtășire, în Duhul Sfînt. Căci Biserica este una în mulțimea membrilor și întreagă în fiecare dintre ele»³.

Referîndu-se la divergențele dintre occidentali și orientali pe tărîm ecclesiolgic, Pr. Prof. D. Stăniloae exprimă același punct de vedere cînd spune: «A sosit timpul în care să se poată proceda la stabilirea formulei de echilibru exact în aceste învățături, a poziției de mijloc între și față de celelalte confesiuni care să le dea și lor ce li se cuvine, dar și laturii pe care ele au părăsit-o în mod diferit și contradictoriu, pentru a le ajuta să se apropie atît între ele cit și de latura pe care au

1. Citat din «Studii Teologice», 1964, 9—10, p. 563, nota 192.

2. Report on Christ and the church, prezentat la a 4-a Conferință Mondială a ramurii «Credință și Constituție» de la Montreal, 12—16 iulie, 1963, p. 3; în «Studii Teologice», 1964, 9—10, p. 563, nota 101.

3. Prof. N. Chișescu. *Sobornicitatea Bisericii*, în «Studii Teologice», 1955, 3—4, p. 151—152.

părăsit-o, regăsindu-se, într-o eclesiologie hristologică și pnevmatologică»⁴. V. Lossky spune de asemenea clar că dogma Sfintei Treimi este «fundamentul întregii iconomii a Bisericii»⁵, și că în Biserică, ca și în Sfinta Treime, există «unitate de natură cu multiplicitate de persoane»⁶.

Această abordare a eclesiologiei în perspectivă trinitară nu este ceva absolut nou. Sfinții Părinți au afirmat neîncetat baza trinitară a Bisericii. În acest sens Prof. N. Chițescu spune că: «În epoca patristică s-a dezvoltat mult eclesiologia treimică. Prin aceasta s-a înțeles mai întâi unitatea în multiplicitate, care caracterizează atât Sfinta Treime (cea una după ființă și întreită după persoane), cât și Biserica (una ca trup tainic al Domnului, dar cu nenumărați membrii). Apoi s-a înțeles identitatea de viață revărsată de Prea Sfinta Treime asupra credincioșilor, prin darurile și harurile ei — comuniune de viață în credință și iubire suprafirească»⁷. În acest context trebuie să cităm pe marele apologet grec Origen care spune într-un cunoscut pasaj că: «Biserica este plină de Treime»⁸, iar Tertulian, la rîndul său, afirmă că «Acolo unde sînt trei, adică Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, acolo este Biserica, pentru că Biserica este trupul celor trei»⁹. Biserica este deci o imagine a Sfintei Treimi. Părinții nu încetează s-o repete dar și canoanele o afirmă, ca de exemplu celebrul canon 34 din *Regulile Apostolice* care instituie administrarea sinodală a provinciilor mitropolitane «ca Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh să fie slăviți» în ordinea însăși a vieții eclesiastice¹⁰. În fine, Sf. Grigore de Nyssa declară că «creștinismul este o imitare a naturii divine»¹¹. Sf. Maxim Mărturisitorul are același punct de vedere cînd spune, la rîndul său, că rolul credincioșilor, al sfinților, este «de a exprima însăși unitatea Sfintei Treimi»¹².

Am expus pînă aici afirmații generale cu privire la fundamentul trinitar al eclesiologiei. Să trecem acum la o determinare mai concretă, mai specială. Problema se pune astfel în contextul necesității de a decide de pe baze trinitare cum este posibil să evităm atât o confuzie, o ștergere a distincțiilor personale așa cum apare în eclesiologia catolică, dominată exclusiv de autoritarismul papal, cât și de a evita o disoluție a autorității și unității însăși a Bisericii printr-o prea mare libertate acordată individului, așa cum se întîmplă în cadrul eclesiologiei protestante pentru care Biserica este o realitate invizibilă, distinctă în esența ei de orice formă de constrîngere exterioară juridică. V. Lossky,

4. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Noțiunea Dogmei*, în «Studii Teologice», 1964, 9—10, p. 563.

5. V. Lossky, *Essai sur la Theologie Mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 174. 6. *Idem*, p. 177. 7. Prof. N. Chițescu, *art. cit.*, p. 152—153.

8. Origen, *Selecta in psalmos XXIII*, 1, P.G. XII, 1265; în «Ortodoxia», 1964, p. 522.

9. Tertulian, *Biserica ca extensiune a Trinității*, în «Ortodoxia», 1973, 4, p. 550.

10. V. Lossky, *op. cit.*, p. 173.

11. Sf. Grigorie de Nissa, *De Professione Christianis*, P.G. XLVI, 244; la Lossky, *op. cit.*, p. 173.

12. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, P.G. XCI, 1193, în «Ortodoxia», 1964, p. 522.

de exemplu, a încercat să dea un răspuns la o astfel de întrebare. În opinia lui credincioșii sînt uniți ca natură în Hristos, dar persoanele lor sînt conservate și dezvoltate prin Duhul Sfînt. El declară astfel: «Căci Biserica nu este numai cea una în ipostasul lui Hristos, ea este de asemeni mulțimea ipostasurilor în harul Sfîntului Duh»¹³. Iar în alt loc tot el spune că: «Hristos devine imaginea unică apropiată a firii comune a umanității; Sfîntul Duh conferă fiecărei persoane create după chipul lui Dumnezeu posibilitatea de a realiza asemănarea în natură comună. Unul dă ipostasului Său firii umane, celălalt dă divinitatea Sa persoanelor. Astfel, opera lui Hristos unifică, opera Sfîntului Duh diversificată. Totuși, una este imposibilă fără cealaltă: unitatea de natură se realizează în persoane»¹⁴.

Același teolog, generalizînd, spune următoarele: «Biserica fiind opera lui Hristos și a Duhului Sfînt, eclesiologia are un dublu fundament, e înrădăcinată în același timp în hristologie și pnevmatologie». «Astfel, Biserica are în același timp un caracter organic personal, un accent de necesitate și libertate, de obiectivitate și de subiectivitate; ea este o realitate stabilă și definită, dar și o realitate în devenire»¹⁵.

Pr. Prof. D. Stăniloae nu este însă de acord cu această interpretare. Referindu-se la teoria lui Lossky el spune următoarele: «Problema cum e Biserica una în Hristos și totuși persoanele umane se contopesc în El a încercat s-o rezolve Lossky. Credincioșii sînt, după el, uniți ca natură în Hristos, dar persoanele lor sînt conservate și dezvoltate prin Duhul Sfînt... Ni se pare totuși că Lossky nu pune suficient în lumină poziția centrală a persoanei lui Hristos în comunitatea de persoane care constituie Biserica, ci îl vede numai ca centru în care ele sînt una ca natură. Dar poziția centrală a lui Hristos ca persoană între persoane o indică faptul că El e în mijlocul celor adunați în numele Lui (Matei 18, 20) sau Mirele Miresei (Efeseni 5, 25)... Deosebirea între rolul lui Hristos și a Duhului Sfînt nu poate consta într-o deosebire de lucrări, căci toate cîte le face Fiul le face și Duhul asemenea. Deosebirea e că Fiul le realizează pentru noi potențial, iar Duhul le face actuale. Deci în Fiul avem potențial și unitatea și distincția noastră ca persoane. Dar Duhul ni le face actuale. Duhul nu ne dă numai diferite daruri, ci ne și unește»¹⁶.

O serie de teologi, continuînd această tendință de a întemeia trinitar eclesiologia și de a lămuri astfel «ființa Bisericii», așează problema în contextul mai general al raporturilor dintre cele două preoții, slujitoare și împărătească sau specială și generală. Astfel teologul protestant Jean-Jacques von Allmen declară la Montreal în 1963: E foarte posibil să existe un paralelism între raporturile care disting și unesc pe Hristos și Sfîntul Duh pe de o parte și cele care unesc și disting clerul și laicii pe de alta»¹⁷. Această tendință de a considera preoția instituțională sau

13. V. Lossky, *op. cit.*, p. 179. 14. *Idem*, p. 163.

15. *Idem*, p. 181—192; în «Studii Teologice», 1964, 9—10, p. 566, nota 110.

16. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Noțiunea Dogmei*, p. 566—567.

17. Jean-Jacques von Allmen, Montreal 1963, *Okumenische Rundschau*, 1964, Heft 1, p. 101—102, în «Studii Teologice», 1964, 9—10, p. 569, nota 114.

sacramentală ca hristologică, iar preoția împărătească, generală sau a laicilor ca pnevmatologică este proprie unor teologi ruși ca Lev Gillet și chiar V. Lossky. Ea este însușită oarecum și de Oliver Clement, deși încearcă să explice raportul dintre ele după modelul raportului dintre cele două voințe, divină și umană, din Hristos. El spune astfel că : «Nu e nici o piedică ca aceste două preoții, slujitoare și împărătească, obiectivă și subiectivă, hristologică și pnevmatologică, să se găsească în mod necesar într-un raport de sinergie»¹⁸.

Pr. Prof. D. Stăniloae exprimă, ca și în cazul alternativei unitate hristologică — pluralitate pnevmatologică, aceleași rezerve și spune la rîndul său următoarele : «Dacă Oliver Clement ar fi folosit pentru explicarea raportului dintre cele două preoții numai raportul între cele două voințe din Hristos și n-ar fi recurs și la teoria lui Lossky despre deosebirea între lucrarea lui Hristos și a Duhului, n-ar fi dat în mod neadecvat preoției speciale atributul de hristologică sau obiectivă, iar celei generale atributul de pnevmatologică sau subiectivă, o dată ce fiecare din ele este atît hristologică cît și pnevmatologică, atît obiectivă cît și subiectivă. Căci nu se poate ca numai preoția generală să fie pnevmatologică, sau numai mirenii cu trăiri duhovnicești deosebite să aibă preoția generală. Aceasta a dus la teoria mistic-individualistă a unei ierarhii sacerdotale duhovnicești, deosebită de cea instituțională, proprie unei părți a teoriei rusești»¹⁹.

Am expus pînă aici felul în care o seamă de teologi concep raportul dintre Sfînta Treime și ecleziologie sau felul în care Biserica însăși ar trebui restructurată după modelul ei trinitar. Problema fundamentării trinitare a ecleziologiei este destul de dificilă totuși, datorită existenței a două tradiții diferite în teologia trinitară, o tradiție occidentală, filioquistă, și una orientală, monopatristă. Ceea ce le opune fundamental este pe de o parte afirmația occidentală că la purcederea cauzală a Duhului Sfînt din Tatăl participă și Fiul (a Patre Filioque procedit), iar pe de alta nagația orientală categorică cu privire la un asemenea rol al Fiului (ek monou tou Patros ekporeuetai). Vom examina în cele ce urmează, pe rînd aceste formule trinitare diferite și consecințele lor ecleziologice.

II. Teologia occidentală trinitară și consecințele ei ecleziologice.

Toate confesiunile occidentale, mai puțini vechii catolici, au aceeași viziune despre relațiile treimice și anume cea filioquistă. În ciuda acestui avantaj, ele ajung la consecințe ecleziologice radical diferite, ba chiar contradictorii de n-ar fi să amintim decît exemplul cel mai cunoscut și cel mai evident care este opoziția dintre ecleziologia catolică, dominată de primatul papal, și cea protestantă, dominată de libertatea individului. Mai mulți teologi occidentali au încercat să ofere

18. Olivier Clement, *Ecclesiologie Orthodoxe et dialogue oecumenique*, contacte, 1963, 2, p. 92 ; în «Studii Teologice», 1964, 9—10, p. 568.

19. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Noțiunea Dogmei*, p. 568—569.

o explicație acestui paradox. Astfel teologul anglican T. F. Torrence consideră că occidentalii nu au menținut viziunea patristică despre Sfântul Duh ca mediu prin care sesizăm pe Hristos, ci au căutat să-L conceapă cam în același fel cum concep celelalte două Persoane treimice, ca adică putînd fi surprins în El însuși. Răpînd Duhului această capacitate de a-l revela pe Hristos, El devine o realitate opacă, separată de Hristos și coborîtă în imanența umană unde este confundat fie cu Biserica, ca în catolicism unde se înlocuiește, așa zicînd, expresia *Filioque cu Ecclesiaeque*, fie cu spiritul individualist, ca în protestantism unde de asemenea se înlocuiește, oarecum *Filioque cu Homineque*.

Soluția lui Torrence este următoarea: «E foarte important ca noi să gîndim pe Duhul în relația Sa indisolubilă cu Fiul, ca Duh al lui Dumnezeu care a exprimat Cuvîntul și pe Fiul întrupat, ca Duh care în și prin Hristos cel răstignit și înălțat susține de la început și pînă la sfîrșit și aduce la desăvîrșire opera creatoare și răscumpărătoare a Sfintei Treimi... Ține de natura lucrării lui că Sfîntul Duh vine la noi nu în numele Său propriu, ci în numele lui Hristos... Dacă nu ținem seama de aceasta, atunci, dat fiind că Sfîntul Duh se ascunde pe Sine, noi cădem în eroarea de a-l confunda fie cu Biserica în a căreia sferă așezăm pe Duhul, fie cu inima omenească, pentru că Duhul e trimis în noi pentru a ne aduce mărturia că noi sîntem fiii lui Dumnezeu»²⁰.

Față de explicația lui Torrence care vrea să acrediteze ideea că nu doctrina Filioque, ci greșita ei aplicare ar fi produs radicalizarea ecleziologiilor occidentali, Pr. Prof. D. Stăniloae spune: «Dar e de mirare cum tocmai Occidentul, care a afirmat continuu doctrina filioquistă, a căzut — atît latura catolică cit și cea protestantă — în această eroare. Explicația nu poate fi decît aceea că Filioque însuși e cauza confundării Duhului cu subiectivitatea umană, colectivă sau individuală, datorită căreia s-a ajuns în catolicism să se considere Biserica creatoare de dogme, sau conștiința ei să se identifice cu Tradiția ca parte a revelației; iar în protestantism, să se atribuie individului capacitatea de aflare a adevărului în Scriptură. Datorită lui Filioque a ajuns să fie cugețat Tatăl și Fiul, pentru că El nu mai e considerat că «rămîne», că «se odihnește» în Fiul, ca în învățătura răsăriteană despre relațiile între Fiul și Duhul, ci că iese și El din Tatăl (și din Fiul) pentru o existență asemenea aceloră»²¹.

Teologul vechi catolic H. Aldenhoven consideră că tocmai această proprietate absolută a Fiului asupra Duhului, așa cum reiese ea din învățătura Filioque, se află la originea paradoxului ecleziologic amintit. «Ceea ce s-a spus, zice el, este important în special pentru relația dintre *ministerul apostolic (slujirea apostolică)* și *laicat* în măsura în care ministerul reprezintă în structura Bisericii, în primul rînd interpelarea lui Hristos, Ministerul însuși (slujirea însăși) trebuie să se sprijine pe Duhul, în sensul în care s-a văzut deja. Numai recunoscînd in-

20. T. F. Torrence, *Spiritul Creator*, în «Ortodoxia», 1964, 4, p. 523.

21. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relații Treimice și Viața Bisericii*, în «Ortodoxia», 1964, 4, p. 524.

terdependența dintre Fiul și Duhul, dintre interpretare și răspuns — și capacitatea de a răspunde — și văzînd trecerea de la răspuns la o nouă interpelare se poate exclude, plecînd de la datul credinței, o concepție autoritară a Bisericii și a ministerului. Afirmarea unei «precedențe» absolute a Fiului în raport cu Duhul, în care concepția după care trimiterea Duhului nu face decît să prelungească pe aceea a Fiului, are drept consecință logică și psihologică o viziune autoritară a reprezentanților eclesiastici despre această trimitere. Un asemenea autoritarism poate îmbrăca tot atît de bine haina *clericalismului totalitar*, cît și aceea a *individualismului sectar*. În ambele cazuri, reciprocitatea dintre Fiul și Duhul în interpelare este absentă, ca și capacitatea de a răspunde; absentă este de asemeni voința de a interpela concret un altul cu adevărat capabil de a răspunde și deci de a interpela la rîndul său. Nu este vorba aici de a pretinde că doctrina Filioque s-ar afla la originea acestor aberații, ci mai curînd că ea nu permite de a li se rezista plecînd de la credința trinitară în Dumnezeu»²².

În opinia lui Aldenhoven, Hristos este temelul în baza căruia ministerul sau preoția slujitoare «interpelează» în timp ce Duhul este temelul și puterea în baza căruia credincioșii sau preoția împăratească «răspunde». Învățătura Filioque, respingînd această reciprocitate în favoarea unei priorități absolute a «interpelării» asupra «răspunsului», nu poate fi considerată, cum adesea s-a spus, ca un instrument împotriva anarhiei sectare. Aldenhoven continuă astfel spunînd: «Devine clar, după părerea mea, de ce învățătura Filioque nu poate juca, nici la nivel teologic, nici pe plan psihologic, rolul care adesea i-a fost atribuit, anume acela de a fi un mijloc de apărare contra spiritualismului iluminist (religious fanaticism). Adeptul iluminismului sectar se simte trimis de Hristos și consideră trimiterea Duhului ca prelungire a trimiterii Fiului, idee pe care doctrina Filioque are tendința de a o sprijini. Numai atunci cînd căutăm, să ne apărăm contra iluminismului sectar referindu-ne la instituția eclesială — și în acest caz Biblia asumă rolul unei instituții — numai atunci poate fi folosită învățătura Filioque ca un argument teologic. Dar dacă, dimpotrivă, se caută să se reziste iluminismului invocînd necesitatea unei relații eclesiale comunitare, doctrina Filioque constituie mai degrabă un obstacol, așa cum am văzut mai sus à propos de individualismul sectar»²³.

Învățătura Filioque implică o certă subordonare a Duhului față de Fiul. Referindu-se la această eroare, teologul anglican D. Alchin spure la rîndul său următoarele: «Este cert că această eroare a fost larg răspîndită și a avut numeroase și diverse consecințe. Se pare că în viața Bisericii în care se acordă puțină importanță persoanei și operei Sfințitului Duh, atît cit sînt ele înțelese, se face o distincție prea facilă pentru a i se opune, eventual, între interior și exterior, subiectiv și obiectiv, spiritual și material. Se ajunge astfel să se considere viața Bisericii ca o luptă constantă între grup și individ. Și astfel, Biserica, atît în

22. H. Aldenhoven, *The question of the procession of the Holy Spirit and its connection with the life of the Church*, în «Spirit of God, Spirit of Christ», London,

23. *Idem*, p. 130—131.

creința cit și în celebrările ei liturgice, va sublinia fie structurile obiective, date, în detrimentul a ceea ce este interior și personal, fie elementele subiective în detrimentul a ceea ce este comun și primit. Devine extrem de dificil de a vedea cum se pot păstra împreună și coordona reflecția și sentimentul, luciditatea și entuziasmul»²⁴.

III. Teologia trinitară orientală și consecințele ei ecleziologice

Viziunea orientală (ortodoxă) despre relațiile trinitare opune filioquismului ideea reciprocității în relația dintre Hristos și Duhul Sfânt, ridicând Persoana și opera Duhului Sfânt de la situația de subordonat la aceea de egal cu Tatăl și cu Fiul. Aceasta îl face pe teologul protestant Roger Mehl să spună următoarele: «Nouă ne pare că refuzul Bisericii Ortodoxe de a recunoaște primatul papal, provine dintr-o concepție originală despre relațiile dintre ecleziologie și pnevmatologie; că seriozitatea exemplară cu care Ortodoxia a considerat totdeauna doctrina despre Sfântul Duh, a rolului Sfântului Duh în Biserică, a ferit-o de capcanele unui legalism abstract. În întâlnirile noastre trebuie să ne întrebăm — după elucidarea relațiilor dintre Hristos și Biserică — care este locul Sfântului Duh în ecleziologie. Bisericile Reformei nu au acordat suficientă considerație problemelor pnevmatologice»²⁵.

Această idee a reciprocității dintre Fiul și Duhul Sfânt are consecințe profunde pe planul Bisericii, deosebind ecleziologia ortodoxă de cea occidentală, catolică sau protestantă, tot atât de mult, pe cât sînt deosebite viziunea filioquistă de cea monopatrlistă în problema trinitară. Astfel, teologul ortodox B. Bobrinskiy spune următoarele: «Întreaga teologie a Bisericii, a mîntuirii, a omului nou și a tainelor este profund marcată de această mișcare misterioasă a reciprocității dintre Hristos și Duhul Sfânt care este manifestată, este dorită, este trimisă într-un asemenea mod încît să asigure și să înnoiască constant în viața Bisericii echilibrul dintre obediență și libertate creatoare, dintre instituție și profetie»²⁶.

În aceste condiții, Pr. Prof. D. Stăniloae are dreptate cînd se exprimă, referindu-se la căutările asidue ale ecleziologiei occidentale, că: «Protestanții caută semnele acelei Bisericii deplin satisfăcătoare, depășind creștinismul lor marcat de individualism; catolicii trebuie să facă la fel cînd recunosc unele lipsuri ecleziologiei lor. Și fie că cunosc, fie că nu cunosc în mod amănunțit Biserica ortodoxă, constatăm cu plăcută surprindere că de cîte ori schițează unii sau alții imaginea Bisericii pe care o caută, ea se apropie în principiu de aceea a ecleziologiei ortodoxe, dacă nu chiar de forma concretă în care e actualizată aceasta. Catolicii aspiră spre libertatea sobornicească a ortodo-

24. D. Allchin, *The Filioque clause: an Anglican approach*, în «Spirit of God...», p. 95.

25. Roger, Mehl, în «Studii Teologice», 1964, 9—10, p. 570.

26. B. Bobrinskiy, *The Filioque yesterday and today*, în «Spirit of God...», p. 144. 1981, p. 130.

xiei : protestanții spre unitatea aceleași ortodoxii, socotind-o și unii și alții ca cea mai apropiată de forma vieții bisericești a creștinătății primare»²⁷.

Această reciprocitate dintre Fiul și Duhul Sfânt se manifestă concret pe de o parte prin «pogorirea» și «răminerea» Duhului Sfânt peste Fiul, iar pe de altă parte prin «strălucirea» și «trimiterea» Duhului din, și de către Fiul. Aceste două aspecte distincte, dar complementare, ale relației dintre Fiul și Duhul Sfânt permit eclesiologiei ortodoxe să evite excesele caracteristice ecleziologiilor occidentale. «Pogorirea» sau «odihna» Duhului peste Fiul devine astfel temeiul epiclezei din fiecare Taină în cadrul căreia are loc o veritabilă «prefacere» a materiei sacramentale. Nerecunoscînd Duhului Sfânt rolul cuvenit în Sf. Taine, teologia sacramentală occidentală este obligată să oscileze fie spre o concepție quasi magică a rolului cuvintelor de instituire în prefacerea elementelor, ca în catolicism, fie spre o concepție în care prefacerea este ceva pur simbolic ca în protestantism.

Această «pogorire» a Duhului, mai exact a harului, este temeiul hirotoniei în baza căreia preoția slujitoare își afirmă binecunoscutele drepturi în Biserică. Reluînd un text din Isaia 61, 1, Mîntuitorul spune : «Duhul Domnului este peste Mine că Domnul M-a uns să binevestesc săracilor, M-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită, să propovăduiesc celor robiți slobozire și celor prinși în război libertate (Luca 4, 18). Același Duh Sfânt a coborît peste Apostoli la Cincizecime instituînd în Biserică Preoția sacramentală sau specială. Nerecunoscînd acest aspect al relației dintre Fiul și Duhul Sfânt în plan trinitar, teologia occidentală nu-l recunoaște nici în planul Bisericii și astfel ajunge la inovații ca primatul papal din catolicism sau preoția laicilor din protestantism.

Față de acest temei al preoției ortodoxe Pr. Prof. D. Radu spune : «Sfîntul Duh este sufletul și viața Bisericii. Prin Duhul Sfînt Hristos se prelungește în oameni încorporîndu-i în Sine ca mădule ale trupului Său. Și anume prin Sfintele Taine care sînt lucrările lui Hristos în Duhul Sfînt. Biserica intră în istorie ca comunitatea concretă a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos, la Cincizecime, adică cu pogorirea Duhului Sfînt asupra apostolilor aflați împreună, în chip distinct peste fiecare (Fapte 2, 1—3), îmbrăcîndu-i cu toată puterea Sa pentru întreita lucrare : de propovăduire a Evangheliei, de sfințire și de conducere pe calea mîntuirii (Matei 28, 18—20). Biserica ține de prezența și lucrarea Duhului Sfînt în lume prin Hristos, ea fiind trupul lui Hristos extins social în umanitate și plenitudine de viață a Duhului care împlinește toate în toți»²⁸.

Pe de altă parte, Ortodoxia recunoaște și ea o prioritate a Fiului asupra Duhului Sfînt, așa cum există și o prioritate a Duhului asupra Fiului manifestată în relația de «pogorire» sau «odihnă». Dar această

27. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relațiile Treimice...*, p. 503.

28. Pr. Prof. D. Radu, *Hotărârile Dogmatice ale Sinodului II ecumenic — Sinteză a învățăturii de credință în spiritualitatea ortodoxă*, în «B.O.R.», 1981, 7—8, p. 819.

prioritate a Fiului asupra Duhului Sfânt este departe de interpretarea filioquistă. Teologii răsăriteni bizantini: Grigore Cipriotul (sec. XII), Grigore Palama (sec. XIV) și Iosif Brienie (sec. XV) au arătat cu prisosință că trebuie să înțelegem aici nu o proveniență causală a Duhului din Fiul, precum cea din Tatăl, ci o «strălucire», o «arătare» a lui din Fiul²⁹. Această «strălucire» a Duhului o găsim mai întâi în V. Testament. Fața lui Moise «strălucirea» ca soarele când el ieșea din Cortul Mărturie unde vorbise cu Dumnezeu (Exod 34, 29—35). Dar ea este mai evidentă în Noul Testament: Schimbarea la față pe Muntele Taborului (Matei 17, 1—2), când apostolii văd fața lui Hristos strălucind de slavă, este manifestarea temporală a acestei «străluciri» externe a Duhului din Fiul. Pe această relație se întemeiază deci vorbirea Părinților și în special a Sfântului Simeon Noul Teolog despre strălucirea harului din sfinți, adică din oamenii înduhovniciți ca și îndemnul de a trăi și simți harul pe care îl primim în Sf. Taine.

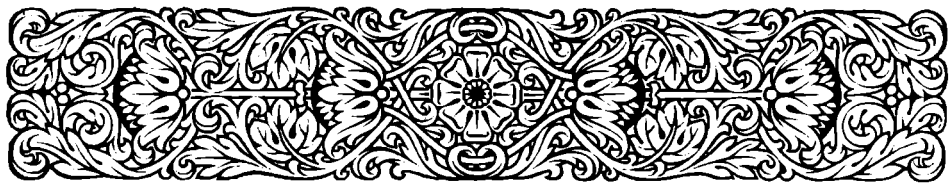
Duhul este și cel ce ne luminează mintea spre a înțelege adevărarile revelate. Strălucirea este slava care iradiază din fața lui Moise când ieșea din Cortul Mărturie sau care iradiază din fața sfinților, este semnul unei înțelegeri superioare în contemplația adevărilor primite. De altfel, acesta este și scopul trimiterii Duhului în Biserică, anume acela de a reaminti ceea ce Iisus Hristos a propovăduit și de a ne ajuta să înțelegem (Ioan 14, 26). Isaia insistă și el asupra acestor atribute atunci când spune: «Și se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, Duhul înțelepciunii și al înțelegerii, Duhul sfatului și al trăirii, Duhul cunoștinței și al buneii credințe». (Isaia 11, 2). Astfel, facultatea de a înțelege Revelația aparține întregii Biserici, nu numai ierarhiei ca în catolicism sau numai individului care poate înțelege Biblia, ca în protestantism. De aceea ortodoxia nu cunoaște nici infailibilitatea papală, dar nici spiritualismul individualist din protestantism. De altfel însuși Sf. Pavel subliniază această capacitate a întregii Bisericii de a primi adevărul și de a respinge șașa revelație (Galateni 1, 8—9).

*

În consecință, din cele de mai sus este limpede că numai o abordare în perspectiva relațiilor trinitare, în special a relației dintre Fiul și Duhul Sfânt, poate oferi un răspuns satisfăcător problemei eclesio-logice așa cum se pune ea astăzi în cadrul teologiei ecumenice. Pe de altă parte numai viziunea ortodoxă a relațiilor dintre Fiul și Duhul Sfânt în planul Bisericii poate evita excesele eclesiologiilor occidentale oferind în același timp cea *via media* mult căutată.

Drd. ADRIAN NICULCEA

²⁹ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relațiile Treimice și Viața Bisericii*, în «Ortodoxia», 1964, 4, passim.

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

FAPTE ȘI ACȚIUNI ÎN SLUJBA PATRIEI ȘI A PĂCII

Cîteva din tragicele consecințe ale cursei înarmărilor

În era energiei atomice și a zborurilor cosmice, cînd omul pătrunde tot mai adînc în tainele materiei și își deschide drum spre cucerirea spațiilor siderale, în zone întinse ale globului, pămîntul continuă să fie lucrat cu săpăliga și cu plugul de lemn. Peste două treimi din omenire se zbate în suferințe și deznădejde, limbajul sec al cifrelor neputînd nici pe departe exprima tot tragismul acestei situații.

Iar arsenalele lumii continuă să acumuleze noi și noi armamente, de parcă omului nu i-ar fi dragă viața în belșug și bunăstare, fără frica morții care poate cuprinde, într-un ceas de nesăbuință, toată planeta.

Iată ce spun cifrele din rapoartele oficiale :

În prezent în lume există circa 800 milioane de ființe omenești considerate ca făcînd parte din «sărăcii absoluți».

— În fiecare zi a anului care se încheie, pe glob au murit circa 46.000 de copii de vîrstă de pînă la un an din cauza foamei și a bolilor.

— Aproape 1 miliard de oameni sînt privați de lumina științei de carte.

Deși reprezintă 75 la sută din populația globului, țărilor în curs de dezvoltare le revine doar 10 la sută din producția industrială mondială.

— Crescînd într-un ritm de circa 50 miliarde dolari anual, datoria țărilor în curs de dezvoltare se ridică astăzi la 625 miliarde dolari.

*

Dar nu numai în țările în curs de dezvoltare sînt săraci. Dezmoșteniți ai soartei se află și în țările bogate.

Potrivit datelor celor mai recente :

— În țările O.C.D.E. (adică în principalele state ale lumii capitaliste) numărul persoanelor care trăiesc în condiții de pauperitate depășește 60 de milioane.

— Într-un șir de țări occidentale (Franța, Spania, Canada, Australia ș.a.), rata anuală a inflației, care erodează continuu nivelul de trai al populației, a depășit 10 la sută, recordurile fiind atinse în Irlanda — peste 20 la sută, Islanda — peste 40 la sută, Israel — peste 130 la sută.

— În țările Pieței Comune, circa 1,5 milioane familii din marile orașe trăiesc în condiții insalubre, în locuințe lipsite de apă curentă sau neracordate la rețeaua de canalizare.

În spatele acestor cifre se ascund adesea adevărate tragedii.

Sumele imense care se cheltuiesc pentru înarmare ar putea face fericită viața tuturor locuitorilor planetei noastre. Credem că va veni acea zi când omenirea va cheltui aceste sume pentru viață, nu pentru moarte. Pacea, dezarmarea trebuie să triumfe.

Prin forța lor unită, popoarele trebuie să biruie «duhul pustirii»

În fiecare an în lume se produc cataclisme naturale: cutremure, furtuni, uragane etc. Mult mai puternice însă decât asemenea fenomene ale naturii sînt cutremurele, furtunile și uraganele economice, politice și militare care zguduie în prezent omenirea și care pun popoarele la grele încercări, provocîndu-le mari pagube și suferințe.

Într-adevăr, cît de palide apar consecințele celui mai devastator uragan în comparație cu poverile uriașe pe care le aruncă pe umerii tuturor oamenilor nebuneasca cursă a înarmărilor.

Cursa înarmărilor se desfășoară în prezent cu forța unui uragan dezlănțuit. În arsenalele lumii s-a acumulat o uriașă forță de distrugere: un singur avion poate purta la bord o încărcătură explozivă cît toate armele folosite în cel de-al doilea război mondial.

Chiar fără folosirea armelor — care ar provoca evisdistrugerea planetei — înarmările generează ravagii.

Statisticile publicate în presă arată:

— Cheltuielile în scopuri militare pe glob echivalează cu mai mult de 1,6 miliarde dolari pe zi, depășind valoarea întregii populații a 100 de țări în curs de dezvoltare.

— Puterea distructivă a celor peste 50.000 focare nucleare existente în prezent în arsenalele lumii întrece de peste 1 milion de ori pe cea a bombei de la Hiroșima.

— Europei îi sînt «rezervate» în jur de 50.000 megatone explozibil, fiecare european putînd fi nimicit de 117.000 ori.

— Forțele armate mondiale au ajuns la 25 milioane militari activi; alte peste 100 milioane persoane fiind angajați civili care lucrează în serviciile cu profil militar.

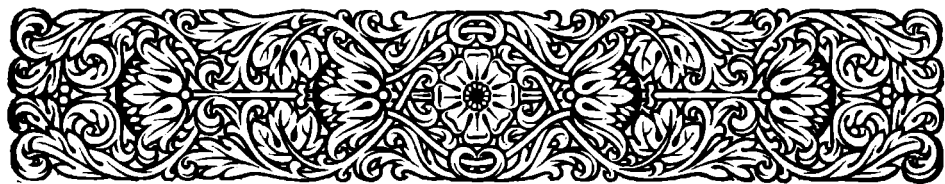
Dar, în același timp, trebuie să notăm că în tot cursul acestui an, în întreaga lume, sute și sute de milioane de oameni și-au ridicat cu hotărîre glasul pentru apărarea dreptului suprem al popoarelor, dreptul la viață, la existență. Pe toate meridia-
nele globului, lozinci ca «Nu, armelor nucleare!», «Să se treacă imediat la măsuri

concrete de dezarmare», au mobilizat la luptă mari mase de cetățeni — femei bărbați și copii, tineri și vîrstnici, indiferent de convingerile lor politice și religioase, așa cum s-a întîmplat în această vară la New-York, cu prilejul sesiunii speciale O.N.U. Un alt și emoționant exemplu, din noianul acestor acțiuni : militantele britanice pentru pace își vor petrece revelionul în «tabăra păcii» din fața bazei militare de la Greenham Common, unde urmează să fie amplasate o parte din rachetele nucleare americane. Alături de partizanii păcii din Europa și de pe întreaga planetă, ele sînt ferm hotărîte să facă totul pentru a bara calea distrugerii omenirii.

Noi ne rugăm lui Dumnezeu și credem cu tărie că voința unită a tuturor oamenilor va salva viața pe planeta noastră, că nu se va ajunge acolo încît «duhul pustirii» să cuprindă pămîntul nostru cel binecuvîntat cu viață, cu roade de multe feluri !

REDAȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

Calitatea de membru al Consiliului ecumenic al Bisericilor a oferit Bisericilor ortodoxe posibilitatea adâncirii colaborării între ele, o mai bună înțelegere între două familii: Bisericile ortodoxe și Bisericile vechi-orientale (necalcedoniene), precum și intensificarea relațiilor cu Bisericile din toate continentele, asemenea cunoașterea și posibilitatea studierii tendințelor moderne din teologiile apusene. INFORMATIONEN aus der ORTHODOXEN KIRCHE 1/1982.

Unitate în credință nu se stabilește prin majoritate aritmetică de voturi într-o adunare, ci prin acceptarea unanimă, liberă a adevărului lui Hristos (2 Cor. IV, 5; Efes IV, 21 ș.a.).

Majoritatea de voturi nu poate fi un mijloc pentru aflarea adevărului descoperit de Dumnezeu căci acesta poate fi de partea minorității. O astfel de votare nu poate fi redarea fidelă a pozițiilor celor trei forme principale și istorice de exprimare a creștinătății: Ortodoxia, Catolicismul romano-catolic și Protestantismul. INFORMATIONEN aus der ORTHODOXEN KIRCHE 1/1982.

Lucrare pentru lumea de mâine — a numit traducerea Bibliei în cât mai multe limbi și exemplare, secretarul general al Alianței Mondiale a «Societăților biblice», care a constatat cereri sporite după Biblie. POTSDAMER KIRCHE 20/1982.

Mișcarea harismatică — și-a ținut primul congres la Strassburg. Au participat circa 20.000 de creștini de diferite confesiuni și din multe state europene. Deviza congresului: «Rusaliile deasupra Europei». Mișcarea harismatică nu urmărește crearea unei noi Biserici cu credincioși de diferite confesiuni, ci înnoirea Bisericii prin adâncirea celor duhovnicești, iar crearea unei noi Biserici ar însemna fărâmițarea Duhului Sfânt. EVANGELISCHE KOMMENTARE nr. 7/1982.

Numărul mare (aproape două milioane) de imigranți musulmani, bărbați și femei, îndeosebi muncitori, aflați în Germania apuseană, a determinat apariția multor articole și broșuri, ce se ocupă de prezentarea vieții lor, în diferitele ei aspecte. Astfel, unele se ocupă de religia musulmanilor, de relația dintre creștinism și islamism, insistându-se asupra diferitelor curente religioase existente în islamism: șiiți, sunniți, islamismul popular și cel reformist ș.a. Se arată că femeile musulmane n-au voie să se căsătorească cu bărbați de altă religie, decât dacă aceștia trec la religia lor. Și în prezent mai multe mii de bărbați au trecut la islamism, căsătorindu-se cu femei aparținând islamismului. Asemenea și mai multe mii de femei germane s-au căsătorit cu bărbați de credință mahomedană, trăind în cadru datinilor acestora. HERDER KORRESPONDENZ, 9/1982.

La Louisville-Kentucky (S.U.A.), s-a ținut o adunare plenară a «grupei de consfătuire pentru unitate bisericească. Din grupa aceasta (existentă din 1962), fac parte: 1) Biserica Metodistă Episcopală africană; 2) Biserica zionistă episcopală metodistă

creștină; 3) Biserica creștină; 4) Biserica Episcopală metodistă creștină; 5) Biserica Episcopală; 6) Conciliul național Bisericesc; 7) Biserica presbiteriană din S.U.A.; 8) Biserica lui Hristos unită; 9) Biserica Metodistă unită; 10) Biserica Presbiteriană unită din S.U.A. Este a 15-a adunare plenară a acestor Biserici și progresul este încă minim pentru unirea lor bisericească. Se tot continuă cu planuri și proiecte și... OKUMENISCHE RUNDSCHAU nr. 3/1982.

Teologia feministă, cultivată de femeile cu studii teologice, are caracter parli- nic, fiindcă ar introduce interese proprii în gândirea teologică, s-a spus într-o confe- rință teologică germană (POTSDAMER KIRCHE 27/82). Dar, zicem noi, e o afirmație subiectivă, greșită, influențată de concepția veche despre inferioritatea femeii față de bărbat.

Dr. PHILIP POTTER — Secretarul general al Consiliului ecumenic al Bisericilor, a afirmat într-o conferință că, în cadrul «triunghiului ecumenic»: Consiliul ecumenic, Bisericile membre și Grupele profesionale de bază, relațiile — colaborare, comuni- care — sint de densitate deosebită, uneori chiar inexistente. Dar, țelul suprem al Consiliului ecumenic este unitatea bisericească. Realizare încă îndepărtată. EVANGÉ- LISCHE KOMMENTARE 9/1982.

O bucată din gazonul pe care Papa l-a sărutat pe aeroportul militar, la vizita făcută în Scoția, se află în grădina Arhiepiscopiei din Edinburgh. Piloții aeroportului au dat ca dar bucata de gazon respectivă Cardinalului din Edinburgh. EVANGÉ- LISCHE KOMMENTARE 9/1982.

Un congres bisericesc romano-catolic din Spania, unde au participat delegați din 18 țări, a acordat un întreg doctorat onorific în teologia monahiei Theresia din Avila, după 400 de ani de la decesul ei, pentru viața ei adevărat creștină. EVANGÉ- LISCHE KOMMENTARE 9/1982.

Conferința creștină asiatică a organizat o serie de conferințe în Vietnam și Kan- bodscha cu tema: «Pace între Biserici și în lume». JUNGE KIRCHE nr. 7—8/1982.

Bisericile creștine din Sicilia au organizat în localitatea Comiso o conferință ecu- menică internațională pentru pace. Au participat delegați ai Bisericilor din Italia și alte țări. Aici s-a afirmat că «Dumnezeu biblic este un Dumnezeu al păcii, care a ales pe un bărbat nelămurat pentru învierea din morți și pentru pace. JUNGE KIRCHE nr. 7—8/1982.

Biblia îl mărturisește pe Dumnezeu de creator care a încredințat pământul omu- lui ca spațiu de viață și de activitate, dar nu să-l distrugă prin războaie. Deci un ca- tegoric NU oricărui război. JUNGE KIRCHE nr. 7—8/1982.

Episcopii romano-catolici din Franța și Germania apuseană au luat, pentru pri- ma dată, o atitudine comună, publică, citind un «Apel pentru pace». În acesta, între altele, se spune: «Cine vrea pacea, trebuie să intervină și pentru înțelegerea dreptății în intern și extern, respectându-se drepturile omului, sub aspect individual și social». JUNGE KIRCHE nr. 7—8/1982.

Dezgropări arheologice făcute la Agrigent (Sicilia), au dat la iveală un locș de cult grecesc, datînd din sec. VI—IV (înainte de Hristos) și cuprinzînd diferite obie- te de cult din aur și bronz cu inscripții grecești. UNIVERSITAS 11/1981.

«Comitetul UNESCO» a hotărît înscrierea sectorului vechi al Ierusalimului în lista bunurilor culturale comune întregii omeniri. În sectorul respectiv se află mo- numente de valoare religioasă, arhitectonică și artistică universală. UNIVERSITAS nr. 11/1981.

Într-o consultație internațională ținută la Bossey (Elveția), «Consiliul ecumenic al Bisericilor» și «Alianța luterană mondială» au convenit pentru o sistematică co-

laborare. Deși au deosebiri, în năzuințele ecumenice cele două alianțe se întregesc reciproc. Consiliul ecumenic, instrument special al mișcării ecumenice, servește pentru manifestarea «prealabilă» a unității Bisericii, care este după voia lui Dumnezeu și pentru care se roagă și lucrează creștinii, iar «Alianța luterană», ca instrument de manifestare al unei anumite comunități bisericești, își sprijină Bisericile membre în cadrul mișcării ecumenice spre unitatea bisericească. (UNIVERSITAS 11/1981).

În capitala Indiei s-au întrunit în conferință 150 reprezentanți ai confesiunilor creștine din India. Tema conferinței: «Probleme de pastorală» pentru satisfacerea mai bună a trebuințelor și cerințelor credincioșilor. (UNIVERSITAS 11/1981).

Un grup de teologi luterani din Japonia, Hong-Kong și Papua, Guineea Nouă, au vizitat Biserica Luterană Vest-germană, informându-se reciproc asupra vieții religioase cotidiene, organizând conferințe cu referate teologice, servicii divine cu predici. UNIVERSITAS 11/1981.

În cadrul programului Bonn-Oxford s-a organizat în 1981 la Bonn și în 1982 la Oxford un seminar pentru problemele de actualitate ale «teologiei moral-creștine și de etică statală», subliniindu-se relațiile dintre ele pentru pace și progres. UNIVERSITAS 11/1981.

Alianța mondială reformată a ținut la Luenberg (Elveția), o consultație religioasă cu tema «Credința în tradiția religioasă reformată». Au participat delegați ai Bisericilor reformate din toate continentele. Rostul consultației: intensificarea acțiunii ecumeniste. UNIVERSITAS 11/1981).

La propunerea Patriarhului ecumenic Dimitrie I (Constantinopol), Sf. Sinod al Patriarhiei ecumenice a ales, pentru prima dată, pe un englez de Arhiepiscop. E vorba de Arhimandritul Callistos, născut în Anglia în anul 1934, în 1958, trecut de la Biserica Anglicană la Biserica Ortodoxă, fost episcop vicar al Arhiepiscopiei Europa apuseană, Irlanda și Malta, acum Arhiepiscop de Thyateira și Anglia. A trăit ca monah în Patmos, a fost și profesor pentru teologia ortodoxă la universitatea din Oxford. ÖKUMENISCHE INFORMATION 23/1982.

În catedrala ortodoxă din Charbin (Manciuria), s-au săvârșit recent 200 de botozuri. Cifra credincioșilor ortodocși sporește mereu în regiunea menționată. ÖKUMENISCHE INFORMATION 24/1982.

Patriarhia Ortodoxă rusă a organizat la Moscova o conferință mondială pentru «salvarea darului sânt al vieții de o catastrofă nucleară». Au participat 500 delegați ai marilor religii din 100 țări. Președintele Conferinței, Mitropolitul Filaret de Minsk și Rusia Albă, în referatul prezentat, a spus între altele că «Indiferent de deosebirile dintre ele, toate religiile sînt de acord în recunoașterea că iubirea, frățietatea și pacea, constituie principiul suprem al relațiilor dintre oameni.

Toți credincioșii, indiferent de religia lor, se roagă pentru pace. Desigur însă, credința le cere și fapte. La încheiere, conferința a publicat un comunicat și trei apeluri adresate tuturor guvernelor și religiilor din lume, cerîndu-le să înghețe toate arsenalele pentru fabricarea de arme atomice, să creeze zone libere de arme nucleare și să înceapă dezarmarea generală». HERDER KORRESPONDENZ 6/1982.

În Danemarca (Logumkloster), a avut loc a doua întîlnire între reprezentanți ai Conferinței Bisericilor Europene (din aceasta fac parte 114 Biserici din 26 țări europene) și reprezentanți ai Consiliului Conferințelor episcopale europene din care fac parte 26 conferințe episcopale naționale ale Bisericii romano-catolice din Europa. Tema întrunirii «Cuprinși de nădejde — comunitate ecumenică în rugăciune, mărturie și slujire». Episcopul romano-catolic Paul Werner Schule a prezentat referatul «Nădejde pentru toți» și profesorul ortodox Dumitru Popescu (România) referatul «Crezul nădejzii noastre» (Mărturisirea de credință de la sinoadele de la Niceea și

Constantinopol; mărturisire comună tuturor Bisericilor. STIMME DER ORTHODOXIE 5/1982.

Facultatea de teologie evanghelică Ian Amos Comenius din Praga a acordat Mitropolitului Antonie de Leningrad și Novgorod gradul academic de Doctor honoris causa, în teologie. Cu această ocazie Mitropolitul Antonie a ținut o prelegere despre Misiunea Bisericii ortodoxe ruse în trecut și în prezent (STIMME DER ORTHODOXIE 5/1982).

Comitetul regional al Conferinței creștine pentru pace (Praga), a organizat în R. D. Germană (Berlin), o conferință la care au participat și creștinii din Angola. Tema «Fericiți făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Mt. V, 9). STIMME DER ORTHODOXIE 5/1982.

«BASILIUS» este titlul primului volum în noua serie de publicații a editurii «Koinonia», aparținând Institutului bisericesc răsăritean de la Regensburg. Volumul menționat este rezultatul unui simpozion ecumenic între teologi ortodocși și teologi ai comuniunii ecumenice. «Conferința episcopilor» din spațiul german. Volumul cuprinde 16 conferințe ținute de teologi ortodocși și romano-catolici. Sf. Vasile este prezentat aici ca «sfânt al Bisericii celei una», mare învățat și predicator». GEIST UND LEBEN 1/1982.

Angajarea pentru pace este obligația fiecărui creștin. Primul cuvânt al Mîntuitorului înviat, adresat Sfinților apostoli a fost «Pace vouă». Deci Pace. EVANGELISCHE INFORMATION 24/1982.

Contribuția creștinilor la păstrarea păcii în lume a fost tema unui seminar de tineret ținut la Apolda — R.D.G. EVANGELISCHE INFORMATION 22/1982.

Un seminar de același fel se ține regulat primăvara și toamna la Königswalde — R. D. Germană. EVANGELISCHE INFORMATION 22/1982.

Tot pentru prima dată în istoria Bisericii reformate franceze, președintele Bisericii este o femeie: teologa Therese Klipffel, în vîrstă de 62 ani, întemeietoarea școlii religioase de documentare din Strassburg. EVANGELISCHE INFORMATION 24/1982.

Fără pace nu pot exista drepturile omului și pace adevărată nu-i imaginabilă fără respectarea drepturilor omului. EVANGELISCHE INFORMATION 22/1982.

În ultimele două decenii în Finlanda s-a dublat cifra studenților în teologie. Azi din cei 4000 de teologi luterani din Finlanda 1300 sînt femei. În anul curent sinodul Bisericii luterane finlandeze a ales pe profesoara Meeri Păivonsola drept vicepreședintele său și n-ar fi împotriva alegerii unei femei ca arhiepiscop. EVANGELISCHE INFORMATION 24/1982.

Într-o pastorală adresată pastorilor, bărbați și femei, din dioceza sa, Episcopul evanghelic din Hannover se declară pentru reintroducerea semnelor sfintei cruci de către creștinii evanghelici. EVANGELISCHE INFORMATION 21/1982.

«Organizația internațională a monahilor» din care fac parte pînă acum numai monahi romano-catolici și anglicani, a hotărît în ultima sa adunare generală ca la viitoarele conferințe să fie invitați și ortodocși și evanghelici. EVANGELISCHE INFORMATION 24/1982.

Diac. Prof. Orest BUCEVSKI

Noi Biserici membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Cu ocazia reuniunii Comitetului Central al C.E.B. din iulie 1982 de la Geneva, patru noi Biserici au cerut și obținut statutul de Biserici membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și anume:

1. Biserica Ortodoxă din Finlanda, a doua Biserică națională din această țară, numărînd 58.500 membri;

2. Biserica metodistă din India — independentă de Biserica metodistă unită din S.U.A. din anul 1980, angajată în prezent într-un dialog pentru promovarea unității cu Biserica din India de nord;

3. Biserica metodistă din Samoa — membră asociată a C.E.B. din 1975, este membră activă a comunității Bisericilor creștine din Samo, a Conferinței Bisericilor din Pacific și a Consiliului Metodist Mondial;

4. Consiliul comun al Bisericii morave din Tanzania, cu 130.000 credincioși.

Astfel, numărul Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor a ajuns la 308. («La vie protestante» din 13 august 1982, p. 2).

Congresul liturgic de la Institutul ortodox «Sf. Sergiu» din Paris

Institutul teologic ortodox «Sf. Sergiu» din Paris a organizat tradiționalul său Congres liturgic între 29 iunie—2 iulie cu tema generală: «Liturgie, spiritualitate, cultură», la care au participat specialiști în domeniul liturghiei din toate Bisericile creștine europene.

Au fost prezentate 24 referate în care s-au conturat liniile de interacțiune dintre liturgie, pe de o parte, și spiritualitate și cultură, pe de alta. Aceste comunicări au fost publicate de «Edizioni liturgiche» din Roma.

Delegatul Patriarhului Ecumenic Dimitrios I, Mitropolitul Constantin de Derkos, a susținut referatul: «Cultul creștin, factor de dezvoltare și de civilizație», în care a arătat contribuția tradiției liturgice bizantine la dezvoltarea spirituală și culturală a popoarelor creștine.

Viitorul Congres liturgic organizat de Institutul de teologie ortodoxă «Sf. Sergiu» va avea loc la Paris la 28 iunie 1983 cu tema generală «Sfânta Treime» («Orthodox Martiria kai Skepsis», iulie, 1982, p. 11).

Adunarea generală a Alianței Reformate Mondiale

După 12 ani, Alianța Reformată Mondială și-a ținut Adunarea generală la Ottawa (Canada), între 17—27 august 1982, la care au participat reprezentanții a 147 Biserici reformate provenind din 78 țări și șase continente, cu tema generală: «A Ta este împărăția, puterea și slava».

Alianța Reformată Mondială are o existență de mai bine de un secol și reunește 70 milioane credincioși reformați din întreaga lume.

Cu ocazia reuniunii de la Ottawa, Alianța Reformată Mondială a ales pe noul său președinte, în persoana pastorului sud-african negru, Allan Boesak, membru al Bisericii misionare reformate olandeze. El succede lui James Mc Cord, care aparținea Bisericii presbiteriene unite din S.U.A.

Pastorul Allan Boesak este cunoscut ca un luptător împotriva apartheid-ului. De precizat că majoritatea participanților la reuniunea Adunării generale de la Ottawa au condamnat apartheid-ul. («La Croix» din 29 august 1982, p. 10).

Ortodoxia în Olanda

Asociația ortodoxă olandeză «Sf. Nicolae din Mira» a ținut cel de al treilea Congres în luna mai 1982 la Amersfoort. Această asociație ortodoxă a fost creată în anul 1980 și încearcă stabilirea unei legături între toate parohiile ortodoxe din Țările de Jos, în vederea unei colaborări, a unei aprofundări spirituale și mărturii comune. Există în prezent 16 parohii ortodoxe în Țările de Jos, o minăstire și un

schit. Ele slujesc în limbile olandeză, greacă, slavonă și sîrbă și aparțin, ca jurisdicție; Patriarhiei Ecumenice, Patriarhiei Moscovei sau Bisericii ruse în afara frontierelor.

În multe din aceste locașuri de cult ortodox se traduc și se publică texte teologice, catehetice și liturgice. («Réforme», 14—21 august 1982, p. 10).

Pentru pregătirea Adunării generale C.E.B. de la Vancouver

Pentru ca fiecare din cele 308 Biserici membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru ca fiecare parohie să pregătească cea de a VI-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Vancouver (Canada), între 24 iulie—10 august 1983, cu tema generală «Iisus Hristos — viața lumii», Consiliul Ecumenic a publicat un dosar, care conține material de studiu pentru șapte imagini biblice ale vieții: drumul vieții, nașterea, casa pietrelor vii, plînea vieții, comoara vieții și apa vie. Toate aceste imagini conduc la Iisus Hristos — viața lumii.

Pentru ca aceste imagini să fie ele însele vii, bibliștii care au pregătit dosarul au însoțit textele cu 14 fotografii, ca și de note destinate animatorilor grupelor. («La vie protestante», din 13 august 1982, p. 2).

Simpozion internațional privind viața și familia în Austria

Între 8—9 octombrie 1982 a avut loc la Feldkirch, în Austria, un Simpozion internațional cu tema: Viața umană și familia. A fost deschis de secretarul Consiliului catolic pentru problemele familiei, Mgr. Jose Cox Huneeus, care a vorbit despre aspectul pastoral al familiei.

Referatul principal a fost susținut de Prof. Caffara din Roma, care a vorbit despre: «Aspectele teologice ale căsătoriei creștine». («La Croix», din 10 octombrie 1982).

Credincioșii polinezieni împotriva experiențelor nucleare

Cel de al 98-lea Sinod al Bisericii evanghelice din Polinezia franceză a invitat pe credincioșii tuturor religiilor din această parte a lumii să se pronunțe cu tărie împotriva experiențelor nucleare franceze, care continuă la centrul de la Mururoa. Ei au hotărît să trimită o scrisoare Președintelui Franței, în acest sens. Purtătorul de cuvînt al Bisericii din Polinezia a declarat că este vorba de o luare de poziție creștină. («La Croix», 10 august 1982).

Simpozion euro-african privind păcatul, greșeala și iertarea

«Greșeala, păcatul și iertarea» au constituit temele Simpozionului internațional euro-african organizat la Bonn, între 27 septembrie—1 octombrie 1982, de Institutul de teologie și filozofie «Sf. Augustin» din Bonn și de Facultatea de teologie din Kinshasa — Zair. Printre participanți a figurat și cardinalul Gantin. («La Croix» din 3 octombrie 1982).

Reuniunea Fraternității ortodoxe «Sf. Ioan Botezătorul» la Manchester

Fraternitatea ortodoxă «Sf. Ioan Botezătorul», al cărei scop este încurajarea cooperării interortodoxe în Marea Britanie și Irlanda, a ținut cea de a IV-a sesiune

anuală la Manchester, între 30 iulie—2 august 1982, reunind 45 preoți și laici din diferite dioceze ale Patriarhiei Ecumenice, Patriarhiei Moscovei și Patriarhiei Sîrbe, cărora li s-au alăturat participanți din Belgia, Franța, Olanda și S.U.A.

Sesiunea de la Manchester a avut ca temă «Mărturia ortodoxă astăzi», ilustrată de patru referate și anume: Rev. Benedict Ramsden, Mărturia; Episcopul Kaelistos, Unitate în diversitate; Wendy Robinson, Tradiția ortodoxă a vindecării și metodele psihoterapiei; Dr. Alexandr Popovici, Ortodoxia în Marea Britanie de la prima la a doua generație.

S-a adoptat statutul definitiv al Fraternității (S.O.P. nr. 71 sept.—oct. 1982, p. 10).

Congresul tineretului studențesc creștin

Congresul internațional al tineretului studențesc creștin s-a reunit la Taragona (Spania), între 5—11 august 1982, dezbătînd tema: «Sensul studiului și condiția studentului european».

Au participat 150 studenți din aproape întreaga Europă, («La Croix» din 5 aug. 1982, p. 8).

Institutul ecumenic de la Tantur (Ierusalim)

Institutul ecumenic de la Tantur a fost creat în 1972 în urma unui colocviu între papa Paul VI și observatorii necatolici prezenți la Colocviul Vatican II, la 17 octombrie 1963.

Adunarea generală a Institutului ecumenic de la Tantur a avut loc la 16 mai a.c., hotărîndu-se continuarea acestei experiențe ecumenice a peste 40 persoane, aparținînd unor confesiuni diferite, care lucrează și se roagă în comun, lângă Ierusalim, avînd la dispoziție o bibliotecă excelent dotată, și o capelă. («La Croix» din 16 iulie 1982, p. 9).

Menționăm faptul că la Institutul ecumenic de la Tantur au prezentat conferințe și au participat la viața comunitară de aici Pr. prof. Ioan Coman, Pr. Prof. Dumitru Popescu și Ierom. Veniamin Micle.

Reuniunea Asociației «Sf. Alban și Sergiu»

Asociația «Sf. Alban și Sergiu» care-și propune promovarea cunoașterii mutuale dintre ortodocși și anglicani, și-a ținut reuniunea estivală anuală la High Leigh, între 2—9 august 1982, cu tema: «Mărturia» participînd 140 persoane.

După o tradiție împămîntenită în cadrul Fraternității, celebrările liturgice anglicane au alternat zilnic cu liturghii ortodoxe; s-a celebrat și o missă catolică.

Tema principală a fost examinată din punct de vedere teologic, istoric, spiritual, precum și în actualitate. («S.O.P.» nr. 71/1982, p. 10)

Promovarea Bibliei în Africa

Simpozionul Conferințelor episcopale africane (SCEAM) a lansat un vast program de promovare a apostolatului biblic, prin crearea unui centru biblic, a serviciilor de traducere și de difuzare a bibliei în diferite țări din Africa.

La acest program contribuie și Federația catolică pentru apostolatul social. («La Croix» din 10 august 1982, p. 11).

Reuniunea Fraternității «Philoxenia» în Creta

Fraternitatea «Philoxenia», care activează în R. F. Germania cu scopul intensificării raporturilor dintre ortodocși și alți creștini și-a ținut la Kastelli, în Creta, în a doua jumătate a lunii august a.c., sesiunea de lucru, abordând tema generală a celei de a VI-a Adunări generale a C.E.B. de la Vancouver «Iisus Hristos — viața lumii». Reuniunea a fost organizată de teologul ortodox polonez Dr Jan Anchimiuk.

Membrii fraternității au fost invitați în insula Creta de Mitropolitul Irineu de Kissamos, fostul conducător al diocezei grecești din R. F. Germania, de sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. («S.O.P. nr. 71, septembrie—octombrie 1982, p. 10).

Pregătirea Simpozionului episcopilor catolici europeni

Între 4—8 octombrie 1982 va avea loc la Roma cea de a V-a reuniune a Simpozionului episcopilor catolici din Europa cu tema: «Responsabilitatea colegială a episcopilor și a Conferințelor episcopale europene în evanghelizarea continentului», la care vor participa 80 delegați ai Conferințelor episcopale catolice din Europa.

Pentru pregătirea reuniunii, la 25 iunie a avut loc la Roma o ședință la care au luat parte Cardinalul König, Arhiepiscopul Vienei, Mgr. Robert Etchegaray, Arhiepiscop de Marsilia, Mgr. Sustar, Arhiepiscop de Lubliana, și Rev. Fürer, secretar general al Consiliului Conferințelor Episcopale Europene. La sfârșitul reuniunii, au fost primiți de Papa Ioan Paul II. («La documentation catholique» nr. 15, august 1982, p. 198).

Congresul Syndesmos la Marsilia

Federația mondială a tineretului ortodox — Syndesmos, împreună cu organizația «Jeunesse de Midi», a organizat la Marsilia, între 25—29 august 1982, un congres cu tema: «Unitate și misiune».

S-au prezentat experiențe și realități eclesiale din Grecia, Finlanda, Coreea de Sud, Egipt, Franța, Cehoslovacia, Kenya, S.U.A., U.R.S.S. și Jugoslavia.

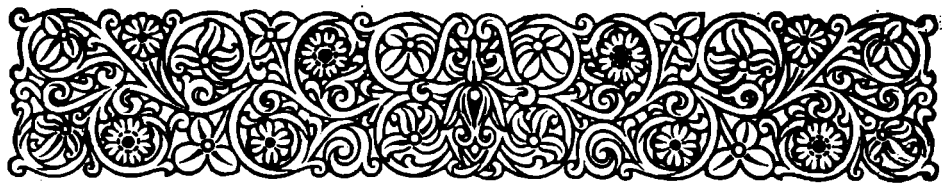
Participanții au reflectat în comun asupra diferitelor aspecte ale unității, așa cum sînt astăzi trăite în Biserică, de ex. Biserica-Una, unificarea persoanei, dialogurile teologice în vederea reluării comuniunii între Bisericile separate, unitatea canonică a ortodocșilor trăind pe același teritoriu, precum și a relației cu misiunea și cu mărturisirile lui Hristos în toate contextele vieții.

Un apel la comuniune a fost adresat adunării de Episcopul copt Antonios Marcos, în numele Bisericilor Vechi-Orientale.

Congresul Syndesmos de la Marsilia a constituit principala manifestare a proiectului «Unitate și misiune», lansat în 1980 la a X-a Adunare generală.

Principalii animatori ai reuniunii de la Marsilia au fost: Diac. André Borelli, Pr. Amfilohie Radovici, profesor la Facultatea de teologie din Belgrad și Pr. Cyrille Argenti din Marsilia. («S.O.P.» nr. 71, sept.—oct. 1982, p. 4—5).

Dr. CEZAR VASILIU

DOCUMENTARE

ROLUL MÎNĂȘTIRII ANTIM DIN BUCUREȘTI ÎN REVOLUȚIA DE LA 1821

OMENIA, SPECIFICUL PERSONALITĂȚII LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Ard pentru veșnicie candelă pregătite de Domnul Tudor pentru sufletul său. Una, la Ierusalim, la Mormîntul Domnului Hristos, testament împlinit de Înalt Prea Sfințitul Nestor, Mitropolitul Olteniei, cu ocazia instalării noului Patriarh al Ierusalimului, Sanctitatea Sa Diodoros (mai 1981); cealaltă la Sfîntul Munte Athos la icoana făcătoare de minuni a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, testament reînnoit de Prea Fericitul Patriarh Iustin. Aceste două lumini permanente duc vestea peste veacuri și oameni despre acela care a fost pandurul căpitan, Domn tinăr, Tudor din Vladimiri Gorjului.

Tudor nu s-a gîndit să ajungă vreodată în capul unghiului, dar simțea chemarea de sus: să scape pe ai săi de împilări, să curețe țara de hoți, să vadă pămîntul strămoșilor săi rodind pentru urmașii acestora, să vadă străinii lacomi și hrăpăreți înlăturați de pe moșia românească, să vadă Balcanii eliberați de caftanele osmanliie și creștinătatea liberă și în pace, așa cum a dorit-o întemeietorul ei, Mîntuitorul Iisus Hristos. De asemenea, Tudor respecta împărățiile vecine care nu împilau popoarele și căuta alianță cu acestea, dar cînd le-a simțit interesul și lăcomia a trimis asigurări de supunere Înaltei porți și respectarea hrisoavelor strămoșești.

Crescut în credincioasă familie, cu greutăți de tot felul, inclusiv orfan de tată, Tudor a gustat viața amară din pruncie, de aceea pe urmași și-i dorea fără griji și nevoi. Cu toate acestea, formarea ca cetățean și modelarea aptitudinilor sale ca creștin s-au făcut la minăstirile apropiate (Tismana, Sădova, Motru etc.), iar educația și instrucția le-a primit în orfelinatul patronat de Așezămîntele brîncovenești și la minăstirile Antim și Sfînta Ecaterina din București.

Crescut în aceste oaze de curată și sfîntă evlavie ortodoxă, Tudor și-a continuat căutarea mai binelui și în alte locuri și la alte neamuri. Totuși, sufletul său a rămas legat de moși-strămoși, așa cum stă bine adevăratului român. Evlavia sa se vede în nenumărate ctitorii noi, reparații de minăstiri, danii pentru locașuri sfinte, atașament pentru cei în necazuri și suferință, punerea în joc a vieții sale pentru apărarea gliei strămoșești; iată numai cîteva aspecte ale omeniei sale, care l-a costat viața. Și pentru a ne convinge de toate acestea să-i urmărim firul vieții prea repede întrerupt dramatic în jurul a numai 40 de ani!

Copilăria, epoca dezvoltării aptitudinilor

Parcă este un făcut, mai toți oamenii mari și bărbați de seamă ai neamului nostru au avut o copilărie tragică. Unii s-au născut în exil, alții au fost de mici ostateci, iar altora le-a lipsit tatăl în momentele cele mai importante ale formării personalității. Multe mame ale acestora și-au luat odraslele și au plecat în bejenii, fie la rude, fie la unii creștini și domni cu suflet din cetățile veacurilor de atunci.

Era în plină epocă fanariotă. Acești fanarioti, ca și fanaticii lor argați, docilii lor călugări au adus pe pământul românesc, în afara bigotismului și credulității, jaful și persecuțiile aproape păgâne asupra bieților țărani și oieri valahi. În această perioadă de crâncenă durere se naște în părțile Gorjului, Tudor.

Data nașterii este convențională (1770—1780), un deceniu, dar indicăm mai probabil anul 1777. Făcea parte dintr-o familie înstărită și numeroasă. De mic rămîne orfan de tată, fapt, mai ales pentru copiii din părțile Olteniei, care-l determină la ajutorarea mamei în rezolvarea cerințelor vieții. Data nașterii este după 1774, fiindcă el spunea: «Nu mă născusem când austriecii au anexat Bucovina (1774). Deci Tudor se naște în jurul datei de 8 februarie sau 8 iunie (1777?): Sfântul Teodor, fiindcă mamele creștine, mai ales oltencele, însemnau cu creștinesc nume pe pruncii lor la aceste zile sau cu numele unui sfânt militar. Or, Sfântul Teodor (Studitul) fusese și militar și mare imnograf și un om de aleasă și fină cultură la vremea sa. Și așa cum vom vedea, Tudor a corespuns atât alegerii Proniei, precum și însemnării mamei, nașei și moașei sale. Și pruncul creștea iar mama sa își pusese în el toată nădejdea, de aceea a rămas toată viața singură, ducându-și pînă la mormînt aspra viață și nemîngîiata văduvie. Și ca orice mamă, își ducea odorul să asculte, să învețe să cînte, să citească și să scrie la biserica satului. Tudor crescînd a început să viziteze locașuri sfinte și minăstiri pline de istorie și cultură. Astfel Minăstirile Sadova, Tismana, Motru devin pentru Tudor pagini de istorie și stîlpi ai neamului. Aici Tudor a aflat multe și însemnate lucruri despre originea neamului său, despre virtuțile străbune, despre porunca sfîntă a duce mai departe și a transmite tot ceea ce este de folos neamului nostru.

Tot aici, Tudor se înfilnește și cunoaște cete de haiduci și cîțiva panduri, admirînd dîrzenia lor, tendința lor de a face dreptate celor năpăstuiți și a înfricoșa pe cei bogați care nu ascultă glasul celor flămînzii și goi...

Dar mama sa vedea în Tudor o candelă a deșteptării neamului, o stea a națiunii, o nouă apariție mioritică. Așa se face că, la îndemnul unor boieri ai neamului milostivi și credincioși tradițiilor străbune, cu recomandarea părinților călugări, Tudor este trimis mai întîi la Rîmnicul Vîlcilor, unde există o școală străveche de imprimat bucoavne și o tipografie de renume. Nici aici nu poposește prea mult. El era înclinat spre dezvoltarea virtuților cardinale, spre exerciții fizice, spre carieră militară. Totuși, cu scrisori de la Cuviosul stareț al Tismanei, Chiriac, pleacă spre București.

Cetatea bucuriei pomenită de Herodot (sec. V î.d.Hr.), *Helas*, descoperită în zilele noastre; stafulul bătrînului-baci Bucur sau capitala Țării Românești, produce emoții asupra lui Tudor venit în Bărăgan din poienile, dealurile și văile altf de variate ale Olteniei.

Fiind orfan, este dat în grija Așezămintelor Brâncovenesti pentru a învăța cît mai mult despre viață și lume. Repede se remarcă la învățătură, la îndemînare și în același timp spiritul de ordine și disciplină de aici îl ajută..., intuiește descoperirea

vocației sale. Printre tinerii apreciați se afla Ilie Gheorghiadis, nepotul mitropolitului Dositei Filitis, și el orfan, cu care Tudor se imprietenește și își jură unul altuia credință. De acum sînt împreună la studii, la instrucție, la rugăciune; Tudorei și Ilie devin frații ascultători ai părinților meșteri de la Antim, ei scormonesc hrîsoave, ei deschid cărți și citesc cu nesăț «Capetele de poruncă» ale martirului-mitropolit-clitor, Antim din Iyiria. Aici învață Tudor că cea mai mare cunună a biruinței este lupta cu sine însuși. O dată cu aceasta s-a încheiat și perioada descoperirii, perioada eliberării gîndurilor și a zborului în viață...

Maturitatea și cerințele ei: renunțarea la sine

Maturitatea, instrucția, dîrzenia călesc tinerețea. Format în acest climat (nu se știe cît a stat în București, fiindcă făcea dese întreruperi din cauza greutăților familiei mamei sale, Maria), Tudor își ridică fruntea și își caută piatra nestemată. Își dă seama că viața este o luptă între vremelnice și eternitate. Ilie îl introduce pe Tudor în cercurile ecleziastice și politice de atunci și datorită inteligenței sale, chipului său de dac original face deosebită impresie. Vede însă și multă putreziciune, simte în sîngele său dorința de răzbunare din cauza atîtor silnicii care pleacă de la curtea fanariotă; simte durerea poporului biciuit cu scorpionul nedreptății, căruia i se ia de către cei avuți munca pentru luxul lor nu numai aici, ci și peste hotare...

Și încă o mutație în viața lui... Poate a fost ispitit pentru călugărie (fiindcă haina a îmbrăcat-o de multe ori și mai tirziu îi va salva viața), deoarece prietenul său Ilie se călugărește luînd numele de Ilarion. Pentru un moment, Ilarion a slujit la biserica Sfînta Ecaterina, apoi la Sfîntul Ioan grecesc, ca după puțin timp să plece la Sfînta Minăstire Dealu, unde, așa cum vom vedea, ajunge stareț.

Tudor părăsește capitala. De acum știa multe, învășase destule, cunoștea cîteva limbi în care se va descurca în viitoarele sale misiuni. Revine în Gorj, îmbrățișează cariera militară, după ce refuză colaborarea cu Iancu Jianu, dar înclinațiile sale spre negoț îl determină să cutreiere țara. În curînd își reface potențialul economic, frații și rudele sale prosperă. Mama sa îl roagă să se gîndească la statornicia prin încheierea unei familii, lucru pe care Tudor nu-l dorea; chemarea lui era spre pustia acestei lumi pentru a o face liberă și roditoare. Nu trece cu vederea însă rugămîntea mamei sale de a strînge aur și argint pentru strălucirea neamului prin ctitorii, donații și ajutoare pentru sfințele lui Dumnezeu locașuri.

Datorită spiritului de comerciant, Tudor Vladimirescu — numele de Vladimirescu i l-a dat, se pare, chiar Ilarion, după numele localității natale — își lărgeste rețeaua neguțătorească. Și fiind ostaș avea cale liberă în «împărăția turcului», trecînd cînd dorea Dunărea în Bulgaria, Iugoslavia, Macedonia, Grecia, s-ar putea să fi ajuns pînă la Constantinopol, n-avea nici o opreliște. De asemenea, făcea chiar schimburi în natură cu ungerii și austriecii, fapt care l-a determinat să purceadă pe «calea lui Mihai», pînă la Budapesta, Viena etc.

Nu se știe cu ce s-a ocupat la Viena în orașul «lăiat de Dunăre», dar cunoștea limba greacă și era ușor să intre în legătură cu comercianții greci. De asemenea știa și germana. Poate o fi avut timp și de pregătire cărturărească și aici să-l fi cunoscut pe Gheorghe (Lazăr) din Avrig și mulți români transilvăneni la studii sau pentru îndeletniciri comerciale. Revenit acasă, n-avea ostioire, gîndurile sale erau chemate de Mircea, Iancu, Ștefan, Mihai, Dimitrie Cantemir!...

Perioada domniilor fanariote stăgnă avântul diplomatic al lui Brâncoveanu, cultura cantemireștilor, epoca cronicarilor, avalanșa de tipărituri pentru români și pentru străini, tot românul simțea această ștrangulare. Și Tudor făcea parte din sufletul poporului său umilit de străini. Jocul cu habsburgii părea periculos și așa măcelăriseră țara cu anexarea Pucovinei (1774), singura Rusia pravoslavnică dădea nădejdi creștinești popoarelor balcanice supuse turcilor, inclusiv poporului român din provinciile sale strămoșești. De aceea, chemarea Moscovei pentru ofensivă împotriva eliberării l-a pus pe gânduri pe Tudor. Atunci el s-a hotărât, cu o ceată de ostași, să plece în sudul Ucrainei să se atașeze armatelor unite în vederea eliberării Balcanilor. Idee măreață, dar cu cine putea fi realizată? Într-adevăr oastea osmanliilor a fost înfrântă, dorința de eliberare a crescut. Insuși țarul apreciază talentul militar al lui Tudor, îl medaliază și-l ridică la gradul de «comandir» (căpitan) al armatei ruse. El se luptase pentru mai bine, pentru dreptate și omenie. Este rugat să rămână permanent în armata rusă, dar refuză. Pe de o parte simțea pulsul istoriei: nu poți face o carieră militară-mercenar, pe de altă parte, organizația «Eteria», condusă de Alexandru Ipsilanti, urmărea numai interese naționale și lupta cu turcii pe pământul românesc, ceea ce nu convenea nimănui care simțea românește.

Tudor, cu ostașii săi, părăsește Odessa și prin sudul Basarabiei vin în Moldova. La Iași, însuși mitropolitul cărturar Veniamin Costache apreciază dragostea de om și de neam a lui Tudor și-i binecuvintează strădanile. În București, Tudor este aclamat de mulțime dar primit cu rezervă de autoritățile fanariote. El își dădea seama că stăpînii lumii de atunci caută să-și mărească hambarele și să atașeze țarinile altora. Perioada aceasta (1806—1811) a deschis și mai mult ochii viitorului strateg al românilor. După o scurtă întrevvedere cu Ilarion arhimandritul se întoarce la casa părintească și intensifică negoțul. După puțin timp ajunge «românul» cel mai înstărit. Iancu Jianu părăsise lupta pentru dreptate, iar adepții săi se înrolează cu trup și suflet la comunitatea lui Tudor. El pune ordine în oaste, dă legi, cumpără arme de la vecini și așteaptă bătaia ceasului istoriei. Napoleon mărșăluiește în Europa, principiile Revoluției Franceze au intrat de mult în conștiința celor ce doresc cu adevărat «ruperea cătușelor întinericului».

Și iată că previziunile lui Tudor se adevăresc. Nu acceptase să se înroleze în armata țaristă fiindcă aceasta dorea expansiunea. În același an, 1812, Tudor își făcea un cutremurător Testament, cu ctitoriile sale de la Cernați, Prejna, Cioclovina etc. cu darurile sale în cărți și odoare pe la minăstiri, cu plata datoriilor ca «să-și simtă sufletul ușurat, cu plata în aspri și galbeni pentru o candelă la Sfântul Mormint, în Ierusalim, și o candelă pentru Maica Domnului în Sfântul Munte Athos, ca acestea să ardă permanent și să-i lumineze calea dincolo... ce intuite și ce înțelegere cu strămoșii, de aici de pe pământ! Ce înțelepciune dintru începuturi, ce asigurare după obștescul sfârșit, ca totul să fie gata, ca la pilda Evangheliei cu cele 10 fecioare... Teribil indemn! Nu știa, sărmanul, că va da singele său răscumpărare pe Altarul patriei, cărbunele cel ascuns în inima sa, dragostea de patrie, va pîrjoli pe tot cel ce lucrează nelegiuirea pe pământul românesc. Testamentul său este întocmit la vârsta cumpenei, 30 ani!

Desigur, Pronia a găsit în Tudor Vladimirescu un David pentru poporul român. un Natanail pentru apostolatul social al Bisericii strămoșești. Evenimentele se precipită, nemulțumirea poporului se observă la fiecare pas, dar puternicii zilei sint legați la ochi de propriile lor interese. Tudor vine în dese rinduri la București și

sub «toga» neguțătorului ascundea sabia dreptății. El cercetează pe Ilarion care din ierodiacon al mitropoliei, ajunsese ieromonah la Sfânta Ecaterina și Sfântul Ioan Nou grecesc, iar din anul 1808, când Dionisie Lupu este ales mitropolit al Țării Românești, Ilarion este ridicat la treapta de arhimandrit și numit stareț al Mănăstirii domnești Dealu. Tudor este informat de tot mersul evenimentelor. Poporul geme sub asuprirea străine. Habsburgii doresc comerț convenabil lor, fanarioții le fac tot mai multe înlesniri, pe seama bietului popor; țariștii trimit trupe în țară hrănite tot de sârmanul popor; osmanliii scot haraciul și-l ridică neîntârziat pentru a-l trimite la Înalta poartă. Temelia civilizației noastre, țăranul român, este pus în cătușe și obezi și plătește și fumul de pe coș... Și peste toate aceste plăgi ale Egiptului, pe tronul domnilor buni și milostivi: Mircea, Matei Basarab, Mihai sau Brâncoveanu, este instalat hidra Vodă-Caragea (1812—1818), care storcea din popor ultima sa vlagă. Sufletul lui Tudor este tulburat, nu mai are astimpăr, Ilarion și părinții-călugări români împloră Pronia pentru a face dreptate, dar Tudor vrea distrugerea nedreptății o dată cu făplășii ei. Venise în București și Gheorghe Lazăr, diaconul-predicator al catedralei ortodoxe din Sibiu, izgonit de altă plagă a națiunii noastre: frica unora că va ajunge ierarh și invidia altora că este cult. Or, fiul părintelui, țăran din moși-strămoși din Avrig nu dorise nici o mărire lumească, dar pe unde fusese trăsese o diră a istoriei neamului său, Tudor și Gheorghe Lazăr sînt făurarii temerari ai instrumentelor «descătușării» din 1821.

Cuvioșii părinți și meșterii în multe (tipografi, sculptori, pictori, pietrari, țesători, legători, pirognignieri etc.) de la Antim se bucurau totdeauna de prezența «fratelui Tudorel». Și Tudor cu Gheorghe Lazăr, cu Ilarion Arhimandritul, cu Chesariieconomul, cu David-odăjdierul, jură sub icoana Precistei că vor fi uniți și vor ajuta poporul bîncredincios să iasă din robie. Acum se tocnesc «mușchete» și chiar tunuri, se alcătuiesc planuri ale cetății București, se ticluiesc scrisori pentru împărățiile străine arătîndu-se robia în care trăiesc românii... Se proiectează formarea noilor detașamente înarmate, se trimit scrisori stareților și călugărilor români pentru a găzdui pe trimișii «celor ce doresc să scape țara de hoți», se vizitează preoții în orașe și la țară chemîndu-i la «Dreptatea țării», se alcătuiesc cîntece haiducești și revoluționare, printre cele mai cunoscute: *Mugur, mugurcl...* și chiar citeva cuvinte, din celebrul de mai tîrziu: *Deșteaptă-te române...*

Ucenicii lui Gheorghe Lazăr de la «Sfintu Sava» sînt educați în spiritul dreptății și nu este exclus ca Tudor Vladimirescu însuși să le fi vorbit de istoria neamului nostru. Dar la inima lui Tudor stătea cauza tuturor românilor. El dorea eliberarea Balcanilor și în special a grecilor, dar nu era de acord cu «Eteria» care se vrea o superarmată, de aceea rugase pe mitropolitul Veniamin să imprime slujitorilor români ideea de jertfă pentru neam. Pentru frații din Ardeal, unii veniseră cu Gheorghe Lazăr în București, Tudor nutrea toată dragostea ființială. Li cunoștea de la Sibiu, Alba Iulia sau Arad, îi întîlnise în Budapesta sau Viena, aveau același gînd și aceeași simțire pentru refacerea unității lui Mihai. Înșă cea mai bună dovadă este aceea a legăturii lui Tudor cu protoiereul *Nicolae Stoica din Hațeg* căruia, pandurul îi trimitea cărți, veșminte, icoane ortodoxe în vederea întăririi credinței strămoșești și în același timp pentru înțelegerea scopului final al lui Tudor: *descătușarea românilor de pretutindeni*.

Și a venit ceasul și evenimentele ce se succed cheamă revoluția. După stabilirea lui Gheorghe Lazăr în București (1816), după înființarea «Academiei de la Sf. Sava»

după moartea lui Caragea (1818) și instalarea mitropolitului Dionisie Lupu (1819) — șovăielnic în politică, neprinceput la vreme, dar călugăr sincer și român curat —, Vladimirescu este permanent în capitală, ceea ce dă de bănuț cercurilor militare străine. De acum el avea împuternicirea divanului de a conduce oastea din părțile Olteniei. Nenumărați haiduci vin în oastea sa cu «cali și potera», Iancu a dispărut din conștiința lor, deși moartea lui firească s-a întâmplat cu mult după martirajul lui Tudor Vladimirescu. Țăranii părăsesc feudele și minăstirile închinat și vin în oastea lui Tudor, după ce se înregistrează răscoale și răzmerițe în ultima vreme (1818—1819).

Sfârșitul anului 1820 încununează eforturile pandurului și declanșarea revoluției bate la ușă. Tudor avea de partea sa aproape toți monahii români din minăstirile închinat și neînchinat. În minăstiri își organiza întâlnirile împotriva hrăpăreților de tot felul, cu toată atenția fanarioților. Mulți dintre călugării «sinați și atoniți» părăsesc schiturile noastre tradiționale și pleacă în alte părți, căutându-și «mintuirea», fiindcă în Țara Românească erau puși să muncească și să se roage zi și noapte, or aceștia erau obișnuiți cu «șezinda» și deseale mîngîieri la trapeză sau pe la cinstita chilie.

Primul episcop al Argeșului, Iosif, trece către Domnul. Este prohodit și înmormîntat la Minăstirea Antim din București, metocul Episcopiei Argeșului, la 27 octombrie 1820. De față era mitropolitul Dionisie Lupu, oficialitățile timpului, Gheorghe Lazăr, dar și Tudor Vladimirescu cu o parte din căpitanii săi. Se fac ultimele pregătiri, monahii Antimului, ca de fapt toți călugării români de pretutindeni cu dragoste de țară, cu respect pentru oameni și cu frică de Dumnezeu erau pentru transformări și dreptate. Toată Oltenia era la picioarele lui Tudor pentru bunătaea și dragostea lui pentru adevăr, miluire și frățietate — Înainte de Revoluția din 1848, oastea lui Tudor striga, *egalitate, dreptate, frăție...*!

Un bun augur. Devotatul său prieten din copilărie, *arhimandritul Ilarion* — în chilia căruia s-au urzit firele Revoluției — este ales episcop de Argeș în locul lui Iosif: Constantinopolul îl recunoaște la 20 noiembrie 1820 și «Crăciunul 1820» este petrecut de Tudor la Argeș. Ilarion este ales în divan. De acum, Tudor cunoaște ce se întâmplă la tronul lui Vodă și la scaunul cel de sus al mitropolitului Dionisie.

În aceeași toamnă, Tudor primește de la Divan «vătășia plaiului Mehedințului», iar după decesul domnului fanariot Alecu Șuțu, Mica Valahie declară pe Vladimirescu, *Domnul Tudor*. Poporul este entuziasmat. Avusese dreptate dascălul Pavel de la Argeș cînd cîntase: Mușur, mușur, mușurel... ia fă-te mai măricel...! Că ne-am săturat de iarnă! Și de greutăți în țară! Bate-i Doamne pe ciocoi! Cum ne bat și ei pe noi! Vino scumpă primăvară! Și ne adă bine-n țară!

Dar *nu trebuie uitați înaintașii*. Episcopul Ilarion, culegătorul probabil al versurilor populare de mai sus, alcătuiește un «Epitaf» pentru înaintașul său pe care îl scrie la mormînt pe stilpul din dreapta din naosul istoriceii ctitorii a lui Antim din București. Este meritul incontestabil al Înalt Prea Sfințitului Nestor, Mitropolitul Olteniei, că a descoperit aceste versuri pe muzică psaltică la Schitul Strihareț și le-a redat circuitului cultural românesc, după 160 de ani de tăcere.

Aranjarea pe note se datorează eminentului patriot, dascăl emerit, alcătuitor de cîntări, *Macarie icromonahul*, călugăr la Antim.

Aici la Sfînta Minăstire Antim din capitală s-a înființat o școală catehetică încă din 1819, unde Macarie arată că «orice cîntăreț român» trebuie «să cînte vite-

jește și cu îndrăzneală orice cîntare în limba patriei... să nu se lase înjosit de cei ce pizmuiesc lumina neamului nostru». Tot aici a fost profesor, pentru scurt timp, Anton Pann.

În această atmosferă au trăit clipe de neuitat pandurii în frunte cu strategul lor, Tudor din Vladimiri, gustînd și cîntînd și ei «acea cîntare dulce și frumoasă a graiului neamului patrioticesc».

Indeletniciri sfinte, glorie nemuritoare: Steagul Revoluției din 1821 lucrat la Mînăstirea Antim

Desigur după instalarea lui Ilarion la Argeș, mînăstirea Antim devine locul de minuțioasă pregătire a Revoluției. Dacă aici s-au pregătit altele, cel mai important dar al monahilor de aici a fost însuși *drapelul tricolor al Revoluției*. Pe el se văd culorile din veac ale Patriei: roșu, galben și albastru; pe el se citesc datele importante: Sf. Treime, Sfîntul Teodor, protectorul Domnului Tudor; Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe purtătorul de biruință, ocrotitorul Moldovei lui Ștefan cel Mare și protectorul Transilvaniei lui Iancu, scutul lui Mihai Viteazul...

Privind steagul îți pleci fruntea și te pătrunde adorarea Sfintei Treimi, deci motivul curat ortodox și în același timp specific românesc. Este evidentă colaborarea directă a arhimandritului Ilarion și a arhidiaconului Gheorghe Lazăr. Toată osîrdia creatorilor steagului a fost pătrunsă de duhul evangheliei.

Flamura Revoluției pe pinză tricolor cu Sfînta Treime, dar și simbolul celor trei provincii românești (Muntenia, Moldova și Ardealul), a fost lucrată de un grup de monahi sub conducerea lui David. Acesta a prezentat steagul mai întii starețului de drept, Episcopul Ilarion al Argeșului, apoi Ilarion l-a prezentat «fratelui său de cruce», Tudor. Tot l-au admirat, i s-a făcut cuvenita sfințire după datina străbună și după rînduielele Molitfelnicului. Era de față și Gheorghe Lazăr, doctor în teologie și legi, care fixează și textul de pe stindard, cuprinzînd sub ocrotirea Sfintei Treimi pe «tot neamul românesc». Cel care pictase pe «stilpul naosului» epitaful episcopului Iosif se nevoia acum să imprime pentru eternitatea neamului nostru chemarea lui la descătușare, la dreptate, libertate, frățietate: Tot norodul românesc, Pre Tine te proslăvesc / Troiță de-o ființă / Trimite-mi ajutorință! Cu puterea Ta cea mare / Și în brațul Tău cel tare / Nădejde de dreptate / Acum să am și eu parte /

1821 Gen(arie)

Exegeza biblică, teologică, patristică, literară și patriotică a textului a făcut-o cu toată competența, după îndelungi strădăanii, I. P. S. Mitropolit Nestor.

Că ideea imprimării cuvintelor invocatoare de mai sus aparține lui Gheorghe Lazăr ne-o arată și altele ctitorii transilvănene ridicate în numele Sfintei Treimi. Cu o sută de ani în urmă, catedralei din Blaj i s-a rînduit hramul: Sfînta Treime.

Nenumărate cărți purtau emblema Troiței și cuvintele: Trei fețe văz în Troiță / Un Dumnezeu în credință / Tatăl, Fiul, Duhul Sfînt / Un gînd și o voie sînt / Troiții s-a numit hramul / Ca să păzească tot neamul / Și cei dintr-această vie / Un gînd și o voie să fie /... Și ideea nu era nouă, însuși Domnul unirii, Mihai-vodă Viteazul-martirul ridică în cetatea apulilor biserica Sfînta Treime ca «simbol fundamental pentru unitatea a tot neamul românesc», refăcînd astfel Dacia lui Burebista și Decebal.

De altfel, însuși meșterul, care a dat țării această piesă unică, David, după curmarea vieții Domnului Tudor, pleacă în Ardeal și îl găsim zugrav de biserici în părțile Maramureșului.

Patria și Biserica una sint: Tudor și Ilarion declanșează Revoluția

Se știe că specificul neamului și Bisericii strămoșești este unitatea și aceasta are la bază: întâi, Evanghelia de la Sfinții Apostoli (Sfântul Apostol Andrei, Sfântul Apostol Pavel și ucenicii acestora), în al doilea rând: poporul român este născut creștin. Acestea le știa Tudor ca lăstar al viței strămoșești și le cunoștea Ilarion «exaporitul» ca cel ce se împămîntenise în această glie, așa cum făcuse înaintașul său în ctitoria Antimului, mitropolitul Antim Ivireanul fost episcop al Rimnicului Nouului Severin în locul de naștere al lui Tudor. Or, așa cum Moise — reprezentantul poporului evreu — și fratele său Aron, Marele preot, colaborau pentru binele fraților lor sub «Ochiul Providenței», tot așa Tudor și Episcopul Ilarion colaborau sub stindardul Sfintei Treimi, stindard pe care Mihail Kogălniceanu, în 1872, îl numea «Steagul național», iar Alexandru Ioan Cuza îl declarase solemn «tricolorul veșniciei românești».

O dată cu pornirea Revoluției, mulți dintre arnăuții angajați la fanarioși s-au atașat acesteia: unii cu armele, alții cu pasivitatea față de autoritățile țariste și turcești și față de protejații acestor domni fanarioși din Țara Românească și din Moldova. Dar Revoluția plămădea de mult toată suflarea românească, inclusiv boierimea pămînteană — în Moldova de la plecarea lui Dimitrie Cantemir la Moscova, iunie 1711, în Țara Românească după martirajul lui Constantin Brâncoveanu, 15 august 1714 și martirajul lui Antim Ivireanul, 1716. Un reprezentant al acestei boierimi era de fapt «conu Tudorel» și mai ales N. Glogoveanu, «Vistieria» Revoluției de la 1821. Alături de Tudor erau toți românii adevărați, indiferent în ce clasă socială se aflau. De asemenea, mulți din ostașii gărzii de bază ai curții au trecut de partea lui Tudor. Însuși maiorul Eliade Rădulescu a cerut lui Tudor, înainte de declanșarea Revoluției să colaboreze cu el. Acesta este tatăl celebrului Ion-Eliade Rădulescu și el fruntaș al Revoluției din 1848, crescut în iureșul anului 1821.

Tudor Vladimirescu a ținut ca Revoluția să pornească din locurile sale, cu toate că fusese pregătită în București. În ianuarie 1821, după Bobotează s-a dat citire Proclamației de la Tismana-Padeș din plaiul Cloșanilor. Proclamația este vârsarea focului peste aceia care au pustiiit sufletele și au sărăcit țara: «Veniți, dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi... Dacă răul nu este primit de Dumnezeu, stricătorii, făcătorii făcătorilor de rău, bun lucru fac înaintea lui Dumnezeu? Că bun este Dumnezeu și ca să ne asemănăm Lui trebuie să facem binele!... A vrut Dumnezeu să facă lumină? Aceea s-a făcut după ce au lipsit întunericul!».

După cum se vede, bunătatea și umanismul său erau ancorate în cuvîntul vieții, în Evanghelia.

Al doilea document-programatic al Revoluției era întîiul Arz către Poarta otomană trimis la Constantinopol de la Tismana în care se arăta începutul «descătușerii» în țară din cauza boierilor pămînteni și străini care «ne-au despuiat, încît am mai rămas numai cu sufletele...». În același timp, era anunțată Curtea din Viena și Moscova că românii nu mai suportă jugul străin: «mai bine moarte decît robie».

Al treilea document program al mișcării revoluționare se intitula: *Cererile norodului românesc*. Acest document cuprindea o legislație democratică, politică și socială vizînd toate compartimentele vieții statului și poporului român în funcție de specificul acestor meleguri. Printre documentele sociale se înscriu și reformele ecleziastice: scaunele arhieriești, minăstirile să nu stea la îndemîna ierarhilor sau călugărilor greci, ci să rămîină pe seama țării; minăstirile să întreprină și școli pentru

copiii românilor fără deosebire de stare socială; dregătoriile să nu fie cumpărate, atât cele bisericesti cât și cele politicești; să scadă dările preoțești, să fie hirotoniți numai cei destoinici... Iar divaniților, Tudor le scria: «...să vă faceți patrioți adevărați, iară nu vrăjmași ai Patriei precum ați fost pină acum... să vă învoiți cu norodul la cererile ce face».

Se vede, așadar, grija pentru «tot norodul românesc». Se știe că înainte de a declanșa Revoluția, Ilarion a dăruit lui Tudor, în chip simbolic, o sabie, zicându-i: «Du-te și mîntuie Țara...!».

Totul era pregătit. Cetatea bucuriei care devenise o vale a plingerii împilată de străini și hrăpăreți, își aștepta izbăvitorul. Gheorghe Lazăr asigura asistența juridică, toți elevii săi așteptau schimbarea. *Petrache Poenaru*, secretarul lui Tudor, pregătise documentele, stolnicul *Geani Orășanu* și episcopul Ilarion, ca membri în divan, convingeau pe alții de necesitatea unui *Domn român*. Înșuși Tudor îi asigura că este «exponent al Adunării norodului, purtător de cuvînt și executor al voinței acesteia... Eu alta nu sint decît numai un om luat de către tot norodul țării, cel amărît și dosădit din pricina jefuitorilor, ca să le fiu chivernisitor în treaba dreptăților... și asigura pe boieri «...Eu, numai cu pandurii țării, făr-de nici un oștean străin, voi face de nu să va mișca o iarbă din pămîntul țării...».

Dar nesațul fanariot cheamă dușmânia celor dinafară, Tudor răspunde categoric: poporul este chemat în «adunarea celor ce cer dreptate și îndreptare... își cer dreptățile cele ce au fost încălcate... Să pierim sau să dobîndim dreptățile noastre cele strămoșești!».

Triumf și rămas bun: de la Tismana la Cotroceni

Triumf și rămas bun se poate numi drumul de la Tismana la Cotroceni. Cu un program revoluționar bine întocmit, Tudor Vladimirescu cu pandurii săi și numeroși arnăuți, care-și părăsiseră stăpînia fanarioți, au întărit minăstirile din nordul Olteniei și din josul Oltului și au purces spre capitală.

Iarna 1821 (ianuarie—februarie) fusese destul de dulce. Armata revoluționară după ce trece prin Drăgășani, Slatina, face un popas la schitul Trivale. Poporul de pretutindeni, clerul mirean și fețele monahicești îl blagoslovesc pe «Bunul Domn». Trecuseră cele «nouă babe» ale lui Martie și Bărăganul strălucea sub mindru soare în armonia «colindului pandurilor»: *Mugur, mugur, mugure!...!*

La 16 martie, oastea descătușetoare se afla la Mînăstirea Sămurcășești (Ciorogîrla), unde s-a făcut tedeum pentru Domnul Tudor, s-a sfințit apa și s-au stropit drapelele cu aghiazmă sub glasurile tremurătoare care cîntau: *Mîntuiește Doamne poporul Tău... Biruință bincredinciosului Domn (Tudor) și cu crucea Ta păzește pe poporul Tău...!*

Din Bolintin, la 16 martie, Tudor dădea o nouă *Proclamație către capitală* chemînd sub Steagul Treimei pe toți românii și unirea cu «obștescul norod». În caz contrar, ereticii neamului și schismaticii națiunii vor fi declarați împotriva «binelui obștesc și vrăjmași se vor socoti! Să știți și aceasta!... iar care împotriva va urma, în veci se va căi!...

Și a venit «Ziua cea mare»... Tudor Vladimirescu se apropie de București. Clo-cotul copitelor cailor pandurilor frămîntă pămîntul sfințit al capitalei. Ilarion episcopul întîmpină izbăvitorul alai, nimeni n-a fost împotriva. Domnul Tudor era aclamat. El ținea în mîna stîngă o pîine iar în dreapta semnul investiturii: sabia.

Se oprește la Minăstirea Cotroceni. Vechiul locaș de priveghi întimpină pe fiul acestui pământ cu plipiit de candelă și lumină de ceară curată. Tudor dă o nouă *Proclamație* către «tot norodul / Bucureștilor, aprinzându-le flacăra în inima lor pentru «sfinta dragoste cea către Patrie...», iar cei mari «dacă vor binele obștesc să iscălească încredințarea cea sufletească, iar cine nu, slobod este să se tragă în lături...». Iată că Revoluția este într-adevăr de profunzime, nu o simplă mișcare de revoltă socială.

Mulți boieri s-au arătat ostili, iar alți negustori chiar violenți, Tudor avea răbdare. La 21 martie era iarăși la Antim unde i s-a pregătit o primire ca unui bazileu. Aici s-au pus la punct ultimele detalii în legătură cu investitura Domnului Tudor și semnarea actului de supunere al boierilor. Vladimirescu cerea cirmuirea poporului dar împreună cu divanul. Măsuri de represiune nu s-au luat. Episcopul Ilarion era împotriva tuturor boierilor și ciocoilor și le dorea o «smerire» înceată: «trebuie omorâți politicește, însă nu trupește. E mai grea moartea pentru ei cînd se vor vedea fără privilegiu și fără slujbe și smeriți înaintea boierilor celor mici, care se vor urca pe scaunele lor în divan, în adunare și în slujbele cele mari...».

Dacă la Antim era entuziasm, *Bimbașa Sava* cu arnăuții săi intraseră în post negru, iar unii din divaniții ce nu înțeleseseră clipa epocii și chiar mitropolitul oscilant Dionisie Lupu, erau închiși în mitropolia din București, așteptînd «izbăvirea» cea din urmă a străinilor... Clopotele bisericilor capitalei nu mai conțin, preoții în biserici citesc Proclamația dreptăților, iar cîntăreții prin hanuri și țîrguri vestesc «ziua Domnului Tudor...».

Dar, așa cum citim în Sfinta carte, vrăjmașul nu doarme. el merge pînă acolo încît se prefăce în inger de lumină. Ipsilante ocupă Minăstirea Antim, crezînd că «numai călugării de aici nu sînt greci» și că aceștia au produs zizania. Deșarte gînduri și inimi tari în cerbie ale fanarioților «preazelosi» eteriști. Insuși mitropolitul Ungrovlahiei și starețul de drept al călugărilor greci, Dionisie Lupu, semnează cu toți boierii divaniții: *Cartea de adevărită ce s-au dat slugerului Tudor. Așadar, la 23 martie 1821 Tudor Vladimirescu este recunoscut Domn și de divan*. O cronică a timpului consemnează: «cîți boieri erau în București toți asculta, și ce le poruncea (Tudor) aceea făcea». Insuși Domnul spunea: «Mă leg și eu din parte-mi cu glasul obștii norodului, printr-acest înscris al meu...».

Domnul Tudor lucra pentru popor cu Irica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste sub stindardul «Sfintei Treimi», iar răutatea răspundea cu zizanie, cu zavistie, cu întreită răutate, alitînd dusmanul cel din afară: habsburgii, țaristii și osmanlii.

Dar și în cetate era ura și dezbinarea eteriștilor. Tudor Vladimirescu acceptă o întîlnire la Colentina (minăstirea Plumbuita) și Cernica cu Ipsilante și Iordache Olimpiotul, dar aceasta fără rezultate. Tudor și-a dat seama de săgeata ce zboară de la miazăzi. Ilarion, Petrace Poenaru, Chinopsi scriu și traduc neconținut mesaje pentru liniștea vecinilor... Turcii cer capul lui Alexandru Ipsilante. Tudor are în față imă ginea Irodiadei și nu dă curs unei asemenea nelegiuiri cerută de Pașa din Silistra: *Ce omenie!* Oare același lucru va face și Ipsilante?, vom vedea!

10 Aprilie 1821. Ziua învierii, praznicul Paștilor românilor. Tudor și Ilarion înzestreză pe panduri cu haine noi, strălucitoare. Cu toți participă la slujba preaslăvirii lui Dumnezeu-Fiul. De acum află toată românimea că în București este un «cocon pămîntean». Județele Țării Românești trebuie să aplice «dreptățile poporului».

În ziua de 8 mai 1821, după Sfânta Liturghie s-a săvârșit un tedeum pentru *Domnul Tudor*. Mulți înclină să creadă că aceasta este data întronizării lui Tudor ca Domn a toată Țara Românească.

Așa cum se arată în *Proclamație*, Tudor sfătuia pe cei ce nu se supun să fie slobozi. Această slobozenie a căpătat dintru început un caracter de ură și revoltă. Unii fanarioți s-au refugiat în tabăra lui Ipsilante, alții au trecut granița, ajungând până la Viena, Moscova, Constantinopol, descriind pe Tudor în culori apocaliptice. Calea sfârșitului era pregătită : *pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești!*

Ultimele zile ale lui Tudor Vladimirescu

Ca orice stea a neamului nostru, apariția lui Tudor a fost scurtă. Revoluția a durat aproximativ cinci luni, iar domnia sa 17 zile (8—25 mai), dar pentru noi românii este o adevărată epocă și încă și începutul epocii moderne.

Pandurul din Vladimiri avea încredere deplină în sine fiindcă el provenea din popor. Colaboratorii săi aveau aceeași plămadă românească, dar prea puternici erau slujitorii lui Mamonă la acea dată. Otomanii pregăteau invazia. Tudor trimite la Silistra pe «căpitanul Iancu Jianu» și în loc de tratative, Iancu este pus în butuc și băgat în temniță. La Congresul Sfintei Alianțe de la Liubliana (Iugoslavia), 13 mai, este trimisă o delegație din care făceau parte colaboratori apropiați : Ilarion-episcopul, stolnicul Giani Orășeanu și secretarul Petrache Poenaru. Aceștia, prin Brașov, trebuiau să ajungă la congres, dar întrunirea avusese loc pe 12 mai și se hotărâse încuviințarea intrării turcilor în Principate pentru «a restabili ordinea». Atmosferă încercată, Alexandru Ipsilante, încurajat de străini, jecmănește poporul. Adevărate atacuri tilhărești săvârșesc eteriștii asupra minăstirilor. Turcii trec Dunărea și se îndreaptă spre București. Tudor intuieste situația. Pentru a evita cucerirea capitalei, el se retrage cu oastea spre Tîrgoviște cu scopul de a câștiga timp și a-și asigura căpătania.

Patriarhul Constantinopolului deja anatematizase pe «răzvrățiții» din Principate și o dată anatematizați, în limbajul vremii, însemna binecuvîntarea «uciderii».

Aflind despre aceasta, Iordache Olimpiotul a venit dinspre Rîmnicu-Vilcea, a semănat neîncredere între mulți că Tudor a părăsit Bucureștiul și-l întilnește pe Vladimirescu la Golești; parte din căpitanii lui Tudor, ispititi de jaf și îmbogățire, l-au părăsit. Cei mai apropiați au fost convinși de Domn să fie liniștiți că întrevvedere va fi cuvioasă și astfel fără zgomot Iordache Olimpiotul prinde pe Tudor; îl dezarmează, îi ia sabia, îl pălmuește, după ce-i legase fedeleș minile și corpul, îl scupă, îi aruncă pe cap cenușă, îl îmbracă într-un sac rupt și murdar, îi omoară calul, îl urcă într-o căruță hîrbuită a unor nevoiași și-l duce la Tîrgoviște — 21 mai 1821. Garda lui Tudor este dizolvată, cei ce s-au opus au fost pe loc împușcați și decapitați pentru a înfricoșa poporul.

La Tîrgoviște, *Domnul Tudor dorea să meargă la Minăstirea Dealu*. În zadar. În curînd Mihai Viteazul îl va avea lingă sine. După cîteva zile de bătăi și tortură, în noaptea de 26—27 mai, Tudor Vladimirescu este dus în afara orașului, biciuit și îmbrîncit de «frații» ortodocși eteriști. Insuși Al. Ipsilanti dă porunca : să piară... el care fusese protejat de Domnul Tudor.

Falnicul sluger al Mehedințului, «comandirul» în armata temutului Kutuzov, care l-a decorat cu ordinul «Sf. Vladimir», pandurul fără pereche, cliilor de sfînte locașuri, domn român, ajunsese acum o umbră... Unii călăi eteriști voiau să-l răstignească,

dar le era teamă de furia poporului. Atunci, au dat nebunească poruncă : să fie spîntecat pîntecul său pentru a-și vedea propriile măruntaie. Ce cruzime și erau « creștini », poate chiar călugări pelerini care văzuseră locurile sfinte sau sfelagora... !

Și dacă n-au căzut măruntaiele din cauza bătăilor și foamei, o minte luciferică a adus o socală și pe discul roatei au fost depănate «mațele pandurului...». Cum i-a putut răbda pămîntul !

Și Tudor, în extaz, neputînd vorbi, a îngînat cuvinte sfinte și de viață dă-tătoare : Iartă-i Doamne că nu știu ce fac și nu le socoti păcatul acesta. Dar cu ce măsură au măsurat, cu aceea vor primi. Cuvinte profetice... (Sau poate a zis Tudor ca și Jan Hus : Sancta simplicitas !).

Abia împlinise 40 de ani... Chinuit, fără a putea exprima durerea, a privit cerul și pămîntul, și-a plecat capul și așa și-a dat duhul. Călăii n-au crezut că a murit și atunci cu sabia i-au tăiat capul... Ce macabră trilogie : *Mihai* (Viteazul) — *Constantin* (Brâncoveanu) — *Tudor* (Vladimirescu) — și toți din aceeași parte a țării, Oltenia și toți decapitați departe de casa părintească...

Capul Domnului Tudor a fost probabil aruncat într-o fîntînă părăsită alături de hoiturile cailor și boilor, căzuți pe brazdă sau bolnavi, din blciul de vite al Tirgo-viștei... Trupul a fost sfîrtecat și lăsat noaptea hienelor și păsărilor răpitoare sau, oasele aruncate în Ialomița sau Dimbovița pentru ca durerea să se imprăstie în firea apelor și imensitatea oceanelor și așa să dispară...

Tudor, Tudor, Tudore! Dragul mamei voinicel... Că-i spunea lui măicuța. Cum să scap de cursă rea. / Că un glas prevestitor / Imi tot spune c-am să mor, mă... ! striga mama sa în întunericul neîfinței și blestemul ei s-a adăugat spațiului mioritic pentru încă o jertfă a steei Celui de sus. Bocitoarele au început sfredeliitorul imn de îngropăciune. Panihidele s-au deschis în toată Biserica strămoșească și în clito-riile sale, fiindcă *Tudor n-a murit, ci doarme pînă la obșteasca trezire*. Cuviosul Ilie, starețul Minăstirii Butoiul, a aflat înfricoșătoarea faptă și a făcut cele ale în-mormîntării, dar trupul său deja se dăduse țărinei din care a fost alcătuit, înainte de cuvenita dezlegare.

Vestea a cutremurat toată suflarea creștinească și toată zidirea românească. Părintele Ilarion-episcopul își plînge fratele și fiul ca și Rahila și nu vrea să se mîngie că nu mai există...

După cîțiva ani în «Cronica» stăreției Minăstirii Butoiul s-a consemnat cu litere de patrioticesc foc : «Și cu durere de inimă am auzit și am plîns, cînd l-au vîndut pe Tudor doi căpitani de-ai săi : de l-au tăiat noaptea... Și-am mers cu părintele Ilarion la minăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plînge lumea, și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept, și da crucea la norod să se închine. Și multă jale era pe noi toți... !».

Plata dușmanilor lui Tudor și soarta crudă a prietenilor săi

Plata dușmanilor lui Tudor Vladimirescu a venit repede. Lanțul slăbiciunilor se destramă. Eteristii încărcîndu-și conștiința cu uciderea lui Tudor, moarte și-au agonisit. Turcii, intrînd în București au trecut prin foc și sabie pe fanarioții acuzați de revoltă, iar acum și de moartea Domnului român, pe «care, sultanul îl recunoaște în principat...».

Nici Drăgaica nu sosise și blestemul mamei lui Tudor l-a ajuns pe Ipsilante. Acesta, mîndru și fără scrupul, credea că pandurii vor trece de partea sa, ucigînd stăpînului, neluînd în seamă faptul că *Vladimirescu însemna o națiune*, iar Tudor era domnul acesteia. Așa au crezut și lucrătorii necredincioși ai viei din Evanghelie... Eteristii considerau că Oltenia le aparține.

În ciocnirea cu turcii, la Drăgășani (7—8 iunie 1821) «batalionul sacru» al Eteriei a fost distrus, ostașii trecuți prin ascuțișul sabiei. Capii eteriștilor căutau refugii. Populația nu-i putea suporta din cauză nelegiuirilor, căpitanii și pandurii se făcuseră nevăzuți, călugării greci reveniți pentru cîteva zile, au fost scoși din minăstirile strămoșești (mai ales Cozia); pe care le pingăriseră cu apucături orientale și practice «ce rușine este a le și grăi» cum spunea Sfîntul Apostol Pavel (Rom. 1, 27 ș.u.). Ipsilante este prins, și cu aliații lui «trimis» la Constantinopol, este însă decapitat; Iordache Olimpiotul scapă și prin Transilvania ajunge în Moldova. Poporul îl huiduiește, mitropolitul Veniamin Costache se arată indignat. Gheorghe Asachi evită înțîlnirea cu el. Cu rămășițele eteriștilor și cîteva bigoți se refugiază la Minăstirea Secu. Turcii îi urmăresc, și după înfrîngerea de la Sculeni, asediază ctitoria tatălui cronicarului Grigorie Ureche, Minăstirea Secu. Iordache Olimpiotul se refugiază în clopotniță cu cîteva fanatici, unde dă foc prafului de pușcă și astfel dispare într-o văpaie de flăcări, cel care poruncise martirajul Domnului Tudor... Așa s-a sfîrșit această mișcare, curată în scop, dar mirșavă față de soarta românilor «cărora le-a pricinuit suferință» — cum spune Cronică vornicului Alexandru Beldiman.

*

Cu toate că mitropolitul Dionisie oscilase în atitudinea sa față de Domnul Tudor este scos și el din scaun pînă în 1823. Dionisie a protejat un ucenic-zețar la Antim, *Dionisie Romano*, ajuns episcop. Episcopul Iosif I al Argeșului călugărește la Antim pe ucenicul său Iosif (Naniescu) ajuns Mitropolit al Moldovei.

*

De asemenea, Ilarion aflat la Brașov în noaptea martirajului, este destituit. Dar se revine asupra hotărîrii și ocupă din nou scaunul de episcop al Argeșului în 1828, și datorită mitropolitului Grigorie Dascălul (fost monah la Antim) adept al lui Tudor Vladimirescu. Ilarion înființează Seminarul de la Argeș, în 1836. «Se înțîlnește» cu Tudor pentru vecie în 1845. Rămășițele sale pămîntești sînt depuse lângă înaintașul său Iosif I, în partea dreaptă a bisericii Minăstirii Antim. Pe lespede stă scris: Ilarion, episcopul Argeșului răposat la 8 ianuarie 1845, în vîrstă de 67 ani. Aici trupul i se odihnește / Iar în virtute duhu-i trăiește / Căci mult a dorit a obștii prefericire / Dobîndi veșnică pomenire!

De la Ilarion s-au păstrat multe odoare și bastonul său vlădicesc se găsește în Muzeul militar central din București.

Înapoi spre Avrig pentru eternitate... *Gheorghe Lazăr* a rămas în Capitală fiind rănit în toate mădularele de ceea ce se întîmplase. Cu toate că a vorbit la instalarea noului Domn pămîntean Grigore Ghica, 30 iulie 1822, *Gheorghe Lazăr* este lovit și în suflet. Considerat «frate cu Tudor» și părtaş ideilor sale i s-au închis porțile Academiei «Sf. Sava». Părăsit și umilit, scîrbît și neputincios, o tuberculoză îi subția firul existenței. Simte sfîrșitul și trece Carpații pentru eternă împreunare cu pămîntul din care a fost alcătuit. La doi ani după Tudor, la sfîrșitul toamnei 1823, închide ochii pentru totdeauna, dar faptele sale trăiesc în veci, și pomenirea lui din neam în neam. Avea 44 de ani!

Este înmormintat în curtea bisericii, unde a slujit fratele său. Pe cruce stă scris: Viețuitorule, stai puțin și citește, apoi te gindește la trista omului soartă, nepregătitoare moarte: «Ce ești astăzi eu am fost, asta s-o știi pe de rost. Ce sînt eu acum vei fi (tu) / Cînd ceasul îți va veni!».

O candelă arde permanent în biserică luminîndu-i chipul etern pentru tot neamul românesc. Pe piatra de mormînt stă scris: Precum Hristos pe Lazăr din morți a înviat! Așa tu România din somn ai deșteptat!

*

Arhimandritul *Eulosin Poteca*, starețul Mînăstirii Motru, prieten cu Tudor, duce vestea despre marele erou la frații de gîntă latină din Apusul Europei, la Pisa — Italia sau Paris — Franța etc. Revine în țară în 1827, inițiind primul *Proiect* de reforme, preluînd ideile «comandirului» — dacă nu tot el le formulase și iniția oară —, afirmînd între altele: «cîrmuitorul este și slujește binele norodului, iar nu norodul iaste și slujește pentru cîrmuitor». A fost primul profesor de filozofie la Sfîntul Sava. Moare în 1858. Pe piatra de mormînt stă scris: Aici cu trupul zace Efrosin Cuviosul / Cu sufletul în ceruri / Cu mintea-n cele scrise, / Cu numele în școală, în inima junimei. / Te bucuri Efrosin: potecele virtuței, / Înguste și spinoase, știuși a le străbate. / Ai onorat viața de preot, de profesor, / De-apostol al lui Hrist.

*

Petrache Poenaru, tînărul dascăl, inginer și poliglot, secretarul lui Tudor Vladimirescu se găsea la Rîmnicu-Vîlcii în noaptea nelegiuirii. Căutat insistent de «prințul»-moștenitor Alexandru Ipsilante și «comandirul» Iordache Olimpiotul, tînărul scrib scapă de ochii acestora datorită și arhimandriților Naum Rîmniceanu și Chiriac Tismăneanu, duhovnicul lui Tudor. Mai mult, trece granița, face «minuni în Apusul Europei fiind inventatorul stiloului. Studiază la Viena, Paris și Londra. După potolirea furiei, vine în țară fiind rinduit pentru posturi înalte și a Patriei cinstire. În 1870, Petrache Poenaru este primit la Academia Română, fiind elogiât de George Sion ca stîlp al Revoluției lui Tudor Vladimirescu. În același timp s-a evocat figura marelui duhovnic Ilarion-episcopul.

Petrache Poenaru a atins bătrînețe liniștite, după ce își arătase vigoarea în 1821, 1848, 1859 și în toate reformele lui Al. Ioan Cuza († 1873). Moare în 1875.

Iancu Jianu, a cărui faimă este cîntată în baladele și doinele tuturor românilor de pretutindeni, căpitan de panduri și diplomat al lui Tudor, este închis la Silistra, datorită tot înfrîgilor fanariote. Este eliberat în 1823, auzise despre dezastru și revine în Oltenia, reluîndu-și căsnicia încheiată în fața eșafodului. Moare, în 1843. Comuna Iancu Jianu de lîngă Craiova duce peste veacuri faima acestui pandur din Caracal.

*

Ioan-Eliade Rădulescu, fiul maiorului Rădulescu din oastea lui Tudor, deși tînăr a fost martor evenimentelor. A studiat în Apus, a participat la Revoluția din 1848. A plecat în exil contribuînd, mai ales la Paris, la pregătirea Anului înțelepciunii, 1859. A fost mare om de cultură și ctitor la biserică Mavrogheni din București, unde a ridicat o troiță-fîntînă. A murit în 1872 și este înmormintat în Cimitirul Belu.

*

Doi dintre numeroșii căpitani ai lui Tudor au trecut în Transilvania au istorisit Părintelui Nicolae Stoica din Hațeg tragedia și apoi au plecat la Alba Iulia și Sibiu

arătînd nelegiuirile aduse de străini peste frajii de la Dunăre și Mare. Numele lor sînt cunoscute ca și laptele lor. Este vorba de *Simeon Mehedințeanu* și *Ghiță Cuțui* care s-au întors în Oltenia, încercînd, în 1826, să organizeze o răscoală țărănească, dar vor fi sortiți pedepsei, ca și stăpînul cel dintîi, Iancu Jianu, anume ștreangul.

Alți căpitani au consemnat «fapte zilnice» și au scris «memorii». *Chiriac Popescu* aprecia *omenia* Domnului Tudor și firea sa iertătoare și dreaptă sa judecată: «În cinste îi stă puterea omului cu adevărat vrednic, nu numai în tăria brațului și armelor, sale... Să ne purtăm dar, cinstit, frajilor, dacă vrem să biruim pe vrăjmași, să dobîndim drepturile țării, să avem odihnă pentru totdeauna și să fim slăviți de noroade!... *Mihai Cioranu* — fostul aghiotor al Domnului Tudor — admira bunătatea acestuia, dar și condamna marea sa îngăduință pentru dușmani: «Să fi tras de-a dreptul pe tronul Domniei... și apoi, de pe tron să însemneze drumul lui Ipsilant, arătîndu-i pe unde avea a trece Dunărea în termenul ce i-ar hi comandat...». Martorul ocular auzise discuția dintre Tudor și Ipsilante, cînd Domnul Vladimirescu a spus clar: «Eu nu sînt dispus să vărs sîngele românilor... și nu vreau ca printr-o măsură nesocotită și prăpîită să întreprind ceva împotriva poporului român...».

Alt căpitan, martor martirajului, *Constantin*, se retrage spre Vălenii de Munte și se căfugărește, ridicînd Schitul Crasna cu hramul «Sf. Constantin și Elena», pe care îl sfințește, în 1828, prietenul său, economistul Antimului, *Chesarie* Episcopul Buzăului.

*

Și am lăsat la urmă colaboratorii de la Mînăstirea Antim, fiindcă toți cei mai sus menționați au fost în acest sfînt locaș fie la slujbă, fie în chiliile incintei unde se imprimau proclamațiile și chemările, cîntecele și epitafulurile.

În afara episcopului Ilarion, starețul de drept al mînăstirii, fostul iconom *Chesarie-arhimandritul* ajunge episcop de Buzău, în 1826, elogiînd perioada de mari frămîntări a lui Tudor, el era convins că «revoluția nu s-a stins și nu se va stinge pînă ce se vor implini toate...». Marele cărturar duce duhul înțelepciunii, al priceperii și al sfatului la Buzău, inițiînd o întreagă operă culturală: înființează Seminarul teologic aducînd de la Antim fraji și monahi, în special pe Varlaam, retras la Ciolanu, reorganizează tipografia, tipărește și traduce nenumărate cărți de cult și de zidire sufletească. Participă activ la Revoluția din 1848, prieten cu Nicolae Bălcescu, contribuie la unirea Principatelor 1859 și se întîlnește cu Al. Ioan Cuza în dese ocazii. Moare în 1870. Chesarie aduce la Buzău pe ierodiaconul Dionisie numindu-l profesor și tipograf. Dionisie Romano, după un pelerinaj în Moldova, ajunge stareț la Mînăstirea Sadova, unde Tudor își avusese oastea, apoi revine la Huși și în sfîrșit episcop al Buzăului pentru scurt timp. Moare în 1872 rostînd ultimele cuvinte: *Doamne nu pedepsi România pentru păcatele liilor ei... (Epitaful)*.

David-monahul, executorul steagului Revoluției din 1821, după intrarea turcilor în București părăsește Mînăstirea Antim și îl găsim în nordul Transilvaniei zugrăvind cîteva biserici prin părțile Bihorului și Maramureșului. A murit la adînci bătrînețe, liniștit ca toți oamenii care au lăsat suflet din sufletul lor prin opere nemuritoare.

Nicolae Bălcescu avea abia trei ani cînd s-a stins candelă lui Tudor dar el a aflat multe despre Domnul tînăr de la 1821, imprimîndu-și pînă 1845—1846 revista «Magazin istoric pentru Dacia» în tipografia Mitropoliei din București, în secția ei de stampă și xilografuri chiar la Mînăstirea Antim. Multe și mărunte a aflat

sufletul Revoluției de la 1848, Nicolae Bălcescu, de la martori oculari ai anului '21, acum lucrători-monahi, girbovi și fără vedere, apлекаți peste misterioasele case de litere ale secției de zețarie, trăind în frică de Dumnozeu și dînd Patriei opere nemuritoare, parte din acestea se află astăzi în Muzeul minăstirii. Multe din spusele cuviosilor au fost însăilate de Nicolae Bălcescu — și el adormit în pămînt străin — în *Istoria românilor supl Mihai-Vodă Viteazul*.

*

Gindurile lui Tudor s-au împlinit, faptele sale au consolidat noi trepte pentru descătușarea neamului nostru. «Strigarea lui Tudor — scria Zilot Românul — era înăuntru și în afară, deoarece el știa orînduiele țării...». Virtuțile sale, omenia dintru început au fost cîntate în doine și jeluiri: «Cerule, cum nu ți-e milă! De lași să piară cu silă / Un luceafăr luminos / Ce pină să nu răsără / Spre Apus îl mină iară / Un nor prea întunecos...» (de Gheorghian Haği Toma Peșcov).

Urmările imediate ale Revoluției lui Tudor sînt cunoscute: restabilirea domniilor pămîntene și înlăturarea grecilor din dregătoriale civile, militare și eclezias-tice. Așa cum am spus, în Țara Românească a fost numit domn Grigore Ghica, iar în Moldova Ioniță Sturza, după ce deja se impuseră mitropoliții români (Dionisie Lupu și Grigorie Dascălu în Țara Românească și Veniamin Costache, în Moldova).

Odată cu instalarea acestui act de dreptate mult rivnit de Tudor, încep și alte acțiuni. Astfel, Ion Eliade redeschide școala lui Lazăr, ridicîndu-o la rangul de «Colegiul Sf. Sava». Dinicu Golescu, cu viitorii domni Gheorghie Bibescu și Barbu Știrbei au înființat «Soțietatea literală românească». Eufrosin Poteca alcătuiește un *Proiect* de reforme pentru învățămînt, desființarea privilegiilor, egalitate la slujbe, libertatea tiparului, dezrobirea țiganilor etc. Ioniță Tăutul, în Moldova, proclamă principiul egalității în fața legilor, înființarea de școli publice în limba română etc.

Sub raport politic, faptul cel mai important în timpul domniilor pămîntene este Convenția de la Akerman (Cetatea Albă, 7 octombrie 1827) dintre ruși și turci care recunoșteau domniile pămîntene și acestea să fie pe o perioadă de 7 ani. De asemenea se preciza alcătuirea unui Regulament pentru îndreptarea stării Principa-telor, așa cum era enunțat în proclamațiile și «arzurile» Domnului Tudor.

Sub aspectul eclezias-tic, scaunele vlădicești le ocupă ierarhi români sau de alte naționalități dacă s-au împămîntenit. Minăstirile închinat și neînchinat sînt con-duse de monahi români și de administratori și economi cinstiți, trimițînd Locurilor sfinte și Sfîntului Munte Atos miliurile necesare. Se vede aici un preludiu la secu-larizarea averilor minăstirești din timpul lui Cuza. De asemenea, se iau măsuri pentru repararea, restaurarea și îngrijirea monumentelor istorice și bisericesti atît în Țara Românească cit și în Moldova.

Literatura i-a închinat lui Tudor nenumărate opere, i s-a alcătuît un Oratoriu (Gh. Dumitrescu), iar a 7-a artă, i-a înscris faptele în filmul Tudor Vladimirescu.

Aniversarea a 160 de ani de la Revoluția din 1821

Și iarăși la Antim, după 160 de ani. În ziua de 23 mai 1981, I.P.S. Nestor Mi-tropolitul Olteniei, președintele Comisiei de istorie eclezias-tică a întrunit pe mem-brii acesteia în sala de ședințe din cadrul Complexului minăstiresc Antim. Aici s-au

ținut comunicări și s-au făcut intervenții în legătură cu aniversarea respectivă. De fapt, la toate centrele eparhiale, la școlile și institutele teologice ale Bisericii Ortodoxe s-au omagiat marile personalități care au declanșat Revoluția de la 1821.

La biserica Mănăstirii Antim s-a săvârșit și un parastas pentru Iosif întiiul episcop al Argeșului și Ilarion, secundul său, înmormîntați aici, ca și invocarea duhului marelui Tudor din Vladimiri-Gorjului.

În Eparhiile Craiovei, Rîmnicului și Argeșului s-au făcut pomeniri la locașurile miluite, la bisericile refăcute sau la ctitoriile lui Tudor: Preajna, Cloșani, Cioclovina, Tismana, Motru, Sadova etc.

Tudor-Domnul a fost și va rămîne ctitor de țară și biserici pentru tot românul legat de moși și strămoși, iar pomenirea lui va fi cu tot neamul din veac în veac.

Conf. P. I. DAVID

BIBLIOGRAFIE

- I. P. S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, *Descălușarea*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 1981.
- Dr. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1981.
- Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, Editura Albatros, București, 1971.
- Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, 1966.
- Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului biblic și de Misiune ortodoxă, București, 1981, vol. III, p. 7—65.
- Istoria poporului român*, sub redacția Andrei Oțetea, Ed. științifică, București, 1970.
- Istoria Bisericii Române*, Ed. Institutului biblic și de Misiune ortodoxă, vol. II, București, 1957.
- Istoria României*, Ed. Academiei, vol. III, București, 1964.
- George Potra, *Petrache Poenaru, ctitor al învățămîntului în țara noastră*, Editura științifică, București, 1963.
- Pr. prof. dr. N. C. Buzescu, *Mănăstirea Tismana*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1979.
- Onisifor Ghibu, *Contribuții la istoria Revoluției din 1821. Legăturile dintre Gh. Lazăr și Tudor Vladimirescu*, în vol. «Repere sibiene». Studii și referate, Sibiu, 1980.
- Dicționarul enciclopedic*, Editura științifică, vol. IV, București, 1968.
- N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu și în special drama: Tudor Vladimirescu*.
- Mircea T. Radu, *1821, Tudor Vladimirescu și Revoluția din Țara Românească*, Craiova, 1978.
- Județele Patriei, Editura Sport-turism: Vlcea, București, 1979, Gorj, 1980, Mehedintți, 1981.
- Nicolae Stoica din Hațeg, *Cronica Banatului*, Editată de P. Mioc, Ed. Academiei, București, 1969.
- Marin Matei Popescu, *Personalități din Evul mediu românesc*, Editură Ion Creangă, București, 1981.

A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. X, «Epoca fanarioților, de la 1812—1821, Iași, 1896.

Pr. Nicolae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942.

ARTICOLE ȘI STUDII RECENTE ÎN LEGĂTURA CU TUDOR VLADIMIRESCU :

Copilăria și adolescența, I. P. S. Nestor, *Episcopul Ilarion al Argeșului*, sfetnic al lui Tudor Vladimirescu, rev. «Mitropolia Olteniei», XXXIII (1981), nr. 1—3, p. 9—20;

Relațiile lui Tudor Vladimirescu cu oficialitățile timpului: † Gherasim Piteșteanu, *Mîndstirile vîlcene în timpul revoluției din 1821*, rev. «M.O.», nr. 4—6/1981 p. 182—186; Prof. Al. Elian, *Clerul ortodox român și Răscoala lui Tudor Vladimirescu*, în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), nr. 7—8.

Ilie Dumitrescu, *Patriotismul lui Tudor Vladimirescu*, în «M.O.», nr. 1—3/1981, p. 78—83.

Pr. prof. Sebastian Chilea, *Tudor Vladimirescu și Mîndstirea Tismana*, idem, nr. 4—6/1981, p. 196—200; I. P. S. Nestor, *O matrice sigilară inedită și semnificația sa istorică*, idem, nr. 7—9/1981, p. 354—374 (despre aceeași problemă, M. Dogaru, G. D. Iscru, L. Manoli, *ibidem*, p. 375—391); Gh. Vasilescu, *Tudor Vladimirescu și pandurii săi la Mîndstirile Tismana, Strehaia, Gura Motrului și Țințăreni în 1821*, *ibidem*, p. 391—402; Pr. I. M. Stoian, *Inrîurirea pravilelor asupra lui Tudor Vladimirescu*, în «M.O.», nr. 10—12/1981. I. Popescu, *Lucrări craiovene mai vechi despre Tudor Vladimirescu*, idem.

Declanșarea revoluției și urmările ei: Prof. Adriana și Zaharia Gurău, «*Stindardul cel Mare*» al lui Tudor Vladimirescu, *document programatic al Revoluției de la 1821*, în «M.O.», nr. 7—9/1981, p. 409—419; Pr. prof. Al. Ciurea, *Tudor Vladimirescu, ctitor și ajutor de locașuri străbune*, în idem, nr. 4—6/1981, p. 186—196; Pr. D. Bălașa, *Revoluția din 1821 reflectată în însemnările micilor cronicari, aflate pe lilele unor vechi cărți*, idem, nr. 7—9, p. 402—409; N. Tudor, *Tudor Vladimirescu*, *ibidem*, p. 210; Pr. Gh. Cunescu, «*Tudor Sfîntul*»: *Gala Galaction despre Tudor Vladimirescu*, idem, nr. 4—6, p. 200—204; Lector M. Rădulescu, *Prietenia și colaborarea patriotică dintre Tudor Vladimirescu și episcopul Ilarion al Argeșului*, în *opere literare*, în «M.O.», nr. 10—12/1981; Ioan Alexandru, *Tudor* (versuri), idem, nr. 1—3, p. 78; Prof. Alexie Buzera, *Tudor Vladimirescu și episcopul Ilarion al Argeșului în creația muzicală românească*, idem, nr. 4—6, p. 204—209; C. Tamaș, «*Cererile norodului românesc*» după varianta păstrată la Arhivele Statului, Rîmnicu Vîlcea, în Ms. 151, în «M.O.», nr. 10—12/1981.

Pomeniri și omagieri: *Slujbă arhierescă* la biserica «Cuvioasa Paraschiva» din Parohia Vladimiri-Gorj; *Vizită canonică și panihidă* la biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Prejna-Mehedinți, ctitorie a lui Tudor Vladimirescu (27 mai 1981), în «M.O.», nr. 4—6/1981, p. 319—330.

De asemenea se pot consulta revistele: «Biserica Ortodoxă Română» (nr. 5—6/1981) și «Glasul Bisericii» (nr. 7—9/1981) etc. care au cinsit momentul aniversar 160 de ani de la Revoluția lui Tudor Vladimirescu prin rubrici cu articole și studii omagiale.

MÎNĂSTIREA CURTEA DE ARGEȘ

Monumentele de arhitectură și de artă religioasă, precum și cultura generală din epoca feudală din Țările Române, au rămas unice în istoria civilizației noastre, pentru faptul că în esența lor aceste monumente și această cultură, față de gândirea lumii antice, erau generate de o nouă și superioară învățătură despre Divinitate, despre om, despre viață și despre lume în general, învățătură inspirată din Sfânta Evanghelie și propagată prin Biserică.

Apărut la orizontul istoriei sale sub influența binefăcătoare a unei civilizații latino-bizantine, poporul român, în strînsă legătură cu Biserica — sprijinitorul ideii de libertate și independență națională, protecțorul artelor și a culturii — a știut să selecteze și să rețină din această civilizație elementele care aveau o contingență directă cu psihologia și aspirațiile noastre naționale.

Prin urmare, minăstirile și în general monumentele istorice, artele aplicate, tiparul și alte manifestări culturale ale epocii feudale de la noi, pe lângă importanța lor religioasă au avut totdeauna și un rol național, cultural și artistic pentru popor.

Renumitele minăstiri — monumente istorice și de artă de la noi — : Tismana, Cozia, Hodoș Bodrog, Prislop, Dealu, Neamț, Putna, Voroneț, Arbore, Sucevița, Moldovița, Dragomirna ș.a., cu bogata lor sculptură și mai ales cu arta lor picturală, au contribuit, pe de o parte, la o mai strînsă legătură și unitate între Țara Românească, Moldova și Transilvania, dînd în același timp noi speranțe de libertate popoarelor subjugate din Balcani, iar pe de altă parte și lor se datorește faptul că poporul nostru trece azi în rîndul popoarelor avansate, cu adînci rădăcini în istoria, cultura și civilizația națiunilor europene.

Privită din acest punct de vedere, Sfînta Minăstire Curtea de Argeș, care prin așezarea și farmecul ei natural, arhitectural și artistic întrece în frumusețe tot ce s-a făcut la noi pînă în sec. XVI, reprezintă o continuare a tradiției și a vieții religioase a poporului român, dar și apogeul unei epoci înfloritoare în arhitectură și artă.

Ajunzînd Domn al Țării Românești, NEAGOE BASARAB, sorie el însuși într-una din pisaniile sale care se află pe fațada de apus a bisericii, că, găsind acea străveche biserică (adică vechea catedrală a Mitropoliei de la Argeș) dărîmată și neîntărită, i s-au «deschis ochii inimii» și a hotărît «această (mai sus pomenită) biserică den temelie a o zidi și a o înălța și a o întări» (Vezi Gr. G. Tocilescu, *Biserica Episcopală a Minăstirii Curtea de Argeș...*, București, 1886, p. 32, apud Pr. Niculae Șerbănescu, *450 de ani de la sînțirea Bisericii Minăstirii Curtea de Argeș, 1517—15 august 1967*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8, 1967, p. 731.

De aici, de bună seamă, știrea de față a trecut în mișcătoarea legendă populară a Minăstirii Argeșului, în care de asemenea se vorbește despre :

«Un zid, părăsit
Și neisprăvit
La loc de grindîș
La verde-aluniș
Cîinii cum îl vād
La el se răped
Și latră-a pustiu
Și urlă-a morțiu...»

Prin urmare, acum mai bine de 460 de ani, Neagoe Basarab (1512—1521), dornic de a-și dovedi autoritatea, credința și patriotismul, dar și avuția, hotărât zidirea acestei mărețe mînăstiri, menită să întrecă în frumusețe tot ce se făcuse pînă atunci. Măreția, perfecțiunea proporțiilor ca și bogăția decorației acestei mînăstiri au găsit un puternic ecou în sufletul cîntăreților populari care i-au învăluit obirșia în umbra legendei.

Așa cum glăsuiește balada populară culeasă de V. Alecsandri, zidirea Mînăstirii s-ar datora «Meșterului Manole», care împreună cu «nouă meșteri mari, calfe și zidari» au lucrat cu multă trudă și cu prețul unor mari sacrificii la ctitoria voievodului Neagoe Basarab.

Acele ruine, aflîndu-le Neagoe Basarab, cu ajutorul unui ciobănaș, «din fluiere doinaș», ar fi hotărît :

«Iată zidul meu !
Aici aleg eu
Loc de mînăstire
Și de pomenire».

și de îndată ar fi îndemnat pe meșterii ce-l însoțeau, zicîndu-le :

«Curînd vă siliți
Lucrul de-l porniți
Ca să-mi ridicați
Aici să-mi durați
Mînăstire 'naltă
Cum n-a mai fost alta».

ceea ce aceștia pînă la urmă, cu prețul vieții lor, chiar au și făcut.

Mînăstirea Curtea de Argeș nu este însă o legendă: ea este expresia sentimentelor celor mai sincere ale poporului român despre jertfa lui, pe care a pus-o la baza acestei mînăstiri, după cum a pus-o și la baza tuturor marilor opere de construcție din țara noastră, în trecut și prezent.

Mînăstirea din Curtea de Argeș nu este numai un simplu locaș de închinare, ci este un simbol al jertfei poporului român.

Zidirea mînăstirii a durat trei ani (1515—1517). Domnul Neagoe, care avea bune cunoștințe despre arhitectura bisericească, a dat — se crede — și ideea planului bisericii și sfaturi și îndemnuri meșterilor, în fruntea cărora se distinge *legendarul Manole*. Tot Neagoe Voievod și soția sa, Despina Doamna, au procurat materialul cel mai bun pentru zidirea mînăstirii, precum și metalele prețioase — aur și argint — pentru împodobirea ei. Unele lucrări au fost continuate de ginerele și urmașul lui Neagoe, Radu de la Afumați (1522—1523 ; 1526—1529). Un vestit pictor, Dobromir Zugravul din Tîrgoviște, care pictase și Mînăstirea Dealu, a împodobit în chip minunat biserica aceasta, care, așa cum spuneau unii istorici, spre exemplu Gavriil Protul, Paul de Alep ș.a., nu este așa de mare ca Templul lui Solomon, nici ca Sfînta Sofia făcută de Justinian Împăratul, dar ca frumusețe este mai «pre deasupra acelor».

Sfințirea Mînăstirii, care a avut loc la 14—15 august 1517, la care, după descrierea făcută de Gavriil Protul de la Muntele Athos, a fost prezent însuși Neagoe Basarab, s-a făcut cu mare fast. În afară de domn, familia sa, curtenii și boierii țării, a fost de față Teolipt — Patriarhul Constantinopolului, însoțit de mare sobor,

tôți arhimandriții și egumenul minăstirilor din Sfântul Munte Athos și tot «clirosul» din Țara Românească, în frunte cu Mitropolitul Macarie (c. 1513—c. 1521) și mult popor venit din aproape toate colțurile țării.

Marele sobor sărbătorească al sfințirii bisericii se făcea în vechea reședință a Domnilor munteni, «Pentru înțlia dată un patriarh din Constantinopol, Teolipt, se afla pe pământul românesc; el era însoțit de episcopii de Sareș, de Sarde, de Midia și de Melenic. Mitropolitul Țării Românești în acest timp era Macarie. Și el a venit cu egumenii minăstirilor existente. Se făcu de cu seară, la 14 august, vecernie și colivă în ajunul hramului, apoi, spre seară praznic (cină, masă), după care călugării începură denii în cuprinsul de marmură, strălucitor de aur, al minăstirii celei nouă. Și sfârșiră denia cind se vărsa zorile».

«A doua zi, Neagoe însuși așeză la locurile lor icoanele scumpe dăzuite de dînsul, pe cînd clerul, cu Patriarhul în frunte, se gătea de slujba cea mare a liturghiei după această înțnosire de mină domnească. Pînă atunci un al doilea ospăț primi la mesele înlinse pe pașiște toată boierimea la un loc cu săracii de pe aceste locuri, cei mici, săraci, văduve, mișei și cei neputetnici».

«Cînd oaspeții plecară după iscălirea și pecetluirea actului de fundație, rămase stăpîn pe cuprinsul minăstirii IOSIF, ca egumen cu bederniță, ca arhimandrit și deopotrivă cu cirmuitorul Tismanei, care și ea își avea privilegiile mai presus de altă minăstire încă din zilele Patriarhului Filotei (1364—1376)». Vezi: Gavriil Protul Sfetagorei, *Viața și traiul Sfinției Sale Părintelui nostru Nilon*, București, 1888, la sfîrșit, apud N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, București, 1929, p. 135—136.

Prezența patriarhului de Constantinopol, a altor ierarhi, preoți și călugări de peste hotare, alături de mitropolitul țării și de clerici români, la sfințirea Minăstirii Argeșului, a fost prilej și chip de afirmare a unității Ortodoxiei, cum nu se mai văzuse încă.

Așa cum Minăstirea de la Curtea de Argeș a ieșit din mina meșterilor lui Neagoe Basarab, aparține, în ceea ce privește linia ei arhitectonică, stilului bizantin, în lîmp ce elementele decorative ce-i împodobesc exteriorul, dezvăluie influențe ale artei armene, persane, georgiene și arabe. Cu toate acestea, aici totul alcătuiește o perfectă și armonioasă unitate.

Mai tîrziu au venit însă peste această minăstire multe necazuri și primejdii. În iarna anului 1610—1611, Gabriel Bathory cu oastea lui, au jefuit din biserică și din morminte tot ce era prețios, luînd și acoperișul de plumb și cositor al bisericii și lăsînd-o expusă la stricăciuni. Domnitorul Matei Basarab (1632—1654) a refăcut biserica și a înzestrat-o. Șerban Cantacuzinu (1678—1688), care îl numește pe Neagoe «strămoșul domniei mele», a întreprins de asemenea lucrări de restaurare la minăstire.

Războaiele dintre ruși și turci de la 1769—1774 și 1787—1791 au adus minăstirii alte jefuiri și stricăciuni. Un cutremur la 29 octombrie 1802, apoi un foc, un alt cutremur la 28 ianuarie 1838, alte incendii în ianuarie 1866, la 23 aprilie 1867 și la 2 decembrie același an, au adus minăstirii noi deteriorări și pagube mari.

Amintim că între timp, orașul și Minăstirea Curtea de Argeș au dobîndit cinstea de reședință episcopală, la anul 1793 luînd ființă aici Episcopia Argeșului, care a funcționat pînă în 1949, cînd s-a unit (contopit) cu Episcopia Rîmnicului Vilcea.

Figuri memorabile de episcopi au onorat această episcopie. Pe lîngă buni păstori, ei au fost și luminați patrioți, unul dintre ei, îndeosebi Ilarion (1820—1823; 1828—1845), fiind sfetnic al lui Tudor Vladimirescu.

În afară de primul egumen al mănăstirii, Iosif (1517—1519), au fost și alți stăreți renumiți, dintre care amintim :

- Gherasim (1522)
- Gheorghe Ieromonah (1526—1528)
- Ilarion Ieromonah (1533)
- Paisie Ieromonah (1535); viitorul domn Radu Paisie (1535—1545)
- Sava (1536—1539)
- Theodor (1541—1544)
- Lavrentie (1545—1552)
- Eftimie (14 mai 1560)
- Onofrei (1560—1563)
- Serafim (1570—1574)
- Dorotei (1575—1576)
- Eftimie (1611—1612)
- Antonie (1625—1626)

Între anii 1875—1885, biserica a fost refăcută în forma de azi, după planul arhitectului francez André Lecomte de Nouy. Această refacere a despuiat în mare parte mănăstirea de ansamblul ei, prin înlăturarea marilor cetăți — parter și etaj — cu marea clopotniță ridicată de Matei Basarab.

Tot aici, la Mănăstirea Curtea de Argeș, a funcționat, cu mici întreruperi, timp de peste 100 de ani, Seminarul teologic «Neagoe Vodă», continuat apoi de Seminarul Teologic Special pentru Transilvania pînă în anul 1977.

Plan și arhitectură

Dacă privim din orice parte biserica Mănăstirii Argeșului, ea ne apare ca un ansamblu unitar și armonios, un joc de linii, de înflorituri ingenioase în piatră, de lumini și umbre răsfrînte pe bolta cerului, ca într-un joc de ape, care-i dau spontaneitate, suplețe și eleganță.

Această desăvîrșită operă arhitecturală, culturală și artistică, face ca biserica lui Neagoe și Manole să fie melodia permanentă a unui cîntec ieșit din fosnetul pădurilor, din leagănul lanurilor, din curgerea valurilor, din pămîntul și sufletul poporului român.

Planul bisericii respectînd tradiția cultului ortodox, cuprinde trei încăperi: altarul, naosul și pronaosul, care se disting în două părți esențiale, privite atît din interior cît și din exterior, o parte, în formă de trilob (trilobată), cu trei abside egale, cuprinde altarul și naosul, după principiile de la Cozia.

Partea a doua cuprinde pronaosul, de formă dreptunghiulară, supralărgit față de naos, care formează partea originală a acestei clădiri, și care a servit de mauseleu ctitorului și familiei sale.

a) De formă dreptunghiulară, pronaosul cuprinde patru părți distincte :

— un vestibul dreptunghiular în fața intrării ;

-- în continuarea acestuia, un spațiu central pătrat, delimitat de 12 coloane, destinat credincioșilor, și

— lateral, cuprinde între coloane și zidurile mărginașe, două compartimente, avînd o destinație specifică funerară : locuri de îngropăciune (camerele mormintelor).

Pronaosul e încununat cu trei turle : una mare — în ax, dar nu deasupra mijlocului încăperii, ci la limita ei estică — și două turle mai mici, deasupra colțurilor

de nord-vest și sud-vest. Turla mare de pe pronaos este octogonală numai la exterior, în interior fiind ca la bisericile mai vechi, cilindrică și e deci acoperită cu o calotă sferică. Turlele mici — și ele cilindrice în interior și terminate în calote sferice — se sprijină, prin intermediul pandantivilor, fiecare pe câte un pătrat (soclu) constituit, pe două laturi, de pereții ce formează colțul respectiv al încăperii, iar pe celelalte două (laturi) de arce care leagă acești pereți de coloanele de colț ale careului central.

«Întreaga încăpere a pronaosului e luminată, atât lateral prin opt ferestre geminate ce străpung pereții, cât și de sus, prin ferestrele tunlelor.

b) Naosul se prezintă ca «o încăpere» cu planul în dreptunghi cu laturile lungi paralele cu axul edificiului, încununată (această încăpere) deasupra părții estice de o turlă și lărgită în dreptul acestei turle de două abside. Cele patru mari arce care susțin turla (două longitudinale și două transversale) sînt egale între ele și determină un pătrat. Pe sub arcul ce formează latura dinspre est, se face trecerea spre încăperea altarului; celor două arcuri longitudinale, de nord și de sud, le sînt alipite absidele — identice ca formă și dimensiuni cu absidele altarului —, iar spre vest, dincolo de arcul ce încheie pătratul naosului, laturile de nord și sud sînt prelungite prin două ziduri pline și groase.

Absidele naosului sînt mai înguste decît arcele cărora le sînt alipite. Absidele sînt străpunse de cîte trei ferestre, căpătînd mai multă lumină, necesară în timpul slujbelor la străni.

Turla de pe naos, atât la exterior cât și la interior, este octogonală. Fiecare dintre cele opt fețe ale turlei este străpunsă, ca la Cozia și Dealu, de cîte o foarte înaltă și îngustă fereastră.

c) Încăperea altarului este compusă dintr-o absidă semicirculară la interior și în cinci laturi la exterior, precum și dintr-o mică porțiune dreptunghiulară ce face legătura cu naosul. Trei ferestre înalte înguste, ușor lărgite spre interior luminează încăperea altarului. Deasupra fiecăreia dintre aceste ferestre se află cîte o deschidere cilindrică de aerisire.

Despărțirea între altar și naos e făcută printr-o tîmplă (catapeteasmă), cu partea de jos din marmură și cu cea de sus din bronz, datînd de la ultima restaurare (sec. XIX).

d) Deosebit de artistic este realizată arhitectura exterioară a bisericii și a parametrului ei bogat, săpat în piatră de Albești.

În exterior, biserica este așezată pe o platformă pardosită cu lespezi de piatră, înălțată cu trei trepte deasupra solului și mărginită de o balustradă de piatră nouă, cioplită însă după modelul celei vechi. În fața bisericii, platforma aceasta se prelungește formînd o curțică pătrată, în mijlocul căreia se înalță un grațios aghiazmatar. Croit în genul și după modelul fintinilor decorative ce se găsesc în fața unor anumite moschee turcești, aghiazmatarul de la Curtea de Argeș a fost adoptat la biserica lui Neagoe ca loc de pregătire și sfințire a apelor în ziua de Bobotează, precum și ca altar de rugăciune în aer liber.

Intrarea în biserică, unică, se găsește în fațada dinspre Apus. Douăsprezece trepte de marmură conduc în fața unei înalte arcade prinse în chip de portal într-o ramă lată, împodobită cu o minuțioasă florală stilizată.

Biserica se ridică astfel pe un soclu foarte larg și înalt, depășind cu mult proporțiile de la Dealu și chiar pe cele relativ mai ample ale unor mînăstiri moldovenești contemporane acestuia.

La fel ca la Dealu, corpul bisericii la exterior este subîmpărțit în două registre inegale printr-un puternic profil, decorat aici în formă de torsadă răsucită continuu și într-un singur sens. Registrul de jos, mai înalt, e împărțit în panouri dreptunghiulare. În fiecare panou e așezată cite o rozetă sculptată, dintre care unele sînt ajurate și servesc totodată și de aerisire.

Urmează apoi o cornișă puternică, acoperită cu un rînd triplu de alveole (întrînd format prin retragerea de la alinierea unei clădiri) și stalactite. Alte rozete (discuri) se găsesc în punctele întretăiate ale arcelor și peste aceste discuri se află cite un porumbel de piatră aurit. Deasupra cornișei și asterialei, plăci de plumb amestecate cu cositor, aplicate pe extradosul bolților, formează învelitoarea bisericii. Patru baze pătrate susțin turlele octogonale. La baza turlei dominante de peste centrul navei se repetă motivul cornișei principale, compusă din alveole și stalactite. Proporțiile și disproporțiile acestor turle repetă gruparea de la Dealu într-o formă mai îmbogățită.

Turlele spiralice din față introduc un element arhitectonic instabil, impunînd fațadei mișcări de rotație în viu contrast cu elementele predominante ale compoziției.

Prin înfățișarea cu totul nouă și măreață a monumentului, prin calitatea materialelor puse în operă și prin finețea și perfecțiunea lucrului, biserica Mînăstirii Curtea de Argeș reprezintă un monument deosebit de important în evoluția arhitecturii de piatră a Țării Românești.

Pictura. Neagoe Basarab începuse pictarea sfîntului locaș cu un pictor de mare talent, pe nume Dobromir. Neagoe Basarab murind între timp, și pictura fiind neterminată, urmașul său la domnie, Radu de la Afumați, menține ca pictor pe Dobromir, care a mai pictat mînăstirea Dealu în 1515, Bistrița-Vilcea și, începînd din 1519, Mînăstirea de la Argeș, terminată în 1526 ș.a.

Caracterul picturii însă, tehnica, fondul, compoziția, arată că pictura de la Argeș n-a putut fi executată numai de Dobromir; el a colaborat și cu alți pictori și ucenici ai săi.

Portrețele ctitoricești și unele chipuri de slinji

a) Ctitorii :

1. *Neagoe Basarab și familia.* Intemeietorul bisericii, Neagoe Basarab, este înfățișat în tabloul votiv împreună cu Doamna Despina și cu cei șase copii ai lor, trei băieți și trei fete, grupați după vîrstă: băieții de partea tatălui, fetele de partea mamei. Neagoe și Despina susțin biserica pe care o închină Maicii Domnului și lui Iisus. Cunami bogate, lucrate în aur și bătute cu pietre prețioase împodobesc căpelele ctitorilor principali. Veșmintul Domnului este de modă bizantină, de stofă înflorată, garnisit cu un guler lat, cu o bandă de aceeași lățime pe poale. Spre poalele veșmintului se observă vulturul bizantin brădat în aur, cu plîsul deschis, cu aripile întinse și purtînd cunună.

Doamna Despina poartă costum național: rotă roșie cu dungi verticale și ie cu riuri, cu minecă bufantă, strînsă printr-o manșetă ornată cu perle. Costumele copiilor sînt mai simple. Atitudinea de rugăciune este impusă de situația de ctitori. Teodosie, Petru și Ioan sînt numele băieților. Lîngă mama lor, Despina, stau cele trei fete: Stana, fostă doamnă a Moldovei, soția lui Ștefăniță Vodă (1517—1527), călugărită sub numele de Sofronia și îngropată în biserică, Ruxanda, soția lui Radu

de la Afumați și Anghelina, moartă de copilă și înmormintată sub aceeași lespede de piatră cu frații săi Petru (Pătru) și Ioan (Ion), morți de mici, ca și Anghelina.

Părinții susțin cu cîte o mină biserica, oferind-o cu cealaltă, iar copiii stau cu mîinile la piept în aceeași atitudine rugătoare.

2. *Radu de la Afumați*, mai simplu îmbrăcat decît ctitorii principali, a fost zugrăvit în profil, susținînd biserica pe care a ctitorit-o cu Ruxanda, prezentată de cealaltă parte a tabloului votiv. Poartă plete bogate ce-i cad pe umezi, mustața lungă atîrnă, barba e rasă, iar pe cap are coroană domnească împodobită cu perle și rubine. Între Radu de la Afumați și între doamna Ruxanda, sub biserica pe care o susțin în tabloul votiv, este așezată inscripția slavonă scrisă de Dobromir zugravul în 1526.

Doamna Ruxanda este înfățișată ca Doamnă a țării, cu coroană pe cap și îmbrăcată cu mantie de brocart cu mult aur.

3. *Mircea cel Bătrîn* (Io Mircea Voevod, 1336—1418) este singurul dintre voievozii noștri care, în afară de voievodul ctitor din Biserica Domnească din Argeș, poartă costum de cavaler după moda apuseană, de fapt tot de derivație din cel bizantin. Toți ceilalți domnitori au adoptat costumul bizantin cunoscut, care s-a impus și sub influența Bisericii noastre de rit ortodox ca și aceea a Bizanțului.

4. *Radu Paisie (1535—1545) și fiul său Marcu.*

Chipurile acestora au fost adăugate mai târziu, alături de ale ctitorilor principali, Radu Paisie fiind al doilea soț al Ruxandei. Se crede că aceste portrete au fost zugrăvite la Curtea de Argeș, după 1541, deci după zugrăvirea bisericii mitropolitane din Tîrgoviște, zugrăvită cu cheltuiala lui Radu Paisie.

b) *Chipuri de sfinți :*

1. În absida dreaptă din naos este zugrăvită scena *Deisis* care cuprinde trei chipuri : Maica Domnului, Iisus și Sf. Ioan Botezătorul.

a) Maica Domnului este zugrăvită după erminia (tipicul) cunoscută, rugîndu-se la scaunul Mîntuitorului, fiul său, pentru cei păcătoși. Pe fondul albastru presărat cu stele, se proiectează chipul rugător al Sfintei Fecioare, cu capul ușor înclinat înainte, îmbrăcată în maforion roșu, cu aureolă în jurul capului. O ușoară bandă de aur împodobește marginea veșmîntului. Himationul de sub maforion este de culoare albăstră și cade în linii drepte spre picioare. Cu dreapta ține o filacteră cuprinzînd textul unei rugăciuni pentru cei greșiți, dreapta ridicată ușor exprimă gestul prin care se accentuează ruga sa.

b) Iisus Hristos, Împăratul Împăraților, Domnul domnilor și Marele Arhiereu este înfățișat așezat pe o pernă cu alesături naționale în scaun adînc, cu spătar înalt, împodobit cu colonete. Iisus tronează binecuvîntînd cu dreapta și ținînd cu stînga, pe genunchi o carte deschisă.

Chipul lui Iisus este împodobit cu barbă mică, ușor ascuțită la vîrf, cu mustață subțire, de culoare blondă, ca și pletele, care par împletite. Mitra arhieriească e de aur și este împodobită cu rubine, safire și perle. În jurul capului, Iisus are aureolă cu inițialele I. N.

c) Sfîntul Ioan Botezătorul este înfățișat în formă tipică a înaintemergătorului : bine studiat din punct de vedere anatomic, figură slabă, încadrată de o barbă naturală, cu părul stufoș ce-i cade în plete pe umeri. De umeri îi atîrnă cele două mari aripi simbolice. Același cer albastru, împînzit de stele, formează cam trei părți ale fondului pe care se află zugrăvit chipul sfîntului.

2. În absida de nord a naosului, în primul registru de jos, sint zugrăviți Sfinții: Nestor, Dimitrie, Gheorghe și Theodor Tiron.

În registrele de sus din ambele abside ale naosului sint prezentate scene din viața și activitatea Mântuitorului Iisus Hristos.

3. Pe bolta absidei altarului, registrul de sus, e zugrăvită Maica Domnului, cu Pruncul în față, în stare de rugăciune pentru toți oamenii.

În registrul de jos, altar, sint prezentați, în veșminte, Sfinții Mari Dascăli și Ierarhi.

Minunatele fresce ale lui Dobromir și colaboratorilor săi, din 1519—1526, nu mai împodobesc astăzi pereții interiori ai ctitoriei lui Neagoe, căci în 1880 Le-compte de Nouy a degajat pereții de pictura originală și în locul lor au fost executate picturi noi, de fratele său, Jean Jules Antoine, mult inferioare față de pictura originală.

În pronaosul bisericii se află mormintele ctitorilor principali: Neagoe Basarab († 1521), piatra de mormint a monahiei Platonida — Doamna Despina — († 1554), soția lui Neagoe Basarab, piatra de mormint a Doamnei Șțana (Sofronia) († 1531), fiica lui Neagoe Basarab și soția lui Ștefăniță Vodă al Moldovei, piatra de mormint a voievodului Radu de la Afumați († 1529), soțul Doamnei Ruxanda, fiica lui Neagoe Basarab, cel ce în anul 1526 a pus de s-a zugrăvit biserica Mînăstirii Curtea de Argeș, precum și mormintele regelor Carol I și Elisabeta, Ferdinand și Maria.

În capela-paraclis din centrul palatului se păstrează moaștele sfintei mucenițe Filoteia.

Istoria Mînăstirii Curtea de Argeș reprezintă o parte importantă din însăși istoria Bisericii Ortodoxe Române, care în mod continuu, de-a lungul veacurilor, s-a identificat cu sufletul și viața poporului român. Biserica Ortodoxă Română a fost alături de truda, aspirațiile și bucuriile poporului, a afirmat unitatea ființei acestui popor, a sprijinit idealul său de libertate și independență și a mărturisit neîncetat permanența spirituală și națională a poporului român.

Alături de Biserica străbună a poporului nostru, această minăstire a îndeplinit și un rol patriotic: acela de a mobiliza conștiința poporului și a țării în fața pericolului turcesc, sau de orice soi, care amenința limba, credința, cultura și chiar ființa neamului românesc.

Stema Țării Românești pe care domnitorii o imprimaseră pe fațada turnului clopotniței vechii Mitropolii (demolată la ultima restaurare), și care consta dintr-un dragon înfipt în spatele și capul unui leu răcnind, care închipuia pe turci, reprezenta materializarea unei idei propagată prin Biserica: rezistența contra turcilor în plină expansiune și a tuturor cotropitorilor străini. De fiecare dată, conducătorii țării aveau înaintea ochilor, cu prilejul slujbelor dumnezeiești oficiale aici în biserică, acest stindard de luptă al unei țări încă liberă (Vezi: «Mitropolia Olteniei», nr. 7—8/1967, p. 536).

Vatră de lumină și potir al credinței strămoșești, Mînăstirea Argeșului a luminat mințile și a dăltuit nenumărate suflete, aprinzînd în ele focul dragostei de Dumnezeu, de aproapele și de țară.

Dacă noi prețuim azi trecutul și rolul patriotic, cultural și educativ-moral pe care l-a avut această minăstire, ca și toate celelalte așezări bisericesti, în istoria trecutului nostru, putem și se cuvine să scoatem de aici învățături și pentru vremurile noastre.

În decursul celor peste 460 de ani de existență, această minăstire, alături de întreaga Biserică Ortodoxă Română, n-a propovăduit niciodată altceva decît nu-

mai adevărul și dreptatea, precepte care au fost și sînt la noi, îndeosebi astăzi, aspirații sfinte și permanente pentru conducători și popor.

Mînăstirea Curtea de Argeș, în decursul secolelor, a împrăștiat lumină și cultură poporului român și a animat speranțele libertății naționale și religioase ale altor popoare ortodoxe. De aceea, ea are și în prezent și va avea mereu o deosebită însemnătate și valoare istorică pentru noi toți și pentru Biserica Ortodoxă Română.

Toți viețuitorii acestei mînăstiri n-au fost numai simpli săvirșitori ai formelor religioase, ci au fost și traducători în fapte ai tuturor aspirațiilor spre mai bine ale poporului. Căutînd în același timp să se desăvîrșească duhovnicește, episcopii, preoții, călugării și toți slujitorii care au ținut vie flacăra credinței și a conștiinței naționale, în trecutul zburciat al istoriei, au fost și traducători în fapte ai tuturor năzuințelor spre mai bine ale poporului, bucurîndu-se și suferind alături de el. Clerici luminați prin cultura teologică și laică a timpului, au slujit poporul român prin Biserică, îndemnîndu-l să-și construiască viața pe temelia adevărului, dreptății, dragostei și păcii între oameni. Prin aceasta ei au devenit foarte folositori societății.

În zilele noastre, zile de viață nouă a poporului român, Conducerea Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, îndeamnă pe toți credincioșii să fie alături de noua orînduire a țării, să mențină contactul cu înaintașii noștri și să colaboreze cu toți cetățenii Patriei, pentru a duce la îndeplinire aspirațiile nobile de totdeauna ale poporului, aspirații care își capătă ființa în realizările minunate ale prezentului.

Deci, Mînăstirea Curtea de Argeș, ce poartă în sine jertfa și sufletul poporului, vrerile și dragostea bunilor domnitori, durerile și bucuriile patriei, înaltele cerințe spirituale și marile porunci naționale, oferind tuturor frumuseți nebănuite, ne ajută și în prezent ca să cunoaștem trecutul, să valorificăm prezentul și să aspirăm la un viitor și mai luminos al poporului nostru.

Arhm. Dr. Chesarie GHEORGHESCU

MUZICA BISERICESCĂ LA ROMÂNI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Secolul al XIX-lea s-a impus în istoriografia muzicală românească prin bogăția de acțiuni pe toate planurile, prin hotărîrea de a rupe cu trecutul, în sensul bun al cuvîntului, de a împămînteni cultura acumulată și de a-i impune o puternică pecete națională.

În toate artele, dar mai ales în muzică, și în special în muzica bisericească, de care ne ocupăm în acest studiu, se produce o mișcare ireversibilă în acest sens.

Evoluția muzicii bisericești pare firească, deși unii vorbesc mai mult de o involuție, fiindcă — ce-i drept — se rupsese legătura cu vechile melodii bizantine, care probabil nu mai mulțumeau o epocă atît de frămîntată; platitudinea lor, simplitatea și claritatea, liniștea care se degaja din acestea probabil că nu mai corespundeau spiritului epocii.

De altfel, dacă priim lucrurile obiectiv, în ceea ce privește muzica bisericească nu era un lucru nefiresc, fiindcă melodiile bizantine vechi începuseră să capete o anumită încărcătură melismatică chiar din secolele XVII—XVIII.

Căci dacă se compară o melodie din secolul al XIV-lea cu aceeași din secolele XVI sau XVII sau XVIII se vede clar evoluția melodică. Și e bine că se poate urmări totuși linia melodică, deși din ce în ce ea este mai încărcată.

Dar dacă aceeași cîntare este comparată cu una din secolul al XIX-lea nu prea mai seamănă, decît în cazuri mai rare, cînd o cîntare a străbătut veacurile nealterată.

Deci chiar la începutul secolului al XIX-lea se va oficializa la Bizanț și imediat în Țările Române o reformă radicală, care de fapt se întrezărea din a doua jumătate a secolului precedent, începută fiind de Petru Lampadarie († 1777), cel care a compus într-un stil nou toată gama de cîntări bisericești necesare cultului divin. Ideile acestuia sînt aplicate mai departe în practică de ucenicii săi: Agapie Paliermul și Gheorghe Cretanul, care la un moment dat, derutați oarecum de această întorsătură radicală, au căutat o altă soluție în inventarea notației alfabetice, dar n-au reușit, deoarece tradiția neumelor era foarte puternică.

Pentru un moment această notație a fost adoptată și de Petru Emanuil Efesiu, cel de care se leagă reforma sistemului celei noi răspîndită cu ușurință în Țările Române.

Nu putem însă trece la muzica bisericească românească fără să ne oprim pentru o clipă asupra acestei reforme ce a prins viață la Constantinopol, prin munca asiduă a urmașilor lui Gh. Cretanul, care vor deveni protagoniștii oficiali ai acestui nou sistem de cîntare.

Aceștia sînt :

1. *Chrysant de Madit*, arhimandrit la patriarhia din Constantinopol și profesor de teoria muzicii la o școală de psaltichie tot de aici. Pe la 1820 a fost ales mitropolit de Durazzo (Dyrrachium); de aici a fost mutat în Smirna, apoi în Prusa, unde a și murit în anul 1843.

Lucrarea principală a sa și a celorlalți colegi, colaboratori la reforma sistemului celei noi, este: *Εισαγωγή εἰς θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς* Paris 1821¹.

2. *Grigorie Lampadarul* sau *Levitul*, lampadar (cîntăreț II) tot la catedrala patriarhiei din Constantinopol și profesor de cîntări (partea practică) la aceeași școală cu Chrysant. În 1819 va fi numit protopsalt. A murit în anul 1822².

3. *Hurmuz Gheorghiu (Chartofilax)* din Halchi, a funcționat, ca și cei doi colegi, la patriarhie și la școala de cîntări din Bizanț. La 1819 este numit chartofilax (păstrătorul cărților — probabil bibliotecar) tot la catedrala Sf. Sofia. După desființarea școlii, în 1821, a întemeiat o tipografie de muzică psaltică, probabil după modelul celei de la București fondată de Petru Emanuil Efesiu în 1820, prima de acest fel din toată lumea ortodoxă. A murit în anul 1840 la Halchi³.

1. Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς*, Atena 1904, p. 134—136; *Niculae M. Popescu*, *Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie Ieromonahul, București, 1908*, p. 12 (În această lucrare se susține că opera de competență a lui Chrysant θεωρητικὸν μέγα τῆς μουσικῆς a fost publicată la Triest, 1832. Or, toată lumea muzicală știe că rezultatele Reformei au fost publicate la Paris, în 1821); *Gheorghe Ciobanu*, *Muzica bisericească la români*, în volumul: *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, București, 1974, p. 393, nota 69.

2. *Gh. Papadopoulos*, op. cit., p. 105—107; *N. M. Popescu*, op. cit., p. 13.

3. *Ibidem*, p. 132—134.

Noua reformă a muzicii psaltice sau «sistema cea nouă», cum este cunoscută de toată lumea, s-a aplicat la Constantinopol, în școala de muzică bisericească, înființată, se pare, în mod special, în 1814, ca să predea cei trei muzicieni de mai sus noul sistem.

Ce a realizat această reformă ?

După cei mai mulți muzicologi, ea a stabilit următoarele :

1. A înlocuit flongurile polisilabice (acestea desemnau un fel de formule melodice, un fel de aide-memoire pentru fiecare glas sau eh) cu altele monosilabice (ex. : ananes — pa, neanes — vu, nana — ga, haghia — di; aneanes — ke; aanes — zo; neaghie — ni).

2. A stabilit felurile tonurilor la trei : mari — 4 sferturi de ton (ton mare), mijlocii — 3 sferturi de ton (ton mic) și mici — 2 sferturi de ton (ton mai mic).

Aici este marea deosebire a muzicii psaltice față de sistemul temperat al Occidentului.

3. Genurile au rămas aceleași : diatonic, cromatic și enarmonic.

4. S-a adoptat în stilul cîntărilor tempoul sau tactul : irmologic, stihiraric și papadic.

5. S-a redus foarte mult numărul semnelor notației neumatice, rămînînd la zece vocale simple, care, sprijinite unele de altele și combinate între ele, indică toate intervalele suitoare și coborîtoare ; patru timporale cu dublările sau triplările lor ; optsprezece ftorale (semne de alterație), dintre care opt diatonice (cite una pentru fiecare treaptă a scării diatonice) ; cinci cromatice, dintre care două pentru glasul 2, două pentru glasul 6 și una pentru scara muștar ; cinci enarmonice : nisabur, hisar, agem, general diez și general ifes ; cinci semne consonante : varia, psifistonul, antichonoma, omalonul și eteronul ⁴.

Cu mici excepții acestea se mențin pînă astăzi, fiindcă pe parcurs s-a dovedit încă inutilitatea unora.

De exemplu s-a renunțat astăzi la tonurile mijlocii, în schimb avem tonuri mici, mari și mărite (secunda mărită din scările cromatice), s-a renunțat la semnul consonant numit endofon, care se găsește în Bazul teoretic și practic al lui Anton Pann și care nazaliza silabele finale terminate în literele n sau m etc.

La toate acestea și chiar mai presus de ele se adaugă faptul că au fost selectate anumite forme de cîntare, care nu mai corespund cu cele vechi ⁵.

Cauzele reformei de la 1814—1815 sint puse de mulți muzicologi pe seama influențelor reciproce pe care le exercitau atunci Orientul și Occidentul, unul asupra altuia, nu numai în muzică ci în mai toate artele și, în general, în toată cultura ⁶.

Acum se întrepătrund diverse stiluri de cîntare, cîntecele laice cu cele bisericești, peste care se adaugă influențele străine specifice lumii orientale etc., etc.

Unii spun că reforma aceasta a fost un dezastru pentru muzica bisericească veche ⁷, alții dimpotrivă susțin că a fost o necesitate impusă de realități obiective.

4. *Macarie Ieromonahul, Teoreticon...*, Viena, 1923 ; *Anton Pann, Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești*, Buc. 1845 ; *N. Lungu, I. Croitoru și Gr. Costea, Gramatica muzicii psaltice...*, București, 1951, și toate celelalte teoreticoane sau gramatici ale muzicii psaltice tipărite la noi în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

5. *Gh. Ciobanu*, op. cit., p. 393, nota 69.

6. *Octavian-Lazăr Cosma, Hronicul muzicii românești*, vol. II, București, 1974, p. 68—75.

7. *Pr. I. D. Petrescu, Manuscrisele psaltice din secolul al XVIII-lea*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LII (1934), 3—4 p. 187.

Credem că și unii și alții au dreptate într-un fel. Dar nu-i mai puțin adevărat că evenimentele, realitățile destul de trepidante de la îngemănarea veacurilor XVIII și XIX și mai dinainte au impus această nouă direcție. Poate să fie și rezultatul unui compromis făcut de Biserică în fața avalanșei de influențe laice, cum foarte clar intuiește muzicologul O. L. Cosma⁸, dar nu-i ceva sigur. S-ar putea totuși să fie cauze mult mai ascunse și îndepărtate.

Cert este însă că reforma sau noul sistem muzical bisericesc s-a impus foarte repede în lumea ortodoxă de atunci, găsimu-și neîntârziat adepți aici în țările române, cînd Caragea Vodă, la 15 mai 1816, numește trei epitropi care să se îngrijească de bunul mers al școlii nou-înființate în acest scop la Constantinopol în 1814—15, ca apoi, la 6 iunie 1817, să deschidă oficial o școală pentru deprinderea sistemului celei noi pe lângă biserica Sf. Nicolae — Șelari din București. Aici va fi «așezat» profesor *Petru Emanuil Efesiu*⁹, grec de origine, care însuși se «desăvîrșise» la școala din Constantinopol.

Acest Petru Efesiu s-a dovedit a fi un muzician foarte bine pregătit, stăpîn pe cunoștințele sale din noua sistemă, bun pedagog și un spirital foarte practic și cu idei destul de înaintate.

El a pus mult suflet în formarea ucenicilor săi, care erau și ei oameni mari, în jur de 30—40 de ani, și foarte dotați, căci și-au însușit destul de repede noua teorie muzicală. Printre primii elevi au fost Macarie Ieromonahul, Panaiot Enghiurliu (mai apoi, Pangrație pe numele de călugărie) și Anton Pann, deși acesta a fost de fapt elevul lui Dionisie Fotino, om de cultură și protopsalt — compozitor strălucit.

Efesiu și-a dat seama că școala nu poate face progresele dorite dacă se continuă cu procesul de învățămînt de pînă atunci, adică «după ureche», elevii fiind obligați să-și copieze cîntările. Trebuia cîștigat timpul.

Astfel, sprijinit de domnitor și în colaborare cu unii cărturari și negustori de aici, pune bazele, în 1820, primei tipografii de note muzicale psaltice din lumea ortodoxă orientală¹⁰.

Aici va trudi el zi și noapte, mai întii la tălmăcirea cîntărilor pe noul sistem muzical, cu textul tot în limba greacă, și apoi la tipărirea lor. Din cauza evenimentelor de la 1821 nu va apuca să-și tipărească întreaga gamă de cîntări necesare stranei, ci numai două volume: 1. Νέον Ἀναστασιματάριον — Noul Anastasimatar, cuprinzînd cîntările de la vecernia de sîmbătă seara și utrenia de duminică, pe cele opt glasuri — și 2. Σύνομον Δοξαταρίων (=Doxastarul pe scurt, ce cuprinde cîntările și mai ales slavele de la slujba sărbătorilor de peste an). În 1840 Petru Efesiu moare împăcat că a făcut un început bun în răspîndirea sistemului celei noi, că a tipărit, că a format ucenici buni, dar și neîmpăcat că n-a putut să continue lucrul început cu alfa zel.

Nic. M. Popescu spunea cîndva că Petru Efesiu «deși a fost străin și nu se gîndea cînd lucra decît la φιλομοῦσι ὁμογενεῖς (iubitorii de muzică patrioți), cu toate acestea Petre Efesiu poate sta cu cîinste în șirul bărbașilor greci, care ne-au adus foloase. Prin el s-a răspîndit la noi noua notație muzicală, prin el s-a inventat tiparul de psaltichie», și adăugă mai departe, «și un ucenic al său va fi acela care va izgoni muzica grecească din biserica noastră»¹¹.

8. O. L. Cosma, op. cit., p. 68.

9. Petru Efesiu fusese elevul lui Gheorghe Cretanul, antemergătorul reformei, dar probabil că îi cunoscuse bine și pe cei trei reformatori și toate străduințele lor în acest sens.

10. N. M. Popescu, op. cit., p. 19.

11. *Ibidem*, p. 25.

Acesta va fi *Macarie Ieromonahul*, cel cu care începem și noi prezentarea protopsalșilor români în Muntenia și Oltenia, Moldova și Bucovina, Transilvania și Banat.

Lucrarea aceasta va cuprinde două mari capitole :

Cap. I. : Protopsalși români mai însemnați din secolul al XIX-lea și creația muzicală psaltică în Biserica Ortodoxă Română ;

Cap. II : Cântarea corală bisericească din secolul al XIX-lea în Biserica Ortodoxă Română.

Fiecare capitol va cuprinde mai multe subdiviziuni.

Am lăsat special învățămîntul muzical bisericesc pentru a-l trata pe larg într-un studiu separat.

Secolul al XIX-lea este epoca în care s-a plămădit toată cîntarea psaltică ce se păstrează pînă astăzi nealterată în Biserica Ortodoxă Română.

Marii protopsalși români ai acestui veac s-au adaptat cu toată convingerea și fără șovăire noului sistem muzical plămădit în capitala strălucitorului Bizanț de altădată, sistem care de dala aceasta, după cum s-a mai spus, rupea într-un fel legătura cu stilul de cîntare vechi bizantin.

De aceea pentru unii ei apar ca hibrizi, ca unii care au creat ceva fără bază tradițională bizantină, deși nu-i chiar așa, iar pentru alții acești protopsalși apar ca niște figuri extraordinare, care din dorința lor fierbinte de a cînta pe limba patriei și-cu ei tot mînșul, au tradus textul cîntărilor din grecește, l-au adaptat melodiilor și invers, melodiile le-au ajustat, le-au aranjat, le-au scurtat sau le-au lungit după împrejurări, potrivit-le cu muzicalitatea textului românesc. Astfel, ei au reușit să impună de la început acestui mod de cîntare o notă specific românească și mereu au trăit și au lucrat animați de această dorință, reușind să creeze o cîntare nouă perpetuată pînă astăzi în bisericile noastre.

De aceea secolul al XIX-lea ne apare ca un tot unitar, căci toți fără excepție, au avut un singur ideal — românirea definitivă a cîntării bisericești — ideal propus cu o sută de ani mai înainte, de către autorul primei «Psaltichii românești», Filotei Ieromonahul din Sf. Mitropolie, la 1714, dar care acum devine o realitate sigură.

Chiar și atunci cînd, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, vor încerca unii protopsalși să fie cit mai originali în compozițiile lor psaltice, tot nu se vor putea abate de la calapoadele fixate de corifeii psaltichiei românești la început de secol.

Și cu toate că apar alți și alți protopsalși — compozitori de-alungul acestei sute de ani, de care ne ocupăm, și în diferite colțuri ale țării, stilul nu se diversifică, așa cum poate era de așteptat și cum s-a și întîmplat în Transilvania și Banat, unde condițiile au fost cu totul altele.

Ce a contribuit de fapt la această menținere a unui stil unitar de cîntare bisericească în Principate? Fără îndoială că școlile de cîntăreși, seminariile și alte forme de învățămînt muzical, uniformitatea programei acestui învățămînt, chiar dacă în unele școli se predau cărțile lui Macarie, în altele ale lui Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Ștefanache Popescu etc.

Tipăriturile acestora au stat la baza tuturor celor de mai tîrziu.

Însuși Dimitrie Suceveanu retipărește mai întii, pentru școala sa de la Iași, operele lui Macarie, în 1848, ca după aceea, bazat pe aceleași variante și adăugînd și altele specific românești, a alcătuit neîntrecuta sa capodoperă : *Idiomelarul unit cu Doxastarul* (Neamț, 1856 și 1857).

La Buzău, episcopii iubitori de muzică, Chesarie, Filotei, Dionisie Romano, Inochentie și ceilalți, prin ieromonahul Serafim, Neagu Ionescu, Nicolae Severeanu și alții, au retipărit cărțile lui Macarie, Anton Pann, D. Suceveanu, încercând să aducă ceva nou nu în structura esențială a cîntărilor, ci în modul de prezentare, în dimensiunea lor, în stabilirea mai precisă a tempoului, în eliminarea vocalelor repetate, adaptarea accentului melodic la acela al textului, introducerea măsurii de doi timpi (eliminînd poliritmia specifică muzicii bisericești, ceea ce nu s-a reușit) etc.

Dar, cu toate acestea noile procedee sau micile finisări n-au putut «să știrbească întru nimic», cum avea să mărturisească mult mai tirziu Nicolae Severeanu în prefața Liturghierului și Anastasimatarului ritmic (Buzău, 1928 și respectiv 1938) «originalitatea cîntului bisericesc, al cărui plan clasic rămîne același, cu stilul și caracterul său propriu».

CAPITOLUL I

PROTOPSALȚI ROMĂNI MAI ÎNSEMNAȚI DIN SECOLUL AL XIX-LEA A. MUNTENIA ȘI OLTENIA

1. **MACARIE IEROMONAHUL** s-a născut pe la 1775—80 în satul Perieți din județul Ialomița. Rămas orfan de mic, ia drumul minăstirii ca și sora sa cunoscută drept maica Justina Periețeanu, stareță la minăstirea Viforita, unde, prin grija ei, va fi înmormîntat și Macarie.

Deci Macarie (cum se va li numit înainte de călugărie?) ajunge la minăstirea Căldărușani, de unde, remarcîndu-i calitățile intelectuale și muzicale, îl va lua cu sine pentru a-l da la învățătură mitropolitul Țării Românești, de atunci, Dositei Filitti (1793—1810).

Se spune că a avut și un frate, Voicu Periețeanu, care a ajuns stolnic și care se interesa de tipărirea cărților lui Macarie, căci acesta spune într-o scrisoare, că la Viena era însoțit de «frate-meu și kir Ghiță Opran»¹².

Muzică bisericească în sistema veche a învățat, după cum mărturisește Macarie însuși, de la protopsaltul Constantin, «ucenicul dascălului Șerban», protopsaltul Țării Românești, adică al Mitropoliei Țării Românești¹³, iar în sistema nouă, se știe, de la Petru Efesiu, în anii 1817—1818, căci în 1819 va fi numit «dascăl de muzichie, la școala reînființată de luminatul mitropolit patriot Dionisie Lupu, pe lângă Mitropolia din București, iar mai apoi va fi rînduit «epistatul școlilor de muzichie din Sf. Mitropolie», un fel de coordonator sau inspector al mai multor școli de acest gen, reînființate oficial atunci.

Lucrul cel mai important pentru Biserică și Națiune pe care îl va face Macarie este lălmăcirea cărților de cîntări bisericești «pre limba patriei», la început împreună cu Anton Pann și Panaiot Enghiurliu și apoi fiecare pe cont propriu.

În timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu (1821), Macarie se refugiază la Sibiu, luîndu-și cu sine manuscrisele muzicale traduse în românește și, de aici, ajutat de familia Constantin Hagi Pop, proprietara unei case de comerț ce avea legături cu toate centrele apusene și mai ales cu Viena, iar în materie de tipar cu tipografia

12. *Ibidem*, p. 28

13. *Ibidem*, p. 29.

călugărilor (mehilariști) armeni de acolo, unde își va tipări Macarie la 1823 cele trei volume de muzică bisericească: *Teoreticonul*, *Anastasimatarul* și *Irmologhionul*, fiind cele dintii tipăriri muzicale psaltice în limba română cu caractere chirilice, în condiții grafice și tehnice deosebite.

De altfel, se știe că mitropolitul Dionisie Lupu, care l-a sprijinit tot timpul în acțiunile sale cu caracter național, îl trimisese pentru tipărirea acestor cărți la Buda, însoțit de Nicolae Nil Poponea «dascăl de sistimă cea noao a psaltichiei grecești și românești», despre care vom vorbi mai târziu.

În 1827 Macarie tipărește la București *Tomul al doilea al Antologiei*, în prefața căruia îl găsim ca «dascălul școalelor de muzichie în limba patriei». Se afirmă uneori că Macarie din anul 1833, a fost chemat de episcopul Chesarie la Buzău ca să predea muzica la școala înființată acolo, pe care o conducea un elev al său, Matache Cîntărețu. Deși nu ni s-a păstrat nici un document care să ateste acest lucru, totuși n-ar fi ceva imposibil¹⁴.

În 1834 se stabilește la Căldărușani, unde este numit directorul tipografiei înființată de Mitropolitul Grigorie IV Dascălul.

În 1835, îmbolnăvindu-se de paralizie («dambla»), sora sa Justina l-a luat la Viforita, unde Macarie își va da obștescul sfârșit, împăcat în sinea lui că și-a făcut datoria cât a putut și poate neimpăcat pentru cât mai avea de trudit în ogrorul muzicii psaltice românești¹⁵.

Macarie ieromonahul s-a impus ca părinte al muzicii psaltice românești atât prin faptul că a tradus textul cîntărilor în limba națională, găsind în același timp formulele cele mai potrivite care să meargă la sufletul românului, cât și pentru că a fost animat, în tot ce a făcut, de un patriotizm convins și înflăcărat. Cine ar fi putut să ia la vremea aceea o atitudine atât de fermă împotriva monopolului grecesc cum ia Macarie, fățiș, în prefața Irmologhionului său?

El a tipărit pentru toți românii munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni etc. și chiar dacă opera lui nu s-a putut impune peste tot, mai ales în Transilvania, unde situația era foarte grea din cauză că unghurii catolici se temeau, ca și grecii în Principate, că pierd din ce în ce mai mult teren, rămîne un fapt vrednic de toată lauda

14. Macarie ar fi circulat într-o vreme pe la Neamț, pe la Buzău, Căldărușani și chiar la mănăstirea Bărnova de lângă Iași, unde ar fi fost stareț și unde n-a putut sta mult din cauza «necazurilor și supărărilor pricinuite de călugării de acolo, care lucrau printr-un oarecare Negulici. Întristat, Macarie roagă pe arhiereul Chesarie Sinadon, vicarul Mitropoliei (Moldovei), să așeze alt stareț în locul său la Bărnova, iar el, fără să ceară învoirea Mitropolitului Veniamin (care-i numise în 1829 la acea mănăstire cu scopul de a introduce cîntarea bisericească în limba română după noua sistemă), pleacă la mănăstirea Neamț, prin postul mare al anului 1831». (*V. Ierodiacon Marin Dionisie*, Macarie Ieromonahul la 120 de ani de la moartea lui — 1836—1956, în «Mitropolia Moldovei», XXXII (1956), 3—4, p. 169; cf. «Biserica Ortodoxă Română» 1916, p. 1407).

15. *Nic. M. Popescu*, op. cit., p. 26—42; *Idem*, Macarie psaltul. La o sută de ani de la moartea lui († 1836—1936), București, 1936; *Idem*, Știri noi despre Macarie Ieromonahul, dascălul de cîntări și directorul tipografiei din Mănăstirea Căldărușani, în «B.O.R.» XXXIX (1915), 9, p. 967—968; XL (1916), 10, p. 1101—1109; *C. Erbiceanu*, Dedicăția lui Macarie cîntărețului către Mitropolitul Grigorie, în «B.O.R.», XXXII (1908), 1, p. 37—43; *Mihail Gr. Poslușnicu*, Istoria muzicii la români, București, 1928, p. 28—34; *Nilon Ploieșteanul*, Carte de muzică bisericească, pe psaltichie și pe note liniare, București, 1902, p. 54—59; *Gheorghe Ciobanu*, op. cit., p. 339 și 392—394; *Titus Moisescu*, Macarie Ieromonahul. Opere I, Teoriticonul, București, 1976; *Octavian-Lazăr Cosma*, Hronicul muzicii românești, vol. II, București, 1974, p. 84—98.

și respectul că se gindea mereu la unitatea spirituală și națională a tuturor românilor. «Pentru Macarie sufletul românesc era același pretutindeni, cu aceeași limbă și aceeași lege creștinească»¹⁶.

Fire dîrză și hotărîtă, Macarie nu s-a îndoit nici o clipă de valoarea acțiunii sale.

Opera Ieromonahului Macarie

1. *Teoreticonul sau privirea cuprinzătoare a meșteșugului muzichiei bisericești, după așezămîntul sistimii celi noao*. Acuma întîiași dată tipărit în zilele luminațului și prea înălțatului nostru domn Ioan Sandul Sturza Voevod întru întîiul an al domniei sale.

Cu voia și blagoslovenia Prea Osfinției Sale Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei Kirio kir Veniamin¹⁷.

Tălmăcit din grecește pre limba românească, de smeritul Macarie Ieromonahul portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor dascălul școalei de muzichie. Viena, 1823».

Această carte conține 30 pp., plus 6 planșe mari cu toată teoria muzicii psaltice: semne, trepte, scări, mărturii, ftorale etc. etc (două planșe pentru scările dia-

16. *Ierod. Marin Dionisie* art. cit., p. 170.

17. Fiecare din cele trei cărți le-a tipărit în cite 3000 de exemplare: 1000 pentru Moldova și dedicate Mitropolitului Veniamin Costache, 1000 pentru Țara Românească și dedicate Mitropolitului Grigorie Dascălul și 1000 pentru Transilvania (deși din acestea din urmă n-am găsit nici un exemplar pînă acum).

Muzicologul Titus Moisescu a avut ideea genială să deschidă seria retipăririlor psaltice cu studii critice, dînd la lumină atît în forma originală, reproducă în facsimil, cît și în transliterație latină, în condiții tehnice excepționale, Teoreticonul lui Macarie Ieromonahul, la împlinirea a 140 de ani, 1976, de la moartea ilustrului «dascăl al școlii naționale de muzichie» (v. Macarie Ieromonahul). Opere I. Teoreticon. Ediție îngrijită, cu un studiu introductiv și transliterare de Titus Moisescu. Editura Academiei R.S.R. (Institutul de Istoria Artei), București, 1976 (91 p. + 30 p. și 6 planșe reproduce în facsimil).

În loc de prefață, autorul recenteii ediții a Teoreticonului face o scurtă dar bogată incursiune în istoria muzicii bisericești la români, trecînd în revistă toate propediile psaltice vechi care se află în manuscris în bibliotecile mari din România, oprindu-se asupra Teoreticonului lui Macarie, zicînd în concluzie: «Macarie Ieromonahul, acest «patriot român și om de aleasă cultură», va introduce, prin tipăriturile sale de muzică bisericească, realizate cu mari sacrificii tocmai în capitala Austriei la 1823, an ce va rămîne încrustat cu litere de aur în istoria muzicii românești, definitiv cîntarea bisericească în limba patriei. După aceea el va tipări în țară Tomul al doilea al Antologiei, Buc., 1827; Frohodul, Duzău, 1836».

«Pentru noi, zice foarte frumos autorul acestei noi ediții, primele cărți de muzică religioasă tipărite în limba română nu sînt doar simple cărți de cult. Ele au semnificații mult mai profunde — întruchiează lupta cărturarilor și patrioților români pentru afirmarea și unitatea națională pentru recunoașterea și impunerea limbii române în toate instituțiile, în toate formele de manifestare ale artei și culturii pe teritoriul patriei noastre».

Teoreticonul lui Macarie este prima carte de teorie a muzicii bisericești, care trebuia întîi învățată sistematic și apoi practică.

Aceasta a premers tuturor încercărilor de mai tîrziu și a servit de model.

Autorul ediției de mai sus mărturisește că «nu facem acum, prin retipărirea Teoreticonului său (lui Macarie) decît să îndeplinim acțiunea de valorificare a moștenirii noastre culturale, nedînd uitării acele cărți care au deschis drum larg culturii și artei românești, care au constituit, la vremea lor, pîrghii importante de afirmare a unei conștiințe naționale depline. Și Macarie Ieromonahul și-a manifestat cu toată fermitatea — în cărțile sale — această conștiință a unității naționale».

tonice, una pentru cele cromatice, alta pentru scările enarmonice, alta pentru scara muștar, nisabur, hisar și pentru toate celelalte scări (15 la număr).

Ea va fi luată ca bază de plecare, fie că va fi dezvoltată cu noi explicații ca la Anton Pann, fie că va fi prescurtată, pentru toți muzicienii de mai târziu.

2. «Anastasimatarul bisericesc după așezământul sistimii ceii noao» (și urmează celelalte ca la Teoreticon). Această carte cuprinde cîntările de la vecernia de simbătă seara și de la utrenia de duminică pe cele opt glasuri¹⁸. Conține 300 pp.

Anastasimatarul acesta este tradus în mare parte după cel grecesc al lui Petru Lampadarie († 1777), adus la zi de cei trei reformatori constantinopolitani și apoi de către Petru Efesiu care îl și tipărește la București în a sa tipografie, la 1820.

Traducerea acestor cîntări nu este atît de servilă, cum s-a afirmat uneori, căci Macarie care era un om dotat muzical, acolo unde textul nu corespunde ca număr de silabe sau ca accent tonic, completează, stilizează, ajustează, alcătuiind formule și chiar cîntări întregi personale, păstrînd însă sistemul cadencial.

Stilul cîntărilor este foarte liniștit, clar, fără dificultăți de execuție, cursiv, fără salturi prea mari, nu face abuz de cromatisme, căci acolo unde vrea să redea prozodic o idee care ar cere a formulă cromatică, Macarie o redă printr-o modulație minoră (v. Voscreasna a XI-a).

3. «Irmologhion sau Catavasieriu muzicesc, care cuprinde în sine catavasiile praznicilor împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu, ale Triodului și ale Penticostarului precum să cîntă în sfînta lui Hristos Dumnezeu besearica cea mare»...¹⁹ (vezi Teoreticonul). Conține 220 pp.

În această carte talentul lui Macarie își spune cuvîntul, căci nefiind mulțumit cu irmoasele cîntării a IX-a de la Catavasiile majorității sărbătorilor împărătești, care servesc și astăzi ca axioane praznicale la liturghie, traduse după Petru Lampadarie, Macarie compune el însuși aceste axioane fără să spună în mod expres că sînt ale lui, ci indicîndu-le concis: «altul». Aceste axioane²⁰ sînt compozițiile cele mai reușite ale iscusitului dascăl, piese de o rară frumusețe melodică, ce se cîntă și astăzi absolut neschimbate. Au prins așa de bine în sufletul credincioșilor români, tocmai fiindcă ele sînt suflet din sufletul lor, mistuind în ele influențele populare cele mai rafinate. În forma aceasta nu se găsesc la nici un popor ortodox.

18. De la vecernia fiecărui glas cuprinde: Doamne strigat-am..., Să se îndrepteze..., toate stihurile, 8 stihiri, dogmatica, stihurile cu Slavă... Și acum de la stihovavnă, troparul învierii. De la utrenie: sedelnele, ipacoiul pe note, antifoanele, prochimenu, lauacele, cele 11 svetilne și vosresne. Iar de la liturghie: Fericitirile.

19. Începe ca mai toate irmologhioanele de pînă la el, cu 15 august: Irmoasele Adormirii Maicii Domnului, ale Înălțării Sf. Cruci, ale Sf. Paști, la duminica Tomii, toate pe glasul 1; la Bobotează și la duminica fiului risipitor pe glas 2; la întîmpinarea Domnului, pe glas 3; la Bunavestire, la Schimbarea la față, la duminica I a postului mare, la Florii, la Înălțarea Domnului, pe glasul 4 (la Înălțare și un rînd pe glasul 5), în duminica I a Triodului și în duminica lăsatului sec de carne, pe glasul 6, la duminica Rusaliilor pe glasul 7 (din Ga), la Înălțarea Sf. Cruci, în simbăta lui Lazăr și în miercuria Înjumătățirii praznicului, pe glasul 8.

De la p. 123 încep cîntările din săptămîna patimilor, prohodul (începutul celor trei stări), Binecuvîntările învierii, podobii, antifoanele glasului 5, svetilnele Crăciunului și Bobotezei.

20. Axioanele posibil originale ale lui Macarie sînt: la Paști, la întîmpinarea Domnului, la Bunavestire, la Schimbarea la față, la Florii, la Înălțarea Domnului, la Înălțarea Sf. Cruci, la înjumătățirea praznicului.

4. *Tomul al doilea al Antologiei*²¹ după așezământul cel nou al muzicii bisericești. Introdus după cel grecesc pre limba noastră românească de Macarie Ieromonahul dascălul școalelor de muzică a Patricii». În zilele domnitorului Grigorie Dimitrie Ghica Voevod și ale Mitropolitului Grigorie... În București în Sfânta Mitropolie 1827. Conține 431 pp. (Paginile sînt numerotate cu cifre arabe de la 1 la 40, iar de la 41 înainte cu litere chirilice; la p. 397 este o greșeală de numerotare).

5. *Prohodul Domnului*, Buzău, 1836 (febr. 6). Este tradus și versificat în românește de Macarie, la cererea episcopului de Buzău, Chesarie, care îl și prefătează.

Acestea sînt cărțile tipărite de Macarie cit a fost în viață. De la el însă ne-au rămas mai multe manuscrise ce se păstrează la Biblioteca Academiei R.S.R. Dintre acestea amintim: Stihirarul, Papadichia, Irmologhion — Calofonion, Pricesniar, Liturghier, precum și cîntări separate: Canonul Floriilor, anixandare, theotocare, axioane, cîntarea Sf. Ambrozie, Cîntarea dimineții, O, prea frumoasă pustie²², Vai, inegrite suflet și multe altele²³.

De ce s-a ținut Macarie, în cea mai mare parte, de originalul grecesc?

În primul rînd se izbea în acțiunea sa, deși era sprijinit de domnitor și mitropolit, de opoziția și influența puternică a grecilor stabiliți în Principate. Și în al doilea rînd, el era călugăr și avea un crez, anume acela că și cuvintele și melodiile sînt alcătuite de Sf. Părinți sub inspirația Duhului Sfînt. Deci cîntările trebuie păstrate nealterat sau «nestrămutat» și astfel să se predea și altora.

Și cu toate acestea Macarie nu s-a sfiit să completeze, să potrivească și chiar să compună foarte inspirat capodopere neîntrecute pînă astăzi (axioanele).

Dar indiferent ce proveniență ar avea melodiile, ele au fost asimilate și adaptate felului de simțire și receptare al credincioșilor români de-a lungul veacurilor, căpătînd cu vremea și un specific național.

Foarte bine observă aspectul acesta și profesorul Octavian-Lazăr Cosma cînd conchide: «Se pare că ceea ce apreciem azi că ar fi putut fi fructificat spre a se fi edificat pe multiple planuri complexul proces de românire al cîntărilor religioase depășea cu mult țelurile, chiar posibilitățile și condițiile epocii lui Macarie. Nu pare exclus ca Macarie despre care I. D. Petrescu înclină să creadă că n-ar fi cunoscut muzica lui Filotei, a epocii brîncovenești, să fi avut motivele sale pentru a nu se apropia de acel filon psaltic, considerîndu-l necorespunzător noilor generații, învechit, greoi...»²⁴.

El fiind educat în spiritul respectului pentru cultul divin, pentru cîntările inspirate nu a putut recurge la o schimbare radicală, căci în fond, după vederile sale, melodiile grecești nu erau în dezacord cu realitățile eccleziastice românești, ci numai limba (greacă) în care se oficia cultul.

«Prin impresionanta operă de traducător al cîntării bisericești într-un moment de răscruce, Macarie Ieromonahul se înscrie în istoria muzicii românești ca o perso-

21. Cuprinde rînduiala Uteniei: troparele celor opt glasuri, Aliluia și troparele deniilor, Bindecuvîntările învierii, 19 polieleie, pasapnoare pe opt glasuri, psalmul 50, Ceea ce ești mai cinstită, pe cele opt glasuri (3 rînduri), laudele pe opt glasuri.

(La p. 387—393 menționează: *Acî așezaiu trei axioane și lumină lină, după cererea ucenicilor din școale*). Cele 11 vosresne, mathime pentru arhieru.

22. Este tipărită de Arhidiaconul profesor Anton V. Uncu în Antologhionul său (1947), p. 216—217.

23. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. 1690, 1691, 1685, 1483, 1692, 1804; cf. *Nic. M. Popescu, Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie Ieromonahul*, Buc., 1908, p. 60—65.

24. O. L. Cosma, op. cit., p. 86; vezi și I. D. Petrescu, art. cit., p. 182.

nalitate reprezentativă a redeşeptării culturii noastre de la începutul veacului trecut»²⁵.

Deși cîntările lui Macarie nu se mai practică din cauza stilului lor prea larg, prea melismatic (exceptînd axioanele), totuși cărțile sale au constituit punctul de reper pentru toți protopsalții de după el.

2. **ANTON PANN**, s-a născut în satul Sliven din Sudul Dunării (Bulgaria), după toate probabilitățile prin anii 1796—1798²⁶. Tatăl său, Pantoleon sau Pandeles Petroveanu, era valah de origine, iar mama, Tomaida, grecoaică. Rămîind orfan de tată, mama sa l-a dat să învețe carte pe lingă dascălul bisericii din sat. Dar n-au stat prea mult acolo, căci din cauza persecutării creștinilor de către turci și a declanșării războiului ruso-turc din 1806, Tomaida s-a refugiat cu cei trei băieți ai săi la Chișinău, unde micul Anton a reușit, cu istețimea lui și cu puținele cunoștințe muzicale, să se încadreze printre soprani corului catedralei de aici, după cum însuși va mărturisi mai târziu, menționînd anul 1810²⁷. Ceilalți doi frați au murit în timpul asediului Brăilei, din care cauză Anton cu mama sa se refugiază definitiv la București, în 1812, unde imediat a fost angajat paraclisier la biserica «Olari» și apoi cîntăreț II la biserica «Sfinți» de pe calea Moșilor.

A învățat muzică bisericească aici la București cu Dionisie Fotino și la școala lui Petru Efesiu.

În 1820 s-a căsătorit cu Zamfira Agurezan cu care a avut un fiu Lazăr, ajuns preot la biserica «Sf. Visarion» din București.

În 1821, în timpul revoluției lui Tudor, ca și Macarie și mulți alții, se refugiază peste munți, la Brașov, unde rămîne puțin timp protopsalt la biserica «Sf. Nicolae—Schei» și unde va mai reveni de cîteva ori (în 1828 și 1850—53).

După liniștirea spiritelor Pann se întoarce la București și-și continuă munca pentru românirea cîntărilor bisericești, începînd împreună cu Macarie dar continuată individual și, cum vom vedea, cu foarte bune rezultate.

În anii 1826—1827 îl găsim la Rimnicu-Vilcea, profesor de muzică la Școala Episcopiei, unde a avut elev pe Nifon, viitorul mitropolit al Țării Românești, și la mînăstirea «Dintr-un lemn». De aici împreună cu soția a doua, «sora Anica», nepoata stareței Platonida, ia din nou drumul Brașovului în 1828. În același an se întoarce la București și urmează cursurile colegiului Sf. Sava. Acum era și psalt la biserica Olteni și profesor de muzică la școlile naționale din București. În 1837 se desparte de Anica cu care avusese un băiat, Gheorghilă, și o fată, Tinca, iar în 1840 se recăsătorește a treia oară.

În 1842 este numit de Mitropolitul Neofit profesor la Seminarul Sf. Mitropolii (Central) din București²⁸, unde va funcționa pînă la 2 noiembrie 1854, cînd își dă

25. *Ibidem*, p. 87.

26. *Diac. Prof. Gh. Moisescu*, O sută de ani de la moartea lui Anton Pann. 1854—1954, în «B.O.R.» LXXIII (1955), 1—2, p. 164, nota 4. *C. Mateescu*, Drumurile lui Anton Pann, Buc., 1981.

27. *Anton Pann*, Rînduiala Sfintei și dumnezeieștei liturghii, București, 1847, p. 53.

28. După deschiderea Seminarului Central (2 feb. 1836) Eforia Școalelor n-a mai prevăzut leafă pentru profesorul de muzică vocală și atunci A. Pann a fost nevoit să se întrețină din leafă de cîntăreț.

Acum se pare că a fost mutat la Curtea Veche, unde va funcționa pînă în 1844, cînd arhimandritul Visarion a făcut în așa fel ca A. Pann să fie înlăturat de la strună, fiindcă probabil se împotriva introducerii cîntării corale străine în biserică, ceea ce vrea să facă Visarion.

După ce moare Costache Chiosea, în 1842 «dascălul de muzichie» al Seminarului Central, care îl înlocuise în 1840 pe Dobre Tîntăveanu, Anton Pann socotindu-se

obștescul sfințit, răpus de o răceală combinată cu un tifos exantematic, contractat la Riurenii (Rm. Vilcea), unde se dusesse tot pentru răspîndirea tipăriturilor sale. A fost înmormîntat la biserica Lucaci²⁹, unde mai tirziu Asociația Generală a cîntăreților din România, sub președinția prof. I. Popescu-Pasărea, i-a ridicat un monument, ce amintește tuturor de «finul Pepeeii, cel isteț ca un proverb».

Opera muzicală bisericească a lui Anton Pann

«Anton Pann își desfășoară munca de «românire» a cîntărilor bisericești concomitent cu Macarie Ieromonahul. Rezultatele muncii acestuia sînt mai bogate decît ale lui Macarie, în primul rînd datorită faptului că, trăind mai mult în secolul al XIX-lea, a parcurs vremuri mai prielnice artei pe care o servea, dar și talentului și sistemului său de adaptare la gustul oamenilor în mijlocul cărora trăia. Munca depusă în domeniul muzicii bisericești s-a soldat cu tipărirea a *patrusprezece* cărți — fără a mai lua în considerare numărul volumelor și mai ales retipărirea — dintre care două sînt teoretice, iar celelalte cuprind cîntări necesare stranei»³⁰.

1. *Noul Doxastar* prefăcut în românește după metoda vechi al Serdarului Dionisie Fotino și dat la lumină pe acest metod nou, tomul I, București, 1841 (322 p.). În prefața acestuia dă indicații prețioase de prozodie și interpretare a cîntărilor bisericești. Cuprinde stihirile și slavele sărbătorilor împărătești și ale sfinților de peste tot anul.

Tomurile II și III le va tipări la București, în 1853, și cuprind Cîntările Triodului (127 p.) și ale Penticostarului (71 p.). Tomul I este singurul care n-a fost tipărit în tipografia sa, fiindcă în anul 1843 și-o va înființa și o va inaugura cu o a doua carte de muzică bisericească (teoretică).

2. *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Gramatica melodică*, București, 1845—46 (276 p.). Lucrare de teorie muzicală mult mai dezvoltată și mai explicită decît Teoreticonul lui Macarie.

3. *Irmologhiu sau Catavasier*, București, 1846, ed. I (216 p.); ed. II, București, 1854.

4. *Epitalul sau slujba înmormîntării Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos* (Prohodul), București, 1846.

5. *Kalotonicon*, București, 1846.

6. *Heruvico-Chinonicar*, tom. I, București, 1846 (166 p.); tom. II și III București, 1847. Cuprinde trei rînduri de heruvico, chinonico duminicale și săptămînale, plus 22 de axioane.

cel mai îndreptățit să ocupe acest post, înaintează o cerere, la 26 iunie 1842, către Mitropolitul Neofit, în acest scop.

Pe temeiul cererii sale, la 27 iunie 1842, A. Pann este numit «profesor de cîntări» la Seminarul Sf. Mitropoli a Bucureștiului (Seminarul Central) cu leafă de 200 lei pe lună și cu îndatorirea ca, pînă la începerea cursurilor de toamnă, «să paradosească» psaltichia «copiilor din Sf. Mitropolie», dîndu-i-se «odaia unde mai înainte era cancelaria duhovniceștii Consistorii, în odăile din curtea despre apus». A se vedea: *Gh. I. Moisescu*, O sută de ani de la moartea lui A. Pann — 1854—1954 — în «B.O.R.», LXXIII (1955), 1—2, p. 175; Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 27/1842, f. 40, anexa II; dosar 145/1843, anexa 6, p. 174).

29. Necrologul a fost rostit de arhimandritul Veniamin Catulescu (v. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. V. Catulescu; cf. Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Seminarul Central 1836—1936. Documente..., București, 1938, p. 304—307).

30. *Gh. Ciobanu*, op. cit., p. 339.

7. *Prescurtare din Bazul muzicii bisericești și din Anastasimatar*, București, 1847.

8. *Rînduiala slintei și dumnezeieștii liturghii*, București, 1847 (92 p.).

9. *Paresimier* care cuprinde cele mai de trebuință cîntări ale postului mare, București, 1847 (89 p.) (răspunsuri la liturghia Sf. Vasilie cel Mare, la liturghia darurilor mai înainte sfințite, ceasurile, pavecernița, canonul mare, acatistul, deniile din săptămîna patimilor).

10. *Privigher*, București, 1848 (Cîntări la vecernia cu priveghere de la sărbătorile împărătești și sfinți mari).

În acest an îl găsim pe Anton Pann dirijor de cor la biserica Krețulescu din București³¹, precum și printre revoluționarii pașoptiști din Craiova și Rimnicu-Vilcea,

11. *Antologia muzico-ecclesiastică*, București, 1852.

12. *Antifoane ce se cîntă la ecteniile serii, dimineții și ale Slintei Liturghii*, București, 1853.

13. *Noul Anastasimatar*, tradus și compus după sistema cea veche a Serdarului Dionisie Fotino, București, 1854.

14. *La Slinta Liturghie a Marelui Vasilie și la Sf. Liturghie a iui Ioan Gură de Aur*, București, 1854.

La acestea se adaugă retipărițile și volumele (unele cuprind cîte 3 volume)³². Nu vom insista asupra cuprinsului amănunțit al acestor cărți, ci ne vom referi numai la unele chestiuni mai interesante.

De exemplu Liturghierul din 1847 cuprinde cîntări de Anton Pann dar și de alți protopsalți români ca Iosif Naniescu (antifoanele, răspunsurile)³³, glas 8, axioane etc.).

La p. 53 aflăm un «Doamne miluiește» întreit «cîntat în rusește de mine A. Pann, aflîndu-mă între sopranii armonii eclesiastice, la anul 1810» sau tot la p. 53: «aceiași reformat grabnic, la anul 1828, aflîndu-mă cantor în Brașov la biserica cea mare din Schei», sau la p. 54: «altul prelucrat la anul 1829».

Ceea ce ni se pare foarte interesant este faptul că în acest Liturghier găsim mici compoziții bisericești ale elevilor interni din Seminarul Sf. Mitropolii, pe care Anton Pann îi incurajează în felul acesta. Ce frumos lucru! Este vorba de cîntări ușoare ca «Doamne miluiește» simplu sau întreit, precum și răspunsuri mari pe diferite glasuri, de elevii: Dimitrie Protopopescu, Iancu Niculescu, Nicolae Andronescu, Mantu Ionescu și Alecu Mirea.

Și mai interesant este că la p. 77—78 găsim «Doamne miluiește» recitativ, armonizat în cîteva variante de Anton Pann, cu notație psaltică, pentru cor mixt (o înlîntuire de acorduri pe treptele principale).

În ceea ce privește catavasiile, Anton Pann adoptă forma «syntomon» (scurtă), pe cînd Macarie adoptase forma «argon» (pe larg), forme pe care le găsim împreună la Petru Lampadarie, ca și în Irmologhionul grecesc actual³⁴. Astăzi se cîntă la noi, cu mici modificări, cele tipărite de A. Pann. Catavasiile Floriilor nu le-a păstrat nici unul nici altul în forma «pre glasul rumănesc» a lui Filotei, ci, cum vom vedea, numai D. Suceveanu le redă, cu foarte mici modificări.

31. *Mihail Gr. Poslušnicu*, op. cit., p. 43.

32. A se vedea și *Gh. Ciobanu*, op. cit., p. 394, nota 75.

33. «Aghioase după original, prelucrate și date mai întîi în Seminarul Sf. Episcopii Buzăul, de Ierodiaconul Iosif Nanie, la anul 1836» (vezi Anton Pann, *Liturghier*, București, 1847, p. 55).

34. *Ἰρμολόγιον*, Atena, 1964.

Acțiunea de «românire»³⁵ a cîntărilor bisericești întreprinsă de Anton Pann se deosebește cumva de cea a lui Macarie, în sensul că cel dintîi nu a căutat să fie prea fidel melodiilor grecești originale, poate că și pentru faptul că nu era monah, ci laic și încă unul din aceia care, cum îl prinde foarte bine O. L. Cosma, desfășurînd activitatea sa «pe tărîmurile cele mai contradictorii: dascăl și psalt, ocupîndu-se de smeritele cînturi bisericești, și cîntăreț «de inimă albastră»³⁶, care «împreună cu fiii boierilor pătrunși de săgețile lui Cupidon, zice M. Poslușnicu, culegea sau improviză inspirații poetice, versuri de dragoste, care aveau să fie mijloacele de convingere ale dulcineelor lui Costache Caragea, Bărcănescu etc., apărute în pervazul ferestrei, în miez de noapte și în scînteierea lină a razelor de lună, furișate în umbră de nuc»³⁷ «prezent cu firea sa glumeală și iradiantă la cele mai gălăgioase petreceri în mahalalele capitalei». Și totuși A. Pann muncea enorm de mult^{37b}.

Anton Pann a știut să îmbine fericit cultura orientală cu care era familiarizat din copilărie cu tendințele innoitoare venite din Apus, căci să nu uităm că acum trupele de operă și operetă străine se înmulțesc și la noi.

El era deci cîntăreț de biserică și rapsod popular, poet de versuri religioase și politicești, creator de literatură bisericească și literatură populară.

Melodiile bisericești ale lui Anton Pann sînt mai scurtate, căci acolo unde nu este mulțumit de originalul grecesc al lui Dionisie Fotino, care trăia tot aici în Țara Românească, compune el însuși faceri personale.

Cu simț estetic dezvoltat, el se preocupă permanent de prozodie, adaptarea liniei melodice la ideea textului românesc. În prefața Noului Doxastar tipărit în 1841 spune: «Acest Doxastar este de neapărată trebuință ca să se predea școlarilor îndată după Anastasimatar. Întrînsul iubitorul de muzică întîmpină tot felul de teșuri (teze, teme) precum de umilință, de rugăciune, de plîngere, de întristare, de bucurie și altele... Va ști cum să păzească tonul... va vedea ce fel se glăsuiește (sic) zicerile cerești și cele ce cer suire, cum și zicerile pămîntești și cite cer josire și, cu un cuvînt, va dobîndi ideea ca să știe rosti cu bună întocmire și zicerea cea mai mărunță în fiecare 8 glasuri».

...«Ascultați cu băgare de seamă toate lucrările, ca să le deprindeți și cu ifosul lor, adică liniștit, cucernic, mingios și dulce, ușor suind și ușor pogorînd, neabătîndu-vă în niscai adaosuri și afărățuri schimonosite, care sînt urîte lui Dumnezeu și oamenilor. Sirguiti-vă din toate mai mult ca să învățați buna purtare a glasului, căci nu e învățat cel ce știe numai să cînte și are glas lăudat, ci acela ce știe a-și purta glasul ca un instrumentar (instrumentist) iscusit și meșteșugit la degete»³⁸. Într-altă parte tot el spune, cu privire la potrivirea liniei melodice, «și alții mulți s-au încercat la tîlmăcirea cîntării bisericești, dar n-au făcut decît au ridicat silabele zicerilor străine și în locul lor au așezat silabele zicerilor românești». Poate este o aluzie la Macarie sau poate mai degrabă la cei vechi, căci în «Bazul teoretic și practic... tipărit în 1845 îl laudă pe Macarie astfel: «pentru că după mutarea din viața aceasta a părintelui Macarie, nu s-au orînduit nici un tîlmăcitor de cîntări, nici s-au arătat vreunul ca să ceară a se însărcina cu această slujbă, ce rari oameni o pot îndeplini». Prin aceasta el recunoaște meritul cel mare al lui Macarie de a fi

35. A se vedea mai pe larg la Gh. Ciobanu, Anton Pann și «românirea» cîntărilor bisericești, în vol. citat, p. 317—322 (v. și «B.O.R.» LXXXVII (1969) 11—12 p. 1154—1160.

36. O. L. Cosma, op. cit., p. 390.

37. M. Gr. Poslușnicu, op. cit., p. 45.

37 b. Vezi: C. Mateescu, op. cit.

38. *Idem*, op. cit., p. 39.

potrivit cum nu se putea mai bine textul românesc la melodiile grecești. Fraza lui Anton Pann este corectă, cu ambitus mai larg, prozodică și peste toate acestea mai mult influențată de folclor.

Anton Pann a căutat să prefacă unele cîntări pe ifosul vechi românesc, «pentru că muzica bisericească de mult și-a dobîndit caracterul național», pentru a le face mai accesibile și mai ușor de înțeles.

Într-adevăr, acțiunea lui de românire are un caracter național și mai pronunțat, mai progresist.

«Arățați-vă fii adevărați ai patriei și lucrați cele spre folosul neamului, ca nu numai în cele politicești să înflorim, ci și în cele bisericești să înaintăm, ca să ne putem lăuda întru toate» (Precuvîntarea «Către iubitorii de muze» din Bazul teoretic).

Literatul-prozator, compozitorul și sistematizatorul competent al muzicii, culegătorul neobosit al poeziei populare, creatorul inspirativ (sic) al atîtor conceperii poetice și melodice de caracter și formă populară sau bisericească³⁹ «Anton Pann prezintă strălucita îmbinare a tipului rapsodului popular cu cea a creatorului genial»⁴⁰, cea a interpretului cu cea a compozitorului, cea a literatului cu cea a poetului.

De la el se păstrează în Biserica Ortodoxă Română și astăzi melodiile tradiționale la Sf. Liturghie: antifoanele glas 5, răspunsurile glas 5, Tatăl nostru glas 5, Crezul glas 5 etc., etc.

Alături de Macarie Ieromonahul, Anton Pann a fost cu adevărat omul unui început de veac nou în muzica noastră psaltică. N-a lăsat sub nici o formă să se piardă comoara plină de farmec și de bogăție a psaltichiei. A muncit o viață întreagă să adune cîntările vestiților dascăli, le-a tălmăcit și le-a potrivit cu iscusință pentru graiul nostru pe ifosul vechi național»⁴¹.

Deși Anton Pann avea o concepție estetică limpede, legînd strîns linia melodică de conținutul textului, totuși acest lucru l-a determinat uneori să construiască melodii cu ambitus prea mare, cu salturi prea mari, mai ales la cîntările papadice, ca și la o serie din cele stihirarice. De aceea nu s-au putut impune, cu toate că el a eliminat din construcția melodică «figurile externe», adică maniera ornamentală și modulațiile tipic orientale care pătrunseseră și în cîntarea bisericească datorită acelor «cîntece exterioare» (ἀσματος ἑξωτερικά) de origine greco-turco-perso-arabă, atît de îndrăgite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor⁴².

În ceea ce privește însă cîntările irmologice și stihirarice din Anastasimatarul său «prescurtat», catavasiile, svetilnele, doxologiile, răspunsurile la liturghie, Crezul, Tatăl nostru și multe altele, Anton Pann servește și astăzi drept model, fiindcă acestea au fost selecționate și asimilate imediat, ca și axioanele lui Macarie, de geniul muzical românesc.

Pe scurt, cum zice Gh. Ciobanu, meritele lui Anton Pann s-ar putea concretiza astfel: a impus definitiv cîntarea bisericească în limba română prin numărul său mare de publicații în acest domeniu, care cuprinde toată gama de cîntări necesare cultului ortodox; a realizat o prozodie de toată lauda, cu mici exagerări poate, și

39. *Idem*, op. cit., p. 47.

40. O. L. Cosma, op. cit., p. 390.

41. *Diac. Prof. Gh. Moisescu*, O sută de ani de la moartea lui A. Pann în «B.O.R.», LXXXIII (1955), 1—2, p. 187.

42. Gh. Ciobanu, Anton Pann și «românirea» cîntărilor bisericești, p. 322.

a trasat linia de dezvoltare ulterioară a muzicii psaltice românești.

Așa încît, prin tot ce a făcut, Anton Pann rămîne figura cea mai proeminentă a culturii psaltice românești din secolul al XIX-lea ⁴³.

În continuare vom aminti pe cei mai cunoscuți protopsalți, foști elevi ai lui Macarie sau Pann și vom zăbovi asupra aceloră despre care s-au putut găsi ceva informații.

3. **COSTACHE CHIOSEA**, este unul din ucenicii și colaboratorii lui Macarie, despre care se spune că a fost vestit cîntăreț pe podul Șerban Vodă — (probabil la biserica Sf. Spiridon ?).

Se știe însă precis că acesta împreună cu alt protopsalt, Grigorie, l-a suplinit la școala de muzichie a Mitropoliei pe Macarie Ieromonahul în timpul cît acesta a stat la Viena pentru tipărirea cărților sale.

De aceea, drept mulțumire și recunoștință, Macarie le închină lor Teoreticonul, primul fruct al ostanelilor sale muzicale ⁴⁴.

Mai precis se știe despre Costache Chiosea că a funcționat ca profesor de muzică bisericească și la Seminarul Mitropoliei (Central), dar nu din 1836, de la înființare, cum ne-am fi așteptat, ci din 4 mai 1840, înlocuindu-l pe *Dobre Tîntăveanu* care se retrăsese din această slujbă la 30 aprilie 1840, fiind rînduit «dascăl de cîntări» la Seminarul Episcopiei Buzăului, unde funcționează pînă în 1850, cînd revine în București, cîntăreț la biserica Domnița Bălașa. Moare în vîrstă de 40 de ani, iar necrologul i-a fost rostit de Veniamin Catulescu, cel care ținuse cuvînt și la moartea lui Anton Pann, în 1854.

Dar să revenim la Costache Chiosea. Acesta probabil că era destul de vîrstnic, căci n-a funcționat decît doi ani la Seminar (1840—1842). «La 26 aprilie 1842, ieromonahul Nichifor înștiințează Mitropolia că dascălul de cîntări Costache Chiosea fiind bolnav de la Duminica Floriilor, acum și-a dat obștescul sfîrșit» ⁴⁵.

Costache Chiosea a fost urmat la catedra de muzică a Seminarului Central de Anton Pann (vezi nota 28) ⁴⁶. În Biblioteca Națională din Viena se găsește manuscrisul muzical 150 cumpărat de preotul Costea de la «femeia D. protopsalt Costache Chiosea».

Celălalt coleg al lui Chiosea era *Grigorie*, despre care însă nu știm nimic. Mai amintim și pe *Mihalache*, *Dimitrie Jianul*, *arhimandritul Gherasim*, *Spiridon Stan*, care la 1821 copiază un manuscris ce se păstrează la Biblioteca Academiei (ms. 66) ⁴⁷; *Matache Cîntărețu*, profesor la Școala de cîntăreți și apoi la Seminarul din Buzău, care a murit în 1838 ⁴⁸; ierodiaconul *Solronie Rusu* care a compus frumoasa cîntare închinată Fecioarei Maria «Impărăteasa mea cea prea bună»..., pe glasul 5, notată mai tirziu corect de A. V. Uncu ⁴⁹; *Ioniță Stoicescu*, ieromonahul *Ghimnazie de la Căldărușani* ⁵⁰, *Grigorie Enghiurliu*, fiul lui Panaiot (Pangratie) Enghiurliu, pe

43. *Idem*, Muzica bisericească la români, p. 339—340.

44. *Nic. M. Popescu*, Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie, p. 45.

45. Arhiva Mitropoliei Ungro-Vlahiei, dosar nr. 1/1841, f. 68; 117—118; *I. Ionașcu*, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836—1936, București, 1937, p. 53; *Gh. I. Moisescu*, O sută de ani de la moartea lui A. Pann..., p. 175, nota 70.

46. «În 1831, dec. 26, Costache Chiosea, Constantin și Anton Pann se plîng către Eforie că de opt ani de zile de cînd sînt «orînduiți profesori de muzică» nu li s-au mărît lefurile» (*V. A. Urechia*, Istoria Școalelor vol. I, 135—136; apud *N.M. Popescu*, Viața și activitatea lui Macarie..., p. 68, nota 3).

47. *Arhidiacon Anton V Uncu*, Antologhion, București, 1947, p. 135.

48. *N.M. Popescu*, op. cit., p. 70, nota 4.

49. *A. V. Uncu*, op. cit., p. 134.

50. *Nic. M. Popescu*, op. cit., p. 32, nota 5.

care îl găsim în lista abonaților Noului Doxastar și ai Bazului teoretic și practic (București 1841 și 1845), ca fiind cîntăreț la Mitropolie în locul tatălui său, care probabil se reîntorsese din funcție sau poate decedase.

Iată acum cîțiva ucenici de-ai lui Anton Pann: *Mantu Ionescu, Dimitrie Protopopescu* care a ajuns profesor la Curtea de Argeș, înlocuindu-l pe Ghelasie Bașarabeanu, care a murit în 1851⁵¹, *Iancu Niculescu, Nicolae Andronescu, Alecu Mirea* și mulți alții⁵².

Dar unul din cei mai cunoscuți protopsalți, ucenic al lui Anton Pann, a fost profesorul

4. ȘTEFANACHE POPESCU. Acesta s-a născut, ca și Anton Pann, în sudul Dunării, la Cazanlic, într-o familie de macedo-români sau chiar români.

Și tot ca și profesorul său, orfan de tată, pleacă la vîrsta de zece ani, adus de un unchi al său la Brăila ca să-l dea la învățătură. În scurt timp a rămas orfan și de mamă.

Datorită aptitudinilor sale muzicale a fost primit fără rezerve de Anton Pann la școala de muzică a Mitropoliei din București, căci, după cum am văzut, acesta nu era încă profesor la Seminarul Central, ci va fi din 1842. Ștefanache învață timp de trei ani toată teoria și practica muzicii psaltice, apoi face practică, secondîndu-l pe protopsaltul grec Christodor Gheorghiadă (Gheorghiu)⁵³, la biserica Sf. Ioan de pe podul Mogoșoaiei din București.

Cu pregătirea muzicală bisericească temeinică și cu faima cîștigată, Ștefan Popescu va funcționa pe rînd, între anii 1846—1893, ca protopsalt la paraclisul domniței Anastasia, la biserica Bratu-Boteanu, Sf. Constantin, Colțea, Sf. Apostoli, Sf. Ionică-Moldoveni. În răstimpul dintre 1848—50 va face o călătorie de studii în Orient, ajutat de principele Nicolae Ghika, pentru a compara sistemul de notație psaltică de acolo cu cel de la noi⁵⁴.

Concomitent cu funcția de protopsalt, activează, ca și înaintașii săi, și la catedră. Astfel, în 1858 este numit profesor la școala de psaltichie înființată de domnitor în plasa de sus, unde funcționează pînă la 1865, cînd va fi numit profesor de muzică la Seminarul Central din București.

Aici va funcționa între anii 1865—1880, iar între 1880—1893 va preda și la Seminarul «Nifon Mitropolitul», de unde se va pensiona în 1893, lăsînd la catedră un vrednic ucenic în persoana muzicianului, juristului, literatului, senatorului Ioan Popescu-Pasărea.

Ștefanache Popescu cunoștea și notația liniară, căci el face primele încercări de transcriere a notației psaltice. Probabil că se înscrișese și el împreună cu colegul său Teodor Georgescu și alții la Conservatorul din București, înființat în 1864.

51. Gh. Marinescu, Anuarul Seminarului Neagoe Vodă, ...1929—1930, București, 1936, p. 37; G. D. Drăgănescu, Istoricul seminarului din Curtea de Argeș, Pitești, 1900 p. 7.

52. Vezi și Nic. M. Popescu, op. cit., p. 69—70.

53. Ștefanache Popescu va traduce mai tîrziu cel mai frumos axion duminical compus de acest protopsalt într-un stil destul de gongonat, dar foarte apropiat de spiritul și gustul românesc. (Șt. Popescu, manual de muzică bisericească, București, 1875, p. 39—40). Pentru frumusețea melodică, acest axion a fost armonizat pentru cor mixt cu solo tenor de prof. Nicolae Lungu, aproape la o sută de ani de la tipărirea lui cu text românesc. Este astăzi una dintre piesele liturgice (și de concert) cele mai reușite și mai interesante (v. N. Lungu, axion duminical, glas 5), în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), 1—2, p. I—VI).

54. Mihail Gr. Poslușnicu, op. cit., 48—49.

Împreună cu I. Cart și Alex. Flechtenmacher, Ștefanache Popescu făcea parte din comisia de selecționare a cîntăreților bisericești. A murit la 2 octombrie 1911⁵⁵, fiind înmormîntat la mînaștirea Zamfira.

Opera muzicală

1. *Colecțiuni de cîntări bisericești*, Tipografia Nifon Mitropolitul, București, 1860 (90 p.) «în care unele compuse, traduse, altele culese și prelucrate de Șt. Popescu, profesor de muzică bisericească».

Este închinată «Respectabilului Arhimandrit Părintelui Ieronim Egumenul Sfintei Monastiri Bistrița», care a contribuit la tipărirea ei.

Cartea cuprinde cîntări de la utrenie și liturghie, unele compuse sau traduse de el, altele de Iosif Naniescu, protosinghelul Varlaam, Christodor Gheorghiu și alții.

2. *Prohodul Domnului...*, București, 1862.

3. *Manual de muzică bisericească*, Tipografia Toma Teodorescu, București, 1875 (70 p.). «Cuprinzînd doxologii originale după cele opt glasuri parte din serviciul divin al Sfinților Trei Ierarhi, patronii Seminarilor, lucrate de Ștefanache Popescu, profesor la Seminarul Central din București».

4. *Anastasiatarul practico-teoretic prescurtat*, relipărit de I. Popescu-Pasărea în 1931.

5. *Carte cu diferite imne școlare*, tipărită de I. Popescu-Pasărea în 1900 și alte cîntări separate: *catavasii*, *polieleie*, *axioane*, *slave* etc.⁵⁶, tipărite în cartea de muzică... a lui Nifon Ploieșteanul (București, 1902), în revistele: «Biserica Ortodoxă Română», «Cultura» și altele.

Stilul cîntărilor compuse de Ștefan Popescu este cel tradițional al înaintașilor săi: Macarie și Anton Pann.

El culege, selecționează și stilizează oarecum cîntările mai scurte, ferindu-se de cele prea larg ornamentate, și tendința aceasta se va impune.

Ștefanache Popescu rămîne cunoscut și pentru faptul că introduce în muzica bisericească «*tactul îndoit*», un fel de *alla breve* din muzica occidentală, luînd ca bază, *cronos-protos optimea*. Iată cum explică el însuși acest termen la începutul Colecțiunilor de cîntări bisericești (București, 1860), în «Reguli asupra tactului irmologicu»: *Tactul obișnuit T. Tactul îndoit T*, deci *T* cu *gorgon* deasupra, avînd în coadă doi apli așezați vertical.

«Cîntarea tactului obișnuit, precum este cunoscut, se lucrează astfel: adică, într-o lovire de mîna se ia un caracter (o notă)... iar în cîntarea *tactului îndoit* se iau două caractere într-o lovire, adică tot lucrarea tactului obișnuit; deosebirea însă este că în acest tactu ce se zice îndoit, într-o lovire de mîna se iau două caractere: cel dintîi caracter se ia cînd mîna este în josu și cel de al doilea caracter la ridicarea mîinii, ca și cum al doilea caracter ar avea *gorgon*».

5. **PROTOSINGHELUL VARLAAM BARANCESCU** s-a născut la 28 ianuarie 1808, la Cotiugeni-Hotîn. A fost tuns în monahism în 1836 la mînaștirea Sinaia. Nu este exclus ca să fi învățat *psaltichia* chiar cu Macarie Ieromonahul, cînd se pare că acesta

55. *Idem*, op. cit., p. 49, găsim ca an al morții 1910. În *Lexiconul* lui Viorel Cosma găsim anul 1911.

56. *Ibidem*.

fusese chemat prin anul 1833⁵⁷ să predea la școala de psaltichie de la Buzău, condusă atunci de un ucenic al său, Matache Cîntărețu.

Unii spun că ar fi exclus să se creadă aceasta, intrucît nu există documente în sensul acesta⁵⁸.

Legătura lui Varlaam cu Buzăul este însă un fapt incontestabil. Probabil că a urmat și cursurile Seminarului de aici, înființat în 1836, împreună cu prietenul său, ierodiaconul Iosif Naniescu, care venise la Buzău în 1835.

Între 1839 și 1849 sau chiar 1851 a funcționat ca protopsalt la biserica Sf. Nicolae din Scheii-Brașovului, unde cîntase în cîteva rinduri și Anton Pann. În 1839 l-a avut elev la Brașov pe George Ucenescu, iar în anii 1846—48 îl găsim în listele abonaților la cărțile lui Anton Pann⁵⁹.

Fire nestatornică, Varlaam se perindă și pe la alte minăstiri. Între 1851—1853 îl găsim din nou la Buzău, unde episcopul Filotei îl hirotesește protosinghel. Prin 1855 se află la minăstirea Neamț, căci domnitorul Grigore Alexandru Ghika l-a numit acum confesor al Inchisorii «Castelul» din Tirgu-Ocna și un fel de inspector peste ceilalți confesori ai inchisorilor din Moldova, care aveau misiunea de a reeduca pe cei condamnați în așa fel încît să poată fi redați societății, întregi.

Prin anul 1857 se găsea la minăstirea Bogdana, ca apoi să se retragă la minăstirea Ciolanu-Buzău, unde a murit în 1894⁶⁰.

Anul revoluției de la 1848 l-a găsit la Brașov și n-a ezitat să fie alături de ceilalți luminați revoluționari, el fiind chiar autorul unui manifest cu un conținut politic-revoluționar aprins, pe un fond teologic abil⁶¹. După înăbușirea Revoluției Departamentul Trebilor din Lăuntru cerea să fie găsit de urgență Varlaam ieromo-

57. M. Gr. Poslušnicu, op. cit., p. 33.

58. Pr. Gabriel Cocora, Protosinghelul Varlaam, în «Clasul Bisericii», XVII (1958), 5, p. 458.

59. Anton Pann, Irmologhiu — Catavasier, București, 1846 (ed. I), p. 212: la rubrica «cîntăreți» spune: «Sf(inția) Sa Păr(intele) Varlaam ierod (iaconul) cînt(ăre)l Brașov în Schei»;

Heruvico-chinonicar, București, 1847, tom. III: lista abonaților se incheie cu «Sf. Păr. Varlaam cîntărețul bisericii cei mari din Schei». De asemenea și în Privighier, București, 1848, p. 4 din lista abonaților.

60. A se vedea mai pe larg la Pr. Gabriel Cocora, art. cit., p. 457—473.

61. Pr. Gabriel Cocora, art. cit., p. 460—462; Anul 1848 în Principatele Române, vol. IV, p. 369. Iată ce scrie Al. Golescu Guvernului Provisoriu: «Îmi rămîne pe lîngă aceasta a mai recomanda și pe părintele Varlaam de la Sinaia, ca unul din cei mai fierbinți apostoli ai libertății și ai naționalității românești, pentru care ar fi de cuviință a i se da carte de întărire ca comisar extraordinar al Guvernului Provisoriu, avînd de misie a îmbărbăta pe frații țărani în contra vrăjmașilor atît din lăuntru cit și din afară, precum și a recruta prin minăstirile țării și alți frați părinți, carii să-i fie spre ajutor în sacra sa lucrare». Acum alcătuiește el manifestul care îndeamnă la luptă pentru dreptate, egalitate, frățietate, fericire, libertate etc. cu orice jertfă:

«Dovediți în fața lumii că sînteți adevărați români, cu fapta și cu cuvîntul. Nu vă mai sfiți de ciocoi, peste care s-a pogorit răzburarea cerului». După ce îi îndeamnă să laude pe Dumnezeu care «ii scapă de robia diavolilor împelițați, de nedreptatea proprietarilor, de tirania arendatorilor, de hojiile ampoliaților, de mîncătorile ciocoilor, de toate apăsările tartare», întărește îndemnul la acțiune grabnică astfel: «Curaaj fraților români! Mîntuirea voastră sînt armele. Nu vă sfiți dar a vă înarma. A noastră este țara, noi să o și apărăm. Sîntem departe de a cugeta să facem cuiva vreun rău. Nu. Cî să ne apărăm numai drepturile noastre care ni se răpiseră de veacuri, să ne apărăm vetrele și averea noastră de oricare s-ar scula să ni-o răpească».

năhul și predat. Și într-adevăr, a fost găsit și predat, dar scăpînd, prin eliberare provizorie, a fugit în Transilvania, împreună cu arhimandritul Ghenadie Pirvulescu ⁶².

Opera muzicală

Varlaam protosinghelul, trăind cele două mari evenimente din istoria românilor secolului al XIX-lea, Revoluția de la 1848 și Războiul pentru Independență de la 1877, și-a dat seama și mai mult de necesitatea procesului de românire definitivă a cîntării bisericești alături de text dar și de melodie. De aceea, cu firea sa iscoditoare, poetică, instabilă, «om curios și cam extravagant», cum îl caracteriza succint C. Erbiceanu, a căutat să simplifice și mai mult lucrurile în ceea ce privește psaltichia, făcînd adesea evadări din stilul bisericesc obișnuit, probabil și din dorința de a adapta muzica bisericească la cerințele vremurilor moderne în care trăia și el.

Din acest punct de vedere compozițiile sale bisericești sînt o imbinare de psaltichie tradițională cu romantism modern (ex. Îngerul a strigat, «glas 3», Răspunsurile, glas 5 etc.).

Dintre compozițiile sale cele mai reușite, mai inspirate sînt axioanele: «Vrednică ești cu adevărat!», glas 5 ⁶³, și «Îngerul a strigat» ⁶⁴ pe un glas 3 curios, care iese din tiparele psaltice bisericești, dar care a prins rădăcini adînci, căci se cîntă în toată Biserica Ortodoxă Română mai mult decît capodopera lui Macarie Ieromonahul, care într-adevăr este mai pretențios de executat.

Aș vrea să zăbovim puțin asupra acestui axion al lui Varlaam și să lămurim, pe cît posibil, o confuzie provocată de cele cîteva versuri care însoțesc această cîntare (Varlaam obișnuia aproape întotdeauna să-și însoțească «facerile» sale muzicale cu versuri simple, probabil după moda lui Anton Pann).

Versurile în cauză sînt: «*Imitare rusă / Ast-lel tradusă / De mai micul între mici / Proto-cîntor cîntorici / Proto-singhel Varlaam / Strănepot lui Moș Adam.*» / Monastirea Ciolanu, 1876 apr. 11.

Cercelînd această spusă și controlînd cu de-amănuntul manuscrisele muzicale slave de la Biblioteca Academiei R.S.R. și Biblioteca Centrală de Stat din București ⁶⁵ n-am găsit nici un axion care să semene ca melodie cu acesta, ceea ce ne face să credem că Varlaam, care traducea și din greacă și din slavă, se referă la text și nu la melodie. Aceasta ne-o confirmă și o însemnare a sa pe un manuscris, cînd zice: «Carii» sau «Cei ce», «cu taină» / referindu-se la traducerea textului cîntării heruvimilor sau heruviculului / «Cuvîne-se» sau «cade-se» / referindu-se la traducerea primului cuvînt al axionului duminical / «este o traducere defectă, care nu corespunde cu textul grecesc. Rușii mai bine au înțeles zicînd «Dostoinu» / = vrednică /

62. Pr. Nicolae Șerbănescu, Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului, în «B.O.R.», LXXV (1957), 3—4, p. 239; Pr. Gabriel Cocora, art. cit., p. 460—464.

63. A fost tipărit în «Colecțiuni de cîntări bisericești» de Stefanache Popescu (București, 1860, p. 55—56) și reluat în tipăriturile lui I. Popescu-Pasărea, A. V. Uncu, N. Lungu (care l-a și armonizat).

64. A fost tipărit în «Buchetul muzical» al lui Neagu Ionescu (București, 1900), în cel al lui *Amlilohie Iordănescu* (București, 1933), în Liturghierul lui *Nic. Severeanu* (Buzău, 1928), armonizat de Nicu Moldoveanu pentru cor bărbătesc, în «B.O.R.», XCIII (1975), 7—8, p. XX—XXII, iar de N. Lungu pentru cor mixt, în «B.O.R.», XCVII (1980), 3—4, p. I—V.

65. *Nicu Moldoveanu*, Cîteva manuscrise slave cu notație Krjuki și notație rombică de la Biblioteca Academiei R.S.R. și Biblioteca Centrală de Stat din București, în «B.O.R.», XCII (1975), 9—10, p. 1155—1170.

Deci îi convenea mai mult traducerea slavă, care redă, după el, mai exact ideea textului grecesc:

Așa se face că textul axionului «Îngerul a strigat», de care este vorba, îl traduce după slavi, căci ei au o frază în plus, care nu există nici la greci și nici la români, anume: «Și pe morți i-a ridicat. Veseliți-vă noroadelor!»

De altfel el este consecvent și traduce axionul duminical nu prin «Cuvine-se sau «cade-se», ci prin «Vrednică ești cu adevărat».

Menționăm în continuare alte câteva cîntări compuse de Varlaam și tipărite în diverse colecții:

- Fericit bărbatul ⁶⁶, glas 8 (Tomul I al Antologiei, Buzău, 1856, p. 12),
- Axion duminical ⁶⁷, glas 5 (Liturghier, tom. II, Buzău, 1856, p. 108);
- Axion duminical, glas 6 (în «Cultura», 1934, 7—8, p. 54 ș.u.).
- Prohodul Maicii Domnului, București, 1869.
- Axionul Adormirii Maicii Domnului, în «B.O.R.» XII (1908), 5, p. 393—396.
- Răspunsuri mari, glas 5 și Pre Tine Te laudăm, glas 5 Hisar (I. Popescu-Pasărea, Liturghierul de strănă, București, 1925, p. 23—25), amonizate de N. Moldoveanu.
- Polieleu în stihuri alese, glas 5 (Amfilohie Iordănescu, Buchet de muzică (psaltichii), Buc., 1934, p. 76—79).

Se mai păstrează la mănăstirea Ciolanu—Buzău și în alte părți mai multe piese muzicale în manuscris ⁶⁸.

6. OPREA DEMETRESCU este unul dintre ucenicii cei mai apropiați ai lui Anton Pann, care și-a făcut, ca și George Ucenescu, și ucenicia în tipografia acestuia.

S-a născut în București la 14 octombrie 1831. A învățat muzica bisericească «în particular» cu Anton Pann. Bănuim că a învățat poate și la Seminarul Central, unde a fost profesor Anton Pann din 1842 pînă în 1854. A studiat apoi la Conservatorul din București, probabil între anii 1864—1871 (Rm. Vilcea, dosar 133/1873).

La rîndul său Oprea Demetrescu va fi profesor la Seminariile din Galați și Curtea de Argeș, precum și la gimnaziile din Călărași și Slatina.

Dar activitatea principală o va desfășura la Seminarul din Rîmnicu-Vilcea, din anul 1871 pînă în 1892, cînd se pensionează. A murit în vîrstă de 88 ani la Rîmnîc, în anul 1919. În ceea ce privește tipăriturile, deși a moștenit, prin căsătorie cu a treia soție a lui Anton Pann tipografia acestuia, totuși n-a tipărit decît două lucrări de muzică bisericească: 1. Principii elementare ale muzicii bisericești, București, 1859 și 2. Antologia musico-eclesiastică, culeasă și prelucrată de Oprea Demetrescu. Dată la lumină cu binecuvîntarea P. S. Sale Părintelui Episcop de Rîmnîc Domnul D. Atanasie, Rîmnîculu-Vâlcei, 1873 ⁶⁹ (196 p.). Pe acestea le-a retipărit la Rîmnîc, pe lîngă multe alte colecții de cîntece naționale, religioase, morale, patriotice etc.

66. Vezi și B.C.S., ms. (rom.) 2014 (sec. XIX), f. 9r—11v.

67. *Ibidem*, f. 75r.

68. A se vedea pe larg: *Gabriel Cocora*, art. cit., p. 469—473; *Idem*, Școala de psaltichie de la Buzău, în «B.O.R.», LXXVIII (1960), 9—10, p. 865—868.

69. M. *Poslušnicu*, op. cit., p. 60, citîndu-l pe Badea Cireșanu, datează tipărirea acestei Antologii în 1903, poate retipărită. Cartea cuprinde: Anixandare, Lumină Lină, troieșnicul, polieleie (după Macarie și A. Pann), mărimuri, Ușile poacăntei, cîntări de la Canonul mare, troparele deniilor, catavasi, doxologii, podobii, sedelne la sărbătorile împărătești și din postul mare. De la liturghie: antifoane, Doamne miluiește, Și ne auzi... Sfinte Dumnezeule, heruvuce duminicale și speciale, răspunsuri mari (de Iosif Naniescu, Anton Pann ș.a.), axioane duminicale și praznicale (de Macarie și A. Pann); *Diac. Ion Gavrilă*, Oprea Dumitrescu, Viața și opera muzicală, București, 1980. Teză de licență (dactilografiată).

În «prefacia» Antologiei mărturiseste că «în aranjamentul cîntărilor, ce zisa carte conține, nu m-am condus de alt scop și n-am crezut a face mai bine decît a conserva stilul cel mai simplu; preferînd, prin acest chip, ca în loc să fiu criticat că am aranjat cîntările într-un mod complicat și nefacil pentru toate talentele, mai bine să mi se atribuie că am fost sever în conservarea stilului simplu. Cîntările întinse însă mai mult le-am lăsat în starea lor primitivă, afară de cîteva excepțiuni, unde am cunoscut necesitatea de modifi cații și prescurtări».

În general, ca toți cei din generația lui și de după el, Oprea Dumitrescu urmează linia lui Macarie și Anton Pann, dar selectează cîntările mai simple, adică mai ușor de executat iar la cele întinse intervine, de la caz, la caz, și mai modifică, prescurtează, aranjează etc. Aceasta va fi tendința generală.

7. GHELASIE ARHIMANDRITUL (BASARABEANUL) Ceea ce se știa pînă acum cîteva ani despre acesta era că «pe la 1845 a venit la Argeș protosinghelul cîntăreț Ghelasie Basarabeanu împreună cu pitarul Dimitrie, elevi ai lui Macarie, care pe lângă seminar, înființează și o școală de psaltichie»⁷⁰.

În 1972, prin osteneala Episcopului-vicar al Mitropoliei Olteniei, azi Mitropolit, sîntem în posesia unor date, adunate cu migală și răbdare din diverse documente și publicate în studiul «Trei manuscrise psaltice vechi»⁷¹ din care p. 962—965 sînt rezervate acestui mare protopsalt român, profesor și creator de cîntări bisericești. Cea mai veche mențiune cu privire la Ghelasie a găsit-o Arhiepiscopul Nestor în ms. rom. 1187, f. 14 v din B.A.R. (Aritmetică sau știința socotelii, Practică monahală, Fragment liturgic), manuscris miscelaneu rămas de la Ghelasie probabil de pe vremea cînd învăța la gimnaziul «Sf. Sava» din București.

Iată însemnarea cu pricina: «Sfîrșitul aritmeticii, 1823, aprilie 29. În sfînta min. Mărgineni am venit la martie 27 și am scris, ca să să știe, Ghelasie ierod(iacon) Basarab. Cînd am mers cu așezarea în Argeș, am fost leatul 1817 oct. 7».

Deci iată că nu-i vorba de jumătatea secolului al XIX-lea cînd îl întîlnim la Argeș, că legătura lui Ghelasie cu Argeșul apare clar chiar de la începutul secolului (1817). Apoi compune sau traduce cîntări pentru Seminarul de la Argeș, care, după cum se știe, funcționa din 1836⁷², și unde va fi profesor și director.

Numirea oficială ca profesor de psaltichie la Seminarul din Argeș a lui Ghelasie a fost făcută de Episcopul locotenent de Argeș, Samuil Tărtășescu — Sinadon (1845—1849)⁷³.

Îl găsim apoi director la acest Seminar din 1848 pînă în 1851 cînd moare, iar în locul lui va fi numit profesor un ucenic al lui Anton Pann, Dimitrie Protopopescu⁷⁴.

Dintre compozițiile sale datate menționăm .

Podobiile din ms. rom. 1280, f. 12 (B.A.R.), ms. 5916 de la Schitul Striharet, jud. Olt; Catavasiile grabnice «cum s-au obișnuit aici în Țara Românească», compuse tot pentru elevii de la Argeș, chinonicele duminicale traduse în 1841, axioane, heruvice

70. M. Gr. Poslușnicu, op. cit., p. 72; Pr. econom George D. Drăgănescu, Istoriul Seminarului din Curtea de Argeș, Pitești, 1900, p. 7—8.

71. Arhiepiscopul Nestor, Trei manuscrise muzicale vechi, în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), 11—12, p. 935—965.

72. Într-un manuscris (Liturghier) menționează: «Chinonicele praznicelor împărătești... iar în limba Patriei așezate de smeritul între ieromonahi Ghelasie Basarabeanu, în anul 1839, nov. 22, pentru Seminarul Sf. Episcopii Argeș (V. Arhiepiscopul Nestor, art. cit., p. 962).

73. G. D. Drăgănescu, op. cit., p. 7; Arhiepiscopul Nestor, art. cit., p. 963.

74. *Ibidem*; Gh. Marinescu, Anuarul Seminarului Argeș, București, 1936, p. 129.

etc. răspindite în diferite manuscrise, cum ar fi ms. 513, 1191 (B.A.R.), ms. gr. 219 copiat în 1822 (Bibl. Palatului Patriarhal), Binecuvântările, Învierii pe glas 3, mai puțin citate, sînt tipărite de A. V. Uncu în Antologhion, Buc., 1947, p. 52—55, cu mențiunea: «dintr-un manuscris vechi, scris în anul 1857, care nu are autor, însă după părerea mea, aceste binecuvântări sînt întocmite de Ieromonahul Ghelasie Basarabeanul. Neavînd trecute timpuralele, sînt aranjate după cum se văd, de mine, arhidiacon Anton V. Uncu».

De la Ghelasie ni se păstrează însă cea mai frumoasă, cea mai uzuală și mai populară Doxologie pe glasul 5⁷⁵, pe care o cîntă astăzi toți credincioșii la sfîrșitul utreniei, în duminici și sărbători.

Tot el se pare că a așezat pe note, pentru uzul elevilor, Pripelile lui Filotei de la Cozia, cîntări care indiscutabil circulau pe cale orală. Apoi au fost tipărite de Nectarie Tripoleos (Iași, 1846), Anton Pann (București, 1848), D. Suceveanu (Neamț, 1856—1857) și de alții⁷⁶.

8. NICOLAE BRĂTESCU este cunoscut ca «psalt al Mitropoliei» din București între anii 1857—1861, cînd își alcătuieste și-și copiază cele șase manuscrise de muzică psaltică românească ce se păstrează la Șcheii Brașovului, în care se cuprind și compoziții personale.

Aceste manuscrise au fost scoase din colbul uitării și prezentate acum cîțiva ani de preotul Mihai Manolache din Brașov, fost o vreme și muzeograf la Șchei, într-un studiu⁷⁷ care ne-a folosit și nouă ca bază.

În ce împrejurări au ajuns toate cele șase manuscrise ale psaltului Mitropoliei din București la Șcheii Brașovului nu știm. Se pare că ar fi originar din Bran și anume din Moieciul de Jos, unde se găsesc multe nume de Brătescu, spune autorul studiului citat, și că ar fi fost prieten cu protopopul Ioan Petric, născut în 1816, la Rîșnov, în districtul Brașovului, de care aparținea și Branul, în posesia căruia s-au găsit aceste manuscrise.

Autorul articolului citat crede că protopopul Petric ar fi apelat la prietenul său N. Brătescu, psalt al Mitropoliei, să-l ajute să întărească răspîndirea muzicii psaltice în țara Birsei.

E drept că încercările de genul acesta n-au încetat nici o clipă, dacă ne gîndim că de la Brașov veneau în Țara Românească să învețe psaltichia sau se duceau protopsalți vestiți de aici să cînte la biserica cea mare din Șcheii Brașovului.

Și în contextul acesta să ne amintim doar de cîteva nume de prestigiu: Anton Pann, Varlaam și alții au funcționat la strana bisericii mari din Șchei, iar George Ucenescu vine de la Brașov să studieze la București psaltichia cu A. Pann.

Sau de ce n-am admite că și Nicolae Brătescu va fi cîntat și el la biserica din Șchei, poate neoficial, sau poate la bătrînețe se va fi retras în părțile Branului, locurile sale de naștere.

Dacă în 1857, cînd începe să traducă, să aranjeze, să compună cîntări și să îndeplinească și funcția de psalt (în strana slîngă, căci în dreapta era protopsaltul)

75. Cîteva stihuri din această Doxologie sînt armonizate contrapunctic pentru cor mixt de Pr. Iulian Cîrstoiu, dirijor adjunct al Coralei Sf. Patriarhii (v. «B.O.R.», XCII (1974), 11—12, p. XLI—XLIX).

76. Sandu B., Ghelasie arhimandritul și opera sa muzicală, în «Mitropolia Olteniei», XXXI (1979), 7—9, p. 618—619; «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), 3—6, p. 507—508.

77. Pr. Mihai Manolache, Contribuția lui Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București, la românizarea cîntărilor bisericești, în «B.O.R.», XC (1972), 5—6, p. 501—595.

la Sf. Mitropolie, admitem că avea în jur de 30—40 de ani, înseamnă că s-a născut în jurul anilor 1820—1830, cam în același timp cu prietenul său protopopul din Bran, Ioan Petric (1816).

Unde a învățat psaltichia Nicolae Brătescu? După mărturisirea lui, rămânând orfan de mic, a învățat la Seminarul din Buzău și apoi vine cîntăreț la minăstirea Sf. Sava din București.

Cu siguranță că venind în București l-a cunoscut pe Anton Pann, pe Ștefanache Popescu, pe Teodor Georgescu, și pe mulți alți psaltichisti de valoare.

Se pare că toate aceste manuscrise întocmite de Brătescu au și văzut lumina tiparului, probabil aici la București, dar nu s-au impus, n-au devenit cunoscute fiindcă, bănuim noi, tradiția lui Macarie și Anton Pann era vie și cărți tipărite se găseau poate din destul, dacă ne gândim că A. Pann a tipărit pînă în anul morții sale, 1854.

Și totuși din prefețele manuscriselor lui Brătescu deducem lipsa tipăriturilor muzicale și credem că avea dreptate, căci tipografia lui A. Pann rămîne în seama lui Oprea Dumitrescu care tipărește doar o carte de teorie muzicală, la 1859, iar Antologia la Rîmnicu-Vilcea (1873), unde se stabilește din 1871.

«De aceea prea înalt iubitul meu părinte — zice Brătescu, adresîndu-se episcopului de Argeș — am dat la lumină această Antologie... și ați binevoit de în scurtă vreme s-au și lipărit.

Antologia ca să se predea dintr-însa lecții în toate seminarele și alte școli asemenea... Al Prea Sf. Voastre, prea plecată slugă, Nicolae Brătescu, psaltul Sf. Mitropolii» (Prefața ms. 52)⁷⁸.

Opera muzicală

Cele șase manuscrise de la Șchei ale lui N. Brătescu, în ordinea cronologică (a tipăririi?), sînt:

1. Ms. 49: «Rînduiala sfintei și dumnezeieștei liturghii, ed. II, București, 1857»⁷⁹;
2. Ms. 50: «Extract care cuprinde în sine toate cîntările cele de peste tot anul, București, Seminarul Mitropoliei, 1857», închinat egumenului minăstirii Tismana.
3. Ms. 51: «Privighier sau mîncător care cuprinde rînduiala diminețelor, tradus de Nicolae Brătescu, psaltul Sf. Mitropolii, București, Seminarul Mitropoliei, 1857».
4. Ms. 53: «Kalofonicon care cuprinde în sine toată floarea cîntărilor, întocmit de Nicolae Brătescu, psaltul Sf. Mitropolii, București, 1859», închinat arhimandritului Nicandru, starețul minăstirii Cernica.
5. Ms. 54: «Heruvico-chinonicar, tomul I-ii așezat de Nicolae Brătescu, psaltul Sf. Mitropolii, București, Seminarul Mitropoliei, 1859»⁸⁰.
6. Ms. 52: «Antologhie sau Heruvico — Kinonicarul tradus de Nicolae Brătescu psaltul, București, 1861», dedicat episcopului Iosif al Argeșului.

Aceste cărți au circulat și în țara Birsei, căci în listele de abonați, mai ales la ultima carte, se găsesc 22 de preoți și cîntăreți din țara Birsei. Ele sînt rezultatul

78. *Idem*, art. cit., p. 593.

79. Șase sute de bucăți au fost comandate de Mitropolie pentru Seminarul Central din București (lista abonaților, f. 91—97).

80. Mitropolitul Neofit a cumpărat 400 exemplare, 18 seminaristi au cumpărat 75 ex., episcopul Filotei al Buzăului 380 ex., din care pentru trebuința Seminarului încă 200 ex., episcopul Chesarie al Rîmnicului 100 ex., iar pentru trebuințele seminarului 300 ex., apoi minăstirile Viforita, Cozia, Dintr-un lemn, Tismana, Bistrița, Căldărușani, Cernica, Pasărea, Ghighiu și altele.

unei munci de ani de zile începută înainte de 1857, căci, după cum am văzut, în acest an dă gata trei volume.

Și dacă avem în vedere că celelalte două volume apar la distanță de doi ani fiecare, înseamnă că la cele trei a lucrat cam 6—7 ani, deci de pe la 1850.

În tot ce a făcut acest psalt — traducere, selectare, sintetizare, compunere, copiere etc. — a fost foarte conștient de importanța acțiunii și trudei sale pentru buna desfășurare a învățămîntului muzical în Seminarul cit și pentru ca «să se întărească înaintarea neamului nostru», adică pentru triumful muzicii bisericești de factură cit mai românească.

Păcat că istoriografia muzicală românească de pînă acum a trecut fără să observe persoana acestui psalt patriot și rodul muncii sale de atîția ani.

9. **IOAN ZMEU**, deși moldovean de origine, născut la 3 ianuarie 1860, în Botoșani, totuși își va desfășura activitatea la Rîmnicu-Vilcea Curtea de Argeș și o vreme la București.

A învățat la școala de psaltichie din Botoșani pe care o conducea chiar tatăl său, Manolache Zmeu.

La vîrsta de 22 ani, în 1882, pleacă la Rîmnicu-Vilcea, unde funcționează ca protopsalt la Episcopie și ca profesor la școala de cîntăreți, căci la Seminar era Oprea Demetrescu.

Între 1886—1888 se afla la Curtea de Argeș, unde se căsătorește cu fiica preotului Niță Cristescu și cu care va avea 13 copii. În 1889 episcopul Ghenadie Petrescu îl cheamă la București ca protopsalt la Mitropolie și director al școlii de cîntăreți. Dar nu stă aici decît cinci ani și se reîntoarce în sinul familiei la Curtea de Argeș, fapt pe care îl și notează el pe un manuscris de la socrul său. Aici la Argeș își va da și obștescul sfîrșit în anul 1922. A compus și tipărit următoarele cărți:

1. Utrenier și liturghier, Buzău, 1892 (327 p.);
2. Utrenier, Liturghier, Idiomelar, București, 1902;
3. Teoreticon, București, 1903;
4. Anastasimatar practic, București, 1903 (291 p.);
5. Catavasierul muzical, București, 1904;
6. Slujba sfințirii bisericii, Buzău, 1908 («a șasea lucrare muzicală»).

În 1909 îl găsim printre abonații cărțuliei de «Cîntări bisericești» a lui Domitrie Ionescu. În general se menține pe linia tradițională, iar acolo unde nu-i convine caută să simplifice lucrările, făcîndu-le mai accesibile. S-a impus, de exemplu, ca și Doxologia glas 5 a lui Ghelasie, polieleul «Robii Domnului» pe glasul 8 și altele.

După ce am amintit, mai pe larg sau mai în treacăt, de marii protopsalți, profesori, compozitori de psaltichie din București, Curtea de Argeș, Rîmnicu-Vilcea să ne oprim o clipă asupra «școlii muzicale» a Buzăului.

De mare folos ne sint aici cercetările documentate ale neobositului preot Gabriel Cocora⁸¹.

Tradiția muzicală bisericească a Buzăului a avut marele noroc de a fi susținută și încurajată în secolul XIX de ierarhii locului, unii dintre ei foști cîntăreți de strană, ori diaconi de catedrală: Chesarie (1825—1846), Filotei (1850—1860), Dionisie Romano,

81. *Pr. Gabriel Cocora*, Școala de psaltichie de la Buzău, în «B.O.R.», LXXVIII (1960), 9—10, p. 844—871; *I. Ionașcu*, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, București, 1937; *Pr. I. N. Vasilescu*, Școala de cîntăreți de pe lângă Sf. Episcopie a Buzăului, Anuar, Buzău, 1928 și altele.

Inochentie, precum și de alți ierarhi care își făcuseră ucenicia la Buzău, ca Iosif Naniescu, mitropolit al Moldovei și alții.

10. IEROMONAHUL SERAFIM a fost directorul școlii de cîntăreți a episcopiei Buzăului, în timpul păstoririi episcopului Filotei, apoi «profesor de muzichie» la Seminarul de aici (1851—1856) și cîntăreț la catedrala episcopiei pînă la 1 iunie 1856, cînd a fost înlocuit de Neagu Ionescu. Serafim a fost acela care s-a îngrijit, din porunca episcopului Filotei, de îndreptarea și retipărirea, în 1856, a ciclului de cărți muzicale bisericești ale lui Macarie și A. Pann.

În 1856 documentele îl arată ca protosinghel și egumen la Aluniș, în 1862 egumen la Vintilă Vodă, iar în 1865 ca arhimandrit ⁸².

Pe lângă munca destul de grea de cercetare, îndreptare și retipărire a volumelor de muzică psaltică ⁸³, ieromonahul Serafim s-a îndeletnicit și cu cumpunerea unor cîntări bisericești pe care le-a introdus între cele retipărite acum: Lumină lină pe glasul 2, prescurtată după cea a lui Macarie (Antologie, tom. I, Buzău 1956, p. 16), doxologii pe opt glasuri îndreptate și așezate... prin osteneala lui Serafim (Irmologhion, Buzău, 1856, p. 158—161) și Mulți ani trăiască (polichroniu) pentru episcopul Filotei, reluat într-o formă puțin modificată de Neagu Ionescu (Buchet muzical, București, 1900).

Toată această osteneală pentru redarea la lumină a unor cărți epuizate a făcut ca Ieromonahul Serafim să înscrie o pagină de glorie în tradiția muzicală a Buzăului. Urmașul acestuia la Seminar și la strana episcopiei este:

11. NEAGU IONESCU, născut la Albești — Buzău, în anul 1837. A învățat la școala de psaltichie de la Buzău, unde activase — pare-se — însuși Macarie Ieromonahul în 1833, Matache Cîntărețu, elev al lui Macarie, Serafim și unde învățaseră psaltichie Iosif Naniescu, Varlaam protosinghelul și alții. A făcut și Seminarul de aici (numai trei clase).

Ceva mai tîrziu a condus el însuși școala de psaltichie, ținînd și strana episcopiei în calitate de protopsalt.

Între 1856—1893 va fi profesor de muzică la Seminar, ca apoi să reînființeze școala de psaltichie și să o conducă din 1893 pînă în 1906. A murit la 26 ianuarie 1917 după o activitate de mai bine de jumătate de veac ⁸⁴.

Opera muzicală cuprinde două laturi: retipărirea unor volume muzicale clasice, epuizate și compunerea altor cîntări în stilul tradițional psaltic.

Astfel, în 1874 Neagu Ionescu și I. Sburlan (colegul de strană la Episcopie) cereau episcopului Inochentie aprobarea să retipărească unele cărți de cîntări bisericești ce mai fuseseră retipărite la Buzău în 1856, fiind epuizate, iar elevii semina-

82. Pr. Gabriel Cocora, art. cit., p. 864; I. Ionașcu, op. cit., p. 224, 242; N. Severeanu, Școala de cîntăreți bisericești de pe lângă Sf. Episcopie a Buzăului..., în «Îngerul», VI (1934), nr. 12, p. 31.

83. *Serafim* a retipărit în 1856 următoarele cărți: Anastasimatarul, Teoreticonul și Irmologhionul lui Macarie (Viena, 1823), precum și Tomul al II-lea al Antologiei lui Macarie (București, 1827); Liturghierul lui Anton Pann, tomul II (București, 1847); Tomul I al Antologiei... «așezîndu-se întocmai după originalele Ieromonahului Macarie, însă cîntările s-a socotit a să pune numai care sînt mai de trebuință și fără crătimi (adică scurcate). Corectîndu-se de ieromonahul Serafim egumenul schitului Alunișu, metocul Sf. Episcopii Buzău, 1856».

84. A se vedea: M. Gr. Poslușnicu, Istoria muzicii la români, București, 1928, p. 63; I. Ionașcu, op. cit., p. 125, 242; N. Severeanu, art. cit., p. 32; Pr. I. N. Vasilescu, op. cit., p. 17; N. Severeanu, Viața și activitatea lui Neagu Ionescu, în «Îngerul», VI (1934), 9—11; Pr. Gabriel Cocora, art. cit., p. 860—864.

rului neavind materialul didactic muzical necesar. Și în 1875 apare, sub îngrijirea acestora: *Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhionul de cîntări bisericești* acum retipărit după cele tipărite în Episcopia Buzăului în anul 1856..., Buzău, 1875 (într-un singur volum de 576 p.); *Gramatica muzicii bisericești...* «culeasă și aranjată după ale repausatului A. Pann, de Neagu Ionescu, profesor de Cîntări bisericești în Seminarul de Buzeu, Buzeu, 1875 (23 p.). În 1897 va retipări la București a treia oară această mică Gramatică; *Buchet muzical...* «Culegere după diferiți autori și compoziții originale de N. Ionescu, profesore de Cîntări Bisericești în Seminarul din Buzeu, și cîntăreț I al Episcopiei, Buzeu, 1881 (257 p.), retipărit în București la 1900, în format puțin mai mic (240 p.)».

Compozițiile lui Neagu Ionescu sînt cuprinse, cele mai multe, în acest Buchet muzical. Cîteva dintre acestea sînt: Fericit bărbatul, pe glas 8, Doamne strigat-am, pe toate glasurile, Binecuvîntările învierii, Catavasiile Bunevestiri, Doxologiile pe opt glasuri, antifoanele de la liturghie, Sfinte Dumnezeule, Ciți în Hristos, Crucii Tale, răspunsuri mari, axioane și multe altele.

Stilul său este interesant, cînd cu tendințe de simplificare a celor vechi, cînd cu tendința de înnoire a stilului larg și complicat la care s-a renunțat încet-încet și apoi total. Oricum, Neagu Ionescu a făcut totuși epocă, fiindcă timp de jumătate de secol a educat în spiritul muzicii bisericești tradiționale atîtea și atîtea serii de elevi ajunși preoți, cîntăreți, oameni de cultură etc.

12. **NICOLAE SEVEREANU** este un alt exponent al tradiției muzicale buzoiene, deși buzoian numai prin adopțiune. Era de fapt moldovean și ca origine și ca formație muzicală psaltică și bucureștean ca formație muzicală liniară sau occidentală, dar fiindcă activitatea cea mai importantă: didactică, științifică, muzicală, componistică și-a desfășurat-o la Buzău, am considerat că trebuie inclus aici.

Nicolae Severeanu s-a născut la 14 octombrie 1864, la Flămînzi -- Botoșani, acolo de unde în 1907 izbucnește răscoala țărănilor. A învățat la mînăstirea Neamț cu monahul Damaschin în particular și apoi, ca elev al școlii de psaltichie de aici, cu arhimandritul Veniamin Nițescu, între 1878—1881, în care timp funcționează ca psalt al acestei mînăstiri.

Remarcat de mitropolitul Iosif Naniescu, și acesta psaltichist și compozitor, în 1881 este chemat la Mitropolia din Iași și pus în funcția de canonarh (cel ce citea odinioară psalmii, catismele, canoanele etc.), căci protopsalt era vestitul Dimitrie Suceveanu, care l-a și luat sub ocrotirea sa ca să-l perfecționeze în cîntarea bisericească, aici în școala de la Iași condusă de el. Probabil trimis de mitropolitul Iosif Naniescu, vine în 1885 la București ca protopsalt la biserica «Domnița Bălașa», apoi funcționează, pe rînd la Sf. Nicolae-Tabacu, Sf. Ecaterina și Sf. Spiridon-Nou, în care timp profită de ocazie și își perfecționează cunoștințele muzicale la Conservatorul din București, cu profesorii Gh. Brălianu, Eduard Wachmann, Gheorghe Ștephănescu, Grigore Ventura.

În 1890, absolvind Conservatorul, este numit, prin concurs, profesor de muzică la gimnaziul din Turnu-Severin și în același an transferat la Buzău, unde pe lângă catedra de muzică vocală de la liceu, ocupa și postul de protopsalt al Episcopiei, pe care îl va onora cu vocea sa frumoasă din 1891 pînă în 1922, timp de 30 de ani.

Între 1890—1894 funcționează ca profesor de muzică la Seminarul de aici din Buzău, iar între 1923—1931 va funcționa la școala de cîntăreți. Pe la 1894 își for-

mează un cor la catedrala Episcopiei, alcătuit din seminaristi pe care îi instruia în muzica corală bisericească gratuit.

În 1899 contribuie cu Pană Brăneanu, la înființarea Societății Cântăreților bisericești sub numele «Ioan Cucuzel», fiind și directorul revistei cu același nume, din care primul număr a apărut în 1912. N. Severeanu a murit la 9 martie 1941⁸⁵.

Opera muzicală. Deși tipăriturile sale de muzică bisericească apar la în-gemănarea celor două veacuri și în primele decenii ale secolului al XX-lea, totuși ele fiind de fapt rodul muncii și ostenelilor depuse la sfârșitul secolului al XIX-lea, le vom aminti aici.

1. *Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhionul*, București, 1897 (retipărită, împreună cu Neagu Ionescu, într-o formă mai scurtă (298 p.) ;
2. *Curs elementar de muzică orientală*, Buzău, 1900 (32 p.) ;
3. *Irmologhiono — Catavasier...*, Buzău, 1909 (96 p.) ;
4. *Noul Anastasimatar...*, Buzău, 1901 (258 p.) ;
5. *Liturghierul ritmic*, Buzău, 1928 (176 p.) ;
6. *Anastasimatarul ritmic*, Buzău, 1938 (273 p.) ;
7. *Prohodul...*, București, (1939).

În cărțile acestea, aproape toate cîntările sînt «faceri» personale sau trecute prin filtrul său, dar tot în stilul tradițional, deși au evidente contribuții personale și cu tendințe îndrăznețe de innoire, de modernizare a muzicii bisericești, cum zice el⁸⁶.

Un procedeu care a rămas valabil pînă astăzi în tipărirea cîntărilor bisericești este acela aplicat pentru prima oară de N. Severeanu și anume eliminarea și înlocuirea prin linii a vocalelor ce se repetă sub mai multe note muzicale.

Era adeptul introducerii și a muzicii liniare în școlile de cîntăreți, ceea ce s-a și întîmplat.

A căutat să elimine asimetria și poliritmia, încadrînd cîntările într-o măsură binară de 2/4, procedeu prin care a mers cam departe cu tendințele de modernizare, dacă ne gîndim că frumusețea și interesul pe care-l prezintă cîntarea psaltică slau și în poliritmia aceasta, specifică ei și folclorului. Cîntările bisericești nici astăzi nu pot fi încorsetate numai în măsuri binare, ci neapărat mixte.

Dar N. Severeanu, parcă dîndu-și seama imediat de un oarecare pericol adaugă în prefața *Anastasimatarului ritmic*: «Desigur însă că aplicarea noului meu procedeu nu poate să știrbească întru nimic originalitatea cîntului bisericesc, al cărui plan clasic rămîne același, cu stilul și caracterul său propriu». Și a fost consecvent.

85. M. Gr. *Poslușnicu*, op. cit., p. 64-65; Pr. Al. *Săndulescu*, Nicolae Severeanu, în «Îngerul», XIII (1941), 3-4, p. 265; Pr. *Gabriel Cocora*, art. cit., p. 868-871.

86. N. Severeanu, în prefața *Liturghierului ritmic* (1928) zice: «Deși în esență muzica orientală (bisericească) este clasică și unii autori, dintr-un spirit pur conservator, se fereșc de a-i aduce modificări de structură, nu trebuie însă să mergem cu acest spirit fanatic pînă acolo, încît să primim acest clasicism în forma lui veche și totală, chiar dacă vre-o necesitate imperioasă ne-ar impune modificări utile fără de care acest fel de muzică devine uneori greoi și obositor pentru executorii și uneori neplăcut pentru auditori.

În evoluția sa firească, muzica orientală simte din ce în ce nevoia unor serioase modificări tehnice de structură, formă și ritm.

Ea înfățișează astăzi un orizont nou, o năzuință de descătușare față de vechile sale procedee compoziționale, făcînd-o să devină astfel mai accesibilă și mai interesantă».

Ar mai putea fi amintit aici și preotul iconom *Gheorghe Ionescu*, profesor de muzică bisericească în București, care a tipărit în timpul păstoririi Mitropolieiului Primat al Ungro-Vlahiei, Iosif Gheorghian, câteva cărțuții de cîntări psaltice, alcătuite cu scop didactic, așa cum au și fost aprobate la vremea aceea de Sf. Sinod și de ministerul Instrucțiunii Publice.

Acestea sînt: 1. *Manualul Cîntărilor praznicale, luminîndele învierii cu măririle (eotinalele) și un rînd de doxologii practice*, București, 1892 (112 p.);

2. *Manualul celor opt glasuri precedat de o scurtă teorie elementară* (a muzicii psaltice), ed. II, București, 1897 (174 p.). Probabil că prima ediție a fost tipărită înainte de 1892, căci de obicei mai toți protopsalții — profesori își încep seria de tipărituri cu noțiuni de teorie, cu cele opt glasuri și apoi trec la celelalte colecții de cîntări.

Naș Mateescu, ucenic al lui Iosif Naniescu, a urmat cursul inferior al Colegiului Sf. Sava și Conservatorul din București, apoi a funcționat ca protopsalt la biserica Sf. Dimitrie-Postă din București, metocul Episcopiei Buzăului, și la Sf. Spiridon-Nou pe la 1878.

A compus Răspunsuri pe glasul 5, tipărite în Liturghierul de strană al lui I. Popescu-Pasărea, București, 1925, p. 25—27 și în Liturghierul ritmic al lui N. Severeanu, Buzău, 1928, p. 82—83. Au un stil exagerat de gorgonat.

Filip Paleologu de la Craiova a compus Răspunsuri mari glas 5 pe la 1854 (tipărite de I. Popescu-Pasărea, Liturghierul de strană, p. 27—29). Au un stil romantic.

Gheorghe Claru de la Curtea de Argeș a compus, printre altele un heruvic pe glasul 3, tipărit în Antologhionul lui A. V. Uncu, București, 1947, p. 112—114⁸⁷.

Ieromonahul Dometie Ionescu de la schitul Icoana din București a tipărit: *Antologie* care cuprinde cîntări pentru utrenie, vecernie, Liturghie, postul mare etc. Parte compuse, parte traduse de părintele Nectarie Schimonahul protopsaltul schitului Prodromul din Sf. Munte al Atonului și de alți autori, București, 1898 și *Cîntări bisericești*, București 1909 (88 p.).

Mai amintim că și Ioan Popescu-Pasărea a început sirul tipăriturilor sale în anul 1897 cu *Principii de muzică bisericească orientală* (60 p.), dar despre el vom vorbi în alt studiu ce se va ocupa de secolul al XX-lea.

B. MOLDOVA ȘI BUCOVINA

Nu știm sigur în ce împrejurări și prin cine a pătruns reforma muzicală în Moldova, dar este de bănuț că mitropolitul Veniamin Costache, care conducea deslăsele Bisericii în Moldova la început de secol XIX și care era un mare iubitor de cîntare bisericească, se va fi îngrijit din vreme de acest lucru.

De altfel, el înființase primul seminar românesc la Socola, în 1804⁸⁸, unde se preda și cîntarea bisericească.

Istoria muzicii amintește laconic de cîtiva protopsalți moldoveni la începutul secolului de care ne ocupăm. Așa de pildă, de *Dimcea-bătrînul*, ce fusese adus din București de Mitropolitul V. Costache, pe la 1810, de *Grigorie Moraitul* (Psaltul sau Vizanti) care, venit de la Constantinopol, la București, ca și Petru Efesiu, a introdus «sistema nouă a muzichiei», aici în Moldova.

87. Ms. rom. 1280, f. 12 (B.A.R.).

88. M. Gr. *Poslušnicu*, op. cit., p. 80.

Se mai amintește de *Ioniță-Iconomul*, fost eclesiarh la mitropolia din Iași. Acesta a învățat la școala de psaltichie înființată de Veniamin Costache și fiind în Seminarul de la Socola, a tradus în românește *Idiomelarul* și *Doxastarul*. Credem că este vorba de *Ioniță-Pralea* și de al său manuscris ce se află la Biblioteca Academiei Române (ms. gr.-rom) 576) copiat la 1810 și care cuprinde, în cele 188 de file, podobii, irmoase (în grecește) și prohodul Domnului și al Maicii Domnului (f. 47—112), traduse de Ioniță Pralea pe care le-a tipărit pe la 1820, în versiunea bilingvă (românește și grecește) cu titlul: «Urmări pe mormintiri, giamnân limbi»⁸⁹.

Dar versiunea lui nu s-a putut impune din cauza traducerii foarte curioase.

Ioniță Pralea învățase muzică bisericească la mănăstirea Slatina, a fost o vreme și «dascăl» în Socola și se pare că s-a retras la Iași unde a trăit pînă la 1847⁹⁰.

De asemenea, în ms. gr.-rom.) 840 de la Biblioteca Academiei R.S.R. mai găsim 116 cîntări traduse de «Kir Ioniță Prale fiind dascăl Sokolii». Manuscrisul este copiat de Theofil ieromonahul, în Socola la 1821. Nic. M. Popescu menționează și manuscrisul 2371, din același fond, care cuprinde cîntări ca: La riul Babilonului, Porunca cea cu taină, Cînd slăviții ucenici, compuse pe sistema veche de Ioniță Pralea⁹¹.

Dar figura cea mai interesantă dintre protopsalții Moldovei rămîne peste veacuri, vestitul sluger și apoi paharnic, protopsaltul și profesorul.

1. **DIMITRIE SUCEVEANU**⁹², născut la Suceava în anul 1813, conform actului de deces din 18 ianuarie 1898, în care i se trece vîrsta de 85 ani.

Părinții săi, Ștefan și Achilina, s-au mutat la Iași, cînd Dimitrie era mic. Aici își va face acesta școala primară, la Sf. Trei Ierarhi, ca după absolvirea acesteia să urmeze școala de psaltichie înființată de Veniamin Costache pe lingă mitropolia din Iași în 1805. La școala aceasta va avea ca profesor de cîntări pe grecul Gheorghe Paraschiade, iar colegi de școală pe Nectarie Frimu, Manolache Zmeu ș.a.

Terminînd școala de psaltichie va funcționa succesiv, ca protopsalt la bisericile Sf. Ioan, Sf. Pantelimon, Barnoschi și Biserica Albă din Iași, pînă cînd, în 1837, va fi numit cîntăreț II la catedrala mitropolitană din Iași.

În 1844 este numit profesor la școala de psaltichie a mitropoliei, unde va funcționa pînă la pensionare, în anul 1890.

Dimitrie Suceveanu a fost căsătorit, căci într-o însemnare pe una din filele *Idiomelarului* (partea II-a) său ce se află la mănăstirea Văratec (nr. 4944) scrie: «Acest Triod alăturat cu Penticostarul este dat Bisericii Mari cu hramul Adormirii de dumneaui Paharnicul Dimitrie Suceveanu și soția sa Ecaterina spre veșnica lor pomenire. 1884».

89. Nic. M. Popescu, op. cit., p. 57, nota 1.

90. Alex. Lapedatu, Manuscriptele de la Biserici și Râșca, 1906, p. 43 (nota).

91. Nic. M. Popescu, op. cit., p. 56, nota 4.

92. A se vedea: *Nicolae Severeanu*, amintiri din anii 1871—1885..., în «B.O.R.», LV (1937, 11—12, p. 713—717 și în «Cultura» (1938), I, p. 10—12; I. Popescu-Pasărea, Paharnicul Dimitriță Suceveanu, în «Cultura», (1912), 9, p. 181; M. Gr. Poslušnicu, op. cit., p. 87—88; *Viorel Cosma*, Muzicienii români, Lexicon, București, 1970, p. 412; *Ierod. Marin Dionisie*, Paharnicul Dimitrie Suceveanu, în «Mitropolia Moldovei», XXXII (1956) 11—12, p. 747—754; Pr. *Alexandru Lăzăreanu*, Doi mari protopsalți ai Mitropoliei Moldovei: Dimitrie Suceveanu și Gh. Cociu (Scofariu). Teză de licență (dactilografiată), București 1976.

În 1848 tipărește la Iași cărțile lui Macarie.

Între 1848—1856 și-a pregătit pentru tipar, după ce și le va fi aplicat în școala de psaltichie, cîntările cuprinse în capodopera sa *Idiomelarul unit cu Doxastarul*⁹³ tipărit la mînăstirea Neamț în 1856—1857, în două părți: partea I cuprinde idiomele, stihiri, slave de la sărbătorile împărătești și sfinții mari din cursul anului (septembrie-decembrie și ianuarie-august), iar partea II-a cuprinde Cîntările din perioada Triodului și a Penticostarului.

Această carte este dedicată Mitropolitului Sofronie Miclescu, cel care l-a încurajat și l-a ajutat să tipărească această carte, deși pe cheltuiala proprie.

Cîntările le-a tradus după *Idiomelarul* lui Hurmuz Chartofilax și după *Doxastarul* lui Petru Lampadariu. Dar nu s-a mulțumit cu o simplă traducere, ci, după cum spune el însuși în prefața cărții sale, «unele cîntări le-am tradus și altele care n-au fost făcute pe muzichie, le-am compus din nou, precum slavele litiilor, sedelnele, mărimurile și altele întocmindu-le și așezîndu-le cît am putut mai bine pe sistema muzichiei».

A mai tipărit *Prohodul Domnului* (București, 1891, 60 p.) și a compus multe alte cîntări tipărite mai lirziu și chiar atunci în colecțiile altor protopsalți, ca: heruvice, axioane, polieleie, anixandare etc.

De exemplu, în «Cartea de cîntări bisericesti» a lui Nectarie Tripoleos (Iași, 1848) sînt mai multe piese muzicale traduse de D. Suceveanu: polieleu pe glasul 3 (p. 170—180), altul «tradus din sistema veche în metoda nou de fostul protopsalt al Mitropoliei Gh. Paraschiade, iar în românește de sluger Dimitrie Lampadar (Suceava, p. 181—199), cele 11 voscresne (p. 250—347), doxologii etc.⁹⁴.

Toate cîntările lui Dimitrie Suceveanu sînt foarte bine construite pe un bogat fond melodic bisericesc românesc, dar mai ales «Idiomelarul lui D. Suceveanu este o capodoperă indiscutabilă. Este adevărat că cea mai mare parte a cîntărilor au origine grecească, dar felul cum a știut el să pună de acord linia melodică cu textul, cursivitatea melodiilor, îndepărtarea a tot ce nu se potrivea cu gustul ascultătorilor români etc., au făcut ca această lucrare să nu poată fi depășită pînă astăzi»⁹⁵.

2. **GHEORGHE COCIU (Scofariu)** a fost, pentru puțină vreme, alături de D. Suceveanu, unul din cei mai buni psalți ai Mitropoliei Moldovei.

93. Titlul *Idiomelarului*: «Ideomelariu, adică cîntare pe singur glasul unit cu Doxastarul, care cuprinde douăsprezece luni cu Triodul și Penticostarul, tradus din grecește în românește... acum întii dat la lumină cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfinției Sale D. D. Sofronie Miclescu, arhiepiscop Sucevii și mitropolit Moldaviei... cavaler a mai multor ordine. În zilele Înalt Excelenței Sale Cîrmutoriu prințipat Moldaviei Teodor Nicolae Balș cavaleriu a mai multor ordine. În stăreția Prea Cuvioșiei Sale Arhimandritului Kir Gherasim, starețul Sf. monastiri Neamțul și Secul, tradus și prelucrat de Dumnealui Paharnicul Dimitrie Suceveanul, protopsaltul Sf. Mitropoliei cu a sa cheltuială pus sub tipariu în tipografia Sf. monastiri Neamț la anul 1856 (partea I—II) și 1857 (partea III)».

94. În Biblioteca Palatului Patriarhal se află ms. 193, din 1883, care conține *Anastasimatarul bisericesc* (Iași, 1848, 404 p.) al lui D. Suceveanu transpus pe note liniare de Mardare Gheorghiu, cel care a tipărit în 1897 *Prohodul la Iași* (B.A.R. Cabinetul de Muzică, II 60321).

95. Gh. Ciobanu, *Muzica bisericască la români*, vol. cit., p. 340.

Puținele date biografice pe care le avem despre Gh. Cociu ne parvin din relațiile maestrului său D. Suceveanu, către unul din elevii săi de mai târziu, Nicolae Severeanu⁹⁶.

Astfel aflăm că în vremea cînd își pregătea lucrările sale muzicale pentru tipar, în jurul anilor 1855—57, D. Suceveanu a cunoscut la Neamț un frate de mînaștire care făcea ascultare în tipografia de aici. Acesta avea o voce frumoasă, curată, de tenor lejer, care l-a impresionat pe protopsaltul și profesorul Suceveanu. De aceea l-a luat cu sine la Iași ca să-l instruiască în școala de psaltichie pe care o conducea chiar el.

După absolvirea școlii acesteia, Cociu a fost angajat cîntăreț la biserica Sf. Spiridon din Iași.

Bucurîndu-se de simpatia elitei orașului, probabil obișnuită pînă la saturatie de vocea bătrînului paharnic Suceveanu, uneltesc să fie scos la pensie și îl aduc la mitropolie pe tinărul tenor Cociu, fapt ce l-a amărit profund pe profesorul Suceveanu, nu pentru că un ucenic al său l-ar fi putut întrece în măiestria cîntului bisericesc, ci pentru faptul că încă putea fi de folos din plin cîntării de strană și datorită unor intrigi influente a fost lipsit de pasiunea unei vieți întregi.

Aceasta s-a întîmplat pe la 1860. Dar Cociu n-a activat aici decît 4 ani, căci datorită, cum zice Suceveanu, exceselor de tot felul, o ftizie neiertătoare i-a întreprupt firul vieții pe la 1864.

De la el ne-au rămas compoziții psaltice în manuscris. Doar piesa liturgică «Pre Tine Te lăudăm» pe glasul 5 a fost tipărită de A. V. Uncu în *Antologhionul său* (București, 1947) la p. 118—119, cîntare care, sub influența cîntecului romantic orășenesc, are un stil foarte ciudat. Alte cîntări psaltice «facerea lui Cociu (Scofariu)», se păstrează în ms. 403 din Muzeul Episcopiei Buzău⁹⁷, anume un axion pe glasul 4 leghetos «facerea D. Ghiorghe Cociu Scofariu, psalt al Sf. Mitropolii a Moldovei, 1862»; în ms. 4402 de la Biblioteca Academiei R. S. R., în ms. 363 de la Agapia Nouă (*Antologie de cîntări copiate între 1881—1883 de maica Fevronia cîntăreala bisericii catedrale la Agapia*) găsim Răspunsuri mari de la liturghie, pe glasul 3 și 5 (f. 1—27 v) etc.

3. IOSIF NANIESCU, s-a născut la 15 iulie 1818 în satul Răzălăi-Bălți. Tatăl său, preotul Nani Mihalache a murit în 1820, cînd copilul Ioan (numele de botez) avea doar doi ani. Mama sa s-a călugărit, primind numele de Fevronia, iar copilul Ioan a fost încredințat rudei lor Teofilact ierodiaconul care, împreună cu Ioan, a venit la Iași, în 1831.

În 1835 îi găsim la Buzău, unde Teofilact va fi pus de episcopul Chesarie ecle-siarh al catedralei episcopale, iar pe Ioan îl călugărește și-l face ierodiacon, dîndu-i numele de Iosif.

În 1836 se înscrie printre primii candidați la Seminarul nou înființat chiar în acel an. Între 1840—47 studiază la Colegiul «Sf. Sava» din București. În 1849 va fi trimis ca egumen la mînaștirea Serbăneștii-Morunglavului din județul Vîlcea, iar în 1850 a fost hirotonit preot pe seama bisericii Sf. Ioan cel Nou din București. În 1852 este făcut protosinghel de episcopul Calinic al Rimnicului. În 1857 era egumen la

96. N. Severeanu, *Amintiri din anii 1871—1885*, p. 716—717.

97. *Oceanu Nicolae*, *Manuscise și tipărituri de muzică psaltică din Muzeul Episcopiei Buzău. Teză de licență dactilografiată*, București, 1976, p. 26.

Găiseni din jud. Dimbovița, iar în 1860 mitropolitul Nifon îl face arhimandrit și în 1863 îl numește egumen la mănăstirea Sărindar din București.

Între 1867—70 funcționează ca profesor la Școala Normală, iar în 1870—71 ca profesor și director al Seminarului Central din București.

În 23 aprilie 1872 a fost hirotonit arhieru, la 18 ianuarie 1873 a fost ales episcop de Argeș, iar în 1875 intronizat ca mitropolit al Moldovei în locul lui Calinic Miclescu, care a fost adus mitropolit al Ungro-Vlahiei.

Bun gospodar, om cu vederi largi și cu preocupări culturale și muzicale, a fost ales membru de onoare al Academiei Române. A murit la 26 ianuarie 1902 în vîrstă de 84 de ani ⁹⁸.

Sub el s-a terminat catedrala din Iași și tot el a îngăduit lui Gavriil Musicescu să introducă, pentru prima dată în 1895, femeii în corul bisericesc.

Mitropolitul Iosif Naniescu a compus mai multe cîntări psaltice, de pe vremea cînd era încă ierodiacon la Buzău.

De atunci, din 1836, datează Răspunsurile mari de la liturghie, pe glasul 8, care s-au transmis pînă azi aproape neschimbate. Dar nu numai că ni s-au păstrat, ci s-au impus foarte repede și definitiv pentru stilul lor clar, ușor și accesibil.

Aceste răspunsuri, împreună cu cele pe glasul 5 de Anton Pann, compoziții pur românești, nu traduceri, alcătuiesc astăzi repertoriul tradițional omofon și polifon, căci au fost armonizate de mulți compozitori, începînd cu Gavriil Musicescu, George Dima, Dim. G. Kiriac, I. D. Chirescu, N. Lungu și mulți alții, fiecare în felul său, dar păstrînd nealterată linia melodică originală.

Răspunsurile pe glasul 8 și axionul pe glasul 1 ale ierodiaconului Iosif Naniescu sau Nania au fost tipărite de Anton Pann în Liturghierul său (București, 1847, p. 55).

Era un adept al modernismului dar nu în sensul rău înțeles de unii contemporani. De aceea, la un moment dat, se plîngea de influența muzicii populare asupra celei bisericești, zicînd: «Scopul și caracterul cîntărilor bisericești este simțămîntul umilinței, dar cîntările românești s-au cam depărtat de practica și adevăratul stil bisericesc prin traducțiile și compunerile unora care mai mult sau mai puțin le-a plăcut a imita pe cele lumești, crezînd poate că vor place publicului mai mult și nebăgînd în seamă sfințenia lucrului ce profănau» ⁹⁹. (Va urma).

Diac. Dr. Nicu MOLDOVEANU
Conf. universitar

98. M. Poslușnicu, op. cit., p. 89—90; *Protos. Vasile Vasilache*, Iosif Naniescu strălucit Mitropolit al Moldovei, Neamț, 1940.

99. *Pr. Gabriel Cocora*, Școala de psaltichie de la Buzău., p. 856.

MATEI BASARAB LEGISLATOR

La sfârșitul secolului al XVI-lea se schimbaseră direcția politicii externe a celor trei țări din preajma Carpaților. Conducătorii Transilvaniei, Munteniei și Moldovei au aderat la acțiunea Ligii creștine și au pornit o ofensivă viguroasă împotriva turcilor. Direcția filo-creștină în politica Țărilor Române a continuat a se afirma cu tărie în cursul secolului al XVII-lea.

Un reprezentant iscusit al acestei direcții politice a fost Matei Vodă Basarab, fiul lui Danciu Vornicul și al soției sale Stanca din Brîncoveni. Tatăl său însoțise pe Mihai Viteazul în expediția din Transilvania și murind aici, fu înmormântat în biserica mitropoliei române din Alba-Iulia, la 1600, de unde rămășițele lui trupesti au fost ridicate la 1648 și așezate în mănăstirea Arnota.

Sucesiunea lui Matei la tronul Țării Românești o înlesnise considerabil curentul de reacțiune împotriva elementelor grecești, a căror tendință de dominațiune politică inspira serioase îngrijorări vlădicilor și boierilor trimiși la 1595 în Ardeal, să încheie în numele lui Mihai Viteazul tratatul de alianță cu Sigismund Báthori. De aceea aflară de cuvîntă de a introduce în textul acestui tratat o dispoziție de apărare a intereselor de clasă și locale față de primejdioasa penetrațiune grecească stipulînd că «între cei 12 boieri jurați (sfetnici ai Domnului) grec de națiune nu poate fi, nici vreo slujbă privitoare la cîrmuirea țării nu poate căpăta; să facă negustorie e slobod»¹.

Stipulațiunea aceasta nu a fost respectată. Chiar antecesorul lui Matei Basarab, voievodul Leon Tomșa (1629—2632), zis și Leon Stridie sau Stridiacul, era un grec care cumpărase tronul Țării Românești de la Sultanul din Constantinopol cu suma de 300.000 taleri, născocindu-și după obiceiul vremii, originea de domn, ca pretins fiu al Voievodului Ștefan Tomșa din Moldova. Cînd trecu reprezentantul Suediei, Paul Strassburg pe la curtea lui, îl găsi înconjurat de greci; chiar cuvîntarea lui trebuia să fie talmăcită grecește ca s-o înțeleagă acest «princeps et voyvoda Leo, natione Graecus»².

Boierii olteni, nemulțumiți cu cîrmuirea lui de exploatare, își strîng rîndurile împrejurul lui Aga Matei din Brîncoveni, pe care venețianul Bartolomeu Lucadello îl numește într-o scrisoare a sa din Constantinopol, din 2 septembrie 1630, șef al întregii oștiri din Țara Românească³.

Ridicarea în scaun a lui Matei Basarab a fost rezultatul mișcării boierimii băștinașe împotriva pătrunderii grecilor din Imperiul otoman în rîndurile boierimii țării. Leon Tomșa ajutase pe boierii greci să dobîndească moșii și influență politică.

Mișcarea boierilor munteni a fost o răzmeriță împotriva domnilor numiți de Poartă, întîiți contra lui Leon Vodă (lupta de la mănăstirea lui Pană vistier, lângă București, 13/23 august 1663), apoi contra lui Radu Iliăș. Pentru a putea duce o astfel de politică, boierii s-au întemeiat pe sprijinul principelui Transilvaniei, Matei aga, viitorul domn, care luptase în oștile lui Gheorghe Rákoczi I la Rakamaz, pe Tisa, împotriva imperiaților (1631). Pe de altă parte, boierii se folosiră de politica independentă dusă de pașalele de la Dunăre, în special de Abaza pașa de Silistra.

1. f. Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, București, 1904, vol. 1, p. 273.
2. Fragmentar la T. Cipariu, *Arhiva pentru filologie și istorie*, Blaj, 1867, p. 12—16 citat din Ion Lupaș. Începutul domniei lui Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania. *Man. Ac. Rom. Soc. istorice*, seria III, tom. XIII, mem. 17, an. 1933, p. 3.
3. Hurmuzaki, IV, 2 p. 450.

Matei Basarab își începu domnia, în toamna anului 1632, în chip revoluționar, împotriva voinței Sultanului suzeran, sprijinit însă pe voința poporului, care de astă dată izbuti să ducă la izbândă, cu braț înarmat, cauza celui ce s-a dovedit mai tirziu vrednic de toată încrederea și dragostea țării cirmuite de dînsul ⁴.

Cronicarul contemporan ne relatează : «Iară cînd au fost la Dechemvrie 13 zile purces-au Matei Vodă la împărăție cu Suliman-aga imbrohorul (trimisul Sultanului) și mulți boiari și părintele Vlădica Grigorie și Teofil episcopul și roșii și călărași, și doboranți și popi și au mers pe la Abaza pașa. Iară Doamna Elina a lui Matei Vodă venit-au în scaun în București, Marți Dechemvrie 18 zile» ⁵.

Cu stăruințe încordate și cu obișnuitele punge de galbeni, dublînd tributul, izbuti Matei în timp de 6 săptămîni să cîștige și la Poarta otomană din Constantinopol o biruință — aceasta de ordin diplomatic — spulberînd intrigile și unelțirile, pe care le făurise împotriva lui socrul rivalului său Radu, Grecul Kurt Celebi.

Matei fu iarăși sprijinit de principele Transilvaniei Rákoczi, care demonștră Sultanului că, dacă ar așeza iarăși grec în scaunul Țării Românești, biata țară nu s-ar mai putea ridica din stricăciune. După ce fu admis în februarie 1633 să sărute mina Sultanului Murad IV, Matei primi caftanul de domnie și se întoarse în țară, unde fu întîmpinat cu entuziasm de populația, care-i pregăti o cale de triumf de la Dunăre pînă la București ⁶.

Linia politicii interne a lui Matei Basarab și a sfatului lui boieresc a rămas pînă la sfîrșit ostilă pătrunderii grecilor în înaltele dregătorii și în stăpînirea domeniilor. În tot timpul domniei sale, Matei Vodă a fost suspectat de cercurile grecești din Constantinopol, în rîndul cărora a găsit adversari hotărîți. Totuși, un număr de boieri greci, dintre care cei așezați în țară, cu legături familiare în snul boierimii muntenă, au sprijinit domnia lui Matei Basarab, unii dintre dînșii ajungînd chiar sfetnici de credință ai lui, cum a fost Constantin Cantacuzino, mare postelnic în tot timpul acestei lungi domnii ⁷.

Matei Basarab caută la început să păstreze o cumpănă între partida națională și aceea grecească. De una avea nevoie în țară spre a domni în liniște și a nu provoca pîri la tîrci; cealaltă putea să-l sprijinească sau să-l sape la Constantinopol, după cum era să-i fie purtarea față de dînsa în Muntenia ⁸.

După consolidarea domniei, Matei Basarab, trece la organizarea Țării Românești, dînd o serie de hrisoave legislative; el va da Țării primele legi scrise.

În primul rînd a reorganizat finanțele Țării, principalul mijloc de sporire a venitului domnesc folosit de Matei Basarab a fost fiscalitatea. Un raport austriac asupra stării din Țara Românească spunea în 1643 că, deși tributul a fost dublat la urcarea în scaun a lui Matei, totuși el dispunea de însemnate venituri, datorită «cumplitelor

4. Ion Lupaș, *op. cit.*, p. 6.

5. Cronica anonimă, ed. 1859, p. 87—88. La Constantin Căpitanul se poate găsi amănuntul că «Bucureștenii cu copiii se suea pe garduri de se uitau, cum se bate răzhoiul», cf. Magazin Istoric pentru Dacia, București, 1845, tom. 1, p. 288, citat după I. Lupaș, *op. cit.*, p. 7, nota 1.

6. Cronica anonimă, ed. 1859, p. 89.

7. Istoria României, vol. III, București, 1964, p. 158.

8. Alois Contarini către dogele Veneției, 29 august 1637. Hurmuzaki, Documente, vol. IV, partea 2, p. 493. Acest Leon Stridie nu este decît Leon Tomșa, deoarece se spune că el mai fusese o dată domn în Valachia. A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, ed. a III-a, vol. VII, București, f. an, p. 13 și nota 8.

dări puse pe vite, apoi din vămi, de la ocne, de la darea pe miere și ceară, toate producând un venit de 350.000 de taleri anual»⁹.

În vederea sporirii venitului domnesc, Matei Basarab răscumpără exploatarea sâlinelor și a vămilor de la arendașii levantini din Imperiul Otoman. El capătă acest drept de la sultan cu prilejul măririi tributului. În același timp, din inițiativa Țării Românești se reîncepe exploatarea minelor de aramă și de fier din Oltenia, care fuseseră lăsate în părăsire.

După cîțiva ani de domnie Matei Basarab, plătind datoriile rămase la urcarea sa în scaun, izbuti să refacă vechiul tezaur domnesc, care era sleit de multă vreme. Acum domnia dispunea din nou de rezerve pe care le putea folosi la caz de nevoie, fără a mai face apel la împrumuturi de la boieri¹⁰.

Pentru a întări pozițiile economice ale marii boierimi și totodată pentru a spori veniturile domniei, s-au luat o serie de măsuri, stabilite în adunări la care luau parte boierii mari și mici, precum și căpeteniile oștirii. În sens modern am putea spune că aceste adunări erau adunări legislative.

În 1633 Matei Basarab acordase o prescripție de patru ani, în sensul că după patru ani vecinii fugiți nu mai puteau fi urmăriți de foștii lor stăpîni, rămînînd pe locul unde se aflau. Așezămîntul lui Matei Basarab a fost socotit o «legătură», căci lega de glie, pe noua moșie unde se așezaseră, pe țărani strămutați de mai mult de patru ani.

Ceea ce a îngreunat mult situația țăranilor în acea epocă a fost, de asemenea, schimbarea sistemului de impunere, pentru dările plătite în bani, urmărindu-se astfel o sporire a venitului domnesc «Darea talerului», așezată de Matei Basarab în 1634—1635, este o reformă fiscală numită după moneda cu același nume. Această reformă a însemnat o mărire considerabilă a sarcinilor fiscale ce apăsau asupra țăranilor, ceea ce a provocat fuga lor în masă¹¹.

În schimb, boierii se arătară foarte mulțumiți de acest sistem care-i favoriza.

În 1638, marca adunare a Țării, față de fuga în masă a moșnenilor, hotărî ca fugarii care nu se vor întoarce pînă la Sf. Petru (29 iunie) să fie socotiți «hicleni», iar pămîntul să li se confişte de domnie și să fie dăruit boierilor ce vor lua asupra lor dările neplătite.

Disponînd de importante resurse bănești, Matei Basarab își alcătui o oaste numeroasă de mercenari, care forma un sprijin însemnat al puterii domnești.

În 1639, Matei Basarab convoacă un «sobor» sau «adunare a toată țara» și hotărîște, cum se făcuse și prin așezămîntul din 1631 al lui Leon Tomșa¹² reluarea celor mai multe mănăstiri închinat.

Domnul începu a aminti mișcarea națională care-l adusese la domnie, spunînd apoi că «voind a restatornici în scaun acelaș neam basarabesc, spre gonirea de în țară a străinilor și spre adunarea moșnenilor, adusu-și-au aminte de noi, și ne-au adus din

9. Raportul Președintelui Rudolf Schind către Împăratul Ferdinand III despre relațiile dintre Lupu-Vodă și Matei Basarab — 20 august/12 noiembrie 1643, Hurmuzaki, Doc. privitoare la Ist. Românilor, vol. IV, partea I, 1600—1649, București, 1882, doc. nr. DXCVIII, p. 672.

10. Radu Popescu, Vornicul, Istoriile Țării Românești, ed. critică întocmită de Constantin Grecescu, ed. Acad. R.S.R., București, 1963, p. 98.

11. Istoria României, op. cit., p. 153—154.

12. Leon Tomșa, dă la 2 august/23 iulie stil vechi 1631, un act solemn sau un așezămînt împotriva grecilor.

țări străine, unde eram goniți și pribegi de răul străinilor și ne aleseră la domnie». Mai departe, domnul arată : «cînd se întîmplă de stătură a fi mitropoliți și domnitorii țării oameni străini nouă, nu cu legea sfință, ci cu neamul, cu limba și cu năravurile cele rele, adecă Greci, care spurcîndu-și miinile lor cu ocăritoarea milă, sub hicleană taină începură a vinde și a circiumări sfințele minăstiri ale țării și lavrele domnești în țara grecească și de la Svêta-Gora, făcîndu-le hrisoave de închinăciune fără de ști-reă sfatului și fără de voia soborului». Astfel ajunseseră a fi înstrăinate pînă pe tim-pul lui Matei Basarab următoarele mănăstiri ale Țării Românești : Tismana, Cozia, Argeșul, Bistrița, Govora, Dealul, Glavaciocul, Snagovul, Cotmana, Valea Rîncăciiovul, Mislea, Bolintinul, Cîmpulung, Căldărușanii, Sadova, Arnota, Gura Motrului, Potocol, Nucetul și Tinganul.

Drept aceoa, incheie documentul, «noi Matei Voievod am tocmit cum acele sfinite lavre domnești să fie în pacé de călugării străini, și să aibă a fi pe seama țării, cum au fost din veac ; însă alegînd afară acele minăstiri măcar domnești, măcar boierești pe care singurii citorii lor le-au închinat le-au supus metoace, acele să fie supus și stătătoare călugărilor străini». A. D. Xenopol consideră că Matei Basarab a fost silit să dea acest așezămînt contra abuzurilor călugărilor greci, pentru a-și menține poziția lui față de partida națională, să lovească măcar cu dreptatea în mină elementul gre-cesc care se întorsese așa de curînd după întronarea lui, la putere și înfrîurire în Țara Românească ¹³.

Cu cît însă sporeau nevoile lui Matei Basarab și mai ales acele bănești față de nesățioasa lăcomie a turcilor, cu atîta domnul se apleca tot mai mult chiar în țară, către elementul răpitor și jefuitor al grecilor. În 1652 vistiernicul de atunci Stroia, este arătat ca prins cu un furt din banii vistieriei, săvîrșit de el în unire cu Radu din Făr-cași, al doilea vistier și cu cămărașul Tudor. În urma cercetărilor făcute de o comisie numită de Divan, au fost găsiți vinovați și judecați. Domnul s-a milostivit și i-a iertat, condamnîndu-i numai la pierderea slujbelor, cu legătură de mare blestem a nu li se mai încuviința asemenea slujbe de nimeni în viitor «domn fie, mitropolit fie, episcop, orice boier mare va fi, ori străin, ori d-ai țării» ¹⁴.

A. D. Xenopol este de părere că tot acest proces a fost o înscenare pentru ca domnul să poată numi un grec mare vistier, argumentînd că dacă ar fi fost într-ade-văr vinovați de furt ar fi trebuit să-și piardă capetele și să plătească din averea lor șase bani drept unul, după legea de atunci ¹⁵.

Argumentele lui A. D. Xenopol sînt întărite și de faptul că mare vistier a fost numit un grec pripăsit la curtea lui Matei Basarab, Ghinea Țucas, adică Olarul.

Este caracteristic faptul că ultima măsură fiscală din domnia lui Matei din 1653, a fost desființarea năpastei, dreptul dregătorilor vistieriei de a arunca asupra altor locuitori din sat sau din satele vecine darea celor fugiți. Aceasta înseamnă că ne-mulțumirea țăranilor la sfîrșitul domniei lui Matei Vodă ajunsese așa de mare, încît cîrmuirea a fost silită să ia măsuri de ușurare, aflîndu-se în fața unor răscoale și a fugii în masă de pe moșii ¹⁶.

Unul din meritele cele mai mari ale lui Matei Basarab este impulsul și sprijinul necentenit pe care l-a dat el vieții culturale. Manifestările literare și culturale ale

13. A. D. Xenopol, op. cit., p. 12.

14. Hrisov din 1652 în Magazin istoric, 1, p. 126—130 și Anonimul rum., în Ma-gazin istoric, IV, p. 365.

15. A. D. Xenopol, op. cit., p. 13—14.

16. Istoria României, vol. III, Buc., 1964, p. 161.

epocii lui Matei Basarab sînt strîns legate de cartea bisericească tipărită fie ea în limba română, fie în limba slavă, impusă de Ortodoxie.

Există dovezi că Matei Basarab se gîndea la făurirea unor proiecte de expansiune culturală, intenționînd a retipări «Cărțile bisericești de rit oriental» nu numai pentru trebuințele țării sale, ci și pentru «multe alte provincii, precum: Moldova, Rusia, Bulgaria, Serbia, Bascia, Herțegovina, cea mai mare parte din Tracia și din Macedonia, pînă la Sfîntul Munte, după cum arată o scrisoare a catolicului Francisc Marcanich, de la 10 august 1637¹⁷.

Dacă împrejurările nu au îngăduit înlăptuirea acestor proiecte decît mai tîrziu, în epoca lui Constantin Brîncoveanu, în schimb Matei Basarab, prin legăturile lui, cu Petru Movilă și cu ajutorul unor distinși ierarhi, cum au fost mitropoliții Teofil și Ștefan ai Ungrovlahiei, Ghenadie II și Simion Ștefan ai Ardealului, a izbutit să ducă la biruință strădaniile îndelungate pentru afirmarea drepturilor limbii străbune în țările române din Sudul și Nordul Carpaților¹⁸.

În Molitvelnicul slavon tipărit în 1635, Matei Basarab va scrie o lungă prefață în slavonește, în care abundă o bogăție de idei și de simțiri pentru vremea aceea. În acest Molitvelnic, iar nu în Psaltirea slavă tipărită la Govora în 1637, se afirmă pentru prima dată ideea de predominare și de protecție a Țării Românești asupra altor popoare creștine din Balcani, care aparțin «slăvitului dialect slavon». O licărire a conștiinței unității naționale tot acum apare, pentru prima dată, în scrișul românesc tipărit, cînd Matei Vodă aduce mulțumiri lui Dumnezeu, în numele tuturor românilor, «fie Moldovalahi și Ungrovlahi».

La sfîrșit Matei Basarab termină cu îndemnuri adresate viitorilor domni români, dar și străinilor, de a nu lăsa în părăsire propășirea culturii și a cărții¹⁹.

Apariția legilor ca norme de reglementare a raporturilor sociale ca și sistematizarea lor în colecții sau coduri este determinată de anumite condiții sociale și politice.

Vechii cercetători considerînd pravilele ca avînd o istorie a lor proprie, independentă de relațiile sociale ale societății românești, n-au putut să-și explice fenomenul specific și de lungă durată al receptării dreptului bizantin în țările românești și nici să înțeleagă funcția istorică a pravilelor. Călăușiți de concepția autonomiei și permanenței dreptului în dezvoltarea istorică a societății românești au considerat pravilele, fie ca producții culturale împrumutate în scopul glorificării unor domni²⁰, fie ca învățături destinate să lumineze întregul popor român²¹.

Noua istoriografie, cercetînd izvoarele dreptului românesc medieval din punctul de vedere al condiționării lor sociale a rousit să explice și rolul social al pravilelor.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea existau între stat și biserică în Țara Românească raporturi care oglindesc deopotrivă strînsa dependență a clerului superior față de autoritatea domnească și susținerea monarhiei de către întregul cler

17. N. Iorga, Doamna Elina a Țării Românești ca patrioană literară, Ac. Rom. Mem. Sec. Ist., seria III, an. 1932, p. 64—65.

18. I. Lupaș, Începutul domniei lui Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania, Ac. Rom. Mem. Sec. Ist., seria III, an. 1933, mem. 17.

19. Dan Simonescu și Damian P. Bogdan, Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab, extras din Bis. Ortodoxă Română, nr. 11—12, nov.—dec. 1938, p. 866—880 (extras p. 8—9).

20. N. Iorga, Istoria literaturii românești, ed. a 2-a, București, 1925, p. 248.

21. Gh. Cronț, Pravila de la Govora din 1640, în rev. Studii, 1961, nr. 5, p. 1211—1226.

mirean și monahal. Pravilele sînt astfel primate în adevărata lor lumină de izvoare ale dreptului feudal românesc — «nomocanoane» adică, colecții de legi civile (nomos) și bisericești (canones).

Pravila de la Govora este un astfel de nomocanon, o traducere din slavonește a unei colecții de legi civile și bisericești, de origine bizantină, ce s-a tipărit pe vremea lui Matei Basarab, în tiparnița mănăstirii Govora. Această pravilă, ca izvor de drept reprezintă astfel un anumit stadiu de dezvoltare al dreptului vechi românesc în cadrul sistemului dreptului romano-bizantin receptat în anumite condiții social-politice și bisericești specifice, de statul feudal român și de Biserica Ortodoxă Românească. Pravila oglindește și un anumit stadiu de dezvoltare istorică a statului și poporului român, constituind astfel un prețios document al trecutului istoric alături de cronici și de documentele propriu-zise. Fiind un produs al limbii românești al veacului apariției ei, Pravila are și o anumită semnificație în dezvoltarea culturii românești ²².

Privită în lumina acestei concepții, Pravila de la Govora, prima pravilă românească din veacul al XVII-lea cu caracter oficial, apare în istoria studiului și dreptului românesc, ca și în istoria Bisericii Ortodoxe Române, ca îndeplinind o importantă funcție istorică, ea fiind urmarea unui proces istoric obiectiv de receptare a dreptului bizantin în statul și Biserica Ortodoxă românească ²³.

Cercetătorii noi ²⁴ au dovedit că apariția pravilelor este strîns legată de ridicarea unor noi pături sociale, de rolul, activitatea și organizarea Bisericii Ortodoxe și de consolidarea domniei feudale.

Epoca lui Matei Basarab se caracterizează prin întărirea puterii economice și politice a micii boierimii, a negustorilor și a oamenilor ridicați din lumea satelor, care prin luptă împotriva mării boierimii au acaparat bună parte din funcțiile administrative ale statului și au susținut politica de centralizare administrativă și de extindere a justiției domnești. Aceste pături sociale cer introducerea limbii române în cancelarii și în Biserică. Procesul de întărire a monarhiei se dezvoltă în dauna sărăcirii țărănimii care din liberă devine iobagă pe moșiile boierești ²⁵.

Biserica Ortodoxă, susținînd lupta poporului împotriva jugului otoman, prin învățătura sa unitară și prin organizarea sa uniformă a constituit un puternic factor de coeziune și consolidare a statului feudal ²⁶. Nomocanoanele erau obligatorii în stat și în Biserică, în acțiunea lor de centralizare a puterii de stat, domnitorii români au găsit în pravile mijlocul juridic de a influența comportarea supușilor într-un sens nou și uniform, altul decît cel al obiceiului, diferit de la o regiune la alta ²⁷.

22. Ibidem, p. 1211.

23. Ibidem, p. 1212.

24. Al. Grecu, P. P. Panaitescu, *Începuturile dreptului scris în limba română*, în «Studii», 1954, nr. 4, p. 215—228; Gh. Cronț, op. cit.; Idem, *Dreptul bizantin în Țările Române, Pravila Moldovei din 1646* «Studii», 1958, nr. 5, p. 33—59; Idem, *Îndreptarea Legii din 1652*, «Studii», 1960, nr. 1, p. 57—82; Emil Cernea, *Curs de Istoria Statului și Dreptului R.P.R.*, vol. I litografiat 1961, p. 412; Vl. Hanga, *Ist. Statului și Dreptului R.P.R.*, vol. I, ed. III (lit.) Buc. 1954; Liviu Stan, *Importanța canonică și juridică a Pravilei de la Tirgoviște*, «Studii Teologice», 1952, nr. 9—10, p. 560—579; Idem, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a mitropoliei Moldovei*, «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1960, nr. 3—4, p. 170—214; Iorgu D. Ivan, *Pravila Mare de-a lungul vremii*, «Studii Teologice», 1952, nr. 9—10, p. 580—609; Ioan Floca, *Pravila de la Govora din 1640—1641, Biserica Ortodoxă Română*, nr. 3—4, 1963, p. 298.

25. *Istoria R.P.R.*, București, 1952, p. 184—202.

26. Emil Cernea, op. cit., p. 247

27. Ibidem, p. 248.

Legislația bizantină corespundea intru totul situației specifice de la noi și de aceea a fost acceptată ca o necesitate de statele românești.

Pravila de la Govora apare sub titlul: Pravila aceasta iaste dreptătorul de leage, tocmeale a sfinților apostoli, tocmita de 7 soboare cătră aceasta și a preacuvioșilor părinți, învățătorilor limiei. Tipăritu-se-au în tipuri prealuminatului domn Io Matei Basarabă voevodă a toată țara Ungrovlahiei, în minăstirea Govora Vă leațo 7149, iară de la nașterea lui Hr. 1640²⁸.

Pravila de la Govora, concomitent cu ediția pentru Țara Românească semnată de mitropolitul Teofil, a apărut și într-o ediție specială destinată Transilvaniei. Exemplarul destinat Transilvaniei se deosebește de cele destinate Țării Românești numai prin faptul că numele și titlul mitropolitului Teofil al Țării Românești sînt înlocuite prin numele lui «Ghenadie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopu și mitropolitu a tatî țara Ardealului». Extrasele publicate de Timotei Cipariu²⁹, precum și unul dintre exemplarele tipărite ce se păstrează în Biblioteca Academiei confirmă această a doua ediție³⁰.

Ghenadie ar fi putut să solicite această ediție pentru Transilvania personal de la Teofil, în timp ce acesta se afla în Transilvania, în solie de principe în vara anului 1639. Ghenadie avea nevoie de Pravilă probabil, fie pentru a contrabalansa acțiunea calvină, fie pentru că nu aveau o pravilă care să cuprindă dreptul Bisericii Ortodoxe. Aceasta cu atât mai mult cu cît principatul Calvin pregătea deja din 1635 stringerea legilor de stat într-o colecție oficială, care se tipărește în următorul deceniu³¹.

Pravila de la Govora s-a tipărit cu aprobarea lui Matei Basarab. După cum arată însăși foaia de titlu, Pravila s-a tipărit în tipografia domnească. Insemnarea slavonească de la sfîrșitul predosloviei arată că pravila s-a tipărit «din porunca prealuminatului domn Io Mathei Basarab-voievod». A doua însemnare slavonească

28. I. Bîanu, N. Hodoș, Bibliografia românească veche 1508—1830, tom. I, Buc. 1903, p. 109—113; Ș. Longinescu, Istoria dreptului român vechi, Buc., 1908, partea I, Izvoarele, p. 325; Șt. Berechet, Istoria vechiului drept român, I, Iași 1933, p. 153; I. Peretz: Pravila de la Govora, în Rev. pentru ist. arh. și filologie, Buc. t. X I(1910) și XII (1911); I. Peretz, Curs de Istoria Dreptului român, Buc. 1928, vol. II, partea I ed. II, p. 322—324; Idem, Pravile românești din sec. XVII, Buc. 1930, Stenograme scoase de pe prelegerile dezvoltătoare ale studiului pravilelor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, ținute în anul școlar 1929—1930, p. 3—12; Gh. Cronț, Pravila de la Govora din 1640, în Studii nr. 1 an 1961, p. 1211—1226; Ion Floca, Pravila de la Govora din 1640—1641, B.O.R., nr. 3—4, nr 1963, p. 297—319; Stelian Marinescu, Dispozițiuni de drept laic în Pravila de la Govora, B.O.R., nr. 3—4, an 1963, p. 320—346; Ioan Floca, Importanța canonică-juridică a Pravilei de la Govora (1640—1641), «Mitropolia Ardealului», nr. 6—8, an 1969, p. 494—523; Idem, Unitatea dintre pravilele folosite în Transilvania cu cele din Țara Românească și Moldova, «Mitropolia Ardealului», 1962, nr. 9—12, p. 686—710.

29. Timotei Cipariu, Crestomație sau analicte literare din cărțile mai vechi și mai nouă românești, Blaj, 1858, p. 141.

30. În afară de ediția din 1640—1641, Pravila de la Govora a mai avut două ediții: cea publicată în 1884 cu litere latine de către Academia Română și cea publicată în 1885 de către Ioan M. Bujoreanu, cu foarte mici deosebiri de transcriere față de ediția din 1884.

31. Gh. Rakoczy I., Principele Transilvaniei, scrie sibienilor să trimită articole de legi pentru corpul de legi proiectat, în baza Hotărîrii din 1635; Ioan Lupăș, Documente istorice transilvane, vol. I (1599—1699), documentul nr. 84, din 27 august 1640, Cluj, 1940, p. 202—203.

de la sfârșitul Pravilei, după «scara cărții», arată că Pravila s-a tipărit «din porunca și cu cheltuiala prealuminatului domn Io Mathei Basarab-voievod».

Aceste precizări textuale incluse în Pravilă dovedesc îndeajuns că Matei Basarab a aprobat Pravila și a tipărit-o cu cheltuiala sa. Pravila este deci, pentru a ne exprima juridicește, o legiuire promulgată de autoritatea domnească și editată în tipografia domnească, cu cheltuiala domnească³².

După indicațiile din predoslovie și cele date de Ștefan de Ohrida în epilog Pravila este o traducere, din limba slavă, a unui nomocanon de origină bizantină, efectuată de Mihail Moxalie³³. Tipărirea se face în tiparnița domnească sub directa supraveghere a lui Udriște Năsturel³⁴. Tipărirea începe sub conducerea tehnică a egumenului Meletie Macedoneanul și se continuă de către ieromonahul Ștefan de Ohrida³⁵ ajutat sigur de monahii din mănăstirea Govora.

În secolul al XVI-lea traducerea slavonă a hronografului bizantin al lui Manasses era destul de cunoscută în Țările române. Cronicarii moldoveni Macarie, Eftimie și Azarie l-au folosit; cărturarilor noștri din acea perioadă citeau acest cronograf. Moxa a răspuns deci unor cerințe reale când s-a hotărât, din îndemnul episcopului Teofil, să prelucraze în limba română cronograful bizantin al lui Manasses³⁶.

Pravila de la Govora e o traducere în românește a unui manuscris slavon rămas necunoscut. Cercetările făcute au dovedit că textul slavon nu este decît traducerea unui nomocanon grecesc. De altfel, nomocanoanele grecești au avut o largă circulație în țările balcanice, fiind folosite deopotrivă de către autoritățile de stat.

În țările române, nomocanoanele grecești au pătruns o dată cu constituirea ierarhiei bisericești și cu organizarea mitropoliilor. Unele nomocanoane au pătruns în țările române și prin mijlocirea slavilor³⁷, iar altele au fost aduse chiar de către grecii veniți aici după căderea Imperiului bizantin sub dominație turcească.

Analogiile Pravilei de la Govora cu pravilele slavonești care au circulat în țările românești «dovedesc că au existat diferite variante și compilații ale aceluiași nomocanon folosit în Imperiul Bizantin și apoi în țările balcanice»³⁸.

P.P. Panaitescu comparînd Pravila de la Govora³⁹ cu Nomocanonul publicat de Petru Movilă la Kiev în anul 1629⁴⁰, constată o identitate de titluri și o asemănare

32. Gh. Cronț, *Pravila Govora...*, p. 1213. 33. Gh. Cronț, *Govora*, p. 1215;

34. P.P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre*, Paris, 1926, p. 31.

35. C. Popovici, op. cit., p. 98; Șt. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin și românesc*, vol. 1, partea I. Izvoarele, Vaslui, 1937, p. 162; Sbiera, op. cit., p. 126.

36. Margareta Ștefănescu, *Cronica lui Manasses și literatura română slavă și română veche*, Iași, 1927; și N. Simache și T. Cristescu, *Hronograful lui Mihail Moxa*, Buzău, 1942.

37. P.P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Ac. R.P.R.*, vol. 1, Buc. 1959, p. XV. 38. Gh. Cronț, op. cit., p. 1218. 39. P.P. Panaitescu, op. cit., p. 48;

40. În studiul lui A. Pavlov: *Nomocanonul la Marele Trebnic*, ed. II Moscova, 1897, găsim istoricul acestui Nomocanon. Alcătuitorul ei Pamvo Berînda «de neam moldovean» (p. 6), care l-a întocmit la Muntele Athos și l-a publicat în prima ediție la Kiev în anul 1620 (p. 6). A doua ediție tot la Kiev în mănăstirea Lavra Pecersca în anul 1624 sub semnătura lui Zaharia Kapistenschi (p. 56). A treia ediție apare sub Petru Movilă la Kiev în anul 1629 (p. 55). A patra ediție apare la Lvov în anul 1646 sub episcopul Arsenie Jeliborschi (p. 59). La Moscova apar o serie de ediții din acest Nomocanon ca anexă la Marele Trebnic, în anii: 1639 (p. 59), 1665 (p. 63) sub patriarhul Ioasaf; 1680 sub patriarhul Ioachim (p. 64). Șirul edițiilor se continuă și în veacul următor. În anul 1678, sub episcopul Eustache al Romanului, s-au făcut traducerea acestui Nomocanon, care se păstrează, în manuscris la mănăstirea Putna (p. 54), cf. I. Flocă, *Govora*, p. 310, nota 74.

deplină cu cuprinsul predosloviilor, predoslovia semnată de Teofil nefiind decât traducerea celei slavone semnată de Petru Movilă⁴¹. Cuprinsul însă diferă. Textul românesc este mai extins și mai amănunțit decât acela al micii cărți de la Kiev, care poartă pe bună dreptate numele de rezumat. «Probabil, concludă P. P. Panaitescu, la vederea Nomocanonului de la Kiev cărturarilor români au voit să aibă și ei unul. Avind însă în mânăstirile românești manuscrise mai detaliate le-au preferat pe acestea»⁴². Comparând cuprinsul celor două tipăriți se pot determina și anumite asemănări textuale⁴³.

Considerând Pravila de la Govora, mai mult o compilație decât o simplă traducere din limba slavă, putem să trecem printre izvoarele directe ale Pravilei de la Govora atît Pravilele slavone existente la noi de tipul celei de la Bistrița (1618) cît și pe cele românești, dintre care în primul rînd vom socoti Pravila lui Coresi tipărită. Izvorul original al Pravilei de la Govora este un nomocanon grecesc, variantă a celui publicat de Catelerius, prelucrare și el după alte nomocanoane, care au folosit izvoarele oficiale de tip fotinian. Așa se explică traducerea liberă a canoanelor din Pravila de la Govora⁴⁴.

Pravila de la Govora este deci un nomocanon, o colecție de legi civile și bisericicești de origine bizantină, alcătuită după o traducere slavă a unui nomocanon grecesc. Neidentificarea izvoarelor slave și cu atît mai mult a celor grecești, acest fapt pledează mai mult pentru ipoteza că Pravila este o compilație după aceste izvoare, decât o traducere fidelă a unora din acestea. Opinia poate fi sprijinită și pe faptul că în această vreme, deceniul al treilea al veacului al XVII-lea, ne găsim în plină campanie de sistematizare a dreptului nu numai la români, unde se pregătesc legiurile lui Matei Basarab și Vasile Lupu⁴⁵, și ele compilații, dar și la popoarele vecine, la unguri, care din 1653, hotărâsc stringerea legiurilor în vederea viitoarei colecții oficiale din 1653. Aprobatae Constitutiones⁴⁶ ca și la ruși, care alcătuiesc comisii speciale la Moscova⁴⁷ pentru codificarea dreptului și scot ediții repetate de Nomocanoane.

Pravila cuprinde un material variat. În general are un conținut canonic-bisericesc⁴⁸ fără a lipsi elementele de drept civil luate din materialul intrat în competența de judecată a instanțelor bisericicești și civile⁴⁹.

41. O singură notă a textului slavon, care privește o decizie a unui consiliu provincial este omisă în traducerea românească. Cf. P. P. Panaitescu, op. cit., p. 31—32. Există în predoslovie și o parte nou introdusă, probabil de Mitropolitul Teofil, care semnează predoslovia, precum și recomandată făcută preoților de a nu lăsa această carte pe mîna mirenilor. 42. P.P. Panaitescu, op. cit., p. 31—32.

43. Cf. Nomocanonul la Marele Trebnic, Kiev, 1629.

44. Ioan Floca, Govora, p. 312—313, 1647.

45. Carte Românească de învățătură Moldova, Îndreptarea Legii, 1652. Țara Românească. 46. I. Lupaș, Documente, p. 202—203.

47. P. Constantinescu-Iași, Relațiile..., p. 143; după V. A. Alexandrov, p. 30.

48. În legătură cu cuprinsul Pravilei cf. : S. Longinescu, Istoria dreptului român vechi, Buc. 1904, p. 1, Izvoarele, p. 377—378; Ion Peretz, Curs de istoria dreptului român, v. II, p. 1, p. 341—349; Idem, Precis de istoria dreptului român, p. 381—382; Șt. Berechet, Istoria vechiului drept român, p. 157; Idem, Legăturile dintre dreptul bizantin și român, 1, p. 103—104; Gh. Cronț, Govora, p. 1219—1222; I. Floca, Govora, p. 313—315; Șt. Marinescu, Dispozițiuni de drept laic în Pravila de la Govora, B.O.R., nr. 3—4, an 1963, p. 320—346; I. Floca, Importanța canonic-juridică a Pravilei de la Govora, 1640—1641, Mitropolia Ardealului, nr. 6—8, 1969, p. 501—523.

49. Șt. Gr. Berechet, Judecata la Români pînă în secolul XVII-lea, Chișinău, 1926, p. 6.

Pravila începe cu o Predoslovie, care este în cea mai mare parte traducerea Predosloviei Nomocanonului lui Petru Movilă tipărit la Kiev în anul 1629⁹⁰. Conținutul ei ne arată scopul Pravilei. Adresându-se conducătorilor Bisericii și «tuturor duhovnicilor», mitropolitul Teofil le dă îndrumări privitoare la spovedania și împărtășania credincioșilor, cerându-le să folosească Pravila «în taină» și recomandându-le să nu dea această carte «întru mină de mirean... nici la măscărici».

Materia care formează conținutul Pravilei nu este sistematizată. Unele capitole sînt foarte lungi, altele foarte scurte. Aceleași dispoziții se repetă uneori în diferite capitole. Sfaturile se amestecă cu avertismentele, cu penitențele și cu sancțiunile penale. Dispozițiile canonice se împletesc cu învățăturile patristice și cu prevederi împrumutate din dreptul bizantin.

Pravila oglindește stratificarea socială proprie orînduirii feudale cu unele rămășițe de robie. Pravila cunoaște «oameni mari și mici», dar le cere tuturor ca din punct de vedere religios să asculte de arhieriei și de preoți (cap. 3 și 6). Poziția clasei boierești față de cler reiese mai cu seamă din dispozițiile ce se ocupă de «boieri și de slujitorii lor». Se cere clericilor să se împotrivescă boierilor și slujitorilor lor atunci cînd aceștia încearcă «să biruiască» pe preoți sau să-și însușească bunurile bisericii, chiar dacă ar fi ei însuși ctitori, nu să judece pe preoți pentru abaterile lor personale (cap. 4).

Boierii au dreptul să judece pe preoți pentru pricinile referitoare la locurile lor de arătură și de vie, cu condiția încuviințării prealabile a arhierelui respectiv (cap. 4). Oamenii așezați pe pămînturile boierilor sînt îndemnați să se supună: «Voi, robi, supuneți-vă domnilor voștri cu frică» (cap. 10). Sînt prevăzute penitențe pentru cei care nu ascultă de stăpînii lor (cap. 54). Robii care fură bunurile stăpînilor lor sînt pedepsiți cu bătaia (cap. 55).

Sînt sancționate infracțiuni care puteau fi de fapt acte de protest împotriva ordinii sociale bazate pe exploatarea de clasă. Astfel, cei vinovați de a fi vîndut «O curte ... sau stog cu aria, sau casă ...» sînt supuși unor grele penitențe și în plus pedepsiți cu bătaia și confiscarea averii (cap. 77).

Pravila are un pronunțat caracter de cod disciplinar bisericesc, folosind ca sancțiuni mai atîte penitențele: pocăința, posturile, mărănile. Totuși în Pravilă figurează și unele sancțiuni de drept penal. Se prevede astfel tăierea mîinii celui care «va lua lemn și va lovi pre tată-său» (cap. 8), precum și celor care fură oameni sau copii (cap. 100). Alte forme de mutilare sînt prevăzute pentru cei care practică anumite perversiuni (cap. 111).

Bătaia este prevăzută pentru cei care învață pe robi să fure bunurile stăpînilor lor (cap. 55), pentru siluatori (cap. 106) și pentru incendiatori (cap. 77). Pravila mai prevede confiscarea averii incendiatorilor, femeilor care-șiucid soții și tîinuitorilor (cap. 97 și 111). Cei dovediți vinovați de furt sînt obligați să întoarcă de 2—4 ori valoarea lucrurilor furate (cap. 104).

Printre pedepsele prevăzute de Pravilă, în afară de bătaie, mutilare și confiscarea averii, figurează și expulzarea și chiar pedeapsă capitală, penalitățile fiind gradate în raport cu infracțiunile. Pravila cuprinde prevederi și pentru cazurile de complicitate, de tentativă, de legitimă apărare, asemenea prevederi fiind ca și celelalte, luate din dreptul bizantin.

Fixarea penitențelor formează cea mai mare parte din materia Pravilei. Numeroase dispoziții se referă la viciile omenești și statornicec penitențe pentru infracțiunile sexuale (cap. 6, 11, 14—15, 25, 74, 84—86, 139). Minciuna, clevețirea, călcarea jurământului, beția, arghirofilia și furtul sînt sancționate prin penitențe sporite (cap. 88). Sînt de asemenea sancționate numeroase forme de superstiții (cap. 24, 51, 131—133).

Pravila cuprinde norme canonice și morale alit pentru clerici cit și pentru laici. Se fixează condițiile pentru alegerea și sfințirea episcopilor (cap. 75). Episcopul și egumenul sînt îndemnați «căt-re săraci deapurarea să se grijească» (cap. 79). Episcopul este oprit de a «purta oaste după dînsul» (cap. 6).

Dispozițiile privitoare la recrutarea și conduita preoților arată în general grija Bisericii pentru moralitatea și prestigiul clerului. Între condițiile fixate pentru hirotonisirea preoților este și aceea de a li se verifica «grija cărții» (cap. 4). Clericii sînt îndemnați să fie morali și să-și îndeplinească îndatoririle lor fără «vreo plată de argint sau de aur» (cap. 3). Preoții care practică negustoria și cămătăria sînt sancționați cu scoaterea din cler. Aceeași sancțiune se aplică și preotului care «va cerca să se boierească» (cap. 6).

Pravila cuprinde de asemenea ample reglementări privitoare la călugări.

Numeroase recomandări de conduită se adresează credincioșilor. Ei sînt sfătuiți să prăznuiască sărbătorile bisericesti creștinește, nu «întru cintece mirenești și în beții» (cap. 3). Se interzice bărbaților să se îmbrace femeiește și femeilor să se îmbrace bărbătește (cap. 62). Pravila oprește pe femei să-și tundă părul (cap. 66).

Pravila cuprinde și dispoziții privitoare la morala familială (cap. 8). Se cere soților să se respecte reciproc, iar părinților să-și crească și să-și educe copiii spre a-i feri de vicii, de furturi, de viclenie. Se cere fiilor să cinstească pe părinții lor și să-i întrețină cînd îmbătrînesc și slăbesc (cap. 65—66).

Pravila fixează restricții alimentare foarte amănunțite pentru posturile rînduite de Biserică, interzice consumarea unor specii de păsări și animale, precum și folosirea apei infectate (cap. 17—18, 30—31, 67—68, 89, 138—139).

Pravila cuprinde de asemenea dispoziții de drept internațional. Astfel, uciderea captivilor de război este sancționată cu excluderea ucigașilor din biserică pe timp de 20 de ani. Penitența se reduce numai dacă «va fi ucisul de limbă păgînă». Dacă se face război între «doi împărați și voinicii lor», atunci păcatul uciderii cade deopotrivă și asupra împăratului și asupra ostașilor. Pravila socotește fericit pe acela care într-o asemenea împrejurare va refuza «să ucidă» (cap. 42). Provocatorii de războaie nu sînt iertați «în veci» (cap. 144). Ostașii care au participat la războaie nu pot fi primiți în rîndul clericilor (cap. 145).

Fără îndoială că Pravila de la Govora a răspuns unor cerințe reale ale clerului românesc, care avea nevoie de îndrumări practice pentru îndeplinirea îndatoririlor sale. Cartea a fost utilă clericilor, urmărind să-i îndrumeze în activitatea lor și să le sporească autoritatea în fața credincioșilor. Dispozițiile civile și penale a căror aplicare nu intră în competența preoților duhovnici au putut servi ierarhilor și organelor statului, care sub diferite forme participau la administrarea justiției. După cum rezultă din cuprinsul Pravilei, această justiție avea un pronunțat caracter de clasă.

Prin cuprinsul ei variază laic și bisericesc, prin referințele ei morale și dogmatice, prin caracterul ei educativ, Pravila de la Govora a mai putut să fie folosită și pentru însăși instruirea și educarea clericilor.

Tipărirea Pravilei de la Govora în două ediții paralele, și anume una pentru Țara Românească și alta pentru Transilvania, dovedește și mai mult că lucrarea a fost cerută de nevoile reale ale acestor țări române, care se ajutau reciproc. Este vorba deci de un monument al dreptului scris, pe bază nomocanică bizantină, care a fost nu numai un cod, ci și o carte instructivă și educativă, folosită deopotrivă în Țara Românească și în Transilvania⁵¹.

În afară de ediția din 1840, Pravila de la Govora a mai avut două ediții: cea publicată din 1844 cu litere latine de către Academia Română și cea publicată în 1885 de către Ioan M. Bujoreanu, cu foarte mici deosebiri de transcriere față de ediția academică.

Ultima operă legislativă a lui Matei Basarab este Indreptarea Legii care apare în anul 1652 la Tirgoviște⁵².

Pravila tipărită este un în folio, avînd 25 foi numerotate și 796 pagini, tipărită în alfabetul chirilic, îngrijit, în negru și roșu. Titlul ei complet este următorul «Indreptarea legii «cu Dumnezeu care are toată judecata arhierească și împărătească de toate vinile preoțești și mirenești. Pravila sfinților apostoli, a cele 7 soboare și toată(e) ceal(e) nomiastnie(e). Lîngă acestea, și ale s(fin)ților dascăli ai lumii, Vasil(ie) Vel(ichi), Timothei, Nich(ita), Nicolae. Theologia dumnezeiestilor bogoslov(i). Scrise mai înainte și tocmite cu porunc(a) și învățatur(a) blagostivului împărat, chir Ioan Clomninul de cuvîn(tătoria) diacon mar(ii) bisear(ici) lu Dumnezeu și păzitor de pravili, chir Alexie Aristinu. Iar acum de întii prepuse toate de pre ellinește pre limba rum(inească), cu nevointa și oserdia și cu toată cheltuiala ca pr.s. de Hr., chir Ștefan, cu mila lui Dumnezeu mitrop(olit) Tărgov(iștei), exar(h) Plașul(ui) a to(a)t(ă) Un(grovlahia).

În Tirgoviște, în tipografia prealum(inatului) meu domn, Io Matei v(oievod) Bas(arab), în s(finta) mitro(polie), în cas(a) Nălțăr(ii) domnul(ui) nos(tru) Is(us) Hr(istos). Martie 20, văleat 7160 a lui Hristos 1652 V. post(t) vel(ichi)».

Întreaga inscripție este înconjurată de un chenar ornamental, pe care figurează sus: soborul Maicii Domnului, cuprins între chipurile lui Isaia, Ieremia, Moisi și David, jos: stema Țării Românești reprezentată printr-un corb cu crucea în cioc, purtînd pe piept un scut pe care se află o cruce așezată pe o coroană. Stema, pe care mai apar soarele și luna, are deasupra și o coroană. Pe laturile chenarului figurează chipurile mai multor sfinți. Numele gravurii este Theodor Tișevici.

Pe verso se află scrisoarea omagială cu care traducătorul Daniil Panoneanu, prezintă lucrarea sa mitropolitului Ștefan. Urmează apoi stema mitropolitului însoțită de 18 versuri omagiale și, după ea, predoslovia mitropolitului Ștefan.

Fiecare pagină are un chenar dublu spre margine; în acest spațiu marginal se află, în roșu numărul curent al glavelor și alte indicații. Pagina are 36 de rînduri. Textul este însoțit de numeroase frontispicii, vinete, semne și imagini gravate.

Titlurile glavelor sînt imprimate cu roșu ca și literele inițiale ornamentale ale glavelor.

Pe fila 8 lim. verso începe tabla de materii, la sfîrșitul căreia se află o gravură în lemn intitulată Judecătorul cel drept, semnată «Petru Theodor 7159» și cu o legendă.

51. I. Bîanu și N. Hodoș, Bibliografia românească veche, t. I, Buc. 1903, p. 190; cf. Indreptarea Legii, 1652, ediție critică, f. an., ed. Acad. R.S.R., p. 9—10.

52. Damaschin Mise, Reforma fiscală din vremea domniei lui Matei Basarab, în Studii, anul XII (1959), nr. 2, p. 53—83.

La pagina 429 se termină prima parte a Pravilei cu cuvintele :

«Cu rugăciunea și cu toată silința lui Ștefan Mitropolitul s-a tradus din elinește pre limba-proastă românească, cu osteneala mult păcătoșului Daniil Andrean monahul din țara Panonei. În rugăciunile voastre nu-l uitați».

Partea a doua are titlul următor :

«Nomocanon cu Dumnezeu, avind adunate pre toate canoanele ale sfinților ap(òs)(to)li și ale sfinților a șapte soboare ale lumii și ale celorlalte săboare, carele se au făcut pre în bogate locure, carele se chiamă namestnice. După aceia și a marelui Vasile, și ale altor sfinți bărbați și părinți purtători de d(u)mn(e)zeu alcătuită cu ruga și îndemînarea blago-cistivului împărat chir Ioan Comninel de cuvintătorul diacon al mării biserici a lui d(u)mn(e)zeu și păzitorul de pravilă chir Alexie Aristianu. Iar acum prin osteneala și prin rugăciunile și prin toată convingerea mitropolitului Ștefan din nou traduse din limba elinească pre limba proastă românească, prin osteneala prea micului între mari Daniil Adrian din țara Panoniei».

Pravilele tipărite în vremea domniei lui Matei Basarab au apărut sub egida Bisericii. Important este faptul că rolul acestui domn nu s-a mărginit numai la aprobarea tipăririi legiurilor în propria sa tipografie. Matei Basarab a aprobat însuși conținutul Indreptării Legii, precum rezultă din prefața mitropolitului Ștefan, care arată că această pravilă a fost scoasă «cu buna voie a luminatului și blagocestivului meu domn Io Matei Voevod Basarab și cu tot sfatul Măriei Sale».

Indreptarea Legii este o legiuire promulgată de autoritatea domnească și tipărită în tipografia domnească. Acest fapt are o deosebită importanță istorico-juridică. Matei Basarab a avut nevoie de o legiuire represivă pe care s-o folosească împotriva celor care atingeau și primejduiau ordinea socială ce stătea la baza statului feudal. El este acela care a introdus măsuri fiscale foarte aspre pentru populația birnică⁵². Chiar și pentru reprimarea împotrivilor față de aceste măsuri, Indreptarea Legii a fost necesară regimului social politic ce susținea pe Matei Basarab.

Prin tipărirea Indreptării Legii, Matei Basarab avea în vedere în primul rînd consolidarea legislativă a statului și autorității domnești și numai în al doilea rînd promovarea culturii în limba română.

Inițiatorul principal al Indreptării Legii a fost mitropolitul Ștefan. Ales mitropolit al Țării Românești în 1648, Ștefan a desfășurat o excepțională activitate cărțurărească și a combătut propaganda calvină. A luptat pentru biruința limbii române împotriva slavonismului aflat în scădere și mai cu seamă împotriva grecismului.

Mitropolitul Ștefan a participat și la răscoala îndreptată împotriva lui Matei Basarab. În scrisorile sale din iulie și august 1653, adresate patriarhului Constantinopolului Ioanichie, Matei Basarab arată că a scos din scaun pe mitropolitul Ștefan, deoarece «s-a dovedit că a fost în legătură cu răsculații și «s-a răsculat împotriva domnului său însuși»⁵³. Fiind înlăturat din scaun, mitropolitul Ștefan a fost exilat la mănăstirea Tismana. Constantin Basarab Cîrnul recheamă la 1657 pe Ștefan în scaunul mitropolitan. Păstorind încă zece ani, cu o întrerupere, mitropolitul Ștefan s-a stins din viață la 1668⁵⁴.

53. N. Iorga, Documente grecești privitoare la Istoria Românilor, în colecția Hurmuzaki, Documente, vol. XIV, partea I, Buc., 1915, p. 195—197.

54. N. Iorga, Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor, Valenii de Munte, 1908, vol. I, p. 372; George I. Negulescu, Ștefan, mitropolitul Ungrovlahiei, București, 1911; Niculae I. Șerbănescu, Mitropolii Ungrovlahiei, în B.O.R., an

Ridicat din rîndurile țărănimii, mitropolitul Ștefan reprezenta în Țara Românească curentul social nou care avea să ducă la biruința limbii române în Biserică și în administrația statului și să promoveze idei înaintate în cultura românească. De o prăvilă cuprinzătoare tipărită în limba română aveau nevoie și statul și Biserica. Matei Basarab a cerut această prăvilă, dar inițiativa și grija alcătuirii au revenit mitropolitului Ștefan⁵⁵. În foaia de titlu a Îndreptării Legii se arată că traducerea s-a făcut din elinește în românește «cu nevoia și userdia și cu toată cheltuiala» mitropolitului Ștefan. Prefața lui Daniil Panoneanul este închinată mitropolitului Ștefan și nu lui Matei Basarab. În propria sa prefață și anume în scurtele intervenții personale pe care le face în textul tradus din Sintagma lui Matei Vlastare, Mitropolitul Ștefan precizează: «că au făcut alegere din multe și bogate pravile».

În prefața sa, mitropolitul Ștefan se adresează ca un dascăl și legiutor ierarhilor, egumenilor și protopopilor din țară și din afară, recomandîndu-le pravilele care «pun leage și legătură și hotar împăraților și domnilor, patriarhilor și mitropoliților, egumenilor și călugărilor, popilor și diaconilor, boierilor și bogaților, stăpînilor și slugilor, celor ce oblăduiesc și celor ce se oblăduiesc». Această însușire de trepte și clase sociale arată prin ea însăși că mitropolitul Ștefan înțelegea să apere ordinea socială existentă. Mitropolitul Ștefan avea astfel în vedere faptul că pravila era destinată atît laicilor cît și clericilor. El mai avea în vedere și faptul că pravila va fi folosită și în Transilvania. Cînd semnează prefața pravilei, Ștefan se intitulează «mitropolit al Țirgoviștei, exarhul Plaiului și a toată Ungro-Vlahia». Acest titlu, departe de a fi un apelativ onorific, indică o realitate. Mitropolitul Țării Românești avea jurisdicție ecleziastică și asupra românilor din Transilvania. Însăși Îndreptarea Legii precizează în glava 391 că, mitropolitul Ungro-Vlahiei nu numai că «se cheamă exarh a toată Ungurimea și al Plaiului», dar «are blagoslovenie de hirotonește el și pe episcopii țării Ardealului de în Țara Ungurească».

Din cele indicate în prefață se desprinde în mod riguros că mitropolitul Ștefan a fost principalul inițiator al pravilei. În activitatea sa de cărturar și de conducător al Bisericii, mitropolitul Ștefan a simțit lipsa unui cod cuprinzător pentru nevoile Bisericii sale. Pravila de la Govora din 1630—1631, avînd un conținut restrîns și un caracter mai ales penitențial, nu putea fi folosită practic pentru toate trebuințele clerului și credincioșilor. Apariția Cărtii românești de învățătură în Moldova la 1646, constituie de asemenea un îndemn și un model de imitat.

Îngrijindu-se de alcătuirea Pravilei, mitropolitul Ștefan are și meritul de a fi inclus în această carte numeroase ilustrații și mai ales stema mitropoliei. Acest mitropolit introdusese stema mitropoliei Țării Românești mai întîi în cartea sa intitulată «Mistirio», tipărită la 1651 cu propria sa cheltuială^{55 bis}. Cu unele modificări, aceeași stemă figurează și în Îndreptarea Legii.

Traducătorul pravilei a fost Daniil Panoneanul, după cum rezultă în primul rînd din propria sa prefață, apoi și din mențiunile ce figurează la sfîrșitul primei părți și în titlul părții a doua a pravilei.

LXXVII, nr. 7—10, 1959, p. 722—826; Idem, Precizări privind cronologia mitropolițiilor Ungrovlahiei, în B.O.R., an LXXIX, nr. 3—4, 1961, p. 376—380; Ion V. Dură, Biserica din Țara Românească în epoca lui Matei Basarab, în B.O.R., an LXXXIX, nr. 5—6, 1971, p. 577—592; Radu Crețianu, Mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei, în M.O., an XXIX, nr. 1—3, 1977, p. 119—139.

55. Gh. Cronț, Dreptul bizantin..., p. 45.

55 bis. I. Bîanu și N. Hodoș, Bibliografia românească veche, tom. I, Buc., 1903, p. 179.

Daniil era transilvănean și se numea Daniil Andrean. Intrînd în monahism el și-a zis Panoneanul. După 1652, Daniil Panoneanul a fost pentru o scurtă vreme mitropolit al Ardealului⁵⁶. Apare în documente și ca episcop în Țara Făgărașului⁵⁷. Revenit în Țara Românească, Daniil «proin Ardelean» muri în 1687.

Daniil Panoneanu în prefață spune că a tradus această carte «de pre limba elinească pre limba proastă românească». El menționează că a fost ajutat de Panteimon Ligaridis și de Ignatie Petrișis.

Născut la Chios la 1610, Pantelimon Ligaridis a studiat timp de 7 ani la Roma gramatica, retorica, filozofia și teologia. Intrînd în cler la 1639 în serviciul Bisericii catolice, el a funcționat ca atare la Constantinopol pînă în anul 1647, cînd veni în Țara Românească unde, trecînd drept ortodox, a devenit predicatorul curții și confesorul lui Matei Basarab.

Ligaridis a funcționat cîtiva ani și ca dascăl la școala domnească din Iași, înființată de Vasile Lupu. Devenind mitropolit al Gazei, el n-a funcționat în această calitate, ci a rămas în Țara Românească. Chemat apoi în Rusia de către patriarhul Moscovei, Ligaridis a fost socotit acolo «mare doctor și interpret». A murit la Kiev în 1678⁵⁸. Deși apare astfel ca un căutător de situații, Ligaridis a fost totuși apreciat atît în țările române cit și în Rusia pentru inteligența și cultura sa, precum și pentru laborioasa activitate cărturărească⁵⁹.

Despre Ignatie Petrișis avem puține știri biografice. A fost și el un călugăr grec învățat. S-a născut în Chios. Nu știm unde a studiat. A întocmit o prelucrare a epopeii bizantine Digenis Akritos. A lăsat alte lucrări manuscrise, dintre care patru au fost găsite în Biblioteca patriarhului din Ierusalim⁶⁰.

Participarea acestor călugări la traducerea textelor grecești trebuie să fi fost foarte activă, de vreme ce mitropolitul Ștefan menționează în prefața sa numai «îndeminarea» lor, fără să mai amintească pe Daniil Panoneanul. Iar Daniil elogiază în prefața sa «mîntea, înțelepția, arătarea, supunerea și îndreptarea» acestor «dascăli desăvîrșiți».

Între izvoarele Îndreptării Legii se află în primul rînd Pravila Moldovei din 1646 care are la bază dreptul bizantin cuprins în Legea Agrară și Tratatul lui Farinacius⁶¹. Alcătuitoarii Îndreptării Legii au intercalat dispozițiile penale din Pravila Moldovei între dispozițiile canonice luate din alte izvoare, ceea ce a făcut pe unii istorici burghezi să caracterizeze Îndreptarea Legii ca fiind un «amestec greoi»⁶², «rupîndu-i însă și desfăcîndu-i continuitatea prin intercalările nesăbuite ale prescrierilor canonice»⁶³.

56. N. Iorga, Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor, vol. 1; Vălenii de Munte, 1908, p. 346—351.

57. Augustin Bunea, Vechile episcopii românești a Vadului, Sibiașului și Bălgradului, Blaj, 1922, p. 120—122.

58. C. A. Spulber, Etudes de droit byzantin, VI, Îndreptarea Legii. Le cod valaque de 1652, I-ère partie, Histoire, București, 1938, prix-x.

59. Noi referințe se găsesc în studiul M. I. Manousakas, Acte patriarhale inedite privitoare la Atanasie Retorul, în Anuarul Arhivei Medievale, Atena, 1939—1956, tom. II, p. 154, citat de Gh. Cronț, Îndreptarea Legii..., p. 69, nota 2.

60. C. A. Spulber, op. cit., p. X.

61. Gh. Cronț, Dreptul bizantin în Țările Române, Pravila Moldovei din 1646, în Studii, an XI (1959), p. 33—59.

62. N. Iorga, Istoria literaturii românești, ed. a 2-a, vol. 1, București, 1925, p. 280.

63. A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. VII, București, 1929, p. 142.

Daniil Panoneanul nu a tradus izvoarele grecești ce stau la baza Pravilei Moldovei, ci a copiat doar cu ușoare modificări textul românesc al acestei pravile. Părțile alese de mitropolitul Ștefan din Pravila Moldovei, vor fi fost revăzute de Daniil Panoneanul mai ales în scopul coordonării lor cu unele părți din alte izvoare; intervențiile lui Daniil nu ating conținutul legiurii moldovene. El a făcut și unele modificări ortografice și a introdus pe alocuri scurte explicații, a menținut oarecum limba traducerii. Când a întâlnit nume de locuri, le-a înlocuit cu nume mai cunoscute locuitorilor din Țara Românească.

Reproducerea cuprinsului Pravilei Moldovei din 1646 în Îndreptarea Legii din 1652, dovedește identitatea regimului social-politic din ambele state feudale românești, precum și faptul că aceste state au folosit pentru întocmirea legiurilor lor oficiale aceleași izvoare bizantine, deoarece Pravila Moldovei are la bază dreptul bizantin. Faptul adoptării legiurii moldovene în Țara Românească prezintă o deosebită importanță pentru stadiul dezvoltării istorice a poporului român.

În afară de Pravila Moldovei din 1646, Îndreptarea Legii cuprinde patru izvoare bizantine directe și anume: Sintagma lui Matei Vlastare, Nomocanonul lui Manuil Malaxos, Nomocanonul lui Alexie Aristen și Răspunsurile lui Anastasie al Antiohiei.

Primul izvor bizantin direct al Îndreptării Legii este Sintagma lui Matei Vlastare din 1335. Din acest izvor a fost aproape în întregime luată prefața întocmită de Matei Vlastare, al cărei cuprins se află în prefața cu care mitropolitul Ștefan însoțește ediția din 1652 a Îndreptării Legii.

Cel de-al doilea izvor bizantin al Îndreptării Legii este Nomocanonul lui Manuil Malaxos. Acest nomocanon a fost redactat în 1561 în limba greacă veche, iar în 1562 în limba neogreacă. Manuil Malaxos, născut în Nauplia din Peloponez, a fost notar al mitropoliei din Tubă.

El a cunoscut bine legile și canoanele bizantine. Numeroasele manuscrise ale nomocanonului său constituie de fapt variante ce se deosebesc prin întinderea conținutului lor, unele cuprinzând de două ori de trei ori mai multe capitole decât altele. Această inegalitate reflectă adaptarea lucrării la nevoile timpului său și la calculele celor care recopiau lucrarea. Fondul său este o sinteză a dreptului bizantin, laic și canonic. Unul dintre manuscrisele acestui nomocanon a fost tradus în Moldova pe la 1632 de Eustratie Logofătul în a sa Pravilă aleasă, fapt ce dovedește circulația lucrării și însăși preocuparea lui Vasile Lupu de a folosi acest izvor.

În Îndreptarea Legii, acest nomocanon ocupă 314 glave din totalul de 417 glave ce formează cuprinsul primei părți din această legiure, celelalte 103 glave fiind produse din Cartea românească de învățătură din 1646. Glavele luate din nomocanon sînt însoțite de indicarea izvoarelor folosite. Aceste glave se disting de celelalte și prin așezarea lor deosebită în «catastihul» îndreptării Legii.

Cel de al treilea izvor bizantin al Îndreptării Legii este Nomocanonul lui Alexie Aristen, care formează partea a doua a Pravilei. Canoanele apostolice, ale sinoadelor ecumenice, ale sinoadelor locale și canoanele patristice sînt rezumate și apoi însoțite de comentarii. Această operă a lui Alexie Aristen nu este un nomocanon propriu-zis, ci o prescurtare a canoanelor, care are la bază o altă prescurtare — mult mai veche — numită Sinopsa Canonică, întocmită de Ștefan Efesianul în secolul al VII-lea.

Cuprinzînd mai cu seamă materia canonică, opera lui Aristen are, prin comentariile ce însoțesc textul prescurtat al canoanelor, un caracter exegetic. Când înțelesul canonului pe care-l comentează este limpede, Aristen scrie doar cuvîntul «clar», pe care Daniil Panoneanul l-a tradus prin cuvîntul «adevărat», în loc de «clar». Canoanele

din opera lui Aristen figurează în *Indreptarea Legii* cu denumirea de glave, fiind grupate pe soboare.

Cel de-al patrulea izvor bizantin al *Indreptării Legii* îl formează așa-zisele Răspunsuri ale lui Anastasie al Antiohiei. După *Nomocanonul* lui Alexie Aristen, care formează partea a doua a *Indreptării Legii* și care se încheie cu mențiunea «Sfăvișenia aicea a toată Pravila», *Indreptarea Legii* mai cuprinde o a treia parte intitulată «Catastih», conținând învățături patristice. Acest supliment are 54 capitole și este cuprins în paginile 706—794 ale ediției din 1652. El nu se găsește în nici unul din manuscrisele cunoscute ale *Nomocanonului* lui Aristen, dar a existat în manuscrisul lui Gheorghe Căridi. În prefața sa, mitropolitul Ștefan îl socotește ca fiind tot opera lui Alexie Aristen, găsită în același manuscris al lui Gheorghe Căridi, care cuprinde întregul izvor grecesc al *Indreptării Legii*.

Acest supliment tratează probleme exegetice, dogmatice, morale și ascetice, extrase din opera lui Anastasie⁶⁴, care a fost patriarh al Antiohiei în secolul al VI-lea, iar după unii cercetători, numai egumen al mănăstirii Sinai în secolul al VII-lea⁶⁵. Textul acestui izvor grecesc a fost editat de Iacob Gretser⁶⁶ în 1740.

Cercetarea cuprinsului *Indreptării Legii* în raport cu izvoarele ce stau la baza acestei pravile ne îndreptățește să conchidem că alcătuitoarii legiurii nu s-au mărginit să juxtapună izvoarele redată în limba română, ci au încercat în prima parte o sistematizare a conținutului lor, iar în partea a doua o adaptare, prin rezumarea sau amplificarea anumitor texte⁶⁷.

Dar spre deosebire de pravila moldoveană⁶⁸, care cuprinde în esență dreptul laic, pravila munteană este o codificare cuprinzând deopotrivă dreptul laic și dreptul canonic al imperiului bizantin, așa cum figurează în *nomocanoanele* care au circulat în țările române, începând încă de la întemeierea mitropoliilor. Din această cauză *Indreptarea Legii* cuprinde și dispoziții cu caracter strict bisericesc, referitoare la cler, dogme și cult.

În ceea ce privește reglementarea relațiilor sociale, pravila consacră clasele sociale și relațiile de clasă existente în Țara Românească în secolul al XVII-lea.

Dispozițiile privitoare la poziția domnului ca suveran și proprietar în statul feudal, deși sînt aceleași care au reglementat situația împăratului în statul bizantin, corespund în cea mai mare parte regimului social și politic care a dăinuit în țările române în tot cuprinsul evului mediu. Proprietățile domnești se bucură de privilegii speciale (glava 99, 6). Pravila consacră dreptul exclusiv al domnului asupra tuturor comorilor găsite (gl. 89, 18—19). Bunurile părăsite revin domnului (gl. 296, 14). Trec în proprietatea domnului și anumite categorii de bunuri desheredate. Domnul este singurul îndreptățit să fixeze noi taxe de vamă și să acorde scutiri de vamă (gl. 347, 13—14).

64. J. B. Pitra, *Juris ecclesiastici Granorum Historia et Monumenta*, Roma, 1864, vol. II, p. 238 și 243.

65. Nicodim Mițaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii, traducere de Uroș Kovincici și Nicolae Popovici*, vol. I, partea I, Arad, 1930, p. 140.

66. C. A. Spulber, op. cit., p. XLIII.

67. Gh. Cronț, *Indreptarea Legii...*, p. 72.

68. În privința conținutului Cărții românești de învățătură din 1646, cf. St. Marinescu, *Considerații asupra pedepselor aplicate de Pravila din 1646*, în B.O.R., nr. 1—2, an. 1964, p. 175—209 și Gh. Cronț, *Dreptul bizantin în Țările Românești, Pravila Moldovei din 1646*, în Studii, an. XL (1958), nr. 5, p. 33—59.

Pentru apărarea domnului împotriva conspirațiilor și ofenselor din partea supușilor săi, pravila statornicește măsuri aspre. Hăinia, adică trădarea domnului, se pedepsește cu spinzurătoarea și în acest caz «furcile boierenului să se facă mai înalte decît ale celui mai mic» (gl. 367, 6). La această pedeapsă pronunțată de justiția laică, biserica adaugă sancțiunile sale proprii: degradarea clericilor și anatimizarea laicilor (gl. 82 la can. apost. din Nomocanonul lui Aristen). Pentru ofense aduse domnului de către unul «dintre soți, biserica admite divorțul celuiilalt soț» (gl. 216, 1).

Cuprinsul acestei Pravile este o culegere de canoane ale Bisericii, asupra căsătoriei, gradului de înrudire pînă la care este oprită, despărțeniei cu toată migăloasa ei cazuistică, apoi împrejurările nelegiuite numite singe amestecat și în sfîrșit abaterile de la natură în relațiile sexuale, numite împreunări «prea spre fire». Mai sînt și reguli contra cametei.

Alăturarea cu aceste chestiuni de drept canonic, se află intercalate sau în capitole separate sau în paragrafele unor anumite capitole dispoziții de drept penal asupra uciderilor, furtisagurilor, sudălmilor, calomniilor și pedepsele laice nu numai bisericești ce se cuvine a se aplica unor asemenea abateri, apoi împrejurările care trebuie să micșoreze cuantumul pedepsei cum sînt: vîrsta cea tînără, beția, nebunia, obiceiul locului. Privitor la materia dreptului, mai cuprinde și regula de drept civil, privitoare la alcătuirea testamentelor, la succesiuni, numirea episcopilor, numiți de poartă ispravnici, tocmelele cînd sînt să se țină, *Quarta Falchidia* din dreptul roman.

Fiind și un cod canonic, pravila are numeroase dispoziții cu conținut dogmatic și liturgic. Dispozițiile privitoare la învățăturile dogmatice și la cultul religios sînt cele proprii confesiunii ortodoxe și sînt cuprinse mai cu seamă în partea a doua a *Îndreptării Legii* și anume în *Nomocanonul lui Alexie Aristen* și în *Răspunsurile lui Anastasie al Antiohiei*. Deoarece în perioada întocmirii acestei pravile se ducea în Țara Românească o luptă susținută împotriva propagandei catolice și împotriva infiltrațiilor protestante, conținutul dogmatic al pravilei a avut o destinație istorică utilă poporului român. Preveniri împotriva «învățăturilor străine» aflăm chiar în prefața mitropolitului Ștefan, iar în cuprinsul ei pravila se referă la «isprăvile Romei» (gl. 391). Pravila condamnă unele superstiții, cum sînt credințele în strigoii și duhurile rele, sancționînd pe vinovați cu degradarea dacă sînt clerici, cu penitențe îndelungate dacă sînt laici (gl. 378). Pravila prevede sancțiuni canonice pentru vrăjitori și zodieri (gl. 328).

Figurează în *Îndreptarea Legii* numeroase texte biblice și liturgice în limba slavonă. Unele au caracterul formulelor rituale. Din această cauză au și fost păstrate în limba slavonă, fiind însoțite însă de prafrazări în limba română.

În ceea ce privește reglementarea sancțiunilor penale, pravila cuprinde uneori pentru aceeași infracțiune pedepse deosebite, judecătorii avînd dreptul să aleagă. Această trăsătură a *Îndreptării Legii* reflectă de fapt principiul bizantin, potrivit căruia era admisă pluralitatea dispozițiilor legale, recunoscîndu-se valoarea egală a normelor juridice deosebite și lăsîndu-se judecătorilor facultatea de a aplica pe unele sau pe altele, după propria lor chibzuință⁶⁹. Mai mult încă, pentru unele sancțiuni pravila admite aplicarea dreptului nescris, a obiceiului pămîntului.

Îndreptarea Legii recunoaște valabilitatea obiceiurilor juridice, statornicînd că «unde nu e lege scrisă, acolo trebuiește să păzim obiceiul locului iar de nu va fi nici obicei... atunci trebuiește să socotească bătrîni cum vor putea tocmai» (gl. 4).

69. C. A. Spulber, *Le concept byzantin de loi juridique*, Buc., 1925.

Obiceiul juridic are o asemenea putere încît «judecătorul judecă citeodată și împotriva pravilei pentru acest obicei al locului» (gl. 361).

Obiceirile juridice n-aveau însă generalitate și uniformitate. Îndreptarea Legii oglindește acest particularism juridic chiar și în domeniul măsurilor penale, cum sînt, spre exemplu, unele pedepse infamante care se aplicau după «obiceiul fieșcării ținut» (gl. 127).

Cruzimea unor pedepse ca mutilarea prin scoaterea ochilor, tăierea nasului ori a limbii, tăierea mîinilor, moartea prin arderea în foc ori prin turnarea de plumb topit în gură, reflectă caracterul inuman al practicilor judiciare primitive care au supraviețuit în evul mediu și care mai admiteau răzbunarea (gl. 259). Și prin aceste trăsături, pravila se dovedește a fi corespuns stadiului de dezvoltare a societății românești din secolul al XVIII-lea⁷⁰.

S-ar pune întrebarea, dacă pedepsele care formează o gamă bogată, erau aplicate sau au rămas literă moartă. Au fost unii cercetători ca A. D. Xenopol⁷¹, N. Iorga⁷² și I. Peretz⁷³, care au susținut chiar că Pravila nu s-a aplicat. Căci trebuie să știm că Îndreptarea Legii nu aduce ceva absolut nou. Chiar dacă dispozițiile sînt luate din Praxis et theoricae criminalis, ele nu apar cu desăvîrșire străine de stările de lucruri din țările române. Tocmai de aceea Farinacius a fost receptat de Cartea Românească de Învățătură din Moldova, iar această la rîndul ei a fost inclusă în Îndreptarea Legii.

Dar să lăsăm cuvîntul unor martori oculari :

Georgio a Beichedrof⁷⁴ care a trecut pe la noi, zice în cap. 1 : Despre severitatea domnilor Moldovei : «Nu se poate lăuda de ajuns această țară, mai cu seamă pentru aceea că principele pedepsește foarte aspru pre făcători de rău, și încă cu pedepse diverse după varietatea crimelor ; tot așa de aspru pedepsește adeseori și cele mai mici abateri, pentru ca, cu atît mai bine să poată imblînzi cerbicia lor. De aici se înțelege ceată cea mare de oameni orbi, cărora li se scosese ochii sau li se tăiaseră membrele pentru faptele ce au comis, și ochii lipsiți acum de lumina ochilor, vin de cer milă și pîine în curtea principelui. Și cu toate că sînt semnați pentru fărădelegile lor, principele, după libertatea și pietatea sa, li primește cu bunăvoință și îi susține în curtea sa».

De asemenea Niccolò Barsi de Luca⁷⁵, care a trecut prin Moldova între anii 1632—1639, zice : «Domnul dă dreptate într-o mare sală a palatului său, vinovații sînt bătuți înaintea sa, acei care fură copiii pentru a-i vinde turcilor sînt condamnați la moarte prin ruperea oaselor».

La începutul jumătății a doua a veacului al XVII-lea, Macarie, patriarhul Antiohiei, trecî spre Rusia, prin țările române, unde se oprește la ducere cît și la întoarcere. Această călătorie a fost scrisă în limbă arabă de către arhidiaconul său Paul

70. Gh. Cronț, Îndreptarea Legii, p. 76.

71. A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. VII, Iași, 1896, p. 126.

72. N. Iorga, Istoria literaturii românești, ed. a 2-a, vol. I, Buc., 1925, p. 280.

73. I. Peretz, Curs de istoria dreptului român, ed. a 2-a vol. II, partea I, Buc., 1928, p. 437.

74. Giorgiu de Reichersdorf : Chatagrafia Moldovei partea III Daciei vechi de... din Transilvania, tipărită în Viena Panoniei prin Ioana Singrieriu, 1541, extras în A. Papiu Ilarian, Tezaurul de Monumente Istorice pentru România, tom. III, București, 1864, p. 140—141.

75. C. C. Giurescu, Le voyage de Niccolo Barsi en Moldavie, publicat în Melanges de l'école Roumaine en France, Paris, 1925, p. 278—330, introducere la textul italian.

de Alep⁷⁶, care redă judecățile și pedepsele în timpul lui Vasile Lupu: «Să observăm că înălțimea Sa Beiu, Vasile Vodă, (ine divan în toate zilele; însă divanul de simlătă în special pentru judecări criminale, osindind la moarte ucigași și eliberind, pe «cei deseulpați») și mai departe «Cu toate acestea el nu condamnă la moarte pentru prima crimă, ci numai pedeapsa cu bătaia, tortura și punerea la stîlp pe criminal, apoi îi dă libertatea; pentru a doua crimă îi tăia o ureche; pentru a treia crimă, cealaltă ureche și abia pentru a patra îl pune la moarte».

Marcus Bandinus⁷⁷, care era călugăr minorit, și arhiepiscop de Marcianopole în Moesia inferioară de Tomis la Marea Neagră și administrator al bisericilor catolice din Moldova, descrie judecata la Divanul domnesc din timpul lui Vasile Lupu: «Sunt aduși legați în fața Divanului cei acuzați de culpa capitală, adică de crime, jafuri, furturi ori de «violentia Spoliatorum». «Dacă aceștia sînt dovediți, sau prin propria lor mărturie, sau prin martori suficienți, recurgîndu-se și la tortură, li se dă pedeapsa capitală».

Aceste relatări de către călători străini evidențiază cu prisosință că se aplicau pedepse destul de grave și chiar torturi pentru o serie de delikte care sînt specificate de Pravila lui Vasile Lupu, receptată de Îndreptarea Legii.

Faptul că nu avem documente care să menționeze pricinile penale ea a putut să fie aplicată fără a lăsa norme documentare.

Dacă nu avem hotăriri penale, posedăm mărturii scrise neîndoielnice care dovedesc că Îndreptarea Legii a fost folosită ca legiuire de instanțele vechi nu numai în Țara Românească ci și în Moldova și în Transilvania.

Îndreptarea Legii a fost aplicată și în Transilvania, reprezentînd acolo dreptul canonic rămas în vigoare și recunoscut prin însăși actul din 1698 privitor la unirea unei părți a Bisericii românești cu Biserica catolică. Cercetătorii dreptului canonic al Bisericii unite din Transilvania recunosc că pînă la unire, această Biserică s-a folosit exclusiv de Îndreptarea Legii⁷⁸. Această pravilă a rămas codul de drept canonic al Bisericii unite din Transilvania și după unirea ei cu Biserica catolică, precum se constată din înseși actele oficiale ale acestei Biserici⁷⁹.

Tot pentru nevoile judiciare și disciplinare ale Bisericii române din Transilvania s-a făcut și traducerea — necompletă însă — a Îndreptării Legii în limba latină de către Petru Dobra în 1723. Această traducere a rămas însă în manuscris⁸⁰. Două copii ale acestui manuscris au fost descoperite și studiate în 1881 de Nicolae Densușianu⁸¹.

76. Miron Emilian: Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române 1653—1658, text pentru licență în istorie, București, 1960, p. 29—30 și Paul de Alep, Voyage de patriarche Macarioe d'Antioche, Texte arabe et traduction française par Vasile Radu, Paris, 1930, p. 210.

77. V. A. Urechea, Codex Bandinus, memoriu asupra scrierii lui Bandinus de la 1646, urmat de text, însoțit de acte și documente. Anal. Acad. Rom. mem. sect. ist., seria II București, 1895, p. 146. Din titlu se poate vedea că, Codicele a început să fie scris în orașul Bacău de Marcus Bandinus la 2 martie 1648.

78. Felician Bran, Dreptul canonic oriental, vol. 1, Prolegomene, Lugoj, 1929, p. 11, 30.

79. Ibidem, p. 36—37.

80. Titlul ei este: Regula-legios divinae voluntati accomodata, continens iam canonică et imperatoria pro causis status ecclesiastici quam saecularis, cf. Nicodim Mișă, Dreptul bisericesc oriental, trad. de D. Cornilescu și V. Radu, București, 1915, p. 163, nota 11.

81. Ambele Academii Române, Sect. Ist., tom. 1 (1881), p. 2, 109, 202; Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. VI, p. 134.

La 1871, mitropolitul Bisericii ortodoxe din Transilvania arată că Indreptarea Legii este un cod cu autoritate recunoscută de românii ortodocși de pretutindeni ⁸².

Indreptarea Legii a fost aplicată de instanțele judiciare românești chiar și după introducerea codului civil din 1865. Au fost socotite ca fiind în vigoare nu numai pentru dicasteriile bisericești dar și pentru tribunalele statului mai cu seamă dispozițiile Indreptării Legii privitoare la ordinea monastică ⁸³, îngrădirea dreptului succesoral al episcopilor și călugărilor ⁸⁴, inalienabilitatea bunurilor bisericești și mănăstirești ⁸⁵, donațiunile între soți ⁸⁶.

Prin cuprinsul ei juridico-canonice și prin scopurile ei judiciare, disciplinare și didactice, Indreptarea Legii din 1652, a fost un cod cuprinzător, o legiuire de bază pentru statul feudal și pentru Biserică, o operă reprezentativă în spiritul societății feudale românești ⁸⁷.

La 9 aprilie 1654, se sfârșea glorioasa domnie a lui Matei Basarab. Și într-o vreme cind domniile țin citeva luni, un an sau doi, el izbuțește să păstreze scaunul peste două decenii: «Matei Vodă, domn muntenesc — spune Miron Costin — om fericit peste toate domeniile acelei țări, mândru, blînd, drept, om de țară, harnic la războaie, așa neînfrînt și nespăimat, cît poți să-l asemeni cu mari și vestiți oșteni ai lumii».

Iar în amintirea posterității domnia lui a rămas ca un timp fericit, cind Țara se bucura de toate drepturile. De aceea boierii munteni, emigranți în cursul revoluției lui Tudor Vladimirescu, cereau într-un proiect de organizare politică: să se restituie țării toate drepturile ce le avea «...la leat 1641 pe cînd domnia Matei Basarab, cînd patria nu intrase încă sub jugul grecesc» ⁸⁸.

Dr. Stelian MARINESCU

IN MEMORIAM — COMPOZITORUL, PROFESORUL ȘI DIRIJORUL GHEORGHE CUCU

La 11 februarie anul acesta, s-au implinit 100 de ani de la nașterea celui mai talentat precursor al muzicii corale românești laice și bisericești din prima jumătate a secolului al XX-lea Gheorghe Cucu, iar la 24 august același an se vor implini 50 de ani de la plecarea sa definitivă din cultura muzicală a României secolului al XX-lea.

Două soroace de aleasă pomenire și comemorare și totodată un fericit prilej pentru revistele centrale bisericești de a aduce fostului dirijor al corului Patriarhiei

82. Andrei Șaguna, *Enhiridion sau manual de canoane cu comentarii*, Sibiu, 1871.

83. Decizia Curții de Casație, Secția Civilă, din 4 noiembrie 1865, în *Buletinul Înaltei Curți de Casație*, 1865, p. 621.

84. Decizia Curții de Casație, Secției Unite, din 3 aprilie 1880, p. 300.

85. Decizia Curții de Casație, Secția Civilă, din 26 martie 1881, în *Dreptul* 1881, p. 153.

86. Decizia Curții de Casație, Secția Civilă, din 21 octombrie 1913, în *Buletinul Înaltei Curți de Casație*, 1913, p. 1761.

87. Gh. Cronț, *Indreptarea Legii*, p. 79.

88. Ioan C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, 1932, p. 84.

Române și neîntrecut compozitor de muzică corală bisericească, un profund și bine meritat omagiu postum, printr-o largă prezentare a creației sale corale laice și religioase.

Născut la 11 februarie 1882 în comuna Puiesti-Tîrg fostul județ Tutova, Gheorghe Cucu era fiul lui Vasile Cucu — cismar și Smaranda Cucu — casnică.

Îndrăgostit de creația muzicală populară pe care a auzit-o «La fiicăii și fetele din sat, la lăutarii care cântau la horă, la cumentrii, la nunți și alte petreceri fără-nești, ca și la dascălii bisericii, în duminici și sărbători»¹, Gheorghe Cucu își face pregătirea muzicală mai întâi la Școala de Cîntăreți bisericești din orașul Brlad (1890—1898) cu Damian Rînzescu — muzică psaltică și teorie —, solfegii cu Athanasie Popovici și apoi la Conservatorul de muzică din București (1899—1905) cu Gheorghe Brătianul (teorie — solfegii); D. G. Kiriac (armonie contrapunct, dirijat cor) și Eduard Wachmann (armonie).

După absolvirea Conservatorului bucureștean, cu ajutorul protectorului său — compozitorul și pedagogul de vocație D. G. Kiriac — Gheorghe Cucu este numit în toamna anului 1907 dirijor al corului Capelei Ortodoxe Române din capitala Franței, funcție pe care o deține pînă în 1912, cînd se întoarce în țară.

Înarmat cu o temeinică pregătire muzicală, și după o activitate de cinci ani ca dirijor de cor bisericesc, Gheorghe Cucu este numit dirijor suplinitor al corului Catedralei Mitropolitane (1912—1932), în locul rămas vacant prin pensionarea lui N. Bănulescu și totodată profesor suplinitor în învățămîntul secundar în orașele: Pitești, Turnu-Severin și Slatina (1912—1915).

Prin adresa nr. 5176/20 decembrie 1914 a Mitropoliei Ungrovlahiei, Gheorghe Cucu este definitivat în postul de dirijor al corului mitropolitan.

Avînd la îndemînă acest instrument de o certă valoare artistică, Gheorghe Cucu va crea lucrări corale religioase de un puternic dramatism și cu o autentică forță de expresie, care dovedesc robustul talent al compozitorului.

«Gheorghe Cucu — scrie muzicologul Doru Popovici — este compozitorul care a continuat și în muzica religioasă nu linia muzicii occidentale — în special a acelei germane — ci a unei autentice muzici religioase românești ortodoxe»².

Sărac fiind și cu o casă grea — cinci copii — Gheorghe Cucu muncea din greu, neavînd decît foarte puțin-timp rezervat activității de creație.

Cu toate acestea, aprecierile încep să vină greu, dar sigur. Astfel din 1918 este numit și profesor de muzică la Seminarul «Nifon» din București, iar în 1920 profesor de armonie la Academia de muzică religioasă din capitala țării.

Ajutat de aceste pîrghii artistice, Gheorghe Cucu a creat nemuritoarea sa operă corală și religioasă, a cărei autentică valoare artistică va dăinui peste veacuri.

Spre deosebire de contemporanii săi — Ioan Vidu, Gheorghe Dima și D. G. Kiriac, — Gheorghe Cucu a năzuit la forme muzicale mai înalte cu ajutorul cărora «realismul în muzica românească a făcut un pas înainte»³.

Acționînd astfel cu mare însuflețire și profund atașament față de cele trei instituții ale Bisericii Ortodoxe Române — corul Patriarhiei, Seminarul Nifon și Academia de muzică religioasă — Gheorghe Cucu a lăsat moștenire posterității atît lucrări

1. Manolache, T.N., Gheorghe Cucu — cuvinte de prețuire și de amintire la un popas comemorativ. Art. în Glasul Bisericii, anul XVI, nr. 12, Decembrie 1957, p. 897.

2. Popovici Doru, Muzica corală românească, Ed. Muz. a U. Comp. din R.S.R., Buc., 1966, pag. 100.

3. Dinu, Emil, Riegler. Douăzeci de ani de la moartea lui Gheorghe Cucu. Art. în Rev. «Muzica», nr. 7, septembrie 1952, pag. 81.

corale laice cît și religioase a căror tematică social religioasă-morală și patriotică, va contribui din plan la educația estetică a zeci de generații iubitoare de muzică corală bună, autentic românească — ortodoxă.

Luată în ansamblu, creația corală a lui Gheorghe Cucu se întinde pe o perioadă de 30 de ani și nu este bogată în opusuri, dar întru totul desăvîrșită.

Astfel în întreaga sa operă atît laică cît și religioasă, unitatea între conținut și formă este perfectă. Găsim în opera sa corală o echilibrată îmbinare estetică între materialul sonor și conținut precum și o concordanță aproape matematică între elementul afectiv și ampla linie melodică existentă în majoritatea corurilor sale.

Cît privesc lucrările corale cu tematică socială în care este redată jalea din țară după sîngeroasele opresiuni ale răscoalelor țărănești din 1907, se poate spune că sînt lucrări ce atestă profunda angajare a compozitorului în marile frămîntări sociale ale timpului.

Este edificatoare în acest sens răsunătoarea sa lucrare corală «Ursitoarea» scrisă chiar în anul 1907 și executată în primă audiție de către corul condus de compozitorul și dirijorul Ion Croitoru. La numai doi ani de la execuția acestei lucrări, corul «Carmen» sub conducerea lui D. G. Kiriac o programează într-un concert dat la Ateneul Român în anul 1909.

Versurile acestei tulburătoare poezii⁴ sînt oglindă vie a tristelor realități sociale existente în țara noastră înainte și după zguduitorile răscoale țărănești ce au împînzit țara în lung și în lat în anul de tristă amintire 1907.

Dăm mai jos versurile pline de dramatism și în același timp, profund pesimism.

«Drum la deal și drum la vale,
Îmi fac versul tot pe cale.
N-am în lume sărbătoare
Bat-o crucea ursitoare.

2

Care m-a ursit pe mine
Să n-am nici un ceas cu bine
Ci să mă trudesc pe lume
Năcazul să mă sugrume.

O altă tematică a creației artistice a lui Gheorghe Cucu este aceea a moralității, caracteristică pregnantă a vieții întregului popor român.

Fiu de țaran, născut și crescut în ambianța poveștilor lui Ion Creangă, compozitorul reușește să îmbogățească patrimoniul culturii muzicale românești cu lucrări corale laice al căror subtil umor este și va rămîne permanent în viața și memoria românilor de pretutindeni.

Dăm spre exemplificare lucrările corale laice: «Cîntec de dor» (1924) «Minia» (1924); «Haz de necaz» (1929); și «Om fără noroc» (1931). Celelalte lucrări corale laice: «Foaie verde baraboi» (1902); «Foaie verde cimbrisor» (1902); «Sus badiță» (1908); «Mincinosul» (1910); «Greierul» (1910); «La noi» (1910); «Crăciunul» (1910); «Luceferii» (1910), sînt lucrări corale compuse pentru cor mixt care împreună cu cele pentru cor bărbătesc: «Foaie verde dedițel» (1911); «Pe ridichi de mohorînă» (1911); «Doina» (fără an); și «Mărioara» (f.a.) dovedesc înalta măiestrie artistică

4. Teodorescu, Dem. G., «Poezii populare», Buc., 1895, pag. 278.

la care ajunsesse compozitorul precum și permanenta afirmare a specificului românesc cee care caracterizează întreaga operă corală a lui Gheorghe Cucu.

Tematica patriotică ce brăzdează opera sa este afirmată de două dintre cele mai reprezentative lucrări corale laice: «Stema țării» (1908) scrisă pentru cor mixt pe versuri populare și «Pui de lei» (1908) scrisă de asemeni pentru cor mixt, pe versuri de Ion Nenițescu.

Aceste lucrări a căror amplă linie melodică depășește uneori ambitusul octavian, sînt lucrări corale de un vibrant și profund patriotism al autorului, redat cu deosebit avînt creator.

Cît privește tematica religioasă a creației artistice a lui Gheorghe Cucu larg reprezentată de lucrări cu o inegalabilă frumusețe melodică, este tematica ce străbate întreaga operă corală a lui Gheorghe Cucu. Prin creația sa corală religioasă autorul îmbogățește repertoriul coral liturgic scriind «Cea mai frumoasă compoziție românească din repertoriul de muzică religioasă»⁵.

Deși multe din creațiile sale corale religioase au rămas netipărite pînă în zilele noastre, totuși opera artistică a lui Gheorghe Cucu pe care o avem deja tipărită este suficient de convingătoare pentru ca muzicologia românească bisericească să așeze pe compozitor în fruntea clasicilor muzicii corale religioase din prima și a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Lucrările corale care-l așează în panteonul culturii muzicale religioase al Bisericii noastre strămoșești, sînt lucrări corale nelipsite din repertoriul formațiilor bisericești, adînc gustate de credincioși, inspirate din bogatul tezaur de melodie bisericească psaltică, dar fără a fi folosite aceste motive melodice de muzică bisericească psaltică.

Între lucrările care au văzut lumina tiparului și care sînt o preocupare de seamă a oamenilor de specialitate se numără și cele mai de jos: «Sfinte Dumnezeule» (1904), cor mixt și bărbătesc; «Heruvicul» în mi major; «Răspunsuri liturgice» (1905), cor mixt; «Răspunsuri mari» în si major; «Imn Fecioarei» (1915) cor pentru trei voci egale, versuri de Vasile Alecsandri; «Acșion duminical» în la major, cor mixt; «De frumusețea fecioriei tale» cor mixt cu solo de sopran; «Nu pricep curată», Catavaasi la întîmpinarea Domnului, cor mixt cu solo de bas; «Acșion duminical» în si bemol major, cor mixt; «Miluiește-mă Dumnezeule», concert religios pentru trei voci egale publicat în «Cîntările sfintei liturghii», București, Ed. Inst. Biblic, 1933; «La rîul Vavilonului» (1923) concert pentru cor mixt, cor de copii și solo de sopran; «Imnul patriarhal» (1926) publicat în revista «Cultura», București, nr. 6—7, (1926);; Zece cîntece religioase, pe trei voci egale, cu o prefață de Pr. Eugen Bărbulescu, București, 1928; Trei coruri religioase pe trei voci egale, ediție îngrijită de Iustina Cucu, București, Ed. Cartea Românească (1937); 12 colinde populare, București, Primăria Capitalei, Tip. Dorneanu, (1924); Colinde populare, București, Bibl. Apostoolul, (1926), Colinde populare, Ed. îngrijită de Pr. Eugen Bărbulescu, București, Ed. Cugetarea, (1932); Buchet de colinde populare (alcătuit de Pr. Eugen Bărbulescu), București, Ed. Cugetarea, 1940.

Toate aceste lucrări scrise cu dăruire și dragoste profundă pentru instituția pe care ea slujit-o din anii copilăriei pînă la neașteptatul său sfîrșit, sînt lucrări de o certă și autentică valoare artistică, cu un adînc mesaj religios.

5. Dinu, Emil Riegler, Contribuții la cunoașterea artei lui Gheorghe Cucu, Art. în Revv. «Muzica», Anul VII, nr. 10, octombrie 1957, pag. 40.

Tehnica armonică și contrapunctică a corurilor sale — în special «*Răspunsurile mari*» în si major — este folosită cu fin discernămint și deosebită probitate științifică.

Cît privește latura educativă a preocupărilor sale, Gheorghe Cucu făcea parte dintre profesorii de vocație care își apropie discipolii prin claritatea expunerii, promptitudinea ideilor, și tactul pedagogic înăscut.

«Preda, limpede — spune unul dintre comentatorii vieții și activității sale —, liniștit, cu meșteșug de a lămuri probleme grele și celui mai greu de pricepere»⁶. Exemplu elocvent este însuși cursul de armonie alcătuit pentru elevii Conservatorului bucureștean care nu l-a tipărit datorită lipsei de înțelegere și de interes și care atunci dacă ar fi fost tipărit ar fi umplut un gol de toți simțit în istoria învățămîntului muzical.

Activitatea însă care l-a ajutat cel mai mult pe compozitor de a pătrunde încă din tinerețe în tainele creației corale laice și religioase a compozitorilor clasici și contemporani, este activitatea de dirijor.

«Ca dirijor — scrie același comentator — avea simțul proporțiilor pe glasuri, avea urechea fină la intonații false, stăpînea ritmul cîntecului, conducea mulțimea cîntăreților. Îți părea că în ochi și în fiecare mină avea scrisă partitura»⁷.

Ajungînd la capătul modestei prezentări făcută activității de dirijor, profesor și în special cea de compozitor a lui Gheorghe Cucu cu prilejul celor două soroace la început amîntite, ne putem da seama că înaintînd în timp, puternica personalitate a compozitorului, devine din ce în ce mai mare și mai reliefată în orizontul muzical al României moderne.

Creația sa corală laică prezentă permanent în repertoriul formațiilor corale profesioniste și de amatori, precum și creația corală religioasă executată cu dăruire artistică și adîncă religiozitate de către zeci și zeci de membri ai corurilor bisericesti din România sînt bunuri artistice ale întregului nostru popor născut — după cum spun documentele — creștin.

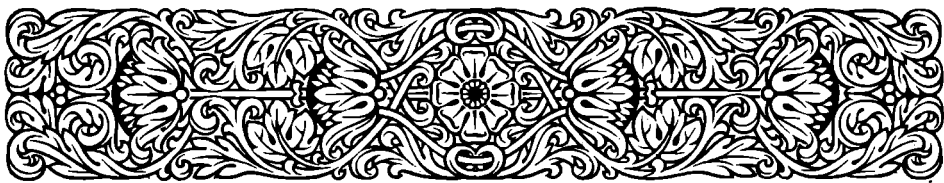
Fie ca aceste rînduri închinăte celui ce a fost prieten celor slabi, îndrumător celor neștiutori în arta muzicală și dăruit din abundență de către Dumnezeu cu harul compoziției, un cald și profund omagiu pentru întreaga moștenire artistică ce ne-a lăsat, acum la împlinirea celor două soroace precum și pentru nemăsurata sa iubire față de Biserica strămoșească și Neamul românesc pe care le-a înzestrat cu «Cea mai frumoasă liturghie și cele mai fermecătoare prelucrări pe teme populare»⁸.

Diac. Prof. Marin VELEA

6. Popescu, Nae, Preot, în amîntirea lui Gheorghe Cucu (1882—1932) — Art. în Rev. «Muzică și Poezie», rev. «Filarmonicii», anul I, iulie—august, nr. 9—10, 1936, pag. 2.

7. Idem, *ibidem*.

8. Dinu, Emil Riegler, Contribuții la cunoașterea artei lui Gheorghe Cucu. Art. în Rev. «Muzica», anul VII, nr. 10, octombrie 1957, pag. 33.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

COLOCVIUL ASUPRA DREPTURILOR OMULUI ORGANIZAT DE CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE LA BUCUREȘTI

Conferința Bisericilor Europene, prin «Programul Bisericilor asupra drepturilor omului în vederea aplicării Actului final de la Helsinki» a organizat la Institutul teologic universitar din București, între 3—7 octombrie 1982, Colocviul final cu tema «Creștinătatea, drepturile omului și relațiile de încredere».

Acest colocviu a fost ultimul dintr-o serie de reuniuni zonale și anume: Europa de Nord, la Croydon (Anglia) între 3—8 octombrie 1981; America de Nord și Canada, la New York, între 31 ianuarie—2 februarie 1982 și Europa de est și bazinul mediteranean la Trieste (Italia), între 6—10 iunie 1982, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Lecto^r Dr. Cezar Vasiliu de la Institutul teologic din București.

La Colocviul final de la București, care a evaluat prima perioadă de doi ani și jumătate de activitate a Programului sus-amintit, au luat parte 40 delegați reprezentând organizațiile ecumenice care susțin acest program în Canada, Europa și Statele Unite ale Americii.

Moderatorul reuniunii a fost pastorul David Russel (Marea Britanie) ajutat de Episcopul Laszlo Kürti (Ungaria) și Dra. Belle Mc Master (SUA).

Deschiderea lucrărilor s-a făcut printr-un Te Deum în biserica Sf. Ecaterina, duminică 3 octombrie 1982, la care a luat parte Prea Fericitul Patriarh IUSTIN, care a spus, între altele :

«Am luat cunoștință, cu deosebit interes, de faptul că în centrul lucrărilor dvs. examinați sarcinile și modalitățile de acțiune ale Bisericilor în domeniul drepturilor omului. Această tematică merită întreaga atenție, deoarece — potrivit învățaturii creștine, care afirmă și poruncește respectarea drepturilor fundamentale ale omului — Bisericilor le revine responsabilitatea angajării lor hotărâte în acțiunile pentru apărarea acestor drepturi, acolo unde ele sînt încălcate... Cursa înarmărilor, mai ales a celor nucleare, a luat o amploare fără precedent. Pămîntul pe care trăim și, mai ales, continentul nostru european, s-a transformat într-un adevărat arsenal al morții. Omenirea zilelor noastre se află în fața celei mai grave primejdii din întreaga

să existență: primejdia unei catastrofe nucleare distrugătoare a vieții pe întreaga planetă.

Noi, creștinii, nu putem și nu trebuie să rămănim indiferenți în fața acestei primejdii, ci trebuie să ne ridicăm cu hotărîre și cu forțe unite împotriva celor care sfidează dreptul cel mai de preț al omului, care este viața. Mîntuitorul Iisus Hristos a venit în lume pentru ca aceasta «viață să aibă și încă din belșug» (Ioan X, 10). Porunca «să nu ucizi!» (Deut. V, 17) atrage permanent atenția asupra faptului că încălcarea dreptului la viață constituie un păcat dintre cele mai grave, căci «oricine va ucide, vrednic va fi de osîndă» (Mt. V, 21).

Tema generală a fost tratată prin patru subteme: 1. Rolul teologiei în dezvoltarea conștiinței; 2. Bisericile și lupta împotriva violărilor drepturilor omului; 3. Promovarea libertăților civile și religioase de către Biserici; 4. Dreptul la informare; responsabilitatea Bisericilor.

Colocviul final a folosit ca material de studiu rapoartele celor trei consultații anterioare. Introducerea a făcut-o Pastorul Theo Tschuy, secretarul Programului. Dna Christa Lewek (R. D. Germană), președinta Comitetului de lucru al Programului, a prezentat un raport asupra Programului.

Pentru a lărgi baza discuțiilor, au mai prezentat expuneri: decanul Gunnar Stalsett (Norvegia): «Drepturile omului în cadrul Helsinki» și Pastor Martin Stohr (R. F. Germania): «Drepturile omului și revelația Biblică». Alte patru scurte rapoarte asupra diferitelor aspecte ale temei «Posibilități de acțiune prin Biserici în domeniul drepturilor omului» au fost prezentate de Protopresbiter Vitaly Borovoi (Biserica Ortodoxă Rusă), Pastor Aldo Comba (Biserica Valdeză din Italia), Prof. Theodor Leuenberger (Elveția) și Pastor James Will (S.U.A.).

Conferențiarilor au subliniat în mai multe rânduri legătura strînsă dintre necesitatea destinderii internaționale, pentru a se respecta mai bine drepturile omului, complexitatea problemei drepturilor omului chiar acolo unde există bunăvoință și necesitatea de a acorda prioritate menținerii păcii și protejării dreptului esențial la viață.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. S. Episcop Dr. Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, membru în Comitetul de lucru al Programului; P. C. Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal, și P. C. Pr. Prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului teologic București iar Biserica Evanghelică-Luterană C.A. de Prof. Christoph Klein, decanul secției germane, din Sibiu, a Institutului protestant unic din Cluj-Napoca. Delegații români au prezentat și susținut punctul de vedere al Bisericilor noastre referitor la cele patru subteme ale Colocviului după cum urmează:

1. *Rolul teologiei în dezvoltarea conștiinței.* Cercetarea teologică are îndatorirea de a aprofunda și fundamenta drepturile omului pe baza Revelației divine. Teologiei îi revine sarcina de a educa pe credincioși în spiritul respectării dreptului omului la viață, pace, dreptate, libertate. Sarcina concretă a Bisericilor este edificarea încrederii între credincioșii lor, și prin această între popoarele cărora aparțin aceste Biserici. Aceasta se realizează printr-o mai bună cunoaștere și prețuire reciprocă a oamenilor și popoarelor, printr-o largă cooperare umană.

În procesul de formare a conștiinței credincioșilor pentru respectarea și promovarea drepturilor omului, teologia are menirea de a aborda totdeauna drepturile omului și în relație cu îndatoririle pe care acestea le implică. Astfel, ea trebuie să

dezvolte și o responsabilitate sporită a creștinilor față de aceste drepturi și îndatoriri.

2. *Bisericile și lupta împotriva violării drepturilor omului.* — Potrivit misiunii lor, Bisericile sînt chemate să se angajeze pentru apărarea drepturilor omului acolo unde acestea sînt încălcate.

Bisericile nu pot și nu trebuie să rămînă indiferente în fața faptului că în unele părți ale lumii se continuă escaladarea fără precedent a cursei înarmărilor, se extind conflictele militare existente, pier vieți omenești, se distrug bunuri materiale și spirituale; este violat dreptul la muncă prin creșterea șomajului etc.

Biserica noastră se angajează să sprijine acțiunile pentru apărarea drepturilor omului prin: cunoașterea și promovarea unei teologii a drepturilor omului; apeluri și intervenții către organizațiile guvernamentale și nonguvernamentale pentru respectarea drepturilor omului în funcție de specificul local, precum și pentru traducerea în viață a prevederilor Actului final de la Helsinki referitoare la respectarea suveranității și independenței fiecărui stat, a neamestecului în treburile interne, a rezolvării tuturor litigiilor dintre state numai pe calea tratativelor și a renunțării la forță și la amenințarea cu forța; crearea unui climat de încredere și cooperare între oameni și popoare, indiferent de sistemul politic, social sau economic; solidarizarea creștinilor de pretutindeni prin rugăciune, pentru împlinirea speranței în realizarea unei lumi în care demnitatea umană să fie pe deplin respectată.

3. *Promovarea libertăților civile și religioase de către Biserici.* — Trăind în societate și avînd propria sa misiune spirituală, Biserica este implicată deopotrivă în respectarea libertăților civile și religioase ale credincioșilor săi. Acest lucru nu este ceva nou pentru Biserica noastră care, de-a lungul veacurilor, s-a identificat cu lupta poporului român pentru dobîndirea și apărarea acestor libertăți. Ierarhii, preoții și credincioșii noștri au fost prezenți în acțiunile întregului popor în lupta sa pentru independență, dreptate socială și o viață mai bună.

Acționînd pentru păstrarea unității sale de credință, Biserica noastră a cultivat relații de respect și colaborare cu celelalte culte din țara noastră, aducîndu-și astfel contribuția la promovarea unității naționale.

4. *Dreptul la informare; responsabilitatea Bisericilor.* — Recunoscînd dreptul tuturor oamenilor la informare, Biserica Ortodoxă Română pledează și practică o informare corectă, obiectivă și realistă asupra vieții ei și a credincioșilor ei, folosind o publicațiile, pastoralele Ierarhilor, predici și conferințe la nivelul parohiilor, prototierii și eparhiilor, prin cursurile de îndrumare pastorală și misionară etc. Prin aceste mijloace, Biserica noastră ține la curent pe credincioșii ei cu evenimentele și problemele de actualitate ale lumii contemporane. Ea dorește ca toate imaginile și știrile altora despre noi să fie conforme cu adevărul.

Printre recomandările propuse de participanții Comitetului de lucru figurează aceea a unei munci mai aprofundate privind implicațiile libertății religioase, a schimbului de informații privind punerea în aplicare a drepturilor omului, a amplificării activităților în domeniile comunicării, a publicării și a dreptului la informație, a organizării unui seminar care să compare tradițiile teologice și cele ale drepturilor omului în diferite zone ale regiunii Helsinki.

În perspectiva redeschiderii, la 9 noiembrie, a celei de a doua Conferințe de la Madrid, s-a formulat un mesaj către Bisericile membre invitîndu-le să încurajeze

guvernele țărilor respective «să meargă la Madrid în spiritul celor care au semnat Actul final» (Comunicat, p. 2).

Participanții la Colocviul final asupra drepturilor omului de la București au folosit șederea în România și pentru a lua contact direct cu viața Bisericilor din țara noastră, vizitând minăstiri și biserici, participând la slujbe.

Un grup de delegați ai Colocviului a fost primit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin.

Viitoarea reuniune a Comitetului de lucru al Programului Bisericilor pentru drepturile omului în vederea aplicării Actului final de la Helsinki al Conferinței Bisericilor Europene va avea loc în Atlanta-Georgia (S.U.A.) în luna ianuarie 1983.

Dr. Cezar VASILIU

VIZITA PROTOPRESBİTERULUI GIORGIOS TSETSIS, DIRECTORUL CICARWS, LA INSTITUTUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Joi, 11 nov. 1982, Pr. Protopresbiter Giorgios Tsetsis (Patriarhia Ecumenică), directorul Comisiei de Intraajutorare și slujire a Bisericilor și de asistență a refugiaților (CICARWS) a C.E.B., împreună cu soția, a făcut o vizită la Institutul teologic din București, însoțit de Pr. Prof. Ion Bria, secretar pentru relațiile cu ortodocșii al Comisiei «Misiune și Evanghelizare» a C.E.B.

Oaspetele genevez a fost primit de profesorii și studenții Institutului în sala de festivități, unde corul Institutului, dirijat de Diac. Conf. Nicu Moldoveanu, a prezentat un scurt concert în cinstea sa.

P. C. Pr. Prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului, a salutat pe oaspete ca o personalitate marcantă a teologiei ortodoxe ecumenice, dând expresie bucuriei profesorilor și studenților de a se întâlni cu directorul CICARWS, Comisie a C.E.B. prin intermediul căreia Biserica noastră primește ajutoare pentru construirea noului Institut teologic și a Institutului ecumenic de la București.

Pr. Prof. Ion Bria a prezentat apoi personalitatea Prot. G. Tsetsis, care lucrează de peste 20 ani la Geneva, fiind actualmente directorul unei Comisii care are o istorie foarte deosebită în C.E.B. provenind din curentul «Viață și Acțiune». De asemenea, este moderatorul grupului ortodox din Staff-ul C.E.B., fiind o personalitate respectată.

Vizita Prot. G. Tsetsis în România are un aspect general și unul special, C.E.B.-ul fiind angajat aici cu mai multe proiecte, dintre care unul privește direct Institutul -- acela de a ajuta B.O.R. în construirea unui nou Institut teologic și a unui Institut ecumenic la București.

Pr. Prot. Giorgios Tsetsis a spus apoi următoarele :

În numele meu și al soției mele mulțumesc P. F. Patriarh IUSTIN pentru invitația de a vizita Biserica și Țara Dvs. Mărturisesc cu bucurie că am legături profunde cu Biserica României. Prezența mea, ca și a celorlalți ortodocși la Geneva, este salutară pentru viața CEB. Prima mea vizită în România datează din anul 1965; de

atunci, afectiunea mea pentru B.O.R., pentru personalitățile sale religioase, pentru profesorii care participă la activitățile CEB, pentru Pr. Prof. Bria în special, au crescut. Mulțumesc încă o dată pentru această primire călduroasă, frățească.

«Doresc acum să vă spun câteva cuvinte despre *Consiliul Ecumenic al Bisericilor*. Există, din nefericire, o impresie eronată la cea mai mare parte a ortodocșilor, care văd în CEB un organism protestant. Multe reviste teologice, ca cele din Grecia, prezintă CEB ca un organism panprotestant. Acest lucru este fals, nu numai pentru că aproape toate Bisericile sînt reprezentate în CEB, ci și pentru că Ortodoxia se găsește la originea CEB-ului. Sînteiți la curent că în 1920, Enciclica Patriarhiei Ecumenice cerea Bisericilor creștine intensificarea raporturilor dintre ele pentru crearea unei comuniuni (koinonia), care să le dea ocazia de a coopera pentru remedierea pagubelor materiale și morale aduse de război.

«Paralel, alte mișcări erau în fază embrionară, ca de ex. cea începută de Biserica Episcopaliană din S.U.A., mișcarea pentru Credință și Constituție și mișcarea pentru creștinismul practic, avînd ca protagonist pe Arhiepiscopul Nathan Soderbloom din Suedia. Aceste mișcări au continuat să existe paralel peste 20 ani, pînă cînd au fuzionat în 1948, creînd Consiliul Ecumenic. Toate Bisericile au fost membre active ale celor două direcții, teologică și practică.

«Adunarea inaugurală a CEB, a avut loc la Amsterdam în 1948, participînd trei Biserici Ortodoxe: Constantinopol, Cipru și Grecia.

«În anii care au urmat, climatul s-a schimbat; C.E.B. a purtat discuții cu Bisericile Ortodoxe locale iar la a III-a Adunare generală de la New Delhi din 1961 au intrat în Consiliu și marile Biserici Ortodoxe, între care și Biserica Ortodoxă Română. Astăzi, toate cele 14 Biserici Ortodoxe sînt membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

«Consiliul Ecumenic al Bisericilor este «o comunitate frățească de Biserici care mărturisesc pe Domnul Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mîntuitor după Scripturi și depun eforturi să răspundă împreună vocației lor comune pentru gloria unicului Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sf. Duh» (Art. I).

«Această bază trinitară a fost stabilită în 1961 și acceptată de toate Bisericile membre, drept condiție a intrării lor în C.E.B.

«Din C.E.B. fac parte toate Bisericile Ortodoxe, Bisericile din Comuniunea Anglicană, Bisericile de tradiție evanghelică, Biserica Vechilor Catolici; lipsesc marea Biserică Romano-Catolică și Bisericile protestante de tradiție liberală.

«Organul suprem este Adunarea generală, care se reunește o dată la 7-8 ani, tratînd o temă dinainte stabilită. Între cele două sesiuni, organul suprem este Comitetul Central, alcătuit din 140 membri și Comitetul Executiv alcătuit din 20 membri, ales de Comitetul Central. C.E.B. are un secretar general și trei secretari generali adjuncți, precum și moderatori ai celor trei mari unități de lucru și anume:

«I. Unitatea I — *Credință și Mărturisire*, care cuprinde Comisiile: a. Credință și Constituție; b. Misiune și Evanghelizare; c. Biserică și Societate; d. Dialogul cu religiile și ideologiile timpului nostru; e. Formație teologică;

«II. Unitatea II — *Dreptate și slujire* cu subsecțiile: a. Intrajutorarea și slujirea Bisericilor și asistența refugiaților; b. Participarea Bisericilor la dezvoltare; c. Comisia Bisericilor pentru afaceri internaționale; Programul de luptă împotriva rasismului; d. Comisia medicală creștină;

► «MI. — *Educație și reinnoire* cu subsecțiunile: a. Reinnoire și viață parohială; b. Femei; c. Tineret; d. Educație.

«Alte organisme anexe C.E.B.-ului sînt: departamentul de finanțe și servicii centrale, departamentul comunicațiilor, biblioteca și Institutul ecumenic de la Bossey.

«CEB-ul are un buget important, trăind din contribuțiile tuturor Bisericilor membre și din donațiile Bisericilor bogate din R. F. Germania, S.U.A., Suedia, Olanda etc. Încearcă să răspundă nevoilor Bisericilor membre prin CICARWS, prin Comisia pentru dezvoltare și prin Comisia pentru Misiune și Evanghelizare. Deci, CEB primește cererile Bisericilor membre, le examinează, insistînd pentru împărțirea ecumenică a resurselor, nu numai materiale ci și spirituale, aceasta cerîndu-se mai ales Bisericilor Ortodoxe.

«Pînă în prezent, C.E.B. a ținut cinci Adunări generale și anume: I — Amsterdam, în 1948, cu tema: Planul de mîntuire al lui Dumnezeu și dezordinea lumii; a II-a — Evanston în 1954, cu tema: Hristos, nădejdea lumii; a III-a la New Delhi, în 1961, cu tema: Iisus Hristos — lumina lumii; a IV-a la Uppsala, în 1968, cu tema: Iată, Eu fac toate lucrurile noi (Apoc. XXI, 5) și a V-a, la Nairobi, în 1975, cu tema: Iisus Hristos liberează și unește».

«Cea de a VI-a Adunare generală a C.E.B. se va ține la Vancouver, în Canada, între 23 iulie—10 august 1983, cu tema: Iisus Hristos — viața lumii, la care vor participa 900 delegați oficiali, între care 200 ortodocși, într-un total de 4000 persoane».

La discuțiile care au urmat au luat cuvîntul: Pr. Prof. consultant Ioan Rămureanu, Diacon Conferențiar Petru David, Pr. Asistent Nicolae V. Dură, Dl. Profesor Emilian Popescu, Dl. Lector Cezar Vasiliu, Pr. Asistent Viorel Ioniță și Dl. Profesor consultant Iorgu Ivan.

P. C. Pr. Prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului, a mulțumit distinsului oaspete pentru vizită și pentru discuțiile avute cu profesorii și studenții, dorindu-i să revină mai des în mijlocul acestora, pentru întărirea Ortodoxiei noastre ecumenice.

În încheierea vizitei la Institutul teologic universitar din București, Pr. Proto-presbiter Giorgios Tsetsis, însoțit de P. C. Pr. Profesor Dumitru Radu, prorectorul Institutului, și de arhitectul șef al Patriarhiei Române a vizitat locul viitorului Institut ecumenic, situat în vecinătatea Institutului teologic și a analizat planurile de construcție.

ASISTENT

A XI-A ÎNTRUNIRE A COMISIEI ROMÂNE DE ISTORIE ECCLESIASTICĂ COMPARATĂ

La 13 noiembrie 1982 a avut loc la sediul Sectorului Relații Externe Bisericești al Patriarhiei Române cea de a XI-a întrunire a Comisiei române de Istorie ecclesiastică comparată, prezidată de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei.

Au fost prezenți reprezentanții Departamentului Cultelor.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, care a salutat pe participanți și a prezentat ordinea de zi a ședinței, marcată și de sărbătorirea a doi iluștri profesori de teologie, P. C. Pr. Prof. Ioan Coman și P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea.

Au fost prezentate trei comunicări și anume :

1. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, *525 ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei*;

2. Pr. Prof. Anton Despinescu (Iași), *Limba română și pastorația catolică la est de Carpați*;

3. P. S. Arhiepiscop-vicar Gherasim Piteșteanul, *O școală înaltă în timpul lui Matei Basarab*.

Comunicările au fost urmate de *discuții* la care au luat cuvîntul: Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Dl. Prof. Emilian Popescu, Pr. Prof. Ioan Coman, Dl. Prof. Istvan Juhasz (Cluj-Napoca), Diac. Conf. Petru David.

Comisia română de Istorie ecclesiastică comparată a cooptat doi *noi membri*, în persoana P: C. Pr. Prof. Ștefan Alexe de la Institutul teologic din București și Dl. Prof. Hermann Pitters de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca, secția germană Sibiu.

I. P. S. Mitropolit Nestor a prezentat pe scurt activitatea științifică în domeniul istoric a celor doi profesori, care — după primirea în Comisie — au rostit scurte alocuțiuni.

O serie de membri ai Comisiei române de Istorie ecclesiastică comparată au participat, în răstimpul de la ultima reuniune a Comisiei pînă în prezent, la o serie de acțiuni peste hotare. Aceștia au făcut scurte dări de seamă asupra acțiunilor respective și anume: Dl. Prof. Emilian Popescu asupra participării la reuniunea Biroului Comisiei Internaționale de Istorie ecclesiastică comparată din martie 1982 la Paris și asupra Congresului de epigrafie de la Atena din octombrie; Dl. Prof. Erdo Janos (Cluj-Napoca) asupra conferințelor asupra Bisericii unitariene ținute în iunie în S.U.A.; Dl. Prof. Galfy Zoltan (reformat) asupra celui de al III-lea Congres mondial asupra lui Calvin de la Geneva din septembrie 1982, împreună cu Prof. Istvan Juhasz, vicepreședintele Comisiei române de Istorie ecclesiastică comparată; Pr. Prof. Ioan Rămureanu asupra vizitei în Grecia din aprilie a.c.; I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei asupra celor două participări în cadrul Conferinței creștine pentru pace în Olanda și Cehoslovacia, asupra vizitei la Moscova, la reuniunea mondială «Oamenii de religie pentru apărarea dreptului sacru al vieții împotriva catastrofei nucleare» din mai a.c. și asupra vizitei în India, din septembrie 1982, la cea de a 70-a aniversare a autocefaliei Bisericii locale; Pr. Asistent Viorel Ioniță asupra participării la reuniunea CICARWS, asupra Seminarului de studii sud-est europene de la București din august—septembrie — la care istoricii bisericești români au prezentat comunicări — și asupra participării Pr. Prof. Theodor Bodogae la al V-lea Colocviu asupra Sf. Grigore de Nissa ținut în septembrie la Mainz, în R. F. Germania.

Dl. Prof. Emilian Popescu a informat comisia despre Congresul ce va avea loc la Strasbourg, între 21—24 septembrie 1983, cu tema: «Instituția și puterile în Bise-

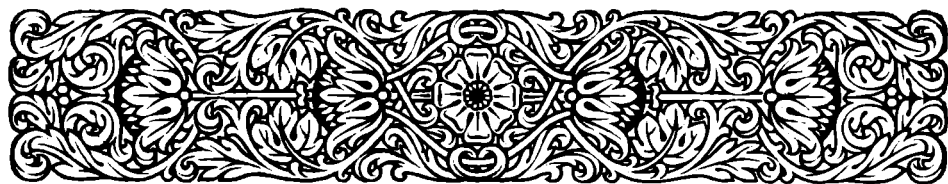
rică» și asupra viitorului Congres mondial de istorie, care va avea loc la Stuttgart în 1985.

În încheierea reuniunii, Pr. Asistent Viorel Ioniță a prezentat un curriculum vitae al Pr. Prof. Ioan Coman, cu ocazia împlinirii respectabilei vârste de 80 ani, iar Dl. Lector Cezar Vasiliu al Pr. Prof. Alexandru Ciurea, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 ani, reliefându-se opera științifică a celor doi mari istorici bisericești români.

Au omagiat pe cei doi sărbătoriți: I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, P. S. Arhiepiscop-vicar Gherasim Piteșteanu, Dl. Prof. Istvan Juhasz, Pr. Prof. Ioan Rămușeanu, Dl. Prof. Emilian Popescu, Pr. Prof. Ștefan Alexe, Rev. Prof. Anton Despănescu (Iași), Diac. Conf. Petru David, Dl. Asistent Aurel Jivi — în numele Institutului teologic din Sibiu — și P. C. Arhimandrit Nifon Mihăiță, secretarul Sectorului Relații Externe Bisericești, care s-a oprit asupra activității Pr. Prof. Alexandru Ciurea în Suedia.

ASISTENT

R E C E N Z I I

Joseph Lortz, *La Riforma in Germania*, vol. I — Premesse, inizio, primi risultati, Ed. Jaca Book, Milano, 1980, p. 532.

Cunoscuta lucrare a istoricului german Joseph Lortz «Istoria Reformei în Germania» a fost salutăată ca o contribuție decisivă la «depășirea tradiționalelor scheme polemice controversate ale istoriografiei catolice asupra lui Luther» (Prefața la ediția italiană, p. 5), ca o lucrare monumentală de valoare deosebită. Autorul este un istoric deosebit de bine informat, care demonstrează o bună cunoaștere a izvoarelor istorice, opera citindu-se cu ușurință, mai ales datorită faptului că a suprimat notele din josul paginii, concentrând tot aparatul critic într-o vastă bibliografie la sfârșitul volumului, dar lăsând descoperite o serie de citate.

În ceea ce privește conținutul lucrării, Lortz este un inovator față de istoricii catolici tradiționaliști căci vede originile Reformei în lumina dorințelor imorale ale monahului Luter și condamnă cu tărie vina Bisericii Catolice și a Curiei. Acest lucru a făcut ca istoricul Lortz, un «pionier al ecumenismului catolic și un istoric al Bisericii, de prestigiu, să nu fie invitat ca expert la Conciliul Vatican II» (Prefața italiană, p. 6) iar opera sa să aștepte 40 de ani o traducere italiană (prima ediție germană datează din anii 1939—1940). Evident, pentru unele cercuri catolice Joseph Lortz reevalua prea mult pe reformatorul Martin Luter.

Desigur, Joseph Lortz nu este un filoprotestant, ci rămâne profund catolic. Meritul operei sale nu este acela de a realiza o sinteză acceptabilă de cele două părți: catolică și protestantă; ea rămâne o operă rigid catolică, pe cit de departe de falsificări, pe atât de polemică.

Lucrarea începe printr-o examinare atentă a situației din Germania și în special a Bisericii Catolice din Germania în ajunul Reformei lui Luter. În concepția lui Lortz, «Reforma este jumătate rezultatul alunecării și dezagregării începute în secolul al XIV-lea iar jumătate se numește Luter» (p. 7). «Dezagregarea» de care vorbește Lortz are mai multe cauze, între care prevalentă este umanismul, pentru care el nu mărturisește nici o simpatie, fiind deosebit de dur și în aprecierile asupra lui Erasmus din Rotterdam. Umanismul însuși a dus la corupție în rîndul ierarhiei bisericesti care, împreună cu excesele filozofiei occamiste, au impresionat atât de

nefavorabil pe tânărul Martin Luter. Dar Luter — continuă Joseph Lortz analiza sa — a greșit, războindu-se nu cu devierile ci cu însăși doctrina catolică, care — în concepția aceluiași istoric german catolic — nu s-a îndepărtat de la creștinismul primar în așa măsură încît să legitimizeze apostasia.

Darurile deosebite de predicator și de polemist ale lui Luter au făcut ca imaginea deformată pe care el însuși și-o crease asupra catolicismului să devină, pentru toți urmașii săi, fața adevărată a Bisericii Catolice. De aici hiatusul diviziunii Bisericii, fără să fi existat un adevărat motiv teologic: «Idealurile cele mai adevărate ale celor două confesiuni (catolică și protestantă, n.n.) nu sînt deloc într-un raport de contrapozitie așa de absolută, cum ne-au făcut mult timp să credem afirmațiile greșite ale lui Luter» (p. 473). Într-adevăr, pentru Lortz, «Luter înseamnă Reforma germană; Reforma germană înseamnă Luter» (p. 430).

Istoricul german se întreabă care este cauza forței acestui important personaj al Bisericii medievale? și răspunde că exact ceea ce ar putea părea o slăbiciune pentru teologii scolastici: «Luter nu este un teolog, ci un predicator al Evangheliei» (p. 437). Luter greșește uneori în interpretare, dar se bazează pe Evanghelie și face din aceasta arma sa principală. Lortz insistă asupra caracterului religios prin excelență al Reformei, care «nu trebuie confruntată cu aplicațiile sale politice și sociale» (p. 379). Forța de predicator a lui Martin Luter îi permite să evite toate acuzațiile teologilor, iar natura religioasă a Reformei îl face să supraviețuiască tulburărilor războiului țărănilor.

Teza de fond a lui Joseph Lortz este că Reforma nu a luptat cu catolicismul adevărat, ci cu ceea ce Luter însuși afirma că este catolicismul. Această teză s-ar putea exprima și invers, adică Reforma apare nu împotriva catolicismului adevărat și abstract, ci împotriva aceluia pe care Biserica Catolică îl prezenta în concret. Luter răspunde la această obiecțiune cu o lungă listă de clerici și de minăstiri care duc o viață sfintă și fără prihană. Dar, în același timp, Luter nu ascunde decăderea generală a vieții religioase din timpul său și acesta este unul din meritele reformatorului.

Principala acuzație pe care Lortz o adresează Curiei romane din acea vreme este aceea că a greșit, neprocedînd contra lui Luter cu rigoarea necesară. Istoricul german este frapat de hotărîrea Curiei de a nu-l aduce pe Luter la Roma în lanțuri, ci «de a-l interoga părintește... și de a-l trimite liber la Wittemberg. Schimbarea atitudinii Curiei va avea consecințe necalculabile. Ea demonstrează inconsistența convingerilor teologice catolice ale epocii și arbitraritatea păgubitoare care domnea în Curie...» (p. 247).

Lortz este deosebit de critic la adresa conducerii Bisericii Catolice de atunci, la adresa ezitărilor în fața problemei, Luter spunînd: «Aceste motive nu scuză pe cine conducea soarta Bisericii și avea sarcina de a predica adevărul intangibil și de a aplica dreptul canonic cu măsuri precise împotriva celor ce duceau la erezie. A declara pe cineva eretic (cu tot ceea ce aceasta însemna pentru viața și sufletul său) era o hotărîre gravă, care nu permitea nici o slăbiciune» (p. 247).

În substanță, după Lortz vina cea mai gravă, chiar teologică a Curiei a fost aceea că nu l-a condamnat la rug pe Luter. Este clar că cu asemenea concepții opinia istoricului Joseph Lortz nu este împărtășită, mai ales că în ultima vreme, tot

mai multe au fost vocile care s-au ridicat împotriva condamnării lui Luter din 1518—1521 (Daniel Olivier, de ex.) și pentru ridicarea excomunicării sale de către Biserica Catolică.

În vremea noastră, când ecumenismul a văzut ridicate excomunicările din 1054 dintre Roma și Constantinopol la încheierea Conciliului Vatican II, nu este exclus ca Biserica Romano-Catolică să mai facă un «gest ecumenic» și cu Luter, mai ales că în 1983 se împlinesc 500 ani de la nașterea sa.

Dr. Cezar VASILIU

Die Heilige Schrift, Die tradition und das Bekenntnis, 195. p. Edit. O. Lambeck, Frankfurt/Main, 1982.

Volumul cuprinde darea de seamă despre primul dialog teologic între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică Germană, ținut la Goslar (R.F. Germania) în noiembrie 1979.

Din partea Bisericii noastre au participat: P. S. Episcop Dr. Vasile Coman (Oradea), Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae (Institutul teologic universitar din București), Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu (București), Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu (București), Pr. Prof. Ioan Ică (Sibiu), Asist. Diac. Ioan Caraza (București).

Au prezentat, din partea Bisericii noastre referate următorii:

1. P. S. Episcop Vasile Coman, «Insemnătatea Sfintei Scripturi și a Tradiției în viața liturgică a Bisericii Ortodoxe»;
2. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, «Sfinta Scriptură și Tradiția apostolică în mărturisirea de credință a Bisericii»;
3. Pr. Prof. Ioan Ică, «Mărturisirea de credință pe temeiul Sf. Scripturi și Sf. Tradiții — misiune permanentă a Bisericii»;
4. Pr. Prof. Dumitru Radu, «Sfintele Taine în viața Bisericii».

Patru referate în legătură cu tema indicată în titlul volumului, s-au prezentat din partea Bisericii evanghelice.

Dar despre dialogul acesta s-a redat la timpul său în revistele bisericești românești. Deci voi reda din volum numai câteva afirmații din partea Bisericii evanghelice.

Primul dialog teologic al Bisericii evanghelice din Germania cu Ortodoxia a fost în 1959 cu Biserica Ortodoxă Rusă, al doilea cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol în 1969 și al treilea cu Biserica Ortodoxă Română, în 1979.

Dialogul cu Biserica Ortodoxă Română a fost apreciat de toți participanții ca «extraordinar de rodnic și promițător», afirmă președintele întâlnirii, prof. Dr. Heinz Joachim Held, în «Prefața» volumului, din care mai extragem câteva afirmații. Delegații români, se notează, și-au prezentat referatele în limba germană și «în general», s-a constatat că dispun de însemnate cunoștințe despre literatura teologică germană și sînt bine familiarizați cu problemele teologice apuse, ceea ce nu se poate spune că ar fi în aceeași măsură și la delegația evanghelică. În discuțiile în legătură cu referatele s-a ajuns la o însemnată apropiere între cele două mari poziții, subliniază prof. Held. Acesta mai subliniază că Biserica evanghelică trebuie să-și examineze

azi concepția sa despre Biserica și teologia ortodoxă. Aceasta nu mai este «prea tradițională, imobilă, neajutorată și nepregătită pentru problemele de azi. Din dialogul de azi, de la Goslar, s-a desprins o ortodoxie vie, plină de putere duhovnicească și de experiență, cu viziuni clare și cu vroi teologice conștiente. Importanța centrală a cuvîntului scripturistic în serviciul divin ortodox, — și cit de mult trăiește acesta din izvoarele biblice, — au înțeles limpede delegații evanghelici din referatul P. S. Episcop Dr. Vasile Coman».

În cuvîntul de deschidere a dialogului de la Goslar, președintele Held a spus între altele: «Voim să înțelegem împreună ce înseamnă a-L mărturisi împreună pe Hristos în timpul și lumea de azi».

Și P. S. Episcop Vasile a spus la deschidere: «Prin tema dialogului vrem să precizăm căile prin care Dumnezeu a vorbit oamenilor și pe care se poate ajunge la mîntuire... Călea la unitatea Bisericii este lungă și anevoioasă, este nevoie de multă răbdare, dragoste și rugăciune, dar pe această bază putem împlini voia lui Dumnezeu». Iar la rugăciunea de la încheierea dialogului P. S. Episcop Vasile a spus, între altele: «Cu toate-punctele deosebitoare, ce pot exista între noi, azi «într-o sărbătoare luminoasă» constatăm plini de bucurie că am aflat multe punți ce ne leagă unii de alții, multe elemente comune în credința și în pietatea noastră».

Noi, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române sîntem foarte bucuroși că acest dialog a adus o contribuție substanțială la înțelegerea noastră reciprocă și la apropierea noastră frățască în credință».

Citirea referatelor la Goslar și discuțiile în legătură cu ele au fost înregistrate pe bandă de magnetofon și sînt cuprinse în volumul de față, de aici și importanța informativă a volumului.

Tot la Goslar s-a fixat, pentru octombrie 1980, și continuarea dialogului între cele două Biserici cu tema, după dorința expresă a P. F. Patriarh Iustin: «Sfintele Taine în viața Bisericii în lumina Sf. Scripturi și a Sf. Tradiții».

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

André Dumas, «*Cent prières possibles*», Paris, Editions Cana, 1982, 202 p.

Prof. Dr. André Dumas, pastor, decanul Facultății de Teologie Protestantă de la Paris și profesor al Institutului de studii ecumenice și la ciclul de doctorat al Institutului Catolic de la Paris este, de asemenea, directorul revistei săptămînale «Reforme» și autor al multor cărți de teologie, morală și filosofie. Redăm aici cuprinsul ultimei sale cărți, de astă dată de rugăciune, pe care a binevoit a mi-o trimite cu un volum din marea colecție de cărți de rugăciune de tot felul (ortodoxe, catolice, protestante, creștine, islamice etc., din colecția «Prières de tous les temps»). El este intitulat «La tradition luthérienne». La acestea a adăugat și o cărticică de circa 400 de pagini, tradițională în protestantism și în care sînt redată pentru fiecare zi cite un pasaj duhovnicesc din publicațiile teologilor vremii, purtînd titlul «Parole pour tous, 1982», care se poate folosi și în cultul public protestant,

deoarece pentru fiecare zi este indicat și citatul biblic, la care se referă pasajul și unul paralel din Vechiul Testament, și una dintre cîntările publicate în colecțiile oficiale protestante.

Cartea de rugăciune a profesorului André Dumas, intitulată «O sută de rugăciuni cu puțință» pare curioasă la început; dar, după ce ai citit-o te convingi că este de mare folos duhovnicesc, încadrîndu-se în curentul marilor duhovnici ai creștinătății, care se rugau toată ziua, în sensul că Dumnezeu nu putea să fie absent de la nici o hotărîre, de la nici o bucurie, de la nici o întristare, de la nici o suferință, în viață, în moarte și dincolo de moarte. Corespunzătoare unei analize spirituale profunde și nesfîrșit de subtile, profesorul Dumas a cuprins sub cinci titluri generale suta de stări sufletești cărora le corespund cele o sută de rugăciuni: Idee ingenioasă, posibilă în Protestantism, unde se are în vedere experiența spirituală individuală — calea spovedaniei — și nu marile acte ale vieții duhovnicești ca Tainele, posturile, momentele principale ale zilei, ale săptămîinii etc., ca în creștinismul primar și în Ortodoxie, în care creștinul laudă pe Dumnezeu, îi cere ajutorul și îi mulțumește. (Este de la sine înțeles că nu se cere sub nici o formă ajutorul sfinților sau al Sfintei Fecioare). Cartea este însă folositoare, căci provoacă entuziasmul cititorului prin profunzimea credinței pe care o manifestă și prin asigurarea prezenței Alotșitorului, care nu părăsește nici la bine, nici la rău, pe cel care-L caută. Autorul însuși dă o justificare a felului deosebit în care a conceput-o și o vom aminti în cele ce urmează.

Nu reproduce rugăciuni ale marilor sfinți sau cunoscute personalități duhovnicești, ci pe ale sale. Ele corespund stărilor sufletești atât de deosebite ca nuanțe de la o clipă la alta. Aceste stări sufletești îl obligă pe credincios să se adreseze Celui Alotputernic, care e pretutindeni și poate săvîrși orice. În analiza rugăciunii, autorul uimește prin modul antropologic în care se exprimă despre Dumnezeu. Evlavia lui este de genul Vechiului Testament, am zice de genul disputei lui Iov despre Dumnezeu cel Țotputernic, care însă nu-l apără de dezastre materiale și-l ajută după ce a sorbit pînă la fund cupa amărăciunilor vieții omenești și s-a smerit cu adevărat. Temeiul a tot ce spune nu sînt experiențele marilor gînditori sfinți, ci ca ale unor credincioși, care au de ales între moarte și viață: Ne aflăm în altă etapă a trăirii religioase, pe care o descrie marele teolog protestant, în cadrul lumii gîndirii și experienței ei de azi. Profunzimea analizei sale ne obligă să-i reproducem textele proprii, caracterizările noastre intervenind rar, deoarece altfel ar trebui să le folosim la fiecare frază.

Autorul discută felul rugăciunilor și le definește drept convorbiri cu Dumnezeu. Nu înlătură celelalte feluri de rugăciune, dar arată că în esență este convorbire cu El. Ca atare, ea nu poate fi nici lucrarea ipocrițiilor, nici a păgînilor (Mat. 6, 5—8). Cei care nu se roagă, n-o fac pentru că, după ei «Dumnezeu nu există și ar fi un grăunte de nebbie, superstițioasă și subiectivă, să vrei să faci ca și cum s-ar putea vorbi altuia decît cu sine-însuși. Dacă rugăciunea caută să te facă să crezi că poți avea legături intime cu vidul, evident că e mai bine să nu te rogi decît să îngrămădești efuziuni de nori. Ipocrizia e totdeauna deghizarea pe care o adaugi golului, ca să-l faci să apară plin» (p. 185—186). «Nu avem nici intenția de

a ne ruga ca să obținem pe cale spirituală ceea ce nu ne îngăduie pe cale materială mijloacele noastre omenești... Toate acestea Iisus le numește liniștit păgânism... Atunci de ce să te mai rogi dacă nu te arăți mai evlavios și nici nu obții nimic mai mult făcând aceasta? Prin hăituirea tuturor motivelor rele pe care le-ai avea ca să te rogi, nu mai rămâne oare un unic motiv ca s-o facem oricum?

De la început voi da un singur răspuns. Dumnezeu dorește ca omul să vorbească cu El exact așa cum vorbește un prieten cu alt prieten, în această «cunoaștere față către față» pe care Moise o avea cu Dumnezeu (Deuteronom 34, 10). Rugăciunea este atestarea pe care omul o dă lui Dumnezeu despre atenția lui față de El. Iar Dumnezeu, prin Cuvîntul Său, se arată comunicativ și nu enigmatic, aliat și nu străin, persoană vie și nu destin mut, cu intrare și nu tabu, revelație și nu retragere. Prin firea Sa de Cuvînt, Dumnezeu devine Dumnezeu pentru om, pe cînd viața și energia, ideea și materia, evoluția și epuizarea, nu sînt decît fenomene în jurul omului, în care nici unul nu vorbește, chiar cînd așa se arată măreția, frumusețea și adîncimea impresionantă a lumii. Dacă Dumnezeu este Cuvînt, omul este rugăciune, nu în sensul de evlavie față de sfințenie, nici de folosire a divinului, ci de comuniune exprimată. Cînd omul se roagă, Dumnezeu știe că omul este cu El, în această viață, în care numai manifestarea atenției lasă să se înțeleagă ceea ce conținem unii pentru alții» (p. 186—187).

Autorul trece la o analiză mai subtilă a legăturilor celui credincios cu Creatorul, Mîntuitorul și Sfințitorul lui: «În Biblie, scrie el, Dumnezeu se arată extrem de apropiat. Oamenii cărora li se adresează nu încearcă nici o jenă ca să-L ia drept propriul lor confident. Dar în același timp, Dumnezeu este extrem de altfel, fiindcă este cu totul invizibil. El nu se poate circumscrie, nici se poate prinde în vreun fel. Dumnezeu este cu totul invizibil, așa cum este cuvîntul care vine și se duce, a cărui trecere n-o putem capta niciodată, și ale cărui efecte nu le vedem decît în-tîmplător, cînd acest cuvînt s-a prefăcut în convorbire. Biblia îl caracterizează drept profetic... Dumnezeu cu omul, omul cu omul, trăiesc într-o analogie reciprocă. Cuvînt și rugăciune sînt intimități care circulă, dar și invizibilități de necuprins. Prin ceea ce se întîmplă de la om la om, înțelegem și firea particulară a acestui Dumnezeu, care este o arătare cu totul apropiată, cu totul invizibilă, spontaneitatea unei înțelegeri și libertatea unei vieți» (p. 187—188).

Autorul arată mai departe de ce caracterizează rugăciunea drept o convorbire și aduce psalmii drept exemplele cele mai tipice de asemenea convorbiri ale ad-evăratului credincios cu Dumnezeu. Cuvîntul convorbire, scrie el mai departe, «corespunde bine, mi se pare, caracterului rugăciunii, care nu se restrînge la solemnitatea formulelor, ci la permanența contactului. În convorbire se pierde, e drept, timpul în ce privește acțiunea și chiar reflecția, dar se cîștigă timpul împotriva singurătății și închiderii în sine. Vorbînd cu cineva îți desfășori viața pînă te găsești în buna stare a intimității și în extinderea înțelegerii. O convorbire nu este nici o declarație, nici o exortație, nici un discurs, ci confruntare a unor inimi care se manifestă și-si răspund. Nu există o rînduială stabilită de mai înainte într-o convorbire... O convorbire nu are valoare decît dacă este cinstită, adeseori stînjinită, cîteodată brutală, dar mereu făcută cu atenție» (p. 188—189). Așa cum am amintit, autorul dă psalmii

ca exemple de rugăciune-convorbire: «Ne mirăm mereu văzind bruschețea cu care cind gem, cind exprimă o mare bucurie, cind invinuiesc, cind protestează. Această bruschețe dezordonată, cu păr zburliit, abruptă, le dă un ton de confidență cu încredere. Pot fi clasate în patru genuri mari adorarea, mijlocirea, pocăința, mulțumirea; dar Psaltirea s-a ferit să împartă cărțile ei după această tăiere sistematică. Există întințelări: Niciodată nu sînt tematici riguroase. Psaltirea nu se desfășoară ca o Liturghie de cult cu etapele ei mari de adorare, de cerere, cu pocăință și recunoștință. Căci ea este o carte de rugăciuni, atribuite unor mari patronimi și în mod cu totul deosebit lui David, regele harpei și al dansului, regele palimii și al mărturisirii, regele cuceririi și al deznădejdiei, regele slavei și al harului, — Psaltirea rămînînd o colecție de convorbiri de neprevăzut» (p. 189—190).

Cu modestie, autorul arată o asemănare a cuprinsului cărții, pe care o prezentăm, cu acela al Psaltirei, și-i face o analiză ciudată: «Ea începe cu *prea-mărirea*, căci cel care nu se gîndește să se mire, să analizeze, să salute, nu va intra niciodată în convorbire. Ea continuă cu *măsuri de prevedere*, atît de mult rămîne viața noastră mai fragilă decît frazele noastre, atît de mult prudența este sora laudei. Deznădejdea vine pe neașteptate, căci totuși n-am terminat-o cu Dumnezeu, cu lumea, cu noi înșine. Mai vin și niște *licăriri de lumină* de fericire, dacă vorbind cu cineva viața își dublează favorurile, coloriturile și sensurile ei. Liturghiile le perfectează, pentru că rugîndu-mă «eu» zice și «noi», zice și «eu», fiindcă Biserica ne duce la punctul cel mai înalt al nostru și ne pune în comuniune cu toți».

După ce arată că «amin»-ul cu care sfîrșim rugăciunea nu e propriu-zis un sfîrșit definitiv, ci momentan, autorul explică adjectivul «cu puțință» sau «posibile» adăugat la rugăciuni, spunînd: «Rugăciunea este cu puțință. Ea nu e inaccesibilă. Ea nu pretinde lucruri prealabile, nici duhovnicești, nici dogmatice, nici liturgice. Ea se intrudește cu spontaneitatea strigătuului, chiar cînd caută să intre în considerarea mai globală a laudelor, a examenului vieții, a mărturisirii greșalelor și a amintirii darurilor. În acest sens, rugăciunea nu este o obligație grea care te apasă și te chinuiește. Este o poruncă cu puțință de îndeplinit. Pentru exemplificarea acestei treceri de la subiectivitatea rugăciunii la obiectivitatea și obligativitatea ei, profesorul Dumas reproduce textul din Deuteronom 30, 11—14: «Da, porunca aceasta, pe care ti-o poruncesc eu astăzi nu este neînțeleasă de tine și nu este departe. Ea nu este în cer ca să zici: Cine se va sui pentru noi în cer ca să ne-o aducă și să ne-o dea s-o auzim și s-o facem? Și nu este ea nici peste mare, ca să zici: Cine se va duce pentru noi peste mare ca să ne-o aducă, să-ne facă s-o auzim și s-o împlinim? Ci cuvîntul acesta este foarte aproape de tine; el este în gură ta și în inima ta, ca să-l faci» (p. 190—191).

Autorul pune apoi întrebarea: Dar de ce să discutăm cu Dumnezeu viața noastră și lumea, bucuriile și tristețile noastre, ezitățile și hotărîrile noastre, desfășurările și revenirile, amintirea și așteptarea, pe scurt, tot ceea ce ne trece prin inimă, ne-o istovește și ne-o umple? La care răspunde: «Am dat deja un prim răspuns radical teocentric, radical privind pe Dumnezeu, așa cum prima poruncă este marea poruncă: «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, din toată inima ta, din tot sufletul

tău și din tot cugetul tău», chiar dacă a doua poruncă e tot așa de importantă ca și prima, «să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Mt. 22, 36—39), după cum cele cinci prime porunci ale Decalogului vorbesc despre atribuirea cinstei, lui Dumnezeu, pe când cele cinci care urmează vorbesc despre cinstirea omului. (Exod 20, 3—7; Deut. 5, 6—21), tot așa precum primele trei cereri ale Tatălui nostru, sărbătoresc, cheamă și ratifică pe Dumnezeu, pe când cele trei care urmează cheamă, mărturisesc și protejează pe om (Mt. 6, 9—19; Lc. 11, 2—4). Dumnezeu Bibliiei, al lui Moise, al lui David și al lui Iisus Hristos este un Dumnezeu antropocentric. Dumnezeu Bibliiei este descentrat către om prin patima alegerii Sale și răbdarea alianței Sale. Acest Dumnezeu are o istorie a iubirii cu omenirea... Dar tocmai acest Dumnezeu vrea să știe dacă această iubire este reciprocă, sau dacă ar fi vorba numai de o fantasmă singuratică, pe care Dumnezeu și-ar face-o înlăuntrul Său... Rugăciunea vine să asigure pe Dumnezeu despre nesingurătatea Sa și despre caracterul reciproc al iubirii Sale față de om. Rugăciunea nu servește mai întâi la nimic altceva decât să asigure pe Dumnezeu în privința realității iubirii noastre față de El, așa cum un cuvânt de dragoste nu servește la nimic altceva decât ca să asigure pe cel care începe să se îndoiască de faptul că mai există și încă mereu acordul inimilor...» (p. 191—193).

Aceeași explicație este continuată sub altă formă :

Rugăciunea pune față în față pe Dumnezeul cel iubitor de oameni pînă la a muri pentru ei și pe omul îndumnezeit: «Așa că un Dumnezeu, total antropologic așteaptă pe un om hotărît teocentric, pe când boalele iubirii, care mereu ne pîndesc, sînt captivitatea patimei neimpărtășite și complezența indiferentă a cochetăriei tiranice, sau în limbaj mai teologic și autoproslăvirea, sau încă iadul părăsirii și cerul suficienței. A ruga pe Dumnezeu însemnează a-l da slava, atenția și cinstea, care de acum nu-l pot veni decât de la noi...» (p. 193—194).

Profesorul Dumas mai dă încă un răspuns la întrebarea: Pentru ce ne rugăm astfel: «Cînd mă rog cu adevărat lui Dumnezeu, scrie, el, și nu propria-mi introspecțiune, nici chiar solidaritatea sau fraternitatea omenească, se întîmplă că mă despoiez de ce e de prisos și mă concentrez asupra esențialului».

În rugăciune cuvîntul nu este necesar, căci «cuvîntul și tăcerea, cînd este forma strînsă a cuvîntului asupra sa, nu mai caută nici să informeze, nici să explice, nici să amestece, nici să justifice, așa cum cuvintele noastre omenești o fac prea adesea între noi. Dumnezeu știe totul despre noi înainte «căci știe Tatăl vostru de ce aveți trebuință, mai înainte ca să cereți voi de la El» (Mt. 6, 8). Dar nu știe dacă vrem cu adevărat să i-o cerem: «Cereți și vi se va da; căutați și veți afla; bateți și vi se va deschide» (Mt. 7, 7). Rugăciunea este actul prin care dau mărturie în fața lui Dumnezeu pentru lume, Biserică și pentru mine însumi. De aceea rugăciunea este în același timp o lepădare de cele prelabile nefolositoare și o atestare a cererii folositoare. Într-o rugăciune micșorezi vorbăria și consimți la explicare. Bați, strigi, vorbești la o ureche, care deschide mutismul vieții noastre. Faptul că e vorba de urechea lui Dumnezeu, vrea să spună că avem acolo o ureche justă, puternică și bună, atît de bine încît rugîndu-ne devenim noi înșine mai puțin confuzi, mai puțin complicați, mai puțin întortocheați: «Cine este omul acela dintre noi care, de va cere fiul său pîine îi va da piatră, sau de-i va cere pește, îi va da șarpe? Deci, dacă

voi, răi fiind, știți să dați daruri bune fiilor voștri, cu atât mai mult Tatăl vostru Cel din ceruri va da cele bune celor care cer de la El» (Mt. 7, 9—11). «Rugăciunea către Dumnezeu prelucrează omul. Ea curăță zgura introversiunii explicației noastre. Ea face să apară metalul cererii noastre și al atestărilor noastre» (p. 194—195).

Autorul termină cartea descriind urmările fericite ale rugăciunii care, în anumite stări, dă omului religios forme noi și o altă intensitate activă: «Astfel rugăciunea face pe om puternic în fața lui Dumnezeu. Prin enunțarea amplă și concentrată, cu enumerare și sobră, curajoasă și lipsită de putere, la care ea obligă uitările, miopiile și timiditățile inimii noastre, rugăciunea dă un schelet ființei noastre, liberînd-o de falsa rușinare a șovăirilor noastre. Trupul poate să se roage în picioare, înălțat ca un arbore, care are temeliile în adîncimea pămîntului și ramurile sale în largul vîntului; în genunchi, strîns ca un animal, care concentrează puterea sa din brațe în genunchi, de la frunte la pîntece; pe brînci, ca și o plantă, poate fi ca o piatră, care se așează pe punctele ei de sprijin. Poziția corpului este indicele consistenței sufletului. Rugăciunea devine armătura unei vieți, care nu este fără mișcare, nici speriată, ci atentă și însuflețită. Se va găsi o bună confirmare la acestea în absurd a ceea ce este rugăciunea în această stranie mărturisire a celebrului filosof al limbajului, Ludwig Wittgenstein: «Nu pot să îngenunchez ca să mă rog, pentru că genunchii mei sînt, ca să zis așa, înlepeniți. Mi-e frică de descompunerea (de propria mea descompunere) și încep să mă înmoi». Nu este aici un indoit avertisment împotriva moliciunii goale și limbute a rugăciunii, cînd se roagă pe ea însăși, dar și împotriva împietririi îngîmfate sau triste a celui care nu vrea să ceară nimic nici măcar lui Dumnezeu? «Rugăciunea, scrie mai departe autorul, nu însemnează lipsă de activitate ci, dimpotrivă, este legată de fapta bună. Ceea ce dă consistență are și contururi și nu se întinde ca o pată de ulei. A începe rugăciunea însemnează, de asemenea, a te opri de a te ruga, ca să trăiești și să săvîrșești ceea ce salută, meditează, sărbătorește și — de ceea ce se teme — rugăciunea; așa cum și un schelet încă nu este nimic, cîtă vreme nu este acoperit de nervi, de carne, de piele și de simțuri, adică de viață». Și autorul sfîrșește meditațiile, scriind: «A te ruga, ca și a discuta, e mult. Fără acest mult, noi rămînem în singurătate expresivă, oricare ar fi, numeroasele noastre activități productive. Dar a te ruga nu e totul. De ce atunci să te rogi? Ca să sprijini pe Dumnezeu. Ca să înalți și să-l scoli iarăși pe om» (p. 195—196).

Sfîrșim această expunere cu o rugăciune intitulată «Rugăciune pentru răbdare și nerăbdare»: «O, Dumnezeule nostru, care prin harul Tău ne dai putința să încuigem sabia Împărăției Tale a păcii, nouă pe care ne-ai trimis ca vestitori ai păcii Tale într-o lume în care bîntuie războiul și ca vestitori ai războiului Tău într-o lume în care domnește o pace falsă, întărește brațul nostru, limpezește glasul nostru, dă-ne să fim smeriți în tărie, clarvăzători în zel, ca să luptăm, nu ca să cucerim, ci ca să mintuim.

O, Dumnezeule nostru, care prin harul Tău ne-ai dat să fim instrumente ale iubirii Tale, în opera Ta de vindecare și de judecată, care ne-ai dat misiunea de a proclama iertarea sau osîndirea Ta, de a vesti celor robiți libertatea și celor îngîmfaiți captivitatea lor, dă-ne răbdarea celor care înțeleg și nerăbdarea celor care iu-

besc, pentru ca puterea bunătății Tale să poată să lucreze prin noi și pentru ca îndurarea miniei Tale să se exprime prin noi.

O, Dumnezeu nostru care ne-ai așezat pe un munte, ca o cetate de lumină, care nu poate să fie ascunsă, care ne poruncești să facem să strălucească lumina Ta în toate locurile, pentru ca lucrarea ascunsă a întunecimilor să fie descoperită și ca minciuna și îngîmfarea să fie date pe față și învinse, dă-ne puterea de a nu ne cruța nici pe noi nici pe alții, ci de a face să lumineze lumina Ta fără teamă și fără favoare, asupra celor care o caută și a celor care se tem de ea.

O, Dumnezeu al adevărului, dragostei și păcii, îți mulțumim pentru constrîngerile, pe care ni le impui, pentru lucrarea pe care nimeni n-a făcut-o și pe care trebuie s-o facem noi, pentru adevărul pe care nimeni nu l-a spus, și pe care trebuie să-l spunem noi. Ia-ne în stăpînirea Ta. Fii puternic în noi, pentru ca noi să fim puternici, ca să facem voia Ta. În numele Celui care ne cheamă la moștenirea Împărăției Tale de pace, dragoste și adevăr. Amin» (p. 168—169).

Cartea D-lui Prof. André Dumas este la antipodul cărților noastre de rugăciuni, dar asemenea cărților protestante de rugăciuni. Este antropocentrică și antropomorfică, netrînd pe om după asemănarea lui Dumnezeu, ci adresîndu-se lui Dumnezeu ca unui om, cu îndrăzneala respectivă. Ca atare prezintă un amestec curios pentru noi de religiozitate profundă și de mondenitate evidentă — tîmescul și religiosul avînd rînd pe rînd întîietatea, totul fiind expus fără rezervă și fără timiditate. Prima întrebare care se pune cititorului de la noi este fără îndoială dacă genul acesta este lipsit de smerenie. Reflecția ne impune un răspuns total negativ la acestea. În genul acesta a evoluat o religiozitate individualistă, căreia nu i se opune nimic în afară de areligiozitatea. Evoluția o caracterizează dimpotrivă ca semnul unei profunde religiozități și al creștinismului — cu un Dumnezeu care s-a intrupat pentru noi. Este, de asemenea, o formă necunoscută nouă de teologie și mai ales predică și care, la un profesor protestant așa de ilustru, ca decanul și președintele Dumas, arată prima lui profundă datorie pentru care folosește toate mijloacele cuvîntului, alit de nuanțat în îndrăzneală azi, în toate manifestările spiritului omenesc convertit.

Prof. Nicolae CHIȚESCU

Îndrumător bisericesc, 1982, anul V, p. 300. Editat de Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului Feleacului și Clujului.

Volumul acesta, ca și cele anterioare, are un cuprîns de superioară calitate.

Volumul se deschide cu fotografia Președintelui Republicii Socialiste România, NICOLAE CEAUȘESCU, urmează fotografiile Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. IUSTIN MOISESCU, I. P. S. Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, Mitropolitul Ardealului, I. P. S. TEOFIL HERINEANU, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și P. S. JUSTINIAN CHIRA MARAMUREȘANUL, Episcop-vicar, Cluj.

Fiecărei luni calendaristice îi este adăugat un text sau și mai multe, de semnificativ cuprîns, de exemplu «Cea mai bună înclinare către Dumnezeu e să păstrăm

în sufletele noastre ceva din dumnezeirea Lui» (mai, N. Iorga); «Dumnezeu vinde bunuri pe un singur preț: Munca» (iunie, Leonardo da Vinci); «Cel ce se biruiește pe sine în slăbiciunile lui, e mai puternic decît acela care supune o cetate» (noiembrie, Schiller); «Ușa medicului nu trebuie să fie închisă niciodată iar ușa preotului trebuie să fie totdeauna deschisă» (decembrie, V. Hugo). Textele sînt culese de Pr. Ioan Moraru.

Redacția semnează paginile cu titlul «Rolul și locul României în contextul vieții europene». «România a dezvoltat continuu relațiile de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste și cu celelalte state ale lumii».

În capitolul «Gînduri arhieresti», I. P. S. TEOFIL plecînd de la afirmația Mîntuitorului «Tatăl este întru Mine și Eu întru Tatăl» (Ioan X, 38), tratează teologic, clar și substanțial, divinitatea lui Iisus Hristos: «Fiindcă Hristos e Dumnezeu, e Mîntuitorul nostru vrednic de iubire. Fiindcă este deodată Dumnezeu nemuritor și om înviat, vom ingenunchea dimpreună cu apostolul Toma și-l vom zice cu însuflețire și cu credință fierbinte: «Domnul meu și Dumnezeul meu» (Ioan XX, 28).

În același capitol P. S. JUSTINIAN MARAMUREȘANUL semnează rîndurile cu titlul «Călătorind prin timp și spațiu spre Cluj-Napoca», cuprinzînd și o frumoasă descriere a Clujului-Napoca, în care «Catedrala ortodoxă română — maica tuturor bisericilor din Arhiepiscopia ortodoxă română a Vadului, Feleacului și Clujului, răs-pindește peste acest străvechi municipiu un aer de solemnitate ortodoxă și românească, ca într-o zi senină de Paști».

Capitolul «Îndrumător omiletic» cuprinde 23 predici bine alcătuite, de la diferite sărbători și evenimente bisericesti și din viața credincioșilor, fiind de mare ajutor în pastorația slujitorilor sfintelor altare.

Capitolul «Pentru pacea a toată lumea» cuprinde «Apelul pentru dezarmare și pacc al Frontului Democrației și unității socialiste din R. S. România» și o cuvîntare de același cuprins a I.P.S. Arhiepiscop TEOFIL: «Ca oameni ai Bisericii și ca cetățeni conștienți de destinul omenirii, vom activa și vom colabora la tot ceea ce slujește pacea și înlăturarea primejdiei pentru un nou război mondial».

«Pacea» formează și conținutul cuvîntării rostite la o Conferință de orientare în Catedrala ortodoxă din Baia Mare, de P. S. Episcop-Vicar JUSTINIAN MARAMUREȘANUL. «Preoții Bisericii lui Hristos au misiunea de a lupta neîncetat pentru formarea pe pămînt a unui climat de pace, de armonie, de dragoste, de dreptate, de libertate morală și socială, deopotrivă».

Capitolul «Gînd și suflet românesc» cuprinde 28 de titluri semnate de diferiți autori și tratînd diferite probleme ca «Legea românească, Pagini de istorie; Ecu-menismul; Cinstirea muncii ș.a.

Capitolul «Popas aniversar» indică cuprinsul său: aniversări — P. S. Episcop-Vicar JUSTINIAN MARAMUREȘANUL, vîrsta de 60 de ani; Ioan Agirbiceanu, 100 de ani de la naștere, Dr. Vasile Lucaciu — 60 de ani de la moarte.

Pr. Prof. Ion Bunea semnează duioasele rînduri «La moartea profesoarei Ana Voileanu Nicoară...», «Prof. Ana Voileanu a întrecut în bogăția sufletească pe mulți dintre noi». A înțeles chemarea ce i-a fost hărăzită, a înțeles ceea ce trebuie să în-

șurilor sau pofta instinctului, ci și flacăra demnității spirituale. A înțeles că frumusețea morală este podoaba ce constituie pedestal către nemurire... a fost un exemplar de elită intelectuală și morală...».

Volumul mai cuprinde date despre organizarea Bisericii Ortodoxe Române: mitropolii, arhiepiscopii, episcopii, cu titularii lor.

Urmează «Sematismul» parohiilor din cuprinsul Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, cu păstorii lor sufletești, apoi numele preoților hirotoniți în 1981 (22) și al celor decedați (16).

Mai cuprinde «Îndrumătorul» acesta reproduceri de icoane sfinte : «Mintuitorul Iisus Hristos», «Maica Domnului cu Pruncul Iisus», sfinții români : Ilie Iorest și Sava Brancovici, mitropoliți ai Ardealului; Sofronie de la Cioara, Visarion Sarai și Nicolae Oprea din Săliște, asemenea și fotografiile de biserici : Catedrala ortodoxă din Cluj-Napoca ; biserica din Săliște (monument istoric); biserica din Muncel (monument istoric); Ștefan cel Mare (Evangheliarul de la Humor) ș.a.

Fără îndoială, «Îndrumătorul» acesta este o lucrare bisericească de vădită valoare religioasă și literară.

Diac. prof. O. BUCEVSCHI

